



UNIVERSITATEA "OVIDIUS" CONSTANȚA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE
Laboratorul de Analiză a Relațiilor Internaționale
și Studiilor de Securitate „Gheorghe Brătianu”



LUCRĂRILE CONFERINȚEI STUDENȚEȘTI „PROIECȚII EUROPENE ȘI GLOBALE – EDIȚIA I” 9 Aprilie 2011, Constanța



Constanța,
2012

UNIVERSITATEA "OVIDIUS" CONSTANȚA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE
Laboratorul de Analiză a Relațiilor Internaționale și Studiilor de Securitate „Gheorghe
Brătianu”

**LUCRĂRILE CONFERINȚEI STUDENȚEȘTI
„PROIECȚII EUROPENE ȘI GLOBALE –
EDIȚIA I”, 9 Aprilie 2011, Universitatea „Ovidius” Constanța**

Coordonatori: Costel Coroban, Andreea Pavel, Luiza-Maria Filimon, Aygül Geanbai, Luminița Oltenacu, Raluca-Diana Rorman, Mihaela Ivănescu, Ioana-Cristina Bedivan, Alis-Mihaela Bâlcă, Alexandru-Ionuț Drăgulin, Crina Drăgoi, Cristina-Mădălina Dobre, Tudor Știrbețiu, Magdalena Oancea

ISBN: **978-973-0-12517-7**

Constanța,
2012

ISBN: **978-973-0-12517-7**

„OVIDIUS” UNIVERSITY OF CONSTANTA
FACULTY OF HISTORY AND POLITICAL SCIENCE
The „Gheorghe Brătianu” Laboratory for the Research of International Relations and
Security Studies

**PAPERS OF THE STUDENTS’ CONFERENCE „EUROPEAN AND
GLOBAL PROJECTIONS –
1st EDITION”, 9 April 2011, Ovidius University Constanta**

Editors: Costel Coroban, Andreea Pavel, Luiza-Maria Filimon, Aygül Geanbai, Luminița Oltenacu, Raluca-Diana Rorman, Mihaela Ivănescu, Ioana-Cristina Bedivan, Alis-Mihaela Bâlcă, Alexandru-Ionuț Drăgulin, Crina Drăgoi, Cristina-Mădălina Dobre, Tudor Știrbețiu, Magdalena Oancea

ISBN: **978-973-0-12517-7**

Constanta,
2012

ISBN: **978-973-0-12517-7**

Tehnoredactare, copertă: Costel Coroban

Abstracte și cuvinte-cheie: Luiza Filimon

Autorii sunt direct responsabili de alegerea și prezentarea datelor conținute în articole, de autenticitatea și originalitatea acestora, cât și de opiniile exprimate. Ele nu angajează în niciun fel coordonatorii volumului sau instituția gazdă.

The authors are directly responsible for the information presented in their contributions, and of their work's authenticity and originality. The editors and the host institution are not to be held responsible in any of these issues.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE, 9

PARTEA I. STAT ȘI RELIGIE – EVOLUȚII ȘI ACTUALITATE

AVESTA – CARTEA SFÂNTĂ A ZOROASTRISMULUI
Aygül GEANBAI NURGIAN, 14

ISTORIA SECRETĂ A CAVALERILOR TEMPLIERI
Luminița OLTENACU, 19

RĂDĂCINILE MEDIEVALE ALE MIȘCĂRII IACOBITE DIN SCOȚIA
Costel COROBAN, 28

RĂSPUNSURILE UNIUNII DEMOCRATE TURCE DIN ROMÂNIA
LA ZECE ÎNTREBĂRI DESPRE EVENIMENTELE DIN 1915
Andreea PAVEL, 39

CAZUL TURCILOR DIN GERMANIA ȘI CELE MAI RECENTE
DECLARAȚII ALE OFICIALILOR GERMANI PE ACEASTĂ TEMĂ
Raluca-Diana RORMAN, 45

AROMÂNII: ROMÂNI VECHI SAU MINORITATE?
Mihaela IVĂNESCU, 56

PARTEA II. RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI COMUNICARE POLITICĂ ÎN SEC. XIX-XXI

HUGO CHÁVEZ ȘI RELAȚIILE AMERICANO-VENEZUELENE
Ioana-Cristina BEDIVAN, 66

EXPERIENȚA STATELOR UNITE ALE AMERICII ÎN SOMALIA:
FROM HERO TO ZERO
Alis-Mihaela BÂLCĂ, 76

EVOLUȚIA COMUNICĂRII POLITICE ÎN ROMÂNIA DUPĂ 1990
Alexandru-Ionuț DRĂGULIN, 105

EGIPTUL ÎN PRAGUL REVOLUȚIEI IASOMIEI. ASPECTE PRIVIND
REGIMUL MUBARAK
Crina DRĂGOI, 119

AVANPOSTUL DIZIDENȚEI ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE
SAU DESPRE ATITUDINEA SUBVERSIVĂ A
POSTMODERNISMULUI
Luiza-Maria FILIMON, 144

PĂMÂNTUL DE SUB UMBRELA VERDE!
Cristina-Mădălina DOBRE, 162

POLITICA DE SECURITATE ȘI APĂRARE A UNIUNII EUROPENE
Tudor STIRBETIU, 196

NAȘTEREA UNEI NOI DOCTRINE: WILSONIANISMUL, CARE
IMPULSIONEAZĂ CONSIDERABIL LIBERALISMUL SECOLULUI
XX
Magdalena OANCEA, 203

MISCELLANEA

INSTITUTUL EUROPEAN PRNTRU DEMOCRATIE
PARTICIPATIVA -QVORUM-
Alexandra DIALA, 212

CUVÂNT ÎNAINTE

Inițiativă a *Laboratorului de Analiză a Relațiilor Internaționale și Studiilor de Securitate „Gheorghe Brătianu”*, volumul de față reunește o gamă variată de studii prezentate în cadrul sesiunii științifice studențești „Proiecții europene și globale – Ediția I”, care a avut loc pe data de 9 aprilie 2011 la Constanța, fiind găzduită de Facultatea de Istorie și Științe Politice din cadrul Universității „Ovidius” Constanța.

Laboratorului de Analiză a Relațiilor Internaționale și Studiilor de Securitate „Gheorghe Brătianu” este o organizație studențească fără personalitate juridică înființată în Octombrie 2010 din inițiativa studenților, masteranzilor și cu sprijinul profesorilor Facultății de Istorie și Științe Politice din cadrul Universității „Ovidius” Constanța. Scopul asociației este facilitarea accesului la informații utile și punere la dispoziția studenților și masteranzilor a mijloacelor necesare unui studiu complet: programe academice, sesiuni de comunicări științifice, acțiuni de voluntariat, internshipuri ș.a.m.d. Numele Laboratorului este tributar personalității lui Gheorghe Brătianu (3 februarie 1898 – 23/27 aprilie 1953), istoric, om politic, profesor universitar și membru al Academiei Române; fiind un omagiu adus operei sale, care deseori s-a aplecat asupra cercetării istoriei și geopoliticii zonei Mării Negre.

În prezent, Laboratorul de Analiză a Relațiilor Internaționale și Studiilor de Securitate „Gheorghe Brătianu” reprezintă Facultatea de Istorie și Științe Politice a Universității „Ovidius” Constanța și în cadrul programului Comunitatea Academică Națională de Cercetare (C.A.N.C.). Acest grup al C.A.N.C. are ca scop reintoarcerea la misiunea fundamentală a științelor sociale, adică oferirea de soluții palpabile în toate problemele pe care societatea actuală le trăiește, în toate dimensiunile sale. Mai mult, scopul nostru este să facem acest lucru prin valorificarea tezaurului intelectual oferit de comunitatea academică a cadrelor didactice, doctoranzilor, masteranzilor și studenților de la Facultatea de Istorie și Științe Politice din cadrul Universității Ovidius Constanța. De altfel, activitatea studenților Facultății de Istorie și Științe Politice în cadrul C.A.N.C. nu a fost trecută cu vederea de revista „OVIDIANUM”, care ne-a rezervat un articol în nr. 34-35 la p. 17.

Vineri 3 Decembrie 2010 în cadrul Facultății de Istorie a Universității „Ovidius” Constanța s-a desfășurat o masă rotundă a studenților și

masteranzilor, având tema „Identitate de Ziua Națională”. Evenimentul s-a desfășurat sub auspiciile Laboratorului. Discuțiile au fost împărțite în două secțiuni, prima denumindu-se „Identitate națională la scară globală”, iar cea de-a doua „Identitatea națională la români”. Acest eveniment a fost semnalat de revista de cultura „ARMA PONTICA” nr. 4(5)/2010, ISSN-2067-5100, p. 41-42.

Următorul pas a fost organizarea unei sesiuni științifice studentești cu temă ce amintește de necesitatea continuă a reflectării asupra destinului universal al globalizării entităților politice omenesti: „Proiecții europene și globale – ediția I”. Studenți și masteranzi din cadrul Universității „Ovidius” Constanța – preponderent, ai Facultății de Istorie și Științe Politice – s-au dovedit remarcabil de receptivi la invitația *Laboratorului*, astfel că propunerile de lucrări de prezentat au fost împărțite în două paneluri care s-au desfășurat concomitent.

La primul panel, *Stat și religie – evoluții și actualitate*, debutul i-a aparținut masterandei Aygül Geanbai Nurgian, cu studiul *Avesta – Cartea sfântă a Zoroastrismului*. Acesta este o scurtă analiză a istoriei și controverselor legate de cartea sfântă a Zoroastrismului, Avesta, făcând referire mai ales la elemente de simbolism.

Luminița Oltenacu păstrează tematica religioasă, trecând însă în spațiul creștinătății apusene medievale printr-un studiu care, în mod interesant, vizează *Istoria secretă a Cavalerilor Templieri*. Sunt aprofundate enigmele și legendele legate de istoria tumultuoasă a Cavalerilor Templieri de la înființarea acestui ilustru ordin de călugări combatanți, până la fatidica dată de 13 octombrie 1307.

Trecerea la începuturile epocii moderne este realizată de contribuția lui Costel Coroban: *Rădăcinile medievale ale mișcării iacobite din Scoția*, care urmărește cauzele și evenimentele primerei revolte iacobite din Anglia și Scoția, eveniment ce ar fi putut schimba istoria întregului Occident. Lucrarea prezintă și conflictele dintre poporul englez și scoțian din timpul perioadei medievale, și cum faptul că aceste două popoare s-au întâlnit pe câmpul de luptă poate de prea multe ori a contat mai târziu, chiar și după unificarea celor două țări în 1707-1708.

Următoarea contribuție aparține Andreei Pavel și constă de fapt în *Răspunsurile Uniunii Democratice Turce din România la zece întrebări despre evenimentele din 1915*. Abordarea acestei chestiuni istorice printr-o abordare jurnalistică locală este bine-venită și contribuie la o mai bună înțelegere a acesteia.

Poporul turc reprezintă și obiectul de cercetare al Ralucăi-Diana Rorman în cercetarea intitulată *Cazul turcilor din Germania și cele mai recente declarații ale oficialilor germani pe această temă*. Rămânând în sfera minorităților, prin studiul *Aromânii: români vechi sau minoritate?*, Mihaela Ivănescu încheie panelul și mută registrul științific către spațiul cultural-istoric național.

Al doilea panel, *Relații internaționale și comunicare politică în sec. XIX-XXI*, se deschide prin analiza Ioanei-Cristina Bedivan asupra lui *Hugo Chávez și relațiile americano-venezuelene*. Dacă această primă contribuție din panel se ocupă de personalitatea controversată a aceluia supranumit *El Libertador*, studiul lui Alis-Mihaela Bâlcă se concentrează asupra controverselor legate de *Experiența Statelor Unite ale Americii în Somalia: From Hero to Zero*.

Trecerea la spațiul românesc se produce mulțumită analizei sintetice a lui Alexandru-Ionuț Drăgulin: *Evoluția comunicării politice în România după 1990*. Concluzia studiului este că alegerile prezidențiale din 2004 și 2009 au marcat o importanță sporită acordată imaginii publice a candidaților. Discursul politic, încărcat de sensuri multiple, a devenit exponentul unei comunicări simbolice care a redefinit tipologia relațiilor dintre electorat și liderii de partide aspiranți la funcția de Președinte al României.

După un studiu care ne privește pe noi astăzi ca participanți la viața politică din această parte a Europei, dimensiunea globală este întregită prin articolul *Egiptul în pragul Revoluției iasomiei. Aspecte privind regimul Mubarak al Crinei* Drăgoi. Ce poate fi mai actual decât transformările petrecute recent în cadrul lumii arabe?

Răspunsul pare să vină din partea Luizei-Maria Filimon, al cărei laborios studiu despre *Avanpostul dizidenței în relațiile internaționale sau despre atitudinea subversivă a postmodernismului*, ne invită să reflectăm la ambiguitatea, eterogenitatea și paradoxurile prezentului, pledând pentru o abordare postmodernă / poststructuralistă a politicii globale.

Contribuția Cristinei-Mădălina Dobre, *Pământul sub umbrela verde!*, se menține în același cadru al prezentului, întregind iată tabloul preocupărilor politice de astăzi prin accentul pus pe ecologie, mediu și dezvoltare durabilă. Constatarea autoarei constă în faptul că marea majoritate a documentelor pe mediu și dezvoltare durabilă neavând caracter obligatoriu la nivel global, pot fi făcute relativ ușor uitate în condițiile în care nu sunt o prioritate în acel moment, mai ales că în general dezvoltarea durabilă este în prima instanță un proces costisitor ale cărui beneficii se vad pe termen lung și nu sunt atât de ușor perceptibile pentru publicul larg. Acest lucru nu face decât să justifice

necesitatea prezenței unor astfel de abordări, sperând ca și factorii decidenți locali să fie interesați de viitorul planetei noastre.

Această a doua parte a volumului se încheie printr-un articol referitor la *Politica de securitate și apărare a Uniunii Europene* al lui Tudor Știrbețiu, în care autorul explică faptul că UE are o poziție privilegiată, ce se sprijină pe calitatea de organizație globală, dotată cu toate mijloacele economice, diplomatice, civile și militare de acțiune externă, dar și cu o viziune globală și o strategie de securitate specifică, pe eforturile sale de modernizare militar-strategică, în condițiile unor solicitări tot mai consistente din partea altor actori internaționali, cum sunt ONU și NATO.

Volumul de față conține și o a treia parte, *Miscellanea*, în care masteranda Alexandra Diala face o prezentare a *Institutului European pentru Democrație Participativă – Qvorum* –, instituție care este de fapt o organizație non-guvernamentală fondată în anul 2008, având misiunea de a stimula participarea cetățenilor și a partenerilor sociali în procesul de formulare a politicilor la nivel național și european.

Inițiatorii acestei culegeri de studii speră ca în anii următori acestea să fie urmate de altele la fel de interesante prin tematică și actuale prin demersurile științifice uzitate, menite să aducă lămuriri asupra celor petrecute în trecutul mai îndepărtat sau recent al formațiunilor sociale, religioase sau politice, fie că acestea consemnează noi puncte în istoria și analiza relațiilor internaționale sau că reiterează interpretări mai vechi pentru a le conferi o viziune științifică proaspătă.

Coordonatorii

PARTEA I. STAT ȘI RELIGIE – EVOLUȚII ȘI ACTUALITATE



AVESTA – CARTEA SFÂNTĂ A ZOROASTRISMULUI

Aygül GEANBAI NURGHIAN*

Avesta – The Holy Book of Zoroastrism

Abstract: This article sheds some light on the history and controversies regarding the holy book of Zoroastrism, which is called Avesta. In the following there will be considerable reference to symbolism and to the structure of this holy writing.

Keywords: Avesta, Holy Book, ancient religion, Zend-Avesta, Zoroastrism

Avesta a fost descoperită la parșii din India în cea de-a doua jumătate a secolului XVIII-lea de A. H. Anquetil-Dupéron. Acesta i-a dat numele de Zend-Avesta.

Zend-Avesta este o expresie care se compune din termenii zand și abestāg, ce apar adesea împreună în literatura pahlavi. Unul indică interpretarea comentată a textului, cu glose și explicații, iar celălalt, textul propriu-zis în limba originală. Unele indicii ne determină să presupunem că Zand a fost transmis în aceeași limbă cu Avesta, și că, în plină epocă sassanidă (224 – 651 p. Chr.) a început să fie folosită în limba pahlavi.

După cum s-a clarificat datorită mărturiilor variate răspândite în literatura pahlavi, prin Zand se înțelegea expunerea explicată și comentată a Avestei și a întregii tradiții religioase, pe înțelesul preoților și al credincioșilor. Etimologia termenului, probabil derivat de la rădăcina „zan”, „a cunoaște”, servește la susținerea ipotezei conform căreia cele două aparțin unor tradiții independente: Zand, tradiție orală a sanctuarului din Șiz, Azerbaidjan, și Avesta, tradiție orală a sanctuarului din Fars, prima aparținând magilor mezi, iar cea de-a doua clerului persan.

Culegerea de texte care formează scrierea sacră a zoroastrismului poartă numele de Avesta, în limba pahlavi Abestāg, cu etimologie incertă.

* Masterandă, anul II, Antropologie și Istorie Europeană, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității “Ovidius” din Constanța.

Dintre traducerile cele mai credibile amintim : „text fundamental”, „elogiu (lui Ahura Mazda)” și „porunca (lui Zoroastru)”. Textul avestic pe care îl cunoaștem astăzi provine dintr-o redactare scrisă în epoca sassanidă, dar tradiția orală transmisă de școlile sacerdotale este mult mai veche. Unele mărturii din textele pahlavi evidențiază fidelitatea învățaturii originare și elogiază rolul pe care acesta l-a avut în perpetuarea religiei lui Zoroastru , ale cărui cărți s-au pierdut, au fost arse sau furate de „blestematul Alexandru” . În realitate, nu există urme ale acestor cărți, care probabil că nu au existat. Ceea ce se întâlnea în perioada sassanidă reprezintă o preocupare a clerului de a revendica o scriere sacră pentru propria religie, atribuindu-i o antichitate îndepărtată, pentru a o consacra și a-i combate, prin valorizarea tradiției orale, pe care îi acuzau de arbitraritate în interpretarea doctrinei sau de infidelitate față de învățăturile lui Zoroastru.

Astfel, e fezabil ca Avesta, sau unele părți din aceasta să fi fost scrise din epoca partă. În sprijinul acestei ipoteze, printre altele, și mărturia lui Mani (secolul al III-lea p. Chr.), transmisă prin Kephalaia :

„Apostolul Luminii, strălucitorul Iluminator veni în Persia de la regele Hystaspes și își alege discipoli cinstiți și drepti și predică în Persia speranța sa; dar Zoroastru [Zardes] nu a scris cărți.

Discipolii săi însă, după moartea sa, i-au transmis cuvintele din memorie și au scris cărți pe care aceștia le citesc astăzi.”

Așadar, textele maniheiste copte confirmă informația din Dēnkard, cartea a IV-a, conform căreia un suveran arsacid , pe nume Vologases, probabil din secolul al II-lea ar fi dat instrucțiuni în diferite provincii ale imperiului part, cu scopul de a conserva Avesta și Zand care au supraviețuit în urma distrugerii și haosului provocate de Alexandru cel Mare și jafurilor grecilor.

Chiar și unele izvoare clasice confirmă existența unor texte scrise înainte de epoca sassanidă : Pliniu cel Bătrân, care se referă la Hermippos (secolul al III-lea a. Chr.), autorul unei cărți despre magii care ar fi comentat scrierile atribuite lui Zoroastru, având grijă sa-i redacteze și un index (Naturalis Historia, XXX, 4). De asemenea, Pausanias (secolul al II-lea a. Chr.) care vorbește de o carte folosită de magii din Lidia pentru recitarea invocațiilor lor într-o limba barbară.

Tot ce putem reface din transmiterea Avestei, mai ales pe baza mărturiilor scrise din textele de limba pahlavi, demonstrează că sacerdoțiul sassanid era foarte conștient de discontinuitatea tradiției cauzate de căderea primului imperiu persan. Figura lui Alexandru a fost demonizată, el fiind văzut

pentru totdeauna ca un exponent al nedereptății, distrugător al regalității legitime și dușman al Bunei Religii. Conform unei versiuni, el a dat foc Avestei, și a masacrat clerul și credincioșii.

Conform tradiției, pentru care cărțile a VIII-a și a IX-a din Dēnkard dau o mărturie autoritară, Avesta sassanidă era împărțită în 21 de secțiuni, compuse fiecare din 7 părți : secțiunea „gathică”, alcătuită din opera cu același nume și din câteva comentarii, secțiunea despre ritual, intermediată prin conținut și importanță atât pentru diferite aspecte ale ritului, cât și pentru doctrinele cosmologice, morale și astronomice incluse în aceasta și o secțiune „legală”, care conținea lucrări juridice și texte referitoare la istoria mitică sau chiar la liturghie.

Tradiția spune că aceste texte i-ar fi fost date de Zoroastru lui Viștāspa. O altă versiune afirmă că e vorba de Darius. Alții cred că ar fi fost făcute câteva copii pe care le-au păstrat în „arhive” sau în „tezaurul regal”, de unde ar fi fost luate de Alexandru.

Cei doi preoți care s-au remarcat în această muncă de „refacere” a Avestei sunt : Tansar, sub domniile lui Ardașîr și Ādurbād, fiul lui Mahraspand, sub domnia lui Šābuhr al II-lea (309- 279 p. Chr.) și Husraw I (224- 297 p. Chr.). filologia modernă distinge în Avesta următoarele părți : Yasna, Wisprad, Khorta Avesta, Sîz-rōzag, Yašt, Widēwdād și diferite fragmente.

Yasna înseamnă „venerație, slujire divină, jertfă”, este compusă din 72 de capitole (hāti), recitate în timpul ceremoniei omonime, dedicate sacrificiului haomei.

Wisprad, „rugăciune către toți protectorii”, împărțită în 24 de secțiuni scurte, nu îmbogățește cu mult textul Yasna; cuprinde numai câteva formule de invocare îndreptate către „protectorii” (ratu) diferitelor categorii de ființe, genii de diferite feluri.

Khorta Avesta sau Avesta Mică, este un fel de breviar pentru laici, utilă pentru rugăciunile zilnice ale tuturor credincioșilor. Conține 5 rugăciuni (Niyāyishn) către Soare, Mithra, lună, ape și foc, 5 tempora (Gāh) entru dimineața, prânz, după-amiază, miezul nopții și noapte, 4 formule de binecuvântare (Āfrīnagān) pentru a fi utilizate în cadrul serviciilor pentru defuncți, în zilele de la sfârșitul anului, în sărbătorile legate de anotimpuri, orecum și la începutul și sfârșitul anului.

Sîz-rōzag, „treizeci de zile”, în două versiuni, una scurtă și una mai lungă, în care se enumeră entitățile demne de cult Yazata , care stăpânesc, fiecare din ele, cele treizeci de zile ale lunii.

Yaşt sau „Imnurile”, cuprinde 21 de texte, cu precădere poetice, dedicate diferitelor yazata, foarte diferite unul de altul, atât prin lungimea și structura lor, cât și prin epoca din care provin.

Widēwdād, „legea renegării daēva”, cunoscută în mod obișnuit ca Vendidad, este un manual catehetic, un fel de Levitic al zoroastrismului, în care Ahura Mazda răspunde la întrebările lui Zoroastru. Atenția cade în principal pe regulile de purificare și de ispășire, iar stilul este pedant și repetitiv.

Pe lângă aceste părți principale ale Avestei sassanide, n-au mai parvenit și alte 20 de fragmente, dintre care unele sunt deosebit de importante din punct de vedere istorico-religios.

Bibliografie

1. Stan, Alexandru, Rus, Remus, „Istoria religiilor”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.
2. Bârză, Ligia, Ursu Naniu, Rodica, „Istoria universală veche, Istoria Orientului Antic”, partea I, Ed. Fundația România de mâine, București, 2003.
3. Kernbach, Victor, „Dicționar de mitologie generală”, Ed. Albatros, București, 1983.
4. Matei C, Horia, „Mic dicționar al lumii antice”, Ed. Albatros, București, 1986.
5. Stoian M., Ioan, „Dicționar religios”, Ed. Garamond, București.
6. Matei C, Horia, „Civilizația lumii antice”, Ed. Eminescu, Colecția Clepsidra, București, 1983.
7. Eliade, Mircea, „Tratat de istorie a religiilor”, Ed. Humanitas, București, 1992.
8. Itu, Mircea, „Filosofia și istoria religiilor”, Ed. Fundația Romania de mâine, București, 2004.
9. Giovanni Filoramo, „Istoria religiilor”, volumul I, Ed. Polirom, București, 2008.
10. Sabatino Moscati, „Vechi imperii ale Orientului”, Ed. Meridiane, București, 1982.
11. Eliade, Mircea, „Istoria credințelor și ideilor religioase”, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
12. Autran, Charles, „Mithra, Zoroastru și istoria ariană a creștinismului”, Ed. Antet, Oradea, 1995.

13. Chevalier, Jean, Gheerbarnt, Alain, „Dicționar de simboluri”, Ed. Antet, București.
14. Eliade, Mircea, „Aspecte ale mitului”, Ed. Univers, Colecția Eseuri, București, 1978.
15. Ed Foster, Nicholas, „The persian policies of Alexander the Great from 330-323 BC”, Louisiana State University, 2001
16. Coplestone, „Istoria filosofiei”,
17. Marie Davie, „Doctrina enciclopediilor mistice”.

„ISTORIA SECRETĂ” A CAVALERILOR TEMPLIERI

Luminița OLTENACU*

The Secret History of the Templar Knights

Abstract: The following article approaches the enigmas and best known legends regarding the tumultuous history of the Templar Knights from the founding of this illustrious knight-priests' order to their demise on Friday, the 13th of October 1307.

Keywords: Knights Templars, Jerusalem, Crusades, Hugues de Pazens, Jacques de Molay

Ordinul Cavalerilor Templieri (sau Ordinul Templului) a fost întemeiat în anul 1118, la Ierusalim, de către cavalerul francez și cruciatul veteran Hugues de Pazens¹. Scopul său era apărarea numeroșilor pelerini care călătoreau dinspre Europa sau alte locuri către Țara Sfântă și în special, Ierusalim. Era o epocă de aur pentru creștinătate, Ierusalimul fusese cucerit în 1099 și mulți creștini doreau să viziteze locul unde Iisus Hristos murise și înviase. Unii dintre ei nu reușeau însă să ajungă la destinația din cauza tâlharilor care atacau pe drumurile pline de primejdii ce porneau dinspre țărm către interiorul țării, așa că nouă cavaleri europeni, sub comanda lui de Payens, și-au oferit serviciile. Acționau într-un mod oarecum similar unei firme private moderne de protecție și pază.

Mulțumită lui Balduin, rege al Ierusalimului la acea vreme, cavalerii și-au stabilit cartierul general pe Muntele Templului, în moscheea creștină Al-Aqsa, loc pe care legenda spune că înaltase Templul lui Solomon.

Templul era venerat deopotrivă de evrei (conform Vechiului Testament, Solomon îl construise pe bază indicațiilor sacre primite de la

* Masterandă anul II, Drept Maritim, în cadrul Facultății de Drept și Științe Administrative a Universității “Ovidius” din Constanța, absolventă a specializării Istorie din cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității “Ovidius” din Constanța.

¹ Addison, Charles G., The History of the Knights Templars, Adventures Unlimited Press, 2001, pag 4-10.

Dumnezeu, iar aici a fost păstrat Chivotul Legământului), de creștini (aici copilul Iisus îi uimește pe învățați cu știința sa despre Dumnezeu) și de musulmani (aici se află profetul Mahomed în momentul în care un arhanghel îl duce în ceruri). Templierii resimt puternic influența multiculturală a acestui loc, adoptând o deschidere neașteptată față de musulmani și înțelegând necesitatea coexistenței cu o civilizație cel puțin la fel de complexă și de dezvoltată precum cea europeană. Din acest motiv, și-au luat numele de Sărmanii Soldați ai lui Hristos și ai templului lui Solomon, pe scurt Templierii.

Având în vedere bogăția legendară a Ordinului, ironia face ca acești primi Templieri să fi avut puține resurse financiare sau averi, deși o parte din ei proveneau din familii de vază. Trăiau pe seama donațiilor făcute de pelerinii recunoscători.

Inițial, a fost vorba despre o organizație aparent minoră și modestă, dar nu lipsită de influență. Nepotul unuia dintre era un abate Cistercian pe nume Bernard de Clairvaux, un bărbat inteligent și ambițios care, din motive rămase necunoscute a luat asupra lui sarcina de a promova noul Ordin. Balduin sesizase și el avantajele asocierii cu o astfel de grupare, capabilă să aprindă imaginația oamenilor și să atraga aliați puternici în Europa. Sfântul Bernard este însă acela care și-a asumat misiunea de “agent de relații publice”, elaborând codul specific de comportament pentru cavaleri, trimițând scrisori elogiase și intervenind direct pe lângă papa. La rândul său, Hugues de Payens a revenit în Europa, căutând sprijin pentru organizația sa, și a fost primit cu multa caldură de papa Honorius. Eforturile le-au fost răsplătite în anul 1128, când Biserica a recunoscut oficial Ordinul. Peste numai un deceniu, vor fi scutiți de la plata taxelor și vor primi dreptul de a se mișca liber în întreaga lume creștină, supunându-se numai autorității papale.

Deși cavalerii dețineau puține bunuri personale, nimic nu îi împiedică să adune averi și proprietăți în numele colective, ca organizație. Administrau sume imense, ce le erau încredințate pentru a fi păstrate în siguranță de către oameni înstăriți, precum unii cavaleri plecați în cruciade. În timp, Templierii au pus la punct un sistem de funcționare similar cu cel bancar, ajutându-i pe pelerini și nu numai să-și transfere banii. Marea invenție financiară a Ordinului este scrisoarea de schimb, care funcționează pe principiul unei cărți de credit – se emitea o poliță pe numele unui pelerin care, de exemplu, depune bani, bunuri sau obiecte de valoare la Paris. Acesta poate călători liniștit, fără frica hoților sau costuri suplimentare de escortă și de transport, până la Ierusalim, unde în baza scrisorii își retrage, evident cu o anumită dobândă, suma sau contravaloarea

obiectelor depuse la Paris. Într-o epoca în care orice activitate bancară era prohibită de Biserica, uriașele avantaje financiare ale templierilor le asigura acestora o dezvoltare și o prosperitate fără precedent. Și foarte curând au putut să cumpere pământ și edificii atât în Țara Sfântă, cât și în diverse părți ale Europei. Spre sfârșitul secolului al XII-lea, au stăpânit pentru o scurtă perioadă întreaga straveche insula Cipru, punct strategic de o importanță capitală în Mediterana.

În Țara Sfântă, Templierii devenise paznicii mai multor locuri sfinte și începuse să participe, în lupte alături de alți cruciați.² Multi voluntari erau dornici să intre în aceasta organizație al cărui renume se răspândise în toata creștinătatea.

Pe plan militar, arabii erau superiori cruciaților, înfrângerile de la început explicându-se numai prin curajul Cavalerilor, conjugat cu numeroasele lupte interne și rivalități dintre seici; cultural, Islamul strălucea prin Averroes, care-l redescoperise și-l comentase pe Aristotel, Al Schwarishmi – părintele algebrei, Avicenna care revoluționa medicina precum și numeroși poeți, chimiști, astronomi și arhitecți. Mișcare politică extrem de abilă – încă din 1119, primul an al existenței Ordinului Cavalerilor Sărmani ai lui Hristos și ai Templului lui Solomon, templierii stabilesc legături cu arabii, încheie pacturi, devin garanți ai diverselor tratate dintre regii creștini și conducătorii musulmani și chiar ajung să primească fii de seici în Ordin.

Ordinul este recunoscut pentru cinstea și milostenia sa. Izvoarele epocii lauda devotamentul și simplitatea templierilor: “Nu îi vezi niciodată pieptanați, foarte rar se spală, au barba neîngrijită și duhnesc de mizerie” – un portret demn pentru orice darz luptător al Spiritului, imun la cele lumești. Această imagine avea să dureze, însă, numai primii nouă ani de existență ai Ordinului.³

Ordinul devine din ce în ce mai popular în randul aristocrației europene – încă de la bun început era puternic ierarhizat: pentru ca un tânăr să îmbrace peste zale mantia albă cu cruce roșie, trebuia să fie de sânge nobil din partea ambilor părinți. Conducătorul suprem al templierilor, Marele Maestru, avea 4 cai și 4 scutieri, Comandorii, Marii Preoți și Călugării-Inspectori căpătau 3 cai și 2 scutieri, în vreme ce Cavalerii simpli aveau dreptul la 2 cai și niciun scutier. Ordinul era completat de sergenți și turcopoli (soldați de origine umilă, de

² Stayanov Yuri, *The Hidden Tradition in Europe: The Secret History of Medieval Christian Heresy*, Penguin, 1995.

³ *Ibidem*.

obicei indigeni) care formau, de fapt, grosul forței Ordinului, fiind de până la 10 ori mai numeroși decât Cavalerii.

Toate aceste avantaje, dimpreună cu promisiunea unei vieți virtuoză, dar plină de aventuri, i-au determinat pe numeroși fii de nobili europeni să-și dorească să facă parte din Ordin, iar pe măsura ce numărul acestora a crescut, susținătorii Ordinului au devenit din ce în ce mai mulți. Printre aceștia se număra și abatele de Cîteaux, Bernard din Clairvaux, unul dintre cele mai influente personalități ale epocii, care își asuma cauza calugărilor-soldați, le desăvârșește Regulamentul și provoacă convocarea Conciliului de la Troyes din 1128, prin care templierii sunt recunoscuți oficial de către Biserica catolică și devin supușii direcți ai Papei.

Ca soldați, erau recunoscuți pentru curajul și refuzul de a se preda. Una dintre cele mai celebre batalii la care au luat parte a fost cea de la Montgisard, din 1177, când un mic grup de Templieri a sărit în ajutorul soldaților creștini, înfrângând armata mult mai numeroasă a lui Saladin.

În cartea *The History of the Knights Templars*, Charles G. Addison istorisește cum Maestrul Templului, pe nume Odo de St Amand, a condus un grup de numai 80 de cavaleri, într-un raid surpriză în mijlocul taberei lui Saladin, unde au trecut de temutele gărzi mameluce și au fost pe punctul de a-l captura pe însuși Saladin în cortul său.⁴

În ciuda unor astfel de succese, Saladin și armata sa au triumfat în cele din urmă, recucerind Ierusalim, în 1187, iar statele cruciate din Țara Sfântă au fost treptat încercuite și învinse. Iar pe măsură ce cruciații creștini erau alungați, sprijinul acordat Templierilor a început să scadă. Odata cu căderea cetății Accra, în 1291, creștinii și Templierii aveau să piardă ultimul mare bastion, deși declinul puterii lor în regiune începuse cu mult înainte. Chiar și după eșecul din Țara Sfântă, Templierii au rămas însă o organizație foarte bogată și influentă, având bani, influență, pământuri și alte proprietăți în toată Europa. Au fost deseori descriși drept prima corporație multinațională din istorie, analogie care, având în vedere impactul „brandului” și enorma putere detinută de gruparea în multe țări, nu pare deloc neîntemeiată.

Ordinul era scutit de dări și de impozite, însă putea să perceapă după bunul plac asemenea taxe; nu răspundea în fața justiției laice, nici a celei bisericești – Cavalerii puteau fi judecați numai de Maeștri templieri sau (simbolic) de Papa, în schimb aveau dreptul de a condamna la moarte și de a

⁴ Addison Charles G., *The History of the Knights Templars*, Adventures Unlimited Press, 2001.

judeca numeroase delict; Cavalerii nu se confesau decat preoților care făceau parte din Ordin; Marele Maestru avea de facto statutul unui prinț pan-european, iar alegerea sa nu era supusă nici unei ratificări exterioare templierilor. Pe măsură ce anii trec, dependența templierilor față de Papa devine una simbolică, astfel ca organizația are privilegiile unei adevărate puteri suverane, luându-și și numele de *Ordo Supremus Militaris Templi Hierosolymitani* – Ordinul Suprem și Militar al Templului din Ierusalim.

În aceste condiții, nu este cătuși de puțin surprinzător că Templierii au atras invidia și neîncrederea unor conducători occidentali. Multumită scutirii de taxe și libertății de mișcare, cavalerii reprezentau un fel de putere alternativă, un stat în stat.

Filip al IV-lea al Frantei (cunoscut în istorie ca Filip cel Frumos) avea motiv să-i urască. Avea nevoie de fonduri pentru razboiul împotriva Angliei și era îndatorat Templierilor. Înlăturarea puternicei lor organizații înseamnă atât ștergerea datoriilor, cât și posibilitatea de a pune mâna pe o parte dintre bogățiile ei.

Filip cel Frumos se împrumuta de trei ori de la Ordin, ajungând în pragul anului 1307 să fie practic înglodat în datorii. De asemenea, încercând să controleze cât de cât activitățile templierilor, regele își exprimă dorința de a intra în Ordin, dar este refuzat politicos de către Marele Maestru, o ofensa de neiertat. Nu în ultimul rand, la urechile lui Filip ajung zvonuri conform cărora Ordinul ar dori să întemeieze în Franța un stat monahal, pe modelul celui înființat de Teutoni în Prusia. Toate aceste aspecte fac Ordinul indezirabil în ochii regelui; Filip al IV-lea, profitând de un papa-marioneta, Clement al V-lea, însărcinându-l pe omul său de încredere – Nogaret – să pregatească distrugerea templierilor.

Cu toate că Ordinul se află sub protecția papalității, dar Filip avea o anumită influență la curtea papei Clement al V-lea.

Mașinațiunea este pusă în mișcare de către Esquieu de Floryan, fostul comandant al comanderiei Templului de la Montfaucon, exclus din Ordin, care-i furnizează lui Nogaret mărturii scrise din care reiese ca templierii practică în secret ritualuri profanatoare. Prevalându-se de o cerere a Marelui Inchizitor al Franței, după ce își pregătește îndelung și minuțios armata pentru această operațiune.

Vineri, 13 octombrie 1307, regele Filip a arestat majoritatea membrilor importanți ai Ordinului din Franța inclusiv pe Marele Maestru Jacques de

Molay⁵. Sub tortura a obținut mărturisiri de blasfemie care, odată făcute publice, au generat un imens scandal, însoțit de cereri ca Templierii să fie tratați în modul cel mai sever cu putință. Între timp, Filip a trimis scrisori altor monarhi europeni, solicitându-le să întreprindă acțiuni similare, inițiativa care au avut diverse ecouri.

Pe măsură ce Ordinul a ajuns la maturitate, în interiorul său s-a format un veritabil cult al secretului: consfaturile Maestrilor erau inaccesibile cavalerilor, întreaga corespondență a organizației era criptografiată, iar Regulamentul – copiat în puține exemplare – nici măcar nu era cunoscut pe îndelete de către simpli cavaleri. De altfel, influența locului asupra Ordinului a fost copleșitoare, Asia de Sud-Vest fiind în acele timpuri într-o continuă și clocotitoare efervescentă mistică, un creuzet al sincretismelor religioase și a hermetismului, un loc în care neopitagoricieni, neoplatonicieni, gnostici, creștini, evrei și musulmani veneau zi de zi în contact unul cu celălalt, împărtășindu-și credințele și înrăurindu-se reciproc.

Templierii au fost indubitabil creștini – luptându-se până la moarte în numele credinței și fiind custozii unor relicve sfinte, precum giulgiul lui Iisus sau patibulum-ul (stâlpul orizontal al) crucii pe care a fost răstignit Mântuitorul – însă, mulți istorici estimează, astăzi, ca credința lor a fost inevitabil alterată (de altfel, un tânăr templier scria laconic într-o scrisoare trimisă acasă: “Am devenit orientali”). Cat de mult a îmbrățișat Ordinul gnosticismul rămâne o dilema încă nerezolvată, însă tocmai curente mistice care tulburau aliniamentul cu doctrina catolică au fost o pârghie abil folosită de către închinătorii care i-au condamnat de erezie și satanism. Pe de altă parte, cei mai mulți Cavaleri și chiar Maestri (în frunte cu ultimul Mare Maestru al Ordinului, Jacques de Molay) erau analfabeți, iar asemenea subtilități religioase le erau, teoretic, inaccesibile.

Tocmai din acest motiv, s-a speculat că în interiorul organizației s-a format o conducere din umbră, un Templu Negru, puternic influențat de esoterismul islamic și de gnosticism, un grup de inițiați care chiar dacă în esență rămăneau creștini, împărtășeau o credință și o dogmă radical diferită față de cea propagată de catolici. Astfel se explica blasfemiile incredibile de care templierii au fost acuzați spre sfârșitul anului 1307, după arestarea lor. Scuiatul crucii era o practică gnostică prin care se sublinia că adevărul Dumnezeu se afla în ceruri, nu într-o bucată de lemn (de asemenea, gestul dădea seama și de porunca biblică: Sa nu-ti faci chip cioplit!); închinarea la un idol pagan, Baphomet, era un ritual de cunoaștere divină, prin care se sfida dogma Sfintei Treimi – o erezie

⁵ Greer John Michael, *The Encyclopedia of Secret Societies*, Harper Element, 2006.

politeista in ochii gnosticilor – si se reafirma credinta intr-un singur Dumnezeu; sarutul pe gura intre barbati (practica obligatorie in cadrul ceremoniei de primire in Ordin a tinerilor Cavaleri) simboliza unirea spiritelor – o garantie morala de fidelitate si supunere.

Cei mai multi Cavaleri ajung pe mana Inchizitiei, in beciurile careia sunt torturati sistematic, cu salbaticie si mult sadism, si recunosc toate invinuirile aduse: l-au renegat pe Iisus, au practicat sodomia, s-au inchinat diavolului⁶. In paranteza fie spus, la numai 12 zile de la arestare, lasul Mare Maestru Jacques de Molay le cere Cavalerilor sa-si marturiseasca pacatele pentru a-si usura constiinta – apoi, revine tardiv asupra acestui ordin. Filip al II-lea orchestraza cu multa dibacie un adevarat circ de invinuiiri, procese, torturi si retractari, Marele Maestru jucand de fiecare data in contratimp, adoptand atitudini prostesti, neintelegand gravitatea situatiei si chiar refuzand sa-si apere Ordinul. "Sunt un simplu cavaler analfabet", avea sa marturiseasca de Molay.

O luna mai tarziu, pentru a-i feri pe templieri de persecutii similare in restul Europei, Clement al V-lea ii scoate pe invinuiri de sub jurisdicția regelui si-i plaseaza sub cea bisericeasca, insa, in vara lui 1308, dupa ce interogase el insusi cativa Cavaleri, revine asupra deciziei, iar torturile se reiau si confesiunile de vinovatie curg in valuri. Este de notat faptul ca templierii din Anglia, Portugalia, Spania si Germania nu au suferit aceste suplicii – multi dintre ei au fost judecati si achitati de tribunalele publice, disparand apoi, cel putin pentru cateva secole, din istorie.

In 1311, Clement al V-lea convoaca un conciliu la Vienne si aboleste Ordinul Templului⁷, "nu sub forma unei sentinte definitive, ci cu titlu provizoriu". Cu alte cuvinte, Ordinul este temporar suspendat, fara a fi condamnat, un provizorat care tine pana in zilele noastre. De asemenea, Papa ii judeca pe principalii demnitari ai Ordinului – Marele Maestru Jacques de Molay, Marele Inspector Hugues de Pairaud, preceptorul de Acvitania, Geoffroy de Gonneville, si preceptorul de Normandia, Geoffroy de Charnay. Intrucat toti patru isi recunoscusera vina in mod public, au fost condamnati la inchisoare pe viata, dar la pronuntarea sentintei, primii trei isi retrag brusc si vehement acuzatiile.

"Pacatul meu este ca am tradat Ordinul pentru a-mi salva viata. Ordinul Templului este sfant si pur! Toate acuzatiile aduse lui sunt false, la fel cum false sunt si marturisirile templierilor!" ar fi spus intr-un necaracteristic acces de curaj

⁶ Picknett Lynn si Price Clive, *The Templar Revelation*, Batman, 1997.

⁷ Read Piers Paul, *The Templars*, Weidenfeld, 1999.

de Molay. Neavând alta soluție, judecătorii ecleziastici îi dau pe mâna regelui. Acesta convoacă consiliul și, fără să piardă o secundă, hotărăște ca cei trei să fie uciși în aceeași zi ca eretici care și-au retractat confesiunea pacatelor. Pe 18 martie 1314, la ceas de seară, ei sunt arși pe rug în piața Ile de la Cite din Paris.

De Molay a fost în cele din urmă ars pe rug la Paris, în 1314. Se spune că a rămas sfidător până la sfârșit, cerând să fie legat astfel încât să se afle cu fața spre catedrala Notre Dame și să își țină mâinile împreunate. Conform legendei, a strigat dintre flăcări, că atât papa Clement, cât și regele Filip, îl vor întâlni, în curând, în fața lui Dumnezeu (ceea ce s-a întâmplat). Mulți alți Templieri au fost arși pe rug pentru erezii: peste 110 la Paris și alții în Reims, Carcassonne, Normandia și Lorraine. În alte părți, unii Templieri au fost eliberați după ce și-au marturisit pacatele și nu și-au retractat spusele după încetarea torturii (așa cum făcuseră alți confrăți) sau au intrat în alte ordine militare. Cavalerii Templieri deveniseră istorie.

Aici, ca și în alte părți din Țara Sfântă, se crede că Templierii ar fi descoperite relicvele unor sfinți. Faptul că Templierii posedau anumite relicve este știut cu siguranță. Se pare că dețineau un fragment din Adevărata Cruce – cea pe care a fost răstignit Iisus. (Sladin a reușit să intre în posesia relicvei, care a fost apoi răscumpărată de către cruciați atunci când musulmanii le-au predat orașul Acra, în 1191). Totuși venerarea relicvelor era un fapt uzual pentru acele vremuri.

Multe dintre miturile și legendele țesute în jurul Cavalerilor Templieri se referă la Sfântul Graal, cea mai sfântă relicvă a creștinilor, potirul folosit de Iisus la Cina cea de Taină. Povestea spune că Templierii ar fi intrat în posesia sa în împrejurări necunoscute și că una dintre principalele lor misiuni era păstrarea în siguranță, chiar cu prețul vieții, a potirului. O altă legendă acreditează ideea că Templierii ar fi ajuns în Țara Sfântă cu scopul precis de a accede la Templu lui Solomon, misiunea asumată public de pazitori ai pelerinilor pe drumurile Ierusalimului fiind una de fatadă.⁸ Argumentul este acela că ar fi imposibil pentru un grup format din numai nouă oameni – carora li s-a alăturat alții, timp de mai mulți ani – să apere un număr atât de mare de călători.

În cartea Agenției lui Solomon: secretele francmasoneriei, bisericii și iluminatilor, autorii Christopher Knight și Alan Butler susțin că Templierii ar fi acționat în secret pentru „excavarea” locului pe care se aflase Templu lui Solomon. În sprijinul acestei teorii, ei invocă descoperirile efectuate de o

⁸ Grdiner, Philip, *Gnosis: The Secrets of Solomon's Temple Revealed*, Radical Phase, 2006, p. 30-35.

expeditie militara britanica, in secolul al XIX-lea, care s-a gasit in cursul sapaturilor pe Muntele Templului o retea de tunele in care se aflau lucruri personale, fragmente de arme si piese de harnasament confectionate in stilul specific Cavalerilor Templieri din secolul al XII-lea. Faptul demonstreaza, cu prisosinta, ca ei depusesera eforturi considerabile, excavand fara utilaje, nu doar din simpla curiozitate de a afla ce s-ar putea gasi in niste pivnite parasite cu peste un mileniu in urma. Knight si Butler presupun ca cei noua Cavaleri Templieri cautau „harta celei mai fabuloase comori din toate timpurile: Manuscrisul de Arama”.

Manuscrisul de Arama a fost descoperit, alaturi de celelalte manuscrise de la Marea Moarta in 1952, la Qumran⁹. Documentul contine un inventar de obiecte de cult si de monede de aur in cantitati imense, care ar valora astazi sute de milioane de dolari. Mai mult, el pare sa indice si locurile unde au fost asvunse comorile, desi, din cauza modificarilor de peisaj si transformarile din cultura popoarelor care s-au succedat pe acest teritoriu, amplasamentele si instructiunile sunt prea putin folositoare astazi.

O viziune alternativa asupra misiunii Cavalerilor Templieri nu ii prezinta in ipostazade cautatori ai unor comori ingropate sai ai unor documente referitoare la Sfantul Graal, ci ai Chivotului Legamantului, era depozitul sacru al celor Zece Porunci date de Dumnezeu lui Moise si totodata vocea Domnului. Ei i-a insotit pe israeliti in exodul din egipt pana in Tara Sfanta si avea, potrivit Vechiului Testament, puteri supranaturale. Unii specialisti au sugerat ca Manuscrisul de Arama ar putea indica locul in care se afla ascuns Chivotul (desi majoritatea expertilor cred ca acesta s-a pierdut). In unele istorisiri Templierii calatoresc in cautarea lui pana in Ethiopia, unde ar fi dus, potrivit unor legende locale stravechi, decatre fiul lui Solomon si al reginei din Saba.

In cele aproape doua secole de existenta, Cavalerii Templieri au inflentat considerabil lumea. De la inceputurile lor, au devenit una dintre cele mai puternice institutii ale epocii medievale. Poate cea mai insemnata realizare a lor a fost dezvoltarea unui sistem bancar transeuropean care a dat posibilitatea calatorilor sa parcurga drumuri deseori bantuite detalhari fara a purta asupra lor bunuri de valoare. In final, Templierii si ceilalti cavaleri au esuat in incercarea de a prelua si mentine Tara Sfanta in mainile crestinilor, capituland in fata fortelor renascute ale Islamului. Templierii au fost astfel nevoiti sa-si limiteze activitatea la Europa, ajungand, in cele din urma niste cruciati fara cruciada.

⁹ Baigent Michael si Leight Richard, *The Dead Sea Scrolls Deception*, Arrow, 2006.

RĂDĂCINILE MEDIEVALE ALE MIȘCĂRII IACOBITE DIN SCOȚIA

Costel COROBAN*

The Medieval Roots of the Jacobite Movement in Britain

Abstract: The following article follows the causes and developments of the first jacobite rebellions in England and Scotland, event which might have changed the course of Western history. The article also takes in consideration the many hardships that the Scottish and English people had to face during the middle ages, and whether the times these two peoples met on the battlefield mattered centuries later in the context of their royal unification.

Keywords: Glorious Revolution, 1688, jacobitism, Scotland, Auld Alliance

Marele lanț al firii, sau al existenței (în engleză *the great chain of being* – în latină *scala naturae*), reprezintă un concept filosofic ce în timpul perioadei medievale târzii și la începutul epocii moderne desemna o ierarhie¹ a unor elemente, de la cele simple și de bază, până la cea mai înaltă perfecțiune, adică Dumnezeu.²

* Șef de catedra aria curiculară „Om și societate”, Cambridge School Constanta; Masterand anul II, Relații Internaționale în sec. XIX-XX. Istorie și diplomatie, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității “Ovidius” din Constanța.

¹ În filosofia medievală, Sfântul Toma D'Aquino definește, foarte eficient (Marion Leather Kuntz /coord./, Paul Grimley Kuntz /coord./, *Jacob's Ladder and the Tree of Life. Concepts of Hierarchy and the Great Chain of Being*, New York, Peter Lang Publishing, p. 4), ierarhia ca pe o ordine, o relație între diferite grade: “Hierarchia est ordo, id est relatio, inter diversos gradus” (*Ibidem.*); pentru spațiul românesc „duhul ordinii ierarhice” (Iolanda Țighiliu, *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova: secolele XV-XVI*, București, 1997, p. 150);

Pentru spațiul orthodox în general a se vedea Adriana Claudia Cîteia, *Paradigma creștină a libertății. Între ontic și meonic*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2007, passim.

² Anthony O. Lovejoy, *The Great Chain of Being. A Study of the History of an Idea*, Boston, Harvard University Press, p. 59. Georges Duby, *Cele trei ordine sau imaginarul feudalismului*, București, Editura Meridiane, 1998, passim. Garthine Walker, *Crime, Gender and Social Order in Early Modern England*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003,

Dimensiunea sa *meso-cosmică*,³ cea specifică omenirii, impunea sistemul stărilor, adică supunerea față de rege, față de Biserică, față de nobil etc. De aici rezulta dreptul divin al monarhului, acesta fiind răspunzător doar în fața lui Dumnezeu, în timp ce toți supușii săi îi datorau ascultare în mod absolut. Această doctrină mai impune că acela care nu va asculta de regele său nu va fi vinovat numai de trădare, căci căzând în erezie, însuși Divinitatea îl va anatemiza. Am început cu acest micro-expozeu tocmai pentru că începutul mișcării iacobite derivă din dilema acceptării sau nu a dreptului divin al regilor.⁴

Cuvântul *iacobit* este derivat din latinescul *Jacobus* (echivalentul englezescului James), fiind conceput pentru a-i desemna pe susținătorii lui Iacob al VII-lea al Scoției și al II-lea al Angliei din timpul Glorioasei Revoluții din 1688,⁵ când William de Orania împreună cu Maria Stuart au venit din Olanda preluând, prin forță și la invitația unei „junte” engleze,⁶ tronul Scoției, Angliei și Irlandei.⁷ Într-un sens lărgit înțelesul acestui cuvânt se va extinde și asupra tuturor susținătorilor dinastiei Stuartilor, după ce aceștia vor fi pierdut pentru totdeauna tronul Marii Britanii odată cu moartea reginei Ana în 1714, când George I, Elector de Hanovra, va fi chemat să ocupe tronul, conform Actului de Succesiune din 1701.⁸

Au existat, și încă mai există, indivizi în Scoția, Anglia, Irlanda și alte țări, care ar putea fi într-adevăr numiți *iacobiti* (*Seumasach*, în limba gaelică scoțiană), în cel mai strict sens al cuvântului. Din punctul de vedere al acestora, iacobitismul se referă și are strict de-a face cu Stuartii, monarhi legitimi

p. 210-270; Giles Constable, *The Orders of the Society in the Eleventh and Twelfth Centuries*, în Constance Hoffman Berman, *Medieval Religion. New Approaches*, London, Routledge Publishing, 2005, p. 62-85.

³ Aceasta mai acceptă o dimensiune *macro-cosmică*, care include pe Dumnezeu, îngerii, oamenii, animalele, plantele, focul, mineralele etc. în ordinea rangului fiecăruia, și una *micro-cosmică* sau individuală, conform căreia rațiunea (spiritul) fiecăruia este superioară pasiunilor acestuia (Anthony O. Lovejoy, op.cit., *passim*).

⁴ Bruce Lenman, *The Jacobite Risings in Britain 1689-1746*, Dalkeith, Scottish Cultural Press, 2004, p. 12-13. O ediție anterioară este Bruce Lenman, *The Jacobite cause*, Glasgow, Richard Drew in association with National Trust for Scotland, 1986.

⁵ A se vedea și Edward Gregg, *Jacobitism, New Appreciations in History*, The Historical Association, 1988; George Hilton Jones, *The Main Stream of Jacobitism*, Cambridge Mass., Harvard University Press, 1954; Murray Pittock, *Jacobitism*, Basingstoke, Macmillan, 1998.

⁶ Cf. M. P. Thompson, *The Idea of Conquest in Controversies Over the 1688 Revolution*, în „Journal of the History of Ideas,” vol. 38, nr. 1, 1977, p. 33-46.

⁷ Molly Davidson, *The Jacobites – Scottish Histories*, New Lanmark, Geddes & Grosset, 2004, p. 9.

⁸ *Ibidem*.

detronați în mod abuziv. Însă istoria iacobiților din Scoția, cum vom vedea, sau a tuturor celorlalți aliați ai lor, este mult mai complicată decât atât.⁹

Având în vedere că dinastia *Stewartilor* (după grafia scoțiană mai veche, și încă folosită de istoriografia mișcării iacobite; englezii vor scrie, mai târziu, *Stuart* după grafia franceză, fiind și varianta folosită în această lucrare, pentru a nu lăsa loc de ambiguități) este celtică, ridicându-se din Scoția, nu este surprinzător faptul că această țară a fost speranța și căminul acestor regi de cele mai multe ori.

Dinastia Stuartilor, ca mai toate dinastiile, a întâmpinat destule probleme de-a lungul istoriei acesteia. Un scurt exemplu, Iacob I al Scoției a domnit între 1406 și 1437 petrecându-și o buna parte din domnie ca prizonier în Anglia. Va fi asasinat de rivalii săi politici (bunicul său, Robert al II-lea, se căsătorise de două ori, determinând lupta dintre urmașii celor două căsătorii pentru tron, vezi *infra*).¹⁰ Ironic, probabil ar fi reușit să eludeze pe atacatorii săi dacă, în urmă cu două zile, nu ar fi ordonat astuparea gurii de canalizare pe unde încercase să scape, din motiv că mingiile de golf se pierdeau în ea (*risum teneatis?*). Însă să nu uităm că va trebui să ne îndreptăm atenția, măcar pentru câteva pagini, și către perioada de dinainte de sosirea Stuartilor, pentru că pe lângă problemele acestei dinastii, relevant este și istoricul conflictelor dintre englezi și scoțieni, după cum vom vedea.

Prin reliefarea acestor probleme nu dorim să cădem în extrema de a afirma că acumularea acestor tipuri de conflicte (dintre englezi și scoțieni, respectiv dintre Stuarti și supușii lor) a dus în mod inevitabil la înlăturarea de mai târziu a regilor legitimi și nașterea unei mișcări de rezistență preponderent scoțiene. Totuși trebuie să înțelegem că aceste lucruri au avut înrăurirea lor asupra evenimentelor ulterioare, tot așa cum, de exemplu, neîncrederea rezultată din secolele de războaie anglo-franceze și-a spus cuvântul asupra politicii externe britanice din perioada interbelică.

Istoria Scoției către începuturile sale înseamnă, cel mai simplu, o succesiune de evenimente survenite în contactul dintre saxoni și celți.¹¹ Se poate face observația că deși celelalte ținuturi celtice, Țara Galilor și Irlanda, au fost sub dominație engleză mai mult timp, acestea au reușit totuși să-și păstreze un caracter mult mai celtic.¹² Explicația acestui paradox vine din faptul că locurile

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Rosalind Mitchison, *A History of Scotland*, London, Routledge Publishing, 2002, p. 52.

¹¹ G.M. Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*, București, Editura Științifică, 1975, p. 254.

¹² *Ibidem*.

cele mai populate și mai îmbelșugate din cele locuite de scoțieni au beneficiat de o influență engleză mult mai devreme decât declanșarea conflictelor pentru independența națională scoțiană din timpul lui Eduard I (1272-1307) al Angliei.¹³ Astfel, rezistența anti-engleză nu mai survine pe fondul unei tradiții tribale celtice, așa cum s-a întâmplat în Țara Galilor (Wales) sau în Irlanda.

În Wales, În urma campaniei victorioase a lui Eduard I din 1277, galezul Llywelyn se văzu nevoit să accepte condițiile de pace, adică administrarea țării sale după sistem englez: înființarea comitatelor, adoptarea *Common Law*-lui englez ș.a. Însă galezii țineau prea mult la vechile lor datini astfel că Llywelyn își încălcă jurământul. A urmat un nou război, Llywelyn căzu ucis în luptă iar fratele său David fu spânzurat, rupt în patru și sfârtecat. În 1301 regele dăruie fiului său, născut în Țara Galilor și crescut de o bună galeză, titlul de Prinț de Wales, tradiție ce a continuat până astăzi în legătură cu fiul cel mai vârstnic al regilor Angliei. Abia în secolul XVI-lea, Henric al VIII-lea va face din Țara Galilor și Anglia un regat unic prin Actul de unire din 1536.¹⁴

În Irlanda englezii nu au reușit o cucerire totală în perioada medievală.¹⁵ Adrian al IV-lea, singurul papă englez, l-a însărcinat pe Henric al II-lea al Angliei să cucerească Irlanda și să o aducă sub supunerea papalității, însă acesta avea destule probleme pe continent cu Franța pentru a prelua personal această problemă. Așadar, cucerirea a fost începută de cavaleri galezi (Richard „Strongbow” de Clare comite de Pembroke, Fitzgerald ș.a.), care au adaptat instituțiile medievale la tribalismul lumii celte.¹⁶ Devenind margrafi și baroni aceștia s-au stabilit în *Pale* (sau *hotarul Dublinului*, teritoriul ce aparținea coroanei engleze din jurul Dublinului), unde era în uz sistemul juridic englez. În timpul lui Eduard I Irlanda a dobândit o oarecare prosperitate, pierdută însă cu ocazia invaziilor scoțiene conduse de frații Bruce (1315-1318). O unificare națională irlandeză a fost oprită de pretențiile și presiunile venite de la Londra, pentru ca în timpul lui Henric al VII-lea, prin legea lui Poynings din 1494-1495, parlamentul irlandez să nu mai poată vota niciun act fără acordul regelui Angliei și al Consiliului Privat.¹⁷

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ André Maurois, *Istoria Angliei*, București, Editura Orizonturi, 2006, p. 204-208; G.M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 248-253; Adrian Nicolescu, *Istoria civilizației britanice, Volumul I, Din preistorie până în secolul al XVII-lea*, Iași, Editura Institutul European, p. 211.

¹⁵ G.M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 240. A se vedea Daniel Flaut, *Evul mediu apusean (secolele V-XV). Repere cronologice*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2002, *passim*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 242-243.

¹⁷ Charles-Arnold Baker, *The Companion to British History*, Routledge, London, 2001, p. 705; G.M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 246.

Epoca de aur a Scoției medievale apune odată cu moartea regelui Alexandru al III-lea (1249-1286),¹⁸ când singura moștenitoare rămasă în viață era nepoata sa, Margareta, în vârstă de trei ani, care locuise în Norvegia în timpul scurtei sale domnii. Eduard I al Angliei a propus ca aceasta să se căsătorească cu fiul său astfel încât cele două coroane să fie unite, idee care nu le plăcea scoțienilor.¹⁹ Tânăra prințesă nu va supraviețui însă voiajului, murind în Insulele Orkney, ceea ce va declanșa lupta marilor seniori pentru tron²⁰ și războaiele pentru independența Scoției.²¹

Candidații cei mai vizibili la tronul rămas vacant erau Robert Bruce din Annandale și John Balliol din Galloway, iar Eduard I își va rezerva dreptul de a acționa ca arbitru între pretendenți, având în vedere renumele său european și înrudirea cu regii Scoției. El hotărăște în favoarea lui Balliol, însă nu se mulțumește numai cu atât folosindu-se de această ocazie pentru a reafirma pretențiile engleze de suzeranitate asupra Scoției, exprimate și în trecut fără niciun rezultat.²²

John Balliol era un om slab, și probabil de aceea a și fost ales, pentru a putea fi controlat mai bine. Trufia lui Eduard I părea să nu cunoască limite, el se folosea de absolt orice prilej pentru a-l umili și irita pe vasalul său din Scoția. S-a mers până acolo încât Balliol, conducătorul Scoției, trebui să vină în Anglia la Westminster să răspundă denunțului unui mărunț vânzător de vinuri din Gasconia, care nu-și primise plata de la răposatul Alexandru al III-lea²³ (*sic*).

În 1294 a început războiul dintre Anglia și Franța, prilej cu care Eduard I și-a chemat toți vasalii în ajutor, inclusiv pe regele Scoției. Pentru Balliol a fost picătura care a umplut paharul, având în vedere că Scoția și Franța erau în relații bune de peste un secol, așa că acesta a profitat de ocazie pentru a semna *Vechea Alianță* (*Auld Alliance* în engleza medievală) cu Filip al IV-lea cel Frumos.²⁴

Eduard I, furios, porni în campania împotriva Scoției și îl detronă cu ușurință pe Balliol, chiar mai mult, spre umilirea scoțienilor, luă piatra sacră de

¹⁸ A se vedea G.W.S. Barrow, *Kingship and Unity Scotland 1000-1306*, Toronto, University of Toronto Press, 1981. Jenny Wormald (coord.), *Scotland. A History*, Oxford, Oxford University Press, 2005, p. 40.

¹⁹ André Maurois, *op. cit.*, p. 207.

²⁰ G.M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 258.

²¹ Adrian Niculescu, *op. cit.*, p. 211.

²² Rosalind Mitchison, *op. cit.*, p. 30.

²³ Peter & Fiona Sommerset Fry, *The History of Scotland*, London, Routledge Press, 1982, p. 71.

²⁴ *Ibidem*, p. 72.

la Scone,²⁵ unde se încoronau regii Scoției, și dispuse să fie dusă la Westminster. Când totul părea pierdut, Scoția „se descoperi pe sine însăși”²⁶ datorită acțiunilor îndrăznețe ale lui Sir William Wallace, un mic nobil din Renfrewshire a cărui familie fusese măcelărită de către englezi.²⁷

Revolta lui Wallace, deși desfășurată în plin Ev Mediu, a avut aspectul unei mișcări de rezistență națională^{28, 29} întocmai ca bătălia de la Kossovo Polje din 1389 dintre sârbi și turcii otomani, ca legendarul William Tell și episodul ridicării pentru independență a cantoanelor elvețiene (Schwyz, Uri și Unterwalden),³⁰ ca ridicarea Ioanei d'Arc pentru izgonirea englezilor din Franța și martiriul ei din 1431,³¹ ca răscoala *Vecerniilor siciliene* (1282) împotriva regilor angevini francezi sau ca insurecția *Utreniilor din Bruges* (1302) a flamanzilor tot împotriva stăpânirii franceze.³²

Eroul Wallace a reușit inițial să învingă armatele engleze în Bătălia de la Podul Stirling (1297) chiar lansând apoi raiduri în nordul Angliei, dar un an mai târziu fu învins de Eduard I în Bătălia de la Falkirk.³³ Represaliile englezilor au fost iarăși extrem de dure însă ele s-au petrecut în zadar. Englezii s-au împotmolit așa cum și romanii din Antichitate se împotmoliseră în munții Scoției datorită distanțelor lungi pentru aprovizionare, climei aspre și sărăcimii locurilor.³⁴

De data aceasta ștafeta a fost preluată de Robert the Bruce, nepotul rivalului lui John Balliol (vezi *supra*), care va trebui să se opună lui Eduard al II-lea al Angliei (1307-1327), un rege slab însă, spre deosebire de tatăl său. Victoria scoțienilor la Bannockburn (1314)³⁵ a însemnat o înclinarea balanței în favoarea acestora³⁶ și menținerea independenței Scoției. Unii istorici³⁷ sunt de părere că

²⁵ Adrian Nicolescu, *op. cit.*, p. 212.

²⁶ G.M.Trevelyan, *op. cit.*, p. 259.

²⁷ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 72.

²⁸ Legat de naționalismul scoțian a se vedea Richard English, Charles Townshend, *The State Historical and Political Dimensions*, London, Routledge Publishing, 1999, *passim*. Christopher T. Harvie, *Scotland and Nationalism: Scottish Society and Politics, 1707 to the Present 3rd Edition*, New York, Routledge Publishing, 1998, *passim*. Robert Pope (coord.), *Religion and national identity: Wales and Scotland c. 1700-2000*, Cardiff, University of Wales Press, 2001, *passim*.

²⁹ Rosalind Mitchison, *op. cit.*, p. 32-33.

³⁰ Adrian Nicolescu, *op. cit.*, p. 334.

³¹ Neil Davidson, *The Origins of Scottish Nationhood*, London, Pluto Press, 2000, p. 48.

³² Rosalind Mitchison, *op. cit.*, p. 33.

³³ Adrian Nicolescu, *op. cit.*, p. 212-213.

³⁴ André Maurois, *op. cit.*, p. 208-209.

³⁵ Adrian Nicolescu, *op. cit.*, p. 214-215.

³⁶ G.M.Trevelyan, *op. cit.*, p. 260-261.

prețul plătit a fost prea mare, căci țara a rămas mult timp sărăcită, însă pe de altă parte, cunoaștem cu toții valoarea și importanța neatârării.

Evenimente fundamentale pentru națiunea scoțiană incipientă au fost circumstanțiate acestei perioade de independență. La 6 aprilie 1320 baronii scoțieni împreună cu „întreaga comunitate a regatului Scoției”³⁸ au semnat Declarația de la Arbroath,³⁹ adresată Papei Ioan XXII prin care își exprimau încrederea în Robert the Bruce cu condiția ca acesta să păstreze independența Scoției, documentul având caracterul unei *Declarații de Independență* a Scoției (recunoscută abia peste opt ani de Anglia).⁴⁰ A urmat prima sesiune a Parlamentului Scoției în 1326 (care evoluase din *colloquium*-ul sau consiliul nobilimii reunită cu preoțimea odată cu chemarea celei de-a treia stări, reprezentanții burgurilor)⁴¹ iar în 1328 Eduard al III-lea al Angliei a semnat Tratatul de la Northampton prin care era recunoscută independența Scoției sub Robert the Bruce⁴² (se fixase un tribut anual de 20,000 lire iar fiul lui Bruce trebuia să o ia în căsătorie pe sora lui Eduard III⁴³).

Problemele Scoției cu Anglia nu s-au sfârșit aici însă, deși marele vecin de la sud era acum total implicat în *Războiul de o sută de ani* împotriva Franței. Istoricul G.M. Trevelyan metaforizează cu geniu această cotitură în politica externă engleză spunând că „a culege vestitul crin era o întreprindere mai profitabilă, mai ușoară și mai onorabilă decât a smulge spinul recalcitrant.”^{44 45}

Conflictele politice dintre cele două țări vor mai continua și în timpul urmașilor lui Robert the Bruce, însă ele nu vor mai atinge acea intensitate din trecut, din timpul războielor de independență ale scoțienilor (vezi *supra*), decât în timpul ultimei rebeliuni iacobite din 1745-1746.⁴⁶ Asperitățile dintre cele două popoare au continuat și pe timp de pace, de exemplu, pentru că englezii au fost atinși primii⁴⁷ de *Marea Ciumă*, scoțienii au pus acest lucru pe seama presupuselor lor moravuri păcătoase, fapt ce a declanșat o oarecare dilemă

³⁷ *Ibidem*, p. 261.

³⁸ Adrian Nicolescu, *op. cit.*, p. 215.

³⁹ A se vedea J.D. Ford, *Law and opinion in Scotland during the Seventeenth Century*, Oxford, HART Publishing, 2007, p. 439-473.

⁴⁰ Adrian Nicolescu, *op. cit.*, p. 215.

⁴¹ Rosalind Mitchison, *op. cit.*, p. 48.

⁴² Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 77.

⁴³ Adrian Nicolescu, *op. cit.*, p. 217.

⁴⁴ Aluzie la simbolul Regatului Francez, crinul, și la cel al Regatului Scoțian, spinul sau mărăcinele.

⁴⁵ G.M.Trevelyan, *op. cit.*, p. 264.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 258.

⁴⁷ Adrian Nicolescu, *op. cit.*, p. 244.

publică atunci când ciuma s-a răspândit și în Scoția (*sic!*). Așa cum am arătat la începutul capitolului, mișcarea iacobită este „intim” legată de dinastia Stuartilor, al cărui prim monarh pe tronul scoțian a fost Robert al II-lea (1371-1390). Față de ceilalți regi de până atunci, Robert II avea o descendență celtică, trăgându-se din celții bretoni din Bretagne (nord-vestul Franței).⁴⁸ Era înrudit prin mama sa cu Robert the Bruce,⁴⁹ iar înainte de încoronare acesta deținuse titlul de *Înalt Majordom* (*High Steward* în engleză) *al Scoției*, de aici provenind și numele său (în perioadele medievală și modernă un nobil era deseori numit după titlul purtat de acesta). Primind porecla *Old Blearie* (avea mai tot timpul ochii roșii), a fost un rege care s-a bucurat de dragostea supușilor săi. Învățatul scoțian Boethius ne-a lăsat o relatare conform căreia, în ziua încoronării sale, regele le-a plătit daune țăranilor de lângă Scone, pentru că mulțimea adunată să îl aclame călcase în picioare semănăturile lor.⁵⁰ Iată că această dinastie a câștigat în inimile supușilor săi prin primul său reprezentant.

Urmașul său, Robert III (1390-1406), suferind de pe urma unor răni pe care le-a căpătat într-un accident de echitație, a fost nevoit să delege puterea în cea mai mare parte a domniei sale.⁵¹ Fiul său, viitorul Iacob I al Scoției (1406-1437),⁵² a căzut victimă rivalităților anglo-scoțiene fiind luat prizonier de marinarii englezi în timp ce încerca să ajungă în Franța în anul 1404. Săraca sa țară a reușit să-l răscumpere abia în anul 1424,⁵³ și nu este surprinzător că Scoția se afla în anarhie la momentul întoarcerii sale.⁵⁴ Poate singura consecință pozitivă a perioadei de prizonierat a fost faptul că, văzând dificultățile și ineficiența administrației din țara sa natală, el a introdus reforme după modelul englez, în special contribuind la mărirea rolului parlamentului de la Edinburgh.⁵⁵

Tronul va fi moștenit de urmașul regelui prizonier, adică de Iacob al II-lea al Scoției (1437-1460), care este amintit de majoritatea istoricilor ca fiind un rege abilișos și activ. După rezolvarea unor dispute politice domestice cu clanul

⁴⁸ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 90.

⁴⁹ Adrian Nicolescu, *Istoria civilizației britanice, Volumul II, Secolul al XVII-lea: 1603-1714*, Iași, Editura Institutul European, 2001, p. 7.

⁵⁰ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 91.

⁵¹ *Ibidem*, p. 92.

⁵² *Vezi supra*.

⁵³ Adrian Nicolescu, *Istoria civ. . . Vol. II*, p. 8.

⁵⁴ Rosalind Mitchison, *op. cit.*, p. 48.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 48-49.

Douglas,⁵⁶ el a profitat de faptul că englezii erau prinși în *Războiul Roșelor* și a hotărât să recupereze castelele Berwick-on-Tweed și Roxburgh, pierdute pe vremea războaielor de independență.⁵⁷ Din păcate pentru scoțieni, regele a fost rănit de un tun care a explodat accidental la asediul Roxburgh-ului. A fost o zi neagră pentru Scoția, oamenii plângându-l îndelung pe răposatul rege.⁵⁸

Diferită va fi domnia fiului său, Iacob al III-lea al Scoției (1460-1488), care nu se poate spune că a fost un bun gospodar pentru regatul său. O noutate o va constitui o *primă alianță cu Anglia* (1474)⁵⁹ după secole de neîncredere și conflicte.⁶⁰ Aceasta nu a însemnat nicidecum încetarea apariției unor conflicte, mai ales între nobilii de la graniță, însă viitorii monarhi Stuarti de la acest Iacob al III-lea la Maria Stuart au făcut posibilă încheierea de alianțe cu Anglia din perspectiva religiei comune protestante a celor două țări.⁶¹

Venirea pe tron a lui Iacob IV al Scoției (1473-1513) a avut loc sub auspiciile decesului tatălui său în timpul luptei împotriva unor baroni nemulțumiți acum răsculați.⁶² Remarcabil este că scoțienii au regretat moartea timpurie a fostului rege, care împlinise doar treizeci și șase de ani.⁶³ Putem astfel spune că greșelile sale politice nu fuseseră îndeajuns pentru a zdruncina încrederea poporului scoțian în vechea dinastie a lor.

Această perioadă de la cumpăna secolelor XIV-XV a însemnat și pentru Scoția desfășurarea unor transformări interesante specifice sfârșitului Evului Mediu, sub conducerea unui rege calculat, apreciat ca cel mai bun monarh Stuart și în plus ultimul rege al Scoției vorbitor de scoțiană (*Scottish Gaelic*).⁶⁴ În relațiile externe el chiar a condus o scurtă invazie a Angliei în 1496. Realizând că pacea era atât în avantajul Angliei cât și al Scoției a fost de acord cu semnarea Tratatului de pace perpetuă din 1502 cu Henric al VII-lea al Angliei.⁶⁵

În momentul în care Anglia a declarat război Franței el a fost pus într-o dilemă, deoarece *Vechea Alianță* cu Franța din 1295 ar fi dictat ruperea recentei

⁵⁶ Mai pe larg, este vorba de un clasic conflict pentru putere între o familie puternică, *the Black Douglases* (Douglas-ii cei Negri), care între 1452 și 1455 a degenerat în război civil, câștigat în final de Iacob al II-lea (Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.* p. 104).

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ Un proiect de alianță prin căsătorie negociat cu Eduard IV al Angliei, prin care viitorul Iacob IV urma să o ia de soție pe Prințesa Cecilia din York, fiica regelui Angliei.

⁶⁰ Rosalind Mitchison, *op. cit.*, p. 58-59.

⁶¹ G.M.Trevelyan, *op. cit.*, p. 374.

⁶² Adrian Nicolescu, *Istoria civ. . . Vol. II*, p. 8-9.

⁶³ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.* p. 111.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 113.

⁶⁵ Rosalind Mitchison, *op. cit.*, p. 65.

alianțe cu vecinul de la sud, ceea ce s-a și întâmplat. S-ar părea că scoțienii erau încă neîncrezători cu englezii, lucru explicabil după atâtea secole de conflicte. Această decizie neînțeleaptă însă va constitui și cauza morții lui Iacob IV, pentru că îndrăznețul rege, dorind să profite de absența lui Henric VIII din Anglia, a condus o nouă armată la sud de râul Tweed.⁶⁶ Ceea ce a urmat a fost dezastroasa Bătălie de la Flodden Field din 1513, căruia regele nu i-a supraviețuit.⁶⁷

Iacob al V-lea al Scoției (1513-1542) a fost monarhul care a acceptat naționalitatea franceză (în 1537), determinând astfel nu numai grafierea numelui dinastiei ca *Stuart* (și nu *Stewart* ca până atunci),⁶⁸ dar – bineînțeles – și noi conflicte cu Anglia. La începutul domniei s-a confruntat cu aceleași probleme de care s-au lovit, și se vor mai lovi, și ceilalți dinști Stuart: a moștenit coroana pe când era doar un copil,⁶⁹ fiind deci controlat pentru prima parte a domniei de către rude și baroni.

Conflictul cu Anglia a debutat promițător, prin victoria de la Haddon Rig din 1542, însă cum sortii sunt schimbători, regele a suferit o înfrângere mai târziu în același an, la Solway Moss.⁷⁰ Mai mult, Iacob V s-a stins din viață din cauza unei febre⁷¹ la trei săptămâni după ce a pierdut această luptă, mulți considerând că eșecul în luptă a fost prea greu de îndurat pentru el. Pe patul de moarte, atunci când a auzit că primul copil al său care doar se născuse era o fetiță, se spune că ar fi profetizat că așa cum dinastia sa a început datorită unei femei, se va sfârși tot printr-o femeie.^{72 73} Regretatul rege a avut dreptate doar în parte, pentru că dinastia Stuartilor nu se va stinge prin fiica sa, Maria Stuart (1542-1567), ci prin Ana Stuart (1702-1714), regina Marii Britanii.

Maria, *Regina scoțienilor*, după cum avea să fie numită, reprezintă fără îndoială una din cele mai cunoscute figuri din istoria Scoției și a Angliei. Devenind regină la vârsta de doar șase zile,⁷⁴ păreriile istoricilor sunt împărțite în privința ei unii considerând-o o sfântă sau o victimă în timp ce alții, dimpotrivă,

⁶⁶ *Ibidem*, p. 65-66.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 66; Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.* p. 117-118; A.D. M. Barrell, *Medieval Scotland*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, p. 186; Adrian Nicolescu, *Istoria civ. . . Vol II*, p. 10.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 11.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 12.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 11.

⁷¹ Rosalind Mitchison, *op. cit.*, p. 76 și urm.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 141.

⁷⁴ *Ibidem*.

o blamează pentru încăpățânarea și șiretenia sa. Câteva lucruri sunt clare însă: a fost o regină catholică într-o țară aflată în plină *Reformă*,⁷⁵ s-a căsătorit prea curând cu ucigașul soțului ei,⁷⁶ apoi, atunci când a fost nevoită să părăsească Scoția s-a refugiat în Anglia, unde nu avea cum să fie bine primită, având în vedere că în cazul morții reginei Elisabeta I a Angliei (1558-1603) ar fi devenit ea însăși regina Angliei.

G.M. Trevelyan explică, în stilul său caracteristic, cum „din clipa în care Maria s-a făcut singură prizoniera Elisabetei (1567 – n.n.), politica Angliei, ba chiar a întregii Europe, se învârtea în jurul balamalelor de la poarta temniței sale”⁷⁷(sic!). Și se va mai „învărti” timp de încă douăzeci de ani, căci Maria Stuart a fost executată pentru complot în 1587,⁷⁸ eveniment funebru și contestat, la care fiul ei, Iacob al VI-lea al Scoției, va protesta doar de fațadă pentru că situația țării nu permitea altfel, în timp ce ura poporului său față de englezi creștea.

⁷⁵ G.M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 381-388.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 386.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 387.

⁷⁸ Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 8.

RĂSPUNSURILE UNIUNII DEMOCRATE TURCE DIN ROMÂNIA LA ZECE ÎNTREBĂRI DESPRE EVENIMENTELE DIN 1915

Andreea PAVEL*

The Responses of the Turkish Democratic Union of Romania to 10 Questions Regarding the Events of 1915

Abstract: The following article is about the responses of the president of the Turkish Democratic Union of Romania to certain important questions regarding to what they call the Armenian problem.

Keywords: Ottoman Empire, 1915, Armenian Problem, Democrat Turkish Union of Romania

Ervin Ibraim, secretar general al Uniunii Democrate Turce din România¹, și președintele instituției, Osman Fedbi² au acceptat să își exprime punctul de vedere cu privire la câteva dintre cele mai controversate aspecte legate de „evenimentele din 1915”, așa cum preferă cei doi să numească problema armeană. În interiorul instituției, toți cei care se perindă pe holurile clădirii, de la femeia de serviciu până la domnișoara a cărei voce poate fi ascultată la Radio T³, se schimbă la față atunci când pomeniști de scrierea unei licențe despre genocidul armean. În primul rând, te roagă să nu pronunți termenul „genocid”, pentru că, spun ei, este fals, deci greșit. Apoi, ce genocid să documentezi dacă lucrurile sunt atât de simple: „Genocidul și atrocitățile armenilor împotriva turcilor”, ar trebui să fie titlul lucrării, asemeni titlului unei

* Masterandă anul II, Relații Internaționale în sec. XIX-XXI. Istorie și Diplomatie, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității “Ovidius” din Constanța.

¹ Ervin Ibraim mai îndeplinește și funcțiile de redactor-șef al publicației „Haksess” („Vocea Autentică”) și de director general al postului de radio „Radio T” Constanța.

² Fost deputat aparținând grupului parlamentar al minorităților naționale, în legislatura 1996-2000, din partea UDTR.

³ Care emite pe frecvența FM 104,4 MHz (Constanța), între orele 05:00-14:00.

publicații aparținând lui Ismet Binark, carte ce mi-a fost împrumutată de către reprezentanții UDTR în vederea unei „documentări corecte și adevărate”. Apoi, chiar dacă nu cunosc prea multe detalii istorice, nici unul dintre cei prezenți la discuție nu acceptă ideea că adevărul se poate afla măcar la mijloc. Argumente? „Arhivele consultate de specialiști, care au stat și la baza publicării cărții citate”. Consultări care, din coincidență sau nu, aparțin, într-o majoritate covârșitoare, turcilor. Dar vom reveni și la informațiile precizate în paginile publicației.

Osman Fedbi a ținut să precizeze faptul că problema armeană aparține unei epoci de mult apuse: dacă a fost sau nu genocid nu mai contează pentru că oricum acesta ar fi fost înfăptuit de reprezentanții Imperiului Otoman care nu era alcătuit din turci. Exclusiv din turci. Pedeață parte, acesta a povestit despre relația foarte strânsă de prietenie pe care acesta a legat-o pe vremea când era deputat, cu Varujan Pambuccian, liderul grupului parlamentar al minorităților, din partea Uniunii Armenilor din România și a dat de înțeles că această prietenie ar trebui să fie un exemplu pentru relațiile turco-armene din România. De asemenea, președintele UDTR a mai povestit amuzat și pe un ton oarecum superior de o întâlnire a acestuia cu liderul Bisericii Armene, întâlnire la care au participat și Varujan Pambuccian și Varujan Vosganian, și în cadrul căreia, liderul spiritual⁴, care vorbea foarte bine în turcă, le-ar fi reproșat părintește celor doi armeni că nu au învățat să vorbească limba turcă. Președintele Osman Fedbi a conchis discuția povestind de fostul consul general al Turciei în Constanța: „Venea dintr-un sat care a fost ras de pe fața pământului de armeni și plângea când ne povestea asta”, a conchis președintele Uniunii Democratice Turce din România.

În rândurile ce urmează, puteți urmări principalele probleme dezbătute cu secretarul general al UDTR, urmate de punctele de vedere oficiale ale acestuia.

1. De ce se pedepsește cu închisoarea recunoașterea genocidului armean pe teritoriul Turciei?

Explicația lui Ervin Ibrahim, secretarul general al Uniunii este că pedeapsa cu închisoarea, din Turcia, aplicată celor care recunosc genocidul armean, este la fel de justificată precum pedeapsa aplicată în Germania celor care adoptă sau promovează simbolurile naziste.

⁴ Al cărui nume nu mi-a fost precizat.

2. Cum s-ar putea caracteriza, în doar câteva cuvinte, relația dintre turci și armeni?

„UDTR reprezintă turcii din România. Evenimentele din 1915 reprezintă o problemă istorică și trebuie abordată de istorici, nu de politicieni sau ONG-uri, mai ales dat fiind faptul că există o sumedenie de documente în arhive. În calitate de cetățeni români, nu găsim normal ca să importăm o problemă cu care România nu are nimic de-a face, nici nu trebuie să creăm discordie între minoritățile din România. Noi, etnicii turci, nu vrem să ne exprimăm poziția față de evenimentele din Gaza, spre exemplu și nici nu dorim să aducem deservicii României”, a fost răspunsul lui Ervin Ibraim.

3. Cum se poate contura o posibilă reconciliere cu Armenia?

La această întrebare, Ervin Ibraim a făcut tot posibilul să mă convingă de faptul că între armenii și turcii, cel puțin din Constanța, există o relație de prietenie și colaborare, și că nu de-aici, de „jos”, pornesc tensiunile: „Noi suntem pe o poziție de reconciliere cu comunitatea armeană. Aici (în România, n.red.) există o relație de prietenie între comunitățile minoritare”.

4. De ce Congresul SUA și Parlamentul Suediei au ales să recunoască existența unui genocid armean? Care este contextul internațional în care se iau asemenea decizii?

Reprezentantul UDTR a răspuns răspicat și dur că SUA nu vor recunoaște genocidul pentru că nu vor dori să pericliteze relația pe care americanii o au cu Turcia... „pentru armeni”. Ibraim a explicat gestul americanilor din martie prin faptul că voința recunoașterii genocidului a aparținut majorității democraticilor și câtorva republicani, însă nici pe departe această propunere nu va fi propusă mai departe, pentru dezbateri pentru că „nu are șanse să treacă nici măcar de Camera Reprezentanților, d-apăi să fie semnată de Obama”. Chiar dacă Obama a fost mai român ca românii, în campania electorală, atunci când, pe lângă oprirea războiului și a altor minunății a promis și recunoașterea genocidului armean. Cât despre decizia Suediei, Ibraim pune decizia nordicilor pe seama faptului că armenii beneficiază de „diaspore puternice, capabile de un lobby extrem de dur și semnificativ”, dar și pe seama faptului că „există interese din partea unor forțe să slăbească puterea Turciei”.

5. Este chestiunea turco-armeană o minge de ping-pong pentru marile puteri internaționale care este aruncată de colo-colo, în funcție de

interesele economice, geostrategice ale principalilor actori politici ai lumii?

„Da”, este răspunsul monosilabic, hotărât și sec atât al președintelui UDTR, cât și al secretarului general.

6. Există un nou val de intelectuali turci care militează pentru recunoașterea genocidului, în dorința de a se „elibera” de povara atrocității comise în ultimii ani ai Imperiului Otoman. Pentru prima oară, pe 24 aprilie 2010, în Turcia au loc manifestații prin care se comemorează genocidul armean. Cum percep reprezentanții UDTR aceste schimbări?

De data aceasta, reprezentanții turci nu prea au găsit argumente serioase pentru a-și susține punctul de vedere și au ales o explicație puerilă: „Încă există o comunitate foarte mare de armeni care poartă nume turcești. De asemenea, mai sunt și grupările de extremă stânga”.

7. Dacă peste ani, în timpul unei noi guvernări, respectiva conducere turcă va hotărî să recunoască genocidul armean, va greși? Cum vor fi percepute actualele poziții ale oficialilor turci?

Și mai intransigent decât răspunsul referitor la poziția Americii este răspunsul care privește viitoarele opțiuni ale Turciei față de recunoașterea sau nerecunoașterea existenței unui genocid comis de Imperiul Otoman: „Turcia nu va recunoaște evenimentele din 1915, pentru că nici un partid nu va fi de acord cu acest lucru. În primul rând, Turcia nu recunoaște acest termen, de „genocid”, iar dacă ar recunoaște, ar apărea, în mod automat, revendicări teritoriale și bănești”. Iată deci, având în vedere înverșunarea cu care reprezentanții locali turci declară răspicat faptul că genocidul nu va fi recunoscut niciodată, că armenii par îndreptățiți atunci când, reprezentanții conștanțeni ai acestora, cum ar fi preotul Avedis Mandalian, sau lideri marcanți precum scriitorul Bedros Horasangian, declară cu vocea tremurândă de tristețe, furie și dezamăgire că nu trebuie exclusă posibilitatea ca genocidul să fie dat uitării, drept pentru care tot ce le rămâne este să continue lupta pentru recunoașterea genocidului.

8. Turcia este orientată spre lumea islamică și bate în retragere față de Uniunea Europeană? Își doresc oficialii turci ca țara lor să devină un mediator între cele două lumi, ori un lider al lumii musulmane?

Ervin Ibraim a declarat că Turcia, prin tradiție, a fost un lider al lumii islamice, dar că a abandonată mai fie liderul acestei zone pentru că a ajuns teatru de război. În prezent, susține secretarul general al UDTR, republica turcă încearcă să joace un rol de mediator și să reprezintă principalul factor de echilibru atât în rândul musulmanilor, dar și între cele două lumi: „Ar fi de preferat să fie Turcia cea care mediază conflictele din lumea arabă și dintre lumea arabă și Occident”, a completat Ibraim.

9. Ce simbolizează, în viziunea turcilor, ziua de 24 aprilie? Care este versiunea adevărată, din punctul de vedere al reprezentanților turci, pentru evenimentele ce au avut loc în această zi?

Adevărata semnificație a zilei de 24 aprilie, în viziunea UDTR, este că la acea dată în anul 1915, câteva sute de intelectuali armeni au fost „puși sub control”, în Constantinopol. Asta pentru că, cu doar câteva zile înainte de data de 24, în zona Van⁵, turcii și-au găsit aproximativ 500.000 de compatrioți masacrați de „armenii trădători, care sprijiniseră atacurile rusești”, susține secretarul UDTR. Ulterior, explicația acestuia alunecă pe o pantă abruptă: „Armenii au fost acuzați de trădare și spionaj. Cu toate acestea, pentru a-i proteja pe armeni de furia localnicilor turci care și-au găsit rudele și prietenii masacrați la Van, oficialii turci de la vremea aceea au hotărât să-i mute prin Irak sau Siria. Altfel, armenii ar fi căzut pradă furiei și răzbunării turcilor îndurerați de masacrarea celor 500.000 de oameni nevinovați. Deci, până la urmă, armenii au plecat de bună voie, pentru a se salva. Dar, sigur, din cauza condițiilor neprielnice și a faptului că au mers prin deșert, pe drum au fost câțiva armeni care au și murit”, explică Ervin Ibraim. De reținut este faptul că pentru turci, 24 aprilie reprezintă „punerea sub control” a câtorvasute de armeni, la Constantinopol, în urma masacrării a 500.000 de turci de către aceștia.

10. Orhan Pamuk este turc sau armean?

Secretarul general al UDTR, acesta a fost mirat atunci când i-am explicat faptul că, declarația că Orhan Pamuk este armean, aparține unui istoric turc, pe

⁵ Acolo unde, spune Ervin Ibraim, rușii au promis armenilor constituirea unui stat armean.

⁶ Această ultimă întrebare a fost adresată mai mult retoric, pentru a aduce la cunoștință reprezentanților UDTR un aspect cel puțin interesant: Mustafa Mehmet, un domn care s-a recomandat ca fiind istoric, și care a răspuns unui set de întrebări, la rugămintea ziarului „Zaman”, a menționat faptul că scriitorul controversat Orhan Pamuk este... armean! Așa a explicat istoricul faptul că Pamuk, turc get beget, a recunoscut genocidul armean.

numele său, Mustafa Mehmet. Diplomat, Ervin Ibraim a mărturisit: „Orhan Pamuk este filoarmean”.

CAZUL TURCILOR DIN GERMANIA ȘI CELE MAI RECENTE DECLARAȚII ALE OFICIALILOR GERMANI PE ACEASTĂ TEMĂ

Raluca-Diana RORMAN*

The Case of the German Turks in Light of the Recent Declarations of German Officials

Abstract: This short study aims to offer a view of the current situation of the turks that have immigrated and developed in Germany for some decades ago. They came after The Second World War to help build and maintain the foreign military bases in the Federal German Republic. Nowadays their increasing number and their culture, very different to the western european one from the perspective of social values and religion, are considered a milestone in the development of a pluricultural german society. " The case of the turks from Germany and the most recent statements of the german officials" is a paper-work that reveals the position of the German Chancellor, Angela Merkel, regarding the multicultural german society, and shows how her statement is reflecting the german people preferences when it comes to imigrants, especially turkish imigrants. I began by discusing the place that Turkey could have in a larger European Union and I continued by focusing on the case of the german turks and how are they fitting in the western society. The case remains an open one and the question of cultural tolerance is still very important in the European Union, not only in Germany.

Keywords: Germany, turkish imigrants, European Union, cultural tolerance, Angela Merkel, multiculturalism

Introducere

* Absolventă a masteratului Politică mondială și europeană, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității "Ovidius" din Constanța.

“Nu cunosc o civilizație specific franceză, germană sau italiană, cunosc o civilizație europeană, la care au colaborat, cu egală măiestrie și englezii, și francezii, și germanii, și italienii.”

*Petre P. Carp***

Uniunea Europeană trece printr-o perioadă de re poziționare și regândire a structurilor sale fundamentale, de reconstrucție. Cea mai importantă problemă a Uniunii Europene rămâne cea a granițelor sale; până unde se poate extinde comunitatea europeană?

Dacă considerăm Uniunea ca o construcție a popoarelor europene, bazată deci pe criteriul geografic, atunci avem o limitare clară a zonei potențiale de extindere: nu mai departe de Munții Urali și limitată la malurile Bosforului (deci fără Turcia) și la țărmurile nordice ale Mediteranei, răspunsul pare deci a fi simplu.

Numai că dacă îl analizăm nu mai pare atât de convingător. La această limitare geografică se adaugă și problema Turciei care geografic, în proporție de 95% se întinde pe teritoriul Asiei Mici, fără legătură cu spațiul european. Totuși există voci numeroase și puternice care vorbesc despre vocația europeană a Turciei și solicită prezența acestei țări în edificiul european. Un motiv în plus pentru a pune sub semnul întrebării definiția geografică a U.E. este și apartenența Ciprului la Uniunea Europeană. Ciprul, geografic, nu face parte din zona europeană intrând în mod clar în perimetrul asiatic și totuși la Bruxelles s-a luat decizia intrării sale în construcția europeană, fără a se ține cont de prezența militară turcă din nordul insulei, de problemele de securitate, de partiția insulei între greci și turci. Dincolo de toate aceste probleme, Cipru a aderat și a spulberat modelul strict geografic al Uniunii.²

Dincolo de dinamica geografică a extinderii, după 2004, respectiv 2007, când au fost admise ultimele state din Europa Centrală și de Est, apare rezultatul destul de controversat al acestor extinderi. În pragul anului 2011, a unui nou deceniu, Uniunea Europeană se confruntă cu decalaje mari de ordin social și economic nu doar între membrii fondatori și țările sărace din Est, ci chiar între statele admise de curând. Polonia și Cehia au o dezvoltare economică importantă ; prima a ocolit chiar marea criză economică ce a afectat economiile puternice ale Blocului

** Anton Caragea, *Gândind la Europa. Interferența Civilizațiilor în Europa Unită*, Editura Minerva, București, 2009, p.184.

¹ Anton Caragea, *op.cit.* , p.185.

² *Ibidem.*

European, în timp ce ultimele două state admise, România și Bulgaria, încă au probleme foarte mari din acest punct de vedere, România fiind alăturată Greciei în analiza economică Europeană a ultimului an.

Pe de altă parte, apare un scenariu sumbru al viitorului Construcției Europene. Europa îmbătrânește; se nasc tot mai puțini copii, instituția familiei, care este celula de bază a unei comunități, este privită nu de puțini ca fiind ceva desuet. Se manifestă și o criză morală. Iar această Europa trebuie să facă față asaltului dinspre acea parte a lumii înapoiate economic, care acum se dezvoltă rapid și profită de globalizare. Salariile foarte mici, combinate cu noile tehnologii informaționale și comunicaționale, așa cum se întâmplă în unele zone din Asia (mai ales în China și India, care înseamnă împreună 1/3 din populația Globului), reprezintă o provocare extraordinară pentru economiile mature. Fără un val de performanță tehnologică extraordinar, Europa va rezista tot mai greu combinației de tehnologii înalte/ salarii mici cu care vin concurenții.³

Aici, Europa nu are încă un răspuns adecvat, deși Agenda Lisabona arată că oamenii politici de vârf conștientizează esența problemei. Se încearcă răspunsuri la nivel național, ceea ce nu este nefiresc în condițiile date și conduce la o varietate de performanțe în U.E. . Turcia reprezintă un stat cu o dezvoltare economică rapidă, având o suprafața mai mare decât a oricărui alt stat din Uniune și un număr al populației (aproximativ 70 de milioane) apropiat de cel al populației din Germania (80 de milioane). Alături de aceste atribute apare chestiunea comunității imigranților turci din Germania, musulmani care își păstrează de cele mai multe ori intacte obiceiurile și cultura. Dincolo de acest caz particular, Islamul - Lumea Arabă, după atentatele din septembrie 2001 și alte atentate din Madrid și Londra, mai recente, are parte de un tratament cel puțin rezervat, dacă nu chiar reticent din partea Lumii Occidentale.⁴

Capitolul I.

Locul Turciei în Uniunea Europeană

Modelul Uniunii Europene a reprezentat un miraj pentru toți cei care au căutat să adere, cu precădere pentru Turcia care își tot încearcă norocul de aproape jumătate de secol. Dacă cetățenii turci erau entuziasmați în anii 1990 în

³ Daniel Dăianu, *Ce vom fi în Uniune? Pariul modernizării României*, Editura Polirom, Colecția Ego Publicistică, Iași, 2006, p.60. - Articol publicat în data de 4 August 2005 în *Jurnalul Național*.

⁴ *Ibidem*.

legătură cu accederea lor în acest cerc, în prezent părerea lor este alta. Un motiv ar fi îmbunătățirea condițiilor de trai din Turcia, odată cu dezvoltarea economică întâlnită în ultimii ani. Dar, cel mai adesea, este invocată lipsa de toleranță a cetățenilor din statele europene vestice, în special, față de obiceiurile turcilor și de religia musulmană.

Turcia se simte din ce în ce mai frustrată de ritmul lent al discuțiilor începute în 2005 cu Uniunea Europeană. Ministrul de Externe francez Bernard Kouchner i-a învinuit de curând pe oficialii turci că nu au făcut reformele necesare aderării. În urma negocierilor dintre cele două părți au fost deschise 13 din cele 35 de capitole propuse pentru îndeplinirea aquis-ului comunitar, în timp ce 8 capitole sunt complet înghețate din cauza refuzului Turciei de a-și deschide porturile către Cipru, stat membru al U.E., pe care Ankara nu îl recunoaște.⁵

Președintele Abdullah Gul i-a acuzat pe liderii politici ai Uniunii Europene că sunt lipsiți de o viziune strategică asupra aderării Turciei la Uniune. Gul a declarat ziarului german *Suedeutsche Zeitung* în data de sâmbătă, 16 octombrie 2010, că Uniunea Europeană ar trebui să reflecteze asupra viitorului economic, a securității și a beneficiilor includerii țării sale în grupul celor 27 de membri.⁶

Președintele turc a mai adăugat importanța poziției geostrategice în contextul ambițiilor nucleare ale Iranului; Ankara s-a alăturat recent Braziliei în căutarea unei soluții “în trei” cu Teheranul. Această inițiativă diplomatică ar trebui privită cu ochi buni de către Uniune și luată în considerare în cadrul procesului de aderare.

Mesajul domnului Gul către comunitatea turcă din Germania a fost în acord cu dorințele liderilor europeni, președintele turc îndemnând la integrarea mai bună a cetățenilor musulmani în societatea germană: *Când cineva nu vorbește limba țării în care trăiește, acest lucru nu folosește nimănui, nici persoanei în cauză, nici țării sau societății. De aceea vă spun cu fiecare ocazie că ei (turcii imigranți în Germania) ar trebui să învețe germană, să o vorbească fluent și fără accent. Acest lucru ar trebui să înceapă de la creșă.*

În iunie 2010, zece președinți și doi premieri, între care șeful Guvernului grec Georgios Papandreou, au participat la summitul SEECP, care s-a încheiat cu "Declarația de la Istanbul", subliniind *viitorul comun al apartenenței Balcanilor la familia europeană. Balcanii sunt parte integrantă a Europei din punct de vedere istoric, geografic și cultural. Suntem hotărâți să încununăm acest parteneriat fondat pe valori comune printr-o aderare la U.E., declara președintele Turciei, Abdullah Gul. De acum înainte, trebuie*

⁵Andrew Willis, *EU 'lacks vision' on Turkish accession, president says*, <http://euobserver.com/?aid=31060>, 18.10.2010, orele 9:29 CET.

⁶*Ibidem.*

*să evităm ca Balcanii să fie considerat un loc al violențelor, străin și de neînțeles. Trebuie să demonstrăm că suntem fața tânără, dinamică și energică a Europei, le-a spus liderul turc participanților la reuniunea Procesului de Cooperare în Europa de Sud-Est (SEECp).*⁷

Oficialitățile turce, în frunte cu președintele Abdullah Gul, sunt decise să facă toate eforturile pentru a găsi un loc potrivit și meritat Turciei în contextul european. Însă cadrul relațiilor diplomatice dintre cele două părți, cea turcă și U.E., oscilează între a încuraja procesul de aderare și acuze la adresa Turciei din cauza nerespectării drepturilor omului.

Curentul naționalist al statelor europene

Se pare că în Uniunea Europeană naționalismul a revenit. Printre cei mai cunoscuți filosofi ce au teoretizat asupra acestui concept se numără Hobsbawn, Tom Nairn, Ernest Gellner sau Breuille. Însă următoarea aserțiune pare mult mai potrivită situației actuale din Europa.

În accepțiunea lui Benedict Anderson, naționalismul trebuie înțeles în raport cu două sisteme culturale care l-au precedat și din care a luat ființă. El nu trebuie înțeles în raport cu o ideologie politică susținută conștient. Aceste două sisteme culturale sunt comunitatea religioasă și monarhia dinastică. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea naționalismul a suferit un proces de modulare și adaptare, în funcție de diverse epoci, economii, regimuri politice și structuri sociale.⁸

Pe lângă această declarație este interesant de observat exemplul de societate multiculturală pe care Imperiul Otoman, strămoșul Turciei de astăzi, îl poate da oricând Uniunii Europene. Chiar dacă turcii, cu a lor limbă și cultură islamică, au stăpânit timp de secole atâtea popoare, nici unul dintre acestea nu și-au pierdut rădăcinile naționale, limba, cultura sau religia. Bulgarii au rămas bulgari, la fel și albanezii, grecii, românii, ungurii, polonezii, sârbii, macedonenii, asirienii, arabii, armenii sau georgienii, Țigani, kurzii, cazacii etc. Toți aceștia nu doar au supraviețuit, dar au și prosperat în propriul lor context cultural, liberi de a-și practica propria religie și de a-și vorbi limba fără nici cea mai mică influență a

⁷ xxx, *Statele din Balcani au ambiția de a deveni "fața tânără și dinamică a Uniunii Europene"*, <http://www.mediafax.ro/externe/statele-din-balcani-au-ambitia-de-a-deveni-fata-tanara-si-dinamica-a-uniunii-europene-6440916>, Istanbul, 23 Iunie 2010.

⁸ Corina Nicoleta Guguluș, *Integrare, națiune, identitate*, Editura Lumen, Iași, 2006, p.74.

dominației turce . Nu există nici un singur exemplu de eradicare a vreunei limbi, culturi sau religii, din partea stăpânirii otomane.⁹

Cândva Europa a reprezentat de asemenea un exemplu de coabitare liniștită a unor minorități însemnate în unele părți ale fostelor imperii. În timpul primului război mondial evreii au luptat alături de germani formând practic o singură națiune pe câmpul de luptă. În timpul ocupației naziste, puțini evrei au mai rămas în Germania, Polonia sau Ungaria, mulți emigrând, și mai mulți murind în lagărele de concentrare. Nici italieni nu mai sunt în ceea ce acum se numește Slovenia, sau unguri în Slovacia, sau germani în Cehia, sau turci în Bulgaria. O curățare etnică masivă în fostele societăți pluraliste este ceea ce istoricul Tony Judt numește în lucrarea sa- “După război”: *O Europă a statelor națiune mai omogenă etnic decât a fost vreodată*. După centralizarea economică și alte politici comune, U.E. a lăsat statelor membre libertatea identității naționale și a politicilor sociale. De asemenea a permis sistemelor parlamentare naționale să dețină monopolul proceselor electorale. Ca și rezultat, o serie de partide xenofobe, de extremă dreaptă, anti-Bruxelles au apărut în aproape fiecare țară. Acestea sunt bazate pe identitate națională, au politici anti-imigrare și sunt islamofobe de obicei.¹⁰

Capitolul II.

Declarația cancelarului german Angela Merkel de la Postadam și reacțiile din jurul ei

În Germania trăiesc aproximativ 3 milioane de etnici turci. Primii turci care au sosit în Germania prin anii 1950, au venit ca muncitori care au participat activ la punerea bazei materiale pentru ceea ce s-a numit mai târziu perioada „miracolului economic”.

Turcii de vîrstă școlară au frecventat în toți acești ani școlile cu predare în limba germană. Acasă, deci în familie, ei vorbeau în limba lor maternă. Mulți dintre elevii turci nu au învățat niciodată limba oficială a țării în care trăiesc. Cu timpul s-au creat adevărate insule lingvistice.

În urmă cu cîțiva ani actualul premier turc, Recep Tayyip Erdoğan, a propus înființarea de școli în care se predă în limba maternă. Propunerea a fost respinsă de către clasa politică germană, care susține că turcii nu reprezintă o minoritate etnică istorică. Statutul de minoritate națională s-a acordat doar danezilor și

⁹ Erick Feigl, *A myth of error : Europe, Turkey and Public Opinion*, Editura Amalthea, Viena, 1999, p.64.

¹⁰Jeremy Kinsman., *Merkel's musings: Europe's multicultural problem is not ours*, <http://www.cbc.ca/world/story/2010/10/19/>, 19 Octombrie 2010, 5:33 p.m. .

sorbilor. Sorbii sunt o populație slavă de sine stătătoare, care locuiesc în landurile Brandenburg și Saxonia.¹¹

Faptul că în numeroase țări europene, mai ales din răsărit, învățământul în limba minorităților este o practică aproape generală, Germania nu ar trebui să fie reticentă față de revenidirile unor minorități naționale, care trăiesc aici de peste 50 de ani. Pentru unii politicieni procesul de integrare nu înseamnă nimic altceva decât un soi de asimilare lingvistică. Această formulă însă contravine ideii de multiculturalism, afișat deseori ca un concept teoretic lipsit de o bază reală.¹²

Premierul turc Recep Tayyip Erdogan a respins de mai multe ori asimilarea turcilor de peste hotare ca pe "o crimă împotriva umanității" și a cerut chiar înființarea de licee exclusive pentru turci în Germania. În opinia sa, turcii de peste hotare trebuie să rămână turci, indiferent de noua lor cetățenie și patrie adoptivă. Mai mult, Ankara a creat chiar un oficiu guvernamental pentru turcii din străinătate și îi îndeamnă pe toți compatrioții din diaspora să acționeze în interesul statului de origine.¹³

Ozcan Mutlu, membru al Partidului Verzilor, acuză autoritățile turce că *perpetuează diferențele naționale*. În opinia sa, copiii turci și germani trebuie să învețe împreună. Și cancelarul german Angela Merkel a criticat poziția lui Erdogan și a subliniat că integrarea nu înseamnă asimilare. Germania nu-și propune să-i transforme pe turci în germani, ci să-i transforme pe imigranții de odinioară în cetățeni capabili să participe la viața publică, a explicat Merkel. Autoritățile germane s-au gândit deja la un mijloc de integrare etnică a numeroasei diaspore turcești și de diminuare a influenței politico-religioase a imamilor turci asupra sa: crearea de departamente de teologie islamică în cadrul universităților germane, care să *formeze imami moderați și profesori de teologie islamică*.¹⁴

Eșecul multiculturalismului

Angela Merkel, cancelarul Germaniei, a stârnit controverse, când, în cadrul întâlnirii organizației de tineret a UCD (Uniunea Creștin-Democraților) de la Postdam din 16 octombrie 2010, a declarat că *Multiculturalismul a eșuat*. Discursul

¹¹ William Totok, *Jurnal de corespondent: Minoritatea turcă din Germania*, <http://www.europalibera.org/content/article/1998520.html>, 31.03.2010.

¹² *Ibidem*.

¹³ Matei Dobrovie, *Ce influență au imami turci în Germania?* http://www.adevarul.ro/international/foreign_policy/influenta-imamii-turci/Germania_0_298170689.html, 15 iulie 2010, 00:00.

¹⁴ *Ibidem*.

său a primit ovații intense din partea auditoriului. Ea a afirmat : *Aceasta (Turcia) este o țara care a adus muncitori temporari în Germania în anii 1960. Pentru o vreme ne-am păcălit crezând că ei nu vor rămâne aici, că vor pleca. În mod natural, noțiunea că vom deveni multiculti, că vom trăi unul lângă celălalt și vom fi fericiți împreună, a eșuat.*¹⁵

În discursul ținut Merkel explică de ce multiculturalismul nu mai poate fi considerat o realitate, ci mai degrabă un ideal. *Întrebarea este cum tratăm această problemă. Integrarea este o problemă principală deoarece numărul de tineri din această țară care provin din familii de imigranți este în creștere, nu în scădere. Dezbateră privind integrarea este fundamentală în orice discuție privind multiculturalismul. Acesta nu reprezintă o metodă politică în sine. Dacă ar însemna, atunci aceasta ar fi calea unui guvern neglijent care nu își asumă responsabilitatea de a se asigura că imigranții urmează valorile și obiceiurile societății în care au imigrat. Mult prea des politicienii de pretutindeni laudă multiculturalismul văzând în restaurantele cu diverse specifice de pe bulevardele marilor orașe sau în magazinele cu fructe exotice atât de răspândite semne ale succesului acestui curent. Acești politicieni se amăgesc singuri făcând confuzie între naționalitate, mecanismele pieței libere și multirasism. Este cu siguranță posibilă și de dorit o societate multirasială, multiethnică, în care imigranții aduc ceva pozitiv în cultura respectivă. În orice caz, aducând mâncare străină, muzică și alte elemente culturale exterioare, ar putea contribui la diversificarea și pluralizarea societății, dar aceste lucruri nu au nimic de-a face cu multiculturalismul. Mulți imigranți care aleg să se integreze noii societăți, își vor păstra intacte o parte din rădăcinile lor.*¹⁶

Aflat într-o vizită oficială de patru zile în Turcia, președintele Germaniei, Christian Wulff, a salutat rolul turcilor din țara sa, ca urmare a afirmațiilor cancelarului Angela Merkel privind eșecul modelului ‘multicultural’ german, scrie ziarul elvețian *Le Temps*. Fără a face valuri sau declarații scandaloase, Wulff a încercat să destindă situația în prima zi a vizitei sale oficiale în Turcia. Contrar afirmațiilor cancelarului Angela Merkel, de sâmbătă, 16 octombrie, el nu a condamnat modelul multicultural din țara sa, dar a îndemnat Berlinul și Ankara să acționeze împreună pentru dezvoltarea prieteniei dintre cele două popoare. Aceste afirmații vin la momentul potrivit, dar cu greu vor liniști opinia publică turcă, decepționată în oarecare măsură de actuala dezbatere despre locul străinilor, subliniază *Le Temps*.¹⁷

¹⁵ Adrian Morgan, Merkel: “Multiculturalism Has Utterly Failed”, <http://papundits.wordpress.com/2010/10/19/merkel-multiculturalism-has-utterly-failed/>, 19.10.2010.

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ xxx, *Turcii din Germania: Christian Wurff încearcă să destindă situația*, <http://www.financiarul.ro/2010/10/21/turcii-din-germania-christian-wulff-incearca-sa-destinda-situatia/>, 21.10.2010.

Mai mult, președintele Germaniei, Christian Wulff a declarat : *Creștinismul face parte din Germania. Iudaismul face parte din Germania de asemenea. Aceasta este istoria noastră iudeo-creștină. Dar acum Islamul face și el parte din Germania. Când musulmanii germani îmi scriu adresându-mi-se “ tu ești președintele nostru”, le răspund din toată inima mea “da, desigur, eu sunt președintele vostru”*. Un sondaj făcut de către YouGov a aflat un procent de 24% dintre germanii respondenți care erau de acord cu integrarea Islamului în cultura germană, situându-l pe același loc cu iudaismul sau creștinismul. Însă, o proporție de aproximativ 3 ori mai mare, 66% dintre ei, nu vedeau cu ochi buni această acceptare.¹⁸

Horst Seehofer, unul dintre aliații cheie ai Angelei Merkel și premierul conservatorului stat sudic Bavaria, a afirmat că a venit timpul să se stopeze imigrația musulmanilor. *Este evident că imigranții din alte centre culturale precum Turcia și țările arabe au mai multe greutăți. Din această cauză trag concluzia că nu avem nevoie de muncitori străini în plus care provin din alte culturi, a declarat revistei Focus. Seehofer a adăugat că Germania ar trebui mai întâi să se descurce cu imigranții care deja locuiesc aici, și să devină din ce în ce mai dură cu cei care refuză să se integreze, înainte de a accepta alți muncitori străini.*¹⁹

În ultimele luni în presă germană au apărut mai multe articole despre subiectul integrării și acceptării imigranților turci în societatea germană. Alt studiu recent făcut de către institutul pentru studii de infraționalitate din Saxonia de Jos arată că tinerii turci devin din ce în ce mai nepopulari printre colegii lor de generație germani. Doar 9,2% dintre ținarii germani îi agreează pe imigranții turci, în timp ce 40,9% dintre turci agreează ideea de a avea vecini de naționalitate germană.²⁰

Remarcile recente ale Cancelarului German Angela Merkel la adresa comunității turce din Germania, au produs reacții puternice în rândul jhazilor și un număr de site-uri ale Partidului Uniunii Creștin-Democrate au fost preluate de musulmani. Hackerii musulmani turci și-au asumat penetrarea celor două site-uri regionale ale UCD.²¹

Problema drepturilor omului în comunitățile musulmane din Europa constituie principala cauză a întârzierii aderării Turciei la Uniunea Europeană. Susținătorii multiculturalismului nu au oferit o atenție considerabilă problemelor pe care tinerele fete din aceste comunități le întâlnesc atunci când sunt forțate să

¹⁸ Adrian Morgan, *op.cit.*

¹⁹ Valentina Pop, *EU opposition to Turkish accession is 'racist,' Chomsky says*, <http://euobserver.com/843/31018>, 12.10.2010 @ 09:25 CET.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ xxx., *Turks Hack German Websites Following Merkel's Comments*, <http://europenews.dk/en/node/36639>, Tundra Tabloids, 20.10.2010 .

se căsătorească sau sunt supuse la violențe domestice. Un alt exemplu de nerespectare a drepturilor omului îl reprezintă nerecunoașterea minorității kurde. Această minoritate a creat serioase probleme autorităților germane în martie 1994, în timpul unor revolte sângeroase.²²

Concluzii

"Nu vom putea accepta o societate paralelă în care drepturile fundamentale, de exemplu egalitatea între bărbați și femei, nu ar fi o regulă. Doar Constituția poate servi drept bază pentru a trăi împreună în toleranță și respect. Oricine vrea să trăiască aici trebuie să accepte acest lucru. " *Angela Merkel****

În lumina noilor declarații ale Angelei Merkel și a unui curent anti-imigraționist susținut și de președintele Franței, Nicolas Sarkozy, multiculturalismul pare să fi eșuat într-adevăr. Însă nu trebuie uitat faptul că aceste declarații și măsuri au un caracter moderat, iar pe viitor, orice fel de politică s-ar adopta în acest sector, aceasta nu poate fi decât una moderată. Lecțiile secolului XX sunt încă vii în memoria multora.

Interesant este de observat modelul altor state care s-au confruntat cu o societate multiculturală. Canada reprezintă un stat model pentru imigrare, alături de SUA, Australia și Noua Zeelandă. Canadienii recrutează viitori cetățeni care odată ajunși pe tărâm canadian primesc aceleași drepturi civile ca oricare alt cetățean canadian. Și ei întâmpină greutăți în privința integrării unor grupuri etnice, dar aceste incidente sunt minore. În Europa însă, statele, cu excepția unei elite economice și științifice, nu caută integrarea viitorilor cetățeni în scopuri economice. La ce se referă politicieni precum Angela Merkel atunci când vorbesc

²² Erick Feigl, *op. cit.*, p. 297.

*** xxx, *Angela Merkel: Moscheile vor fi mai prezente pe viitor în peisajul german*, <http://www.mediafax.ro/externe/angela-merkel-moscheile-vor-fi-mai-prezente-pe-viitor-in-peisajul-german-7301334>, Berlin, 18 septembrie 2010.

despre eșecul integrării în societatea europeană? Se referă la refugiați și muncitori temporari.²³

Pentru imigranții turci din Germania, o alternativă la integrarea în societatea în care mulți și-au pus speranțele, ar fi întoarcerea în patria mamă, Turcia, o țară în plină dezvoltare economică. În momentul aderării statului turc la Uniunea Europeană, cel mai probabil problemele lor se vor sfârși, indiferent dacă aleg să rămână în Germania sau nu.

²³ Jeremy Kinsman., *Merkel's musings: Europe's multicultural problem is not ours*, <http://www.cbc.ca/world/story/2010/10/19/>, 19 Octombrie 2010, 5:33 p.m. .

AROMÂNII: ROMÂNI VECHI SAU MINORITATE?

Mihaela IVĂNESCU*

The Aromanians: Ancient Romanians or Minority?

Abstract: The following study approaches the relations between Romanians and their Aromanian brethren, and whether these two peoples should be treated as different ones. This would imply the fact that many Romanian citizens would become a minority in their own country.

Keywords: Romanization, Aromanians, Balkan Latinity

Considerații Generale

Istoria balcanică, foarte săracă în dovezi istoriografice, a lăsat loc multor presupuneri lansându-se multe teorii, multe dintre ele influențate politic. Majoritatea autorilor îi privesc pe aromâni ca fiind urmașii romanizați ai vechilor traci sau iliri. De la țărmul Mării Egee până la țărmul Mării Adriatice, de la Lacul Ohrid, izvoarele Vardarului și Munții Rodopi și până mai jos de Muntele Olimp „Elimb” ei sunt autohtoni. Evoluția istorică, economică și culturală a lor a fost foarte mult influențată de relief, de geopolitica regiunii (interesele marilor puteri în zonă) și de trăsăturile lor fizice și morale.

*Masterandă anul II, Relații Internaționale în sec. XIX-XXI. Istorie și Diplomatie, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității “Ovidius” din Constanța.



Nu este un miracol că și-au păstrat identitatea, este rezultatul unui proces permanent de perpetuare a valorilor, transmise din generație în generație, valori pe care astăzi europa se sprijină. Cei trei piloni ai europenismului: Atena, Roma și Ierusalimul, mai precis filosofia greacă, dreptul roman și creștinismul născut în cetatea Israelului, toate acestea fac parte din ființa aromânească.

Caracteristici identitare:

- originea limbii latine;
- apartenența la creștinismul ortodox;
- au avut rol important în luptele de eliberare națională în toată Peninsula Balcanică;
- au avut rol important în comerțul și transportul sud-est european;
- funcție importantă în creșterea animalelor (oi, cai).

Mărturii scrise despre aromâni:

"Purtători ai culturii romano-bizantine, aromânii au un gust hotărât și tendința pentru un trai mai bun și mai ales. Nu este nici o îndoială că ei au fost aceea care au introdus acele deprinderi între popoarele slave din Balcani. De asemenea, influența lor asupra culturii materiale este foarte mare." - Jovan Cvijic

Dăinuirea vechii civilizații balcanice la aromâni se poate vedea și din contrastul ce există sub raportul ordinii și al curățeniei între așezările aromânești de la munte și așezările celorlalte popoare conlocuitoare, inclusiv grecii. Superioritatea aromânilor o remarcă toți călătorii sau etnografi. Istoriograful francez Pouqueville, consulul al Împăratului Napoleon I la Ianina, rămânea uimit de spiritul de ordine ce domnește în familiile și orașele valahe.

Colonelul englez Martin Leake constata: "Multe din comunele valahe, deși așezate în ținuturi unde cele necesare existenței nu se produc decât numai în două luni ale anului, totuși ele sunt cele mai bine așezate și mai înfloritoare orașe din

Grecia... Sobrietatea economică și aplicația lor spre industrie le dă un mare avantaj asupra grecilor".



"Aromânii trăiesc în orașe care sunt cele mai sănătoase din toate câte se găsesc în Peninsula Balcanică. Aceste orașe sunt la o înălțime mare și pe poziții frumoase. Ele sunt așezate de obicei pe povârnișul munților greu de urcat. Casele și prăvăliile sunt clădite cu piatră și cele mai multe acoperite tot cu piatră. Ele sunt clădiri frumoase cu interiorul aranjat ca în Europa centrală". - Jovan Cvijic

Mult timp această activitate civilizatoare a aromânilor a trecut sub egida grecească. În Imperiul turcesc, desemnarea naționalităților se făcea pe criteriul religios, aromânii care depindeau de Patriarhia ecumenică din Constantinopol, erau înregistrați ca greci chiar în locurile lor de baștină. Cu atât mai mult în diaspora lor unde ei făceau parte din așa-zisele "companii grecești", se grupau în jurul bisericilor ortodoxe grecești pe care, de cele mai multe ori, ei le fondau și le întrețineau. Această confuzie nu o făcea numai poporul dar și oamenii învățați. În 1860 Knitz remarcă "ei trec la Viena drept greci". Chiar în cercurile științifice se știe prea puțin despre interesantul popor caruia îi aparțin.

Profesorul Thunmann de la Halle, căruia îi datorăm primele cercetări despre originea și limba tătarilor, spunea: "eu cunosc savanți, istorici de profesie, cărora nu le este cunoscută nici măcar existența lor".



În aceste regiuni muntoase, cu multiple compartimentări, ei și-au putut continua milenara tradiție traco-ilirică a conviețuirii în triburi patriarhale, întărind și mai mult coeziunea acestor unități sociale. Inerenta endogamie în aceste compartimentări teritoriale și tribale, întreținea stabilitatea rasială, accentuând trăsăturile fizice și morale caracteristice. Peregrinările în lungul și latul Peninsulei Balcanice, caracterizată –prin gama celor mai variate climaturi, au făcut din aromâni, ca să folosim expresia arheologului francez Heuzey „o rasă de fier”. Se verifică și în acest caz, funcțiunea legii biologice în climaturile de contraste și alternanțe de care scrie Carrel: "Energia morală, echilibrul nervos, rezistența organică cresc la popoarele expuse alternativ la cald și la frig, la secetă și timp ploios, la soare violent și zăpadă, vânt și neguri, la intemperii".

Aromânii au practicat o endogamie (căsătorii în interiorul comunității) și eugenie (apărarea și păstrarea zestrei genetice) pozitivă a rasei. Moravurile sobre și viața austeră de la munte, cu încrucisări sănătoase de aceeași rasă, a făcut să evite neajunsurile prin cunoscutele manifestări recesive în practicarea endogamiei.

Pe lângă varietățile de climat fizic, aromanii în peregrinările lor alternate, au cunoscut și diferite climaturi morale sau spirituale, create în diferite sectoare ale Peninsulei Balcanice, brazdată în lung și în lat, de munți izolatori, cu largi deschideri spre diferite curente de civilizație. Cu asemenea schimbări fizice și morale, aromanii au fost feriți de a decădea în rutină sau de a stagna. Noutatea continuă le-a provocat și mobilizat energia, inteligența. Prin transhumanța lor, aromanii au avut în continuu exercițiul noutății. Energia fizică și concepția morală austeră, formată în izolările lor de la munte, va primi noi stimuli. În acest complex de împrejurări se va făuri un popor bine încheat, compus de oameni cu tipologia fizică și morală bine conturată, în care suplețea inteligenței se va împerechea cu tăria de caracter.

Învățăatul grec Neofit Duca scria iritat: "Ei se mândresc că constituie o nație distinctă și nu vor să se unească prin limbă încet, încet, cu națiunea greacă, așa cum s-au unit prin religie... După atâtea secole ei se consideră ca având o origine comună cu romanii, cu care nu au nimic în comun, nici numele, nici o picătură de sânge. Să ne arate o țară care să fie a lor, o provincie întreagă sau altceva de caracteristic și deosebit de a altora și vom tăcea. Toată mulțimea lor este cuprinsă între Dunăre și Peloponez, înșiruită în munți sterpi, buni pentru exilați."

Se pune întrebarea de ce acest popor, deși moștenitor direct al imperiului roman de răsărit, n-a putut înjgheba o unitate politică statală. Această întrebare ar părea cu atât mai îndreptățită, cu cât axa formației sale etnice o constituie linia Morava-Vardar. Această linie este ea însăși axa Peninsulei Balcanice care cade vertical pe cealaltă coordonată importantă, reprezentată de linia orizontală a faimoasei "Via Egnatia" sau "Calea Mari" ce lega Dyrachium de Salonic și Bizant.

Faptul că aromânii, în evoluția lor istorică n-au reușit să aibă o tradiție statală, a fost considerată ca o deficiență națională de mulți cercetători străini. Prof. Dr. D.I. Popovici scrie că "aromânii nu s-au dezvoltat ca națiune din lipsa acestor elemente capitale: numărul, cultura, trecutul, teritoriul, o limbă literară... Aromânii n-au avut statul lor și deci, nici oameni mari, nici evenimente, este un popor fără istorie". Consecințele izolării și asedierii în munți a aromânilor se vor observa mai ales în accentuarea spiritului de independență colectivă și individuală.

Rabinul Benjamin de Tudela scrie în 1170: "De acolo începe Valachia ai cărei locuitori trăiesc în munți, este nația cunoscută sub numele de valahi, care sunt ușori ca cerbii. Nimeni nu se poate război cu ei, nici un rege nu-i poate supune, domni asupra lor." Această stare de independență au conservat-o și după cucerirea turcească. Tari pe libertate și pozițiile lor redutabile, aromânii au încheiat cu sultanii turci Murat al II-lea și Soliman Magnificul, cunoscutele capitulații care le asigurau o independență aproape completă.

În 1875 Kanitz spunea "... este uimitor că aromânii din Macedonia n-au fost absorbiți de popoarele care îi înconjoară. Din acest punct de vedere, aromânii arată un patriotism egal cu cel al evreilor, și asta cu atât mai remarcabil, cu cât acest popor nu este separat de vecinii săi printr-o linie de demarcație religioasă".



O constatare asemănătoare o face și Jirecek: "Demn de remarcat este tenacitatea acestui popor, cu toate că este răzlețit și disprețuit, ține cu tărie la naționalitatea și la limba sa". Această tendință de a evita declararea originii naționale la recensăminte, se observă și în diaspora evreiască. Ei n-au fost biruiți sufletește, căpătând un complex de inferioritate. Renegarea este ca la evrei, mai mult aparentă, pentru camuflare. De altfel, faptul că și în diaspora ei continuă să se căsătorească între ei, dovedește un complex de sentimente printre care și acela al superiorității. La înălțimi apreciabile s-au dezvoltat orașele aromânești ca Moscopole, Șipsca, ..."ca niște stupi" de albine cum le numește Pouqueville "așezate printre crăpături de stânci în jurul cărora vuiesc șivoaiele".¹

Populațiile slave le spun "vlahi" sau "vlassi", grecii le spun "cuto-vlahi", albanezii le spun "tschoban", serbii le spun "tsintsari", iar noi, românii, impropriu de fapt, le spunem "machidoni". Aromânii vorbesc un grai al limbii române și locuiesc, în mare parte, în sud de Dunare.

Acest lucru, atestat istoric, este dovada unei continuități românești milenare în peninsula balcanică, în ciuda slavizării, grecizării și mutațiilor sociale care au avut loc de-a lungul secolelor.

Conceptul de identitate poate fi privit, desigur, din perspective diferite, dar nu opuse. În ultima vreme, identitatea este frecvent raportată la globalizare, "ambele fiind profund interdisciplinare. Conceptul de identitate a devenit emblematic pentru destinul omului în prag de mileniu, rezumând integritatea, umanitatea profundă și autenticitatea persoanei. Pentru identitate culturală, în speță religioasă, etnică, lingvistică, se jertfesc zilnic vieți în numeroase conflicte greu remediabile.

¹ <http://www.aromanii.ro>

Din randul etniei aromane se face remarcată o serie de personalitati, între care Maica Tereza, laureata a Premiului Nobel pentru Pace în anul 1979 și beatificată de Biserica Catolică în 19 octombrie 2003. La noi în țară, numeroase personalități care au influențat viața culturală și socială au fost de origine aromană. Poetul și filosoful Lucian Blaga avea origini aromane, după mama. Familia dramaturgului Ion Luca Caragiale facea parte din randurile aceleiași minorități.

Actorul Toma Caragiu, sora acestuia Matilda Caragiu Marioteanu, precum și actorul și fostul ministru al culturii, Ion Caramitru, se numără la randul lor printre personalitățile pe care aromanii le-au dat culturii române. Unul dintre cei mai populari aromani pe plan mondial este Gică Hagi, supranumit "regele fotbalului". Un alt aroman notoriu este și controversatul om politic Gigi Becali.

Din punctul de vedere al contextului lingvistico-geografic, aromâna se aseamănă cu limba bască, amândouă aflându-se în contact direct/ fiind înconjurată de limbi din alte familii, chiar dacă, la origine, cele mai multe dintre acestea sunt indoeuropene. În cazul aromânei, o limbă neolatină, - în raport cu greaca - elenă, albaneza - iliră/tracă, bulgara, macedoneana-slavă și sârba - limbi slave; în ce privește basca, limbă pre-indoeuropeană, de origine incertă, singura de acest tip în Europa - în contact direct/ limitrofă cu catalana/ spaniola, franceza/provensala - limbi romanice.

Limba aromană s-a desprins din trupul proto-romanei istorice după peregrinările slavilor, avarilor și ale bulgarilor. Aromanii au apărut în zona prin așezarea masivă a slavilor la sud de Dunare și prin asimilarea populațiilor vlahe în marea masă slavă.²

În presa din România au avut loc multe dezbateri despre statutul aromânilor ca minoritate și cei care s-au simțit lezați de acest lucru au fost cei la Centrul European de Studii Covasna-Harghita. Directorul centrului de acolo nu a fost de acord ca în rândul celor 13 minorități etnice invitate în tabăra de la Zabala să se numere și reprezentanți ai aromânilor și românilor din secuime. Acesta declară că: " Apreciem că ne aflăm în fața unei mari gafe din partea organizatorilor. Dezbaterile din cadrul comunității aromânilor pe marginea recunoașterii acestei comunități ca minoritate etnică continuă, majoritatea punctelor de vedere apreciind, însă, că aromânii sunt parte integrantă a națiunii

² http://www.hotnews.ro/stiri-presa_regionala_arhiva-1721899-aromanii-intre-mit-realitate.htm

române și nu o minoritate etnică distinctă. La fel de gravă, este și includerea românilor din secuime în cadrul minorităților etnice din România"³.

Controversele apărute în rândul aromânilor

Dat fiind faptul că unii aromâni sunt cei care doresc să nu devină minoritate în România și se consideră românii vechi, alți oameni politici din România cer să li se recunoască statutul de minoritate etnică. Acest fapt ar însemna că minoritatea respectivă să aibă un reprezentant în Parlament iar accesarea fondurilor europene și guvernamentale ar fi extraordinar de ușoară. Senatorul PNL Puiu Hașotti susține că inițiativa este "o aberație jenantă și o contradicție a celor 2000 de ani de istorie". În opinia lui Hașotti, în spatele inițiativei de recunoaștere a aromanilor ca minoritate națională se afla demersurile meschine ale unor sfertodocți."

Conform legii, aromanii trebuie să aibă reprezentare în Parlamentul României pentru a putea beneficia de finanțare de la bugetul statului pentru învățarea limbii materne în școli, precum și în biserică și în mass-media. Ca să aibă reprezentare în Parlament, trebuie ca un sfert din membrii minorității să semneze în favoarea unui delegat al lor în Legislativ. Președintele Asociației Comunitatea Aromana din România, Costica Canacheu, susține că asociația a făcut demersuri către Guvern, Ministerul Culturii și Cultelor, Ministerul Educației și Cercetării, Departamentul Relațiilor Interetnice și Consiliul Minorităților Naționale pentru a obține statutul de minoritate națională. Comunitatea aromana a primit răspunsuri negative de la Departamentul Relațiilor Interetnice, instituția susținând că "în România nu există proceduri de recunoaștere a unei minorități naționale". "Contradicție a cercetărilor științifice și lingvistice" Senatorul liberal Puiu Hașotti dezaproba cu vehemență demersurile conducerii Asociației, catalogând încercările acestor concetățeni drept "un atentat la interesul național al României". Totodată, Puiu Hașotti consideră inițiativa ca fiind "o aberație jenantă și o contradicție a celor 2000 de ani de istorie".⁴

Chestiunea aromânească revine în atenție după declarația președintelui Traian Băsescu în plenul Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (Strasbourg, 27 ianuarie 2011). "Consiliul Makedonarmânilor" (CMA) a protestat

³ <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/Social/98050/Romanii-si-aromanii-minoritati-etnice-in-Romania.html>

⁴ <http://www.ziuaconstanta.ro/rubrici/politic/liberalul-puiu-hasotti-se-opune-recunoasterii-aromanilor-drept-minoritate-nationala.html>
<http://www.ziuaconstanta.ro/rubrici/politic/liberalul-puiu-hasotti-se-opune-recunoasterii-aromanilor-drept-minoritate-nationala.html>

față de intenția președintelui României de a face demersuri pentru recunoașterea statutului de minoritate românească pentru aromânii, vlahii, istroromânii și meglenoromânii din țările Peninsulei Balcanice aflate în procesul de aderare la UE. CMA cere statului de minoritate națională pentru aromânii din România. Una dintre mize o reprezintă fondurile pentru minorități și un post de parlamentar. • „Consiliul Makedonarmânjilor” (CMA), organizație internațională care are ca obiectiv recunoașterea aromânilor, ca popor regional din Balcani, sub numele de „makedonarmânji”, a protestat, la București și la Constanța, împotriva demersurilor președintelui României la Consiliul Europei. Declarația lui Traian Băsescu: „Suntem foarte interesați ca integrarea europeană și euroatlantică a statelor din Balcani să se desfășoare cu respectarea normelor și standardelor Uniunii Europene și Consiliului Europei în materie de protecție a minorităților naționale. Vom întreprinde demersuri în vederea recunoașterii statutului de minoritate românească pentru aromâni, vlahi, istroromâni și meglenoromâni. Prin tratate și acorduri bilaterale ne-am asumat în mod deschis interesul față de comunitățile românești din vecinătate.” Organizațiile neo-aromâniste susțin că aromânii nu sunt parte a poporului român și cer recunoașterea lor ca minoritate națională în România. Fondurile pe care minoritățile naționale le primesc de la stat și reprezentarea de drept în Parlamentul României sunt mize importante pentru cei care susțin această poziție Ion Caramitru, președintele Societății de Cultură Macedo-Română: „Pretenția lor de a se declara minoritate națională în România ne-ar transforma într-un popor migrator, fără o Țară Mamă.” Nestor Bardu, Asociația Aromână din Dobrogea „Picurarlu de la Pind”: „Este foarte clar că fac jocuri murdare, care nu sunt românești și nu sunt nici măcar aromânești.” Aurel Papari, președintele Fundației „Andrei Șaguna”: „În sfârșit, președintele are o atitudine tranșantă față de această problemă foarte delicată!” „Consiliul Makedonarmânjilor” (CMA) este format din organizații neoaromâniste din mai multe țări. Obiectivul consiliului este recunoașterea aromânilor, ca popor regional din Balcani, sub numele de „makedonarmânji”.

PARTEA II. RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI COMUNICARE POLITICĂ ÎN SEC. XIX-XXI



HUGO CHÁVEZ ȘI RELAȚIILE AMERICANO-VENEZUELENE

Ioana-Cristina BEDIVAN*

Hugo Chávez and the American-Venezuelan Relations

Abstract: The social and political areas and the Latin American culture have always fascinated Europeans authors and thinkers who tried to understand and explain the realities of this area. Ever since it's discovery and conquest the New World was a place for any utopia and myth that could found the place, El Dorado and the Kingdom of Amazons being between the best known of these legends. Referring to the Orinoco River Delta area only, today's Venezuela, Columbus named the region *Earthly Paradise*. Most South American states are based on the great mountain range of the Andes and are crossed by common rivers geographical features that make them to be a mutual dependence. Reclus, the great French geographer, compares them with a necklace pearls set up by their union into an extraordinary simplicity geographically communion.¹ Antipartid speech attacks of President Chávez extend itself into existing political institutions and yet at the same time, he calls people to a direct participation in referendums, social gatherings and volunteer programs, military or civilian. It seems that all the measures proposed in its initial program had an impact on the population, which kept the side of the president, every referendum and its re-election demonstrated over time.

Keywords: the social, political and cultural Latin American space, the legends of El Dorado and the Amazons Kingdom, antipartid speech attacks of President Chávez, the social gatherings, prove over time the support in the reelection of the president Chávez in every referendum

* Masterandă, anul II, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității "Ovidius" din Constanța.

¹ Élisée Reclus, *Lés Républiques de L'Amérique du Sud. Leurs Guerres et leur projet de federation* în *Revue des deux Mondes*, 15 octombrie 1866, p. 953 – 954.

Prima încercare a lui Chávez Frias de a organiza o mișcare cu caracter politic s-a petrecut în anul 1977 când a pus bazele organizației ELPV². La mulți ani după acest eveniment el a susținut că această organizație a fost formată pentru ai pregăti pe el și pe ceilalți militari din mișcare în cazul în care se va întâmpla ceva grav în țară și că, a reprezentat un moment important din viitorul său politic.³ În anul următor Chávez Frias s-a întâlnit cu unul dintre candidații la alegerile prezidențiale din anul 1978, Jose Vicente Rangel, care candida la acel moment din parte partidul MAS, Movimiento al Socialismo, Mișcarea pentru Socialism. În cadrul acestei întâlniri care a avut loc în orasul Maracay, Chávez Frias și-a manifestat suportul pentru candidatura lui Vicente Rangel, ajutându-l pe acesta cu diverse materiale electorale, afișe și alte materiale de campanie, obiecte necesare într-un context electoral la nivel național.⁴

Riscul pe care și l-a asumat tânărul militar prin această întâlnire incognito a fost unul foarte mare, deoarece Constituția în vigoare în acel moment în Venezuela interzicea clar implicarea militarilor de orice grad în viața politică și mai ales în campaniile electorale. ELPV este foarte puțin cunoscută iar majoritatea cercetătorilor care se ocupă de cazul Hugo Chávez nici nu o menționează în biografia sa, considerând că, MBR-200, organizație fondată în 1982, a fost prima formă de organizare coerentă cu caracter politic pe care a fondat-o și a coordonat-o Chávez Frias.⁵ În 1982 Chávez împreună cu câțiva ofițeri formau *Movimiento Bolivariano Revolucionario 200- MBR 200*⁶ - în principiu o grupare interesată de problemele deteriorării etice a guvernului venezuelean din timpul crizei petrolului. De-a lungul unei perioade de zece ani MBR 200 a ținut cinci congrese clandestine, fiind organizat în structuri regionale.⁷

După perioada scurtă de *exil* într-o unitate de la granița cu Columbia, Chávez va reveni în 1991 la Maracay, în apropierea capitalei, în calitate de comandant al unui pluton de parașutiști. Această poziție îi permitea reluarea planurilor sale, acelea de reîncepere a pregătirilor pentru lovitura de stat ce

² *Ejercito de Liberation del Pueblo de Venezuela*- Armata de Eliberarea a Poporului din Venezuela.

³ Richard Gott, *Hugo Chávez and the Bolivarian Revolution*, Verso, London, 2006, p. 35 - 40.

⁴ *Ibidem*, p.38.

⁵ Harold Trinkunas, *The Crisis in Venezuelan Civil-Military Relations: From Punto Fijo to the Fifth Republic*, în "Latin American Research Review", vol. 37, No. 1, 2002, p. 41-76, 43 - 48.

⁶ M. E. Hawkesworth, Maurice Kogan, *op. cit.*, p. 259.

⁷ Cristóbal Valencia Ramírez, *Venezuela's Bolivarian Revolution: Who Are the Chavistas?*, în "Latin American Perspective", Issue 120, vol. 28, No. 5, September 2005, p. 9.

urma să aibă loc la sfârșitul lui 1991, lovitură care va fi amânată de Chávez deoarece nu întrunea toate condițiile necesare realizării ei.⁸ În februarie 1992 Chávez urma să fie transferat din nou într-o garnizoană îndepărtată, ceea ce ar fi făcut imposibilă participarea sa la lovitura de stat, ca atare s-a decis data de 4 februarie, care coincidea cu vizita președintelui Andrés Pérez la Forumul Economic Mondial, ca moment al insurecției.⁹ În dimineața zilei de 4 februarie 1992 revolta va izbucni în Caracas precum și în alte orașe mari, însă datorită proastei coordonări, a informatorilor infiltrați în rândul conspiratorilor, acțiunile armate din capitală se dovedesc a fi un eșec. În alte orașe precum Maracay sau Valencia conspiratorii au avut succes, mai ales datorită sprijinului spontan primit din partea civililor. Chávez, care ocupase Muzeul de Istorie al Armatei, dar lipsit de comunicații cu ceilalți lideri ai revoltei este nevoit să se predea autorităților.¹⁰

La cererea autorităților și pentru a încheia conflictele armate Chávez se va adresa celorlați conspiratori la televiziunea națională. Deși înfrânt și arestat, cele câteva momente în care s-a transmis mesajul lui Chávez îl vor transforma pe acesta într-o personalitate națională și vor pune bazele victoriei sale din 1998. Din 1998 platforma electorală a lui Chávez deschide opțiuni spre capital străin și are mai multă flexibilitate spre împrumuturile străine. Popularitatea lui Chávez crește rapid în sondaje și curând îl va eclipsa pe contracandidatul său. Este foarte greu de definit *filozofia* lui Hugo Chávez, ea constituind un amalgam de idei socialiste, creștine, naționaliste, militariste. Considerat socialist, el se definește mult mai ambiguu din punct de vedere ideologic și preferă să facă recurs la tradițiile istorice și la miturile politice venezuelene. Astfel, în timpul lungii sale lupte pentru obținerea puterii, Chávez afirma că nu este marxist, dar nu este nici antimarxist, nu este comunist dar nici anti-comunist, una dintre frazele sale preferate fiind *nu sunt nici de dreapta, nici de stânga, sunt bolivarian*¹¹ adică adept al ideilor lui Simón Bolívar, eliberatorul Americii Latine.

Strategiile de neutralizare și probabil intimidare se bazează pe mai mulți factori; unul dintre acești factori și poate chiar cel mai important este populația,

⁸ Daniel Hellinger, *Vision política general: la caída del puntofijismo y el surgimiento del chavismo*, în Steve Ellner, Daniel Hellinger (editori), *La política venezolana en la época de Chávez: clases, polarización y conflicto*, Universidad de Oriente/Nueva Sociedad, Caracas, 2003, p. 67.

⁹ Sergei Baburkin, Erica Moreno, *The 1992 coup attempts in Venezuela: Causes and failure* în "Journal of Political and Military Sociology", Summer, 1999, p. 45.

¹⁰ Daniel Hellinger, *op. cit.*, p. 73.

¹¹ *Ibidem*.

protecția președintelui se îndreaptă spre șomeri, practic, spre cei neajutorați cărora le-a promis condiții mai bune de viață. Un alt factor care a **ajutat la** alegerea lui Chávez a fost neîncredearea dată de partidul de la putere populației. Chávez va avea sprijinul armatei în toate mișcările sale și în timpul campaniei dar și după ce a devenit președinte și datorită atenției pe care o dă acesteia, oferindu-le militarilor diverse programe nelipsite de fonduri substanțiale, așa cum este Plan Bolivar 2000.¹² Noua administrație va face schimbări față de sistemul neoliberal ce pierduse alegerile deoarece ideea câștigului numai unei puteri străine dominante **contrasta cu diversificarea industriei din care puteau profita inclusive micii investitori**. Bugetul propus de guvernul Chávez în 1999 era în totală neconcordanță cu ceea ce existase în guvernul anterior, un guvern ce dăduse dovadă de o mare iresponsabilitate fiscală.¹³

În primul an de președenție, Chávez deși încercase o schimbare ideologică total vizionară, reușea să reziste prin crearea unui profil puternic. O tactică bună a fost aceea prin care apărea la televizor pe mai multe canale, în același timp, de-a lungul a mai multor ore; exista chiar o emisiune radio *call-in*¹⁴ numită *Aló, Presidente*¹⁵. Era un fapt că Chávez folosea petrolul ca o armă geopolitică, președintele sperând că politica creată în jurul petrolului va fi de fapt un pas înainte spre o politică avansată și o integrare socială. O asemenea încurajare va fi tentativa de a crea un post tv, lucru ce va deranja Washingtonul. Deoarece, autorul¹⁶ nu putea urmări acest program în state a reușit să privească *teleChávez* datorită unui link Telesur. Acest post arăta documentare, filme și programe diverse, existau filme făcute în afara Hollywood-ului, *Nojolvul*, denumire provenită de la scrierea fonetică în spaniolă a ceea ce era *No Hollywood*, și pe lângă toate acestea aici apar și actori americani cunoscuți precum Danny Glover dar și scriitorului uruguaian Eduardo Galeano. Chávez reușește să pătrundă în lumea actorilor de la Hollywood care se simt bine în compania lui, astfel că bine cunoscutul Sean Penn s-a întâlnit cu președintele venezuelean pentru a discuta un viitor film pe care actorul și regizorul l-ar putea realiza în Venezuela. Penn se gândește la o peliculă despre aventurile unui antropolog și ale unui compozitor porniți într-o expediție pe Orinco, informa

¹² *Ibidem*.

¹³ Constantin Bușe, *op. cit.*, *Din istoria*, p. 20.

¹⁴ *Ibidem*, p. 24.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Nikolas Kozloff, *Hugo Chavez oil, politics, and the challenge to the U.S.*, Palgrave Macmillan, New York, 2006, p. 126.

Associated Press.¹⁷ Sean Penn este bine cunoscut pentru orientarea politică de stânga. Înainte de a ajunge în Venezuela, actorul s-a întâlnit cu liderul cubanez de 82 de ani Fidel Castro. Penn nu este singura vedetă curtată de președintele venezuelean; Benicio del Toro, Courtney Love, Naomi Campbell și Michael Moore sunt alți buni amici ai lui Chávez. Benicio del Toro, protagonistul din filmul „Che”, l-a vizitat pe Chávez pentru a-și promova noua peliculă regizată de Steven Soderbergh, actorul s-a rezumat la a declara că gazda a fost „de treabă” și că „S-a simțit bine”. Acum câțiva ani și Kevin Spacey a ajuns la reședința lui Chávez; presa relatează că cei doi s-au întreținut pentru trei ore și nici unul n-a dorit să spună despre ce au vorbit. Conținutul discuțiilor nu e greu de ghicit dacă ținem cont că actorul era la acea dată un opozant vocal al politicilor lui Bush, care era pe cale să ducă țara „pe o cale greșită, fără întoarcere”.¹⁸

Chávez reușește să-și mențină echilibrul în funcția pe care o deținea, folosind orice metodă pentru a capta atenția alegătorilor, populației; va întreprinde diverse călătorii, în care își va face cunoscute obiectivele și se va pronunța în diverse probleme internaționale, toate aceste călătorii îi vor ajuta mult la imaginea pe care dorea să o creeze, presa fiind mereu interesată ; exprimându-și dezaprobarea pasivității organizării clasei muncitorești, Chávez va fi perceput altfel de populație, înainte de a promova valorile sociale, justițiare, umanitare sau patrotice, el oferea o altă viziune, una nouă în istoria națiunii, aici explicându-se și ruptura sa față de trecut.

Încercând să facem o paralelă între interesele sale pentru clasele mici și mijlocii, pentru modul în care încearca o într-ajutorare a păturii sărace a societății, în funcția de președinte pe care o deține, facem o paranteză și ne reîntoarcem la momentul în care în 1954 se naștea în orașul Sabaneta, un orașel mic, de altfel, în care localnici aveau drept mijloc de transport bicicleta, viitorul președinte Hugo Chávez. Provenind dintr-o rasă mixtă, cu o familie numeroasă, condițiile de viață au fost modeste, probabil chiar sărace, exact așa cum povestea însuși președintele Chávez în cadrul unei emisiuni¹⁹ la ABC *I was a kid from the plains of South Venezuela*. Copilăria sa a fost una modestă în condiții sărace, Chávez, însuși, își ajuta de mic bunica cu diverse treburi; anii copilăriei se suprapun unor perioade agitate din punct de vedere politic în Venezuela, se întrevădeau măsuri importante ce urmau să se ia în vederea sistemului

¹⁷ http://old.cotidianul.ro/vedetele_hollywoodului_in_pelerinaj_la_urmasul_lui_bolivar-102120.html.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Nikolas Kozloff, *op. cit.*, p. 18.

educațional. Deși sistemul garantează educație pentru toată lumea, în realitate doar cei privilegiați aveau parte de aceasta, pe când populația rurală rămânea tot în urmă. Chávez a avut noroc în ceea ce privește educația, ambii părinți erau profesori, iar bunica a fost cea care l-a învățat să citească și să numere, dar toate lucrurile trăite în copilărie, situația financiară precară vor avea un impact asupra tânărului bărbat.

După terminarea stagiului militar, devenirea unei figure politice importante, Chávez își va urma promisiunea făcută, aceea de a ajuta venezuelenii care nu profitau de o situație bună financiară. Mișcarea politică inițiată de Hugo Chávez în Venezuela, este considerată ca fiind cea mai importantă manifestare a noului socialism latino-american. Coincidența din decembrie 2006 între data unei morți și cea a unei nașteri semnalează începutul unei tranziții nu doar pentru America de Sud cât pentru întreaga lume. Augusto Pinochet, fostul dictator chilian, înceta din viață la sfârșitul summit-ului liderilor sud-americani desfășurat în Bolivia și găzduit în Cochabamba de către președintele Evo Morales. Summit-ul reprezintă antiteza dintre epoca lui Pinochet și a regimurilor neonaziste de siguranță națională instaurate de el, regimuri instaurate începând cu Argentina și continuând de-a lungul Americii Centrale; prin Declarația de la Cochabamba reprezentanții statelor sud-americane au convenit studierea formării pe întregul continent sud-american a unei comunități similar Uniunii Europene. Se ajunge la o altă etapă în evoluția integrării acestei regiuni la mai bine de cinci sute de ani după cucerirea europeană, acest teritoriu de la Venezuela și până în Argentina poate da exemplul creării unui viitor alternativ ”născut din moștenirea dominației imperiale și a terorii”.²⁰

Statele Unite reușesc să domine această regiune de multă vreme, de multe ori folosindu-se violent strangularea economică, încercările statelor din regiune în vederea emancipării sunt înăbușite mereu din cauza lipsei cooperării regionale. Ceea ce Henry Kissinger numea *un exemplu contagios* era acel socialism democratic care constituie pentru Statele Unite adversarul numărul unu, Chile având ca și președinte în zilele noastre pe Michelle Bachelet, un doctor cu vederi socialiste, devenită de altfel și prima femeie președinte al acestei țări.

Totuși la această reuniune de la Cochabamba, președintele Morales și președintele venezuelean Hugo Chávez, vor înființa în Bolivia o societate mixtă pentru separarea gazului natural, acest gen de cooperare întărește rolul major pe care regiunea în cauză îl are pe piața mondială a energiei. Venezuela este

²⁰ Noam Chomsky, *op. cit.*, p. 248.

singurul membru OPEC²¹ ce provine din America Latină, având deasemenea și cele mai mari rezerve naturale din Orientul Mijlociu. Datorită acestui lucru președintele Chávez dorește să creeze în partea aceasta de America Latină un sistem energetic similar celui pe care China încearcă să-l creeze în Asia, sistem numit Petroamerica. Acest summit încearcă o unificare a statelor Americii Latine, președintele brazilian Lula da Silva făcând apel la toți cei prezenți să depășească diferențele istorice care existau între state în vederea unificării întregului continent. Președintele ecuadorian Rafael Correa propune deasemenea un coridor de legătură fluvial terestră între pădurile tropicale amazoniene și zona de coastă a Pacificului din Ecuador, creându-se astfel un adevărat omolog al Canalului Panama din America de Sud.

În urma unor astfel de înțelegeri și creări unor societăți precum cea venezueleană Statele Unite vor fi nevoite să-și ajusteze politicile externe și să se obișnuiască cu gândul negocierii cu guverne de centru-stânga. Venezuela lui Chávez este una dintre țările latine care în decursul ultimelor decenii s-a dezvoltat mult, trecând de la criza anilor '80 la una dintre cel mai bine cotate țări în promovarea exportului de petrol, lucru pe care SUA nu și-l dorea deoarece datorită dezvoltării economice Venezuela va încerca să scape de sub tutela americană.

Din ce în ce mai multe țări din America de Sud se află sub conducerea acestor guverne de centru-stânga, iar discuțiile despre relevanța conceptului de neo-populism, despre identificarea sau diferențierea sa față de termenul populism, vor avea în centru tot cazuri latino-americane. Poporul este văzut ca un corp omogen, deținând o unitate organică confundată de cele mai multe ori cu națiunea în interiorul căreia indivizii sunt legați indisolubil prin această necesitate imperdonabilă de a supraviețui din punct de vedere istoric.²² O definiție sintetică a neo-populismului este cea care îl asimilează cu „*un stil de acțiune preceptibil prin formele pe care le asumă discursul și acțiunea politică: o preeminență a carismei personale în reprezentarea politică, slăbirea mecanismelor instituționale formale, influența factorilor culturali în ceea ce privește schimbările politice și o precaritate ideologică.*”²³ Una dintre principalele cauze ale apariției neo-populismului este lipsa unui sistem de partide consolidate, lucru ce va permite ca liderilor apolitici

²¹ OPEC - Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol alcătuită din Algeria, Angola, Indonezia, Iran, Irak, Kuwait, Libia, Nigeria, Qatar, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite și Venezuela; sediul central al OPEC este situat la Viena.

²² Răzvan Victor Pantelimon, *op. cit.*, p. 235.

²³ Fernando Mayorga, *Neopopulismo y democracia en Bolivia* în “Revista de Ciencia Política”, vol. XXIII, nr. 1, 2003, p. 99.

să poată atrage foarte ușor suportul popular fără a se integra într-o organizație politică și fără a fi nevoie să intre în competiție cu acestea, prin apelul la acei votanți cărora le lipsește identificarea partidistă. Neo-populismul este caracterizat prin compatibilitatea și coexistența unui discurs populist și a unor politici economice liberale, compatibilitate ce se va baza pe împărtășirea aceleiași viziuni dar și a unor scopuri comune. Atât populismul contemporan cât și liberalismul economic văd individul, și nu grupurile, ca elementul de bază în construirea politicii și economiei, ambele susținând o relație directă și nemediată între indivizi și stat.²⁴ Limbajul neo-populist este unul simplu, cu puțini termeni tehnici, ușor comprehensibil pentru toți; stilul este direct cu o franchețe care pune în inferioritate limba tradițională utilizată de clasa politică. Logica discursivă este una aparținând simțului comun, argumentele utilizate nu sunt abstracte, iar gestică este una largă și călduroasă.

Stilul lui Hugo Chávez a fost încă de la început cel al unui candidat al rupturii, al unei persoane care nu a făcut parte din elita conducătoare și care este diferit de aceasta. Discursul său pretinde, într-o logică revoluționară, distrugerea unui sistem perceput ca negativ, pentru a reconstrui o societate nouă și justă. Pentru a se face mai ușor înțeles el utilizează metafore ce trimit la cultura populară, Chávez a adoptat o retorică anti-sistem, agresivă și uneori chiar marțială, pentru a se distinge mai bine de ceilalți candidați, pe care îi acuză ca fiind la originea tuturor relelor de care suferă Venezuela.²⁵

Referindu-se la Bolivar și desemnându-se pe sine ca *bolivarian*, Chávez face apel la unul dintre cele mai puternice mituri fondatoare ale Venezuelei, precum și la o epocă de aur, cea a *marelui Bolivar*, „*pater patria*”, pentru a se legitima. Pentru el doctrina bolivariană este sursa principală la care revine pentru a descoperi remedii pentru problemele actuale. Utilizând permanent referirea la Simon Bolivar și citând din acesta el îi împiedică pe oponenții săi să îl critice, pentru că o astfel de critică ar fi văzută ca o atingere adusă figurii celui care a fost *El Libertador*.

În același timp, pentru a se legitima pe sine și pentru a putea contesta opoziții a trebuit să se reclame ca emanație a unei autorități care nu poate fi contestată și nici negată. Pentru aceasta el va apela la popor, ca factor principal al legitimării sale, poporul fiind văzut ca principalul protagonist și agent al

²⁴ Răzvan Victor Pantelimon, *op. cit.*, p. 240.

²⁵ Olivier Folz, *Hugo Chávez: le renouveau du populisme vénézuélien?* în “Revue de Civilisation Contemporaine de l’Université de Bretagne Occidentale”, no.5, Caen, 2005, p. 6.

transformărilor pe care vrea să le realizeze. Apelul la popor este cel mai bine ilustrat de discursul său în momentul investiturii ca președinte când a afirmat: „Astăzi eu mă convertesc în instrumentul dumneavoastră. Eu exist doar pentru a îndeplini mandatul pe care mi l-ați încredințat. Pregătiți-vă să guvernați!”²⁶ *Filozofia* lui Hugo Chávez se constituie într-un amestec de idei socialiste, creștine, naționaliste și nu în ultimul rând militariste. Deși este considerat de mulți teoreticieni un socialist, el se definește mult mai ambiguu din punct de vedere ideologic preferând să facă recurs la tradițiile istorice și la miturile politice venezuelene. Judecând după întreaga luptă pentru obținerea puterii, Chávez afirma că nu este marxist, dar nu este nici antimarxist, nu este comunist dar nici anti-comunist, una dintre frazele sale preferate fiind „*nu sunt nici de dreapta, nici de stânga, sunt bolivarian*” adică adept al ideilor lui Simón Bolívar, eliberatorul Americii Latine. Ne rămâne întrebarea *de dreapta sau de stânga?* Public cea mai avansată autoidentificare a sa este în care se declară *atras* de a treia cale, cea britanică; analizând *originea intelectuală a chavismului* vedem că el a fost influențat mult de lucrări ale lui Marx, Lenin, dar mai ales ale socialiștilor latino-americani. Relațiile dintre Cuba și Venezuela devin din ce în ce mai strânse, fiecare dintre cele două țări se bazează pe avantajul comparativ deținut una față de cealaltă; Venezuela oferă combustibil la prețuri avantajoase dar beneficiază din partea cubaneză de programe de educație și sănătate foarte bine puse la punct, programe în care activează mii de profesioniști cu o calificare înaltă, lucrând în cele mai sărace și neglijate zone ale țării.

Washingtonul este în continuare nemulțumit de problema Venezuelei, țară care furnizează aproape 15% din totalul importurilor americane de petrol, Chávez câștigă în mod repetat alegeri și referendumuri monitorizate de observatori externi, în ciuda ostilităților mediatice, se pare că susținerea de care se bucură guvernul ales atinge cote nesperate în timpul mandatului lui Chávez.

Conform unui sondaj de opinie efectuat în decembrie 2006, de către o agenție chiliană specializată în sondaje de opinie, Venezuela se află pe locul doi, la mică distanță de Uruguay, din punctul de vedere al evaluării pozitive a democrației din această țară, considerării democrației ca fiind cea mai bună formă de guvernare și a alegerilor drept cea mai efectivă metodă de schimbare a lucrurilor. Venezuela se află pe primul loc din punctele de vedere ale considerării faptului că guvernul muncește în beneficiul tuturor nu doar a unui grup redus de interese, ci și a faptului că țara are un grad înalt de dezvoltare

²⁶ *Ibidem*, p. 8.

economică cât și din perspectivele ei pentru viitor și al politicilor economice guvernamentale.

Acest sondaj a fost mediatizat în momentul vizitei președintelui Bush în America Latină unde acesta dorește *o schimbare marcantă a priorităților Washingtonului în privința Americii Latine*, menită să contracareze provocarea reprezentată de președintele venezuelean, Hugo Chávez²⁷. Sondajul de opinie este menționat chiar dacă doar în contextul aprecierilor negative făcute personajului Chávez, deși nimic nu se poate compara cu propaganda isterică făcută la adresa președintelui de către mass-media conservatorismului de dreapta din America Latină.

Discursul *bolivarian* a fost alăturat regimului lui Chávez, propuneri vagi și cu caracter emoțional, etichetate social, însă în ultima perioadă se încearcă să i se ofere o mai mare profunditate conceptuală, asociându-l cu un model al *socialismului secolului XXI*. Acest discurs al lui Chávez a derivat în ultimii ani de la propuneri umaniste, care aminteau destul de mult de imaginarul creștin, la unul anti-neoliberalism, anti-capitalism, pentru a ajunge în final la propunerea de a reinventa socialismul, toate acestea pe fondul unui accent ascendent anti-imperialist. Trebuie avut foarte clar în minte însă că principalul punct forte al chavismului îl constituie leadership-ul puternic și charismatic al lui Hugo Chávez, care pe baza veniturilor aduse de petrol a putut să creeze o legătură afectivă și emoțională cu milioane de venezueleni.

Correspondentul din America Latina, Hugh O'Shaughnessy explica în *Irish Times*, citat de Chomsky²⁸: „În Venezuela, unde economia s-a bazat pe producerea și prelucrarea petrolului, s-a creat, de-a lungul deceniilor, o elită strălucitoare formată din personaje superbogate, un sfert din populația sub 15 ani moare de foame, în vreme ce 60% din populația aflată în categoria de vârstă a persoanelor peste 59 de ani nu beneficiază de niciun venit. Mai puțin de o cincime din populație beneficiază de asigurări sociale. Abia acum, sub președintele Chávez a început medicina să devină o realitate pentru majoritatea populației nevoiașe a acestei țări bogate, dar profund divizate și practic nefuncționale societăți. De când a câștigat puterea în alegerile democratice, a avut loc o transformare înceată a sistemului de asigurări sociale, precum și a sistemului de sănătate-sisteme care deservește majoritatea săracă a populației. Chiar și în acest ritm, transformarea a fost perceptibilă...”.

²⁷ Larry Rohter, *Bush to Set Out Shift in Agenda in Latin Trip*, în “New York Times”, 6 martie 2007.

²⁸ Noam Chomsky, *op. cit.*, p.195.

EXPERIENȚA STATELOR UNITE ALE AMERICII ÎN SOMALIA: FROM HERO TO ZERO

Alis-Mihaela BÂLCĂ*

The U.S. Experience in Somalia: From Hero to Zero

Abstract: Somalia is today a country destroyed by a civil conflict between the Transitional Federal Government backed up by the international community and the radical Islamic insurgency al-Shabaab. Somalia is also the failed state that has consistently attracted U.S. attention and interest. This study aims to present, interpret and analyze the three American interventions in Somalia and the U.S. policy shift from a fiery interventionism at the end of the Cold War to a fatal attraction for failed states, sustained by the terrorism obsession. Concomitantly the study follows the evolution or involution of Somalia before, during and after these interventions. For analysis I surveyed in chronological order: the humanitarian intervention that followed the 1992 coup that threw Somalia in a dreadful civil war, after that I continued with the questionable interventions from the first half of 2006 and those from the second half of 2006. Altogether I tried to capture the trumpeted and most important, the actual reasons behind these interventions. After an analysis on the interconnected elements that seemed to intensify the need for U.S. involvement in Somalia I pursued on by presenting the consequences of each intervention to stress U.S. stubbornness in repeating promising strategies in theory but disastrous in the field.

Keywords: Somalia, intervention, clan, policy, al-Shabaab, terrorism, insurgency, Islamic

Introducere

În "Clasamentul anual al statelor eșuate", oferit prin colaborarea *The Fund for Peace*, o organizație independentă de cercetători și ziarul american *Foreign Policy*, ce folosește 12 indicatori de coeziune și performanță (presiune

* Masterandă anul II, Politică Mondială și Europeană, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității "Ovidius" din Constanța.

demografică, refugiați¹/persoane dislocate, elite divizate², declin economic, delegitimarea statului³, servicii publice, drepturile omului, aparatul de securitate⁴, intervenție externă) pentru a stabili cele mai vulnerabile state, pentru anul trecut, Somalia reprezintă statul eșuat numărul unu.⁵

Somalia nu este primul stat eșuat, dar a fost primul care a atras în mod constant atenția și interesul SUA.

În ciuda acestei atracții, după trei administrații americane⁶, doi secretari generali ONU⁷ Somalia este o țară distrusă de un conflict civil între guvernul provizoriu inutil sprijinit de comunitatea internațională și insurgența islamică radicală și agresivă al-Shabab. Statul african are la dispoziție un guvern care controlează un segment insignifiant și forțe ale Uniunii Africane ce din păcate se luptă să mențină o pace inexistentă.⁸

Conflictul este susținut și alimentat de seniorii locali ai războiului/*warlords*⁹. Astăzi, cei care finanțează milițiile din Somalia, sunt cei care din 1991 au distrus Somalia printr-o luptă pentru resursele țării.¹⁰ Deși somalezii sunt nemulțumiți de politica impusă de al-Shabab, absența unui guvern permanent stabil, îi face pe aceștia să accepte haosul ce le aduce diferite câștiguri

¹ Un sfert din populația Somaliei, aproximativ 2 milioane de oameni, a fost nevoită să plece datorită conflictelor din ultimii ani. Foreign Policy/The Fund for Peace, “12 trepte ale eșecului”, *Foreign Policy*, ediția română, nr. iulie/august 2010, p. 37.

² Organizațiile islamiste și clanurile se luptă pentru control. *Ibidem*.

³ Guvernul sprijinit de Occident controlează doar câteva blocuri din Mogadishu. *Ibidem*.

⁴ În câteva zone din Mogadishu, forțele de pace ale Uniunii Africane dețin controlul. În celelalte părți, controlul îl au milițiile islamiste, seniorii locali ai războiului sau o gamă de facțiuni ale clanurilor rivale. *Ibidem*.

⁵ Foreign Policy/The Fund for Peace, „Clasamentul statelor eșuate”, *Foreign Policy*, ediția română, nr. iulie/august 2009, p. 55, *Idem*, “12 trepte ale eșecului...”, p. 34-37.

⁶ George H. W. Bush: 1989-1993; William J. Clinton; 1993-2001; George W. Bush: 2001-2009, Barack Obama 2009-, <http://www.whitehouse.gov/about/presidents>, (accesat 17 ianuarie 2011).

⁷ Boutros Boutros-Ghali (Egypt): 1992-1996; Kofi A. Annan (Ghana): 1997-2006; Ban Ki-moon: 2007-, <http://www.un.org/sg/>, (accesat 17 ianuarie 2011).

⁸ James Traub, “La început a fost Somalia”, *Foreign Policy*, ediția română, nr. iulie/august 2010, p. 41.

⁹ Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu, *Manual de Relații Internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 288.

¹⁰ Jeffrey Gettleman, “Eternele lupte ale Africii”, *Foreign Policy*, ediția română, nr. 15, martie/aprilie 2010, p. 67. Jeffrey Gettleman este Șeful departamentului pentru Africa de Est al cotidianului The New York Times. A câștigat două premii Overseas Press Club of America, în 2003 și 2008. http://topics.nytimes.com/topics/reference/timestopics/people/g/jeffrey_gettleman/index.html, (accesat 28 martie 2011).

materiale. Când se ivește oportunitatea unui lider de a restabili ordinea, rețelele infracționale se mobilizează pentru a-i finanța inamicul.¹¹

La toate acestea se adăugă alte probleme, precum: infracționalitate, sărăcie, secete prelungite și nu în ultimul rând piraterie.

I. Începutul haosului somalez

Cunoscând doar câteva luni de pace în ultimii 20 de ani, Somalia este țara reprezentativă pentru eșecul intervenției externe.

Pentru a înțelege situația actuală din Somalia este important să cunoaștem câteva elemente istorico-geografico-sociale care au modelat și modelează viitorul acestei țări.

Somalia¹², țara este-africană din Cornul Africii a fost marcată de-a lungul timpului de conflicte și sărăcie. Disputele eterne dintre clanurile rivale și căpeteniile războinice au mutilat și paralizat țara. Refugiații și secetele prelungite au făcut ca situația să se agraveze cu timpul. Treptat dezintegrarea politică și socială vor avea un efect catastrofal asupra țării.

Somalia, aparent, pare o țară echilibrată, dacă ne gândim la faptul că majoritatea locuitorilor vorbesc aceeași limbă – somaleza, au aceeași religie - islamul sunnit, au aceeași origine etnică și aceeași cultură. Regăsim aici o coeziune lingvistică, culturală și o unitate nemaîntâlnită în celelalte țări africane. Acest stat-națiune omogen are însă o problemă așa cum ne amintește și Jeffrey Gettleman în articolul său *Cel mai periculos loc din lume*¹³ - clanurile.

Somalia este dominată la nivel organizatoric de clanuri. Există șase clanuri principale, care trăiesc ca agricultori sau nomazi.¹⁴ Somalezii au preferat să fie cunoscuți mai degrabă ca Isaaq, Darood, Bantu decât ca somalezi, deoarece loialitatea față de clan avea prioritate față de loialitatea cerută de

¹¹ Jeffrey Gettleman, "Eternele lupte ale Africii..."

¹² Republica Democrată Somalia are o populație de 9, 1 milioane locuitori. Din punct de vedere politic, până în 1991 a fost republică prezidențială. Astăzi are un președinte interimar Sheikh Sharif Sheikh Ahmed, iar Parlamentul interimar cu 275 de membri numiți are sediul la Nairobi. Central Intelligence Agency(CIA), *Somalia*, „The World Factbook”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html>, (accesat 24 ianuarie 2011).

¹³ Jeffrey Gettleman, „Cel mai periculos loc din lume”, *Foreign Policy*, ediția română, nr. martie/aprilie 2009, p. 30.

¹⁴ Cele șase clanuri principale sunt: Hawiye(25%), Isaaq(22%), Darood(20%), Rahanwein(17%), Dir(7%), Digil(3%). Council on Foreign Relations/ CFR, *Somalia Clan Map*, <http://www.cfr.org/somalia/somalias-clan-families/p13315>, (accesat 30 aprilie 2011).

guvernul național. Rivalitatea clanurilor este una dintre principalele cauze ale instabilității din țară.

Somalia a fost împărțită ca teritoriu între italieni, britanici și francezi.¹⁵ Regiunea controlată de britanici a evoluat pozitiv¹⁶ spre deosebire de teritoriul aflat sub administrația italiană. Țara și-a obținut independența în 1960, dominația străină fiind reprimată ferm de populație. Teritoriul britanic și italian au fost unite creând Republica Somalia.

În anii '60 o lovitură de stat militară s-a finalizat prin asasinarea președintelui și desființarea parlamentului. Constituția a fost abolită, iar generalul Mohamed Siad Barre a devenit dictator.

La scurt timp după preluarea puterii, Barre a anunțat că obiectivele noului regim urmăreau să pună capăt "tribalismului, nepotismului, corupției, și proastei administrații"¹⁷ și că aceste obiective vor fi atinse prin aplicarea "socialismului științific"¹⁸. Crearea unei economii de comandă pentru a controla resursele și pentru a furniza putere și bogăție suporterilor săi politici a fost de o importanță capitală în regimul Barre. Mărfurile, capitalurile și armele furnizate de către Uniunea Sovietică și alte țări comuniste au contribuit la realizarea obiectivelor sale.¹⁹ A urmat naționalizarea celor mai fertile și mai dens populate terenuri agricole. Începând cu anii 1970, legile de stat au naționalizat accesul la terenuri și apă, și au impus restricții severe privind efectivele de animale, lăsând

¹⁵ În 1887, guvernul britanic controla Somaliland (Somalia Britanică), francezii au preluat o regiune pe care au numit-o Somalia Franceză (mai târziu, Djibouti), ca o contrapondere pentru protectoratul britanic. Italienii au creat Somalia italiană aproape de capitala Mogadishu. CIA, *Somalia...*

¹⁶ În fiecare stat există însă și un loc unde lucrurile merg bine. În cazul Somaliei, este vorba despre enclava nordică Somaliland. Deși situația de aici este departe de a fi roză, având în vedere sărăcia și somașul în creștere, comparativ cu Somalia, Somaliland este un "paradis". Din 1991 însă după declararea autonomiei și organizarea alegerilor libere, a fost creat un guvern funcțional și o "aparență de pace într-o țară în care domnește anarhia". Foreign Policy/The Fund for Peace, "Zonele Verzi", *Foreign Policy*, ediția română, nr. iulie/august 2009, p. 58.

¹⁷ Benjamin Powell, Ryan Ford, Alex Nowwraسته, "Somalia after state collapse: chaos or improvement?", *Independent Institute Working Paper*, nr. 64, 30 noiembrie 2006, p. 3.

¹⁸ Pentru detalii despre socialismul științific vezi și Dominique Colas, *Dicționar de gândire politică*, Dumitru Purnichescu (trad.), Editura Larousse, București, 2003, p. 283-287; Raymond Aron, *Democrație și totalitarism*, Simona Ceașu (trad.), Editura All EDUCATIONAL, București, 2001, p. 167-250.

¹⁹ Catherine Besteman, "Violent Politics and the Politics of Violence: The Dissolution of the Somali Nation-State", *American Ethnologist*, vol. 23, nr. 3, august 1996, p. 581. *African Periodical Literature Bibliographic Database*, http://www.africabib.org/query_p.php?ge=52&PG=2*, (18 ianuarie 2011).

nomazii și fermierii rurali fără bunurile lor productive.²⁰ Acest terenuri au fost apoi transferate unor grupări mici de politicieni sau unor oameni de afaceri conectați politic. În unele cazuri, sate întregi de fermierii locali în nord, și într-o măsură mai mică, în Sud, au devenit victime ale socialismului științific.²¹

În 1978 a început declinul regimului politic, iar ajutorul masiv din Uniunea Sovietică a încetat să mai sosească din cauza războiului dintre Somalia și Etiopia (1977-1978)²². După înfrângerea Somaliei în războiul pentru Ogaden a fost lansat un program de relocare a refugiaților. Prin 1981, 700 mii de refugiați au fost relocați în Nord pentru a slăbi clanul Isaaq, care ducea o rezistență deschisă regimului Barre.²³ Clanurile din nord, în principal format din Isaaq, au rezistat tentativelor de centralizare ale guvernului, în timp ce clanurile din sud au fost mai deschise la manipularea politică, în mare parte datorită anilor de favoruri politice și a banilor furnizați de la guvern.²⁴ În timp ce refugiații dislocau fermierii din Nord și guvernul confisca terenuri tot mai mari pentru reinstalarea lor, au izbucnit lupte între refugiații subnutriți, Forțelor Armate Somaleze și fermierii deposezați. Acest lucru a dus în final la războiul civil din 1991. În timp ce relocarea continua în nord, devenea clar faptul că zonele de sud și din jurul Mogadishu²⁵ trebuiau să fie și ele deschise pentru relocare, în cazul în care toți refugiați urmau să primească teren. Decizia a nemulțumit clanurile din sud, care anterior fuseseră loiale regimului Barre. La scurt timp după sosirea primilor refugiați a început și insurgența.²⁶

Numărul tot mai mare de refugiați și distrugerile din Ogaden au crescut nemulțumirea, opoziția față de regimul lui Barre reușind să obțină sprijin din partea clanurilor. Situația a devenit din ce în ce mai greu de controlat de autorități.

²⁰ *Idem*, "Representing Violence and 'Othering' Somalia", *Cultural Anthropology*, vol. 11, nr. 1, februarie, 1996, p. 126. African Periodical Literature Bibliographic Database, http://www.africabib.org/query_p.php?ge=52&PG=2*, (18 ianuarie 2011).

²¹ Benjamin Powell, Ryan Ford, Alex Nowwraسته, *op.cit.*, p. 4.

²² Majoritatea somalezilor sunt nomazi, ce se deplasează căutând pășuni pentru hrănirea vitelor. Cele mai bune terenuri de pășunat se regăsesc în regiunea Ogaden, care aparține în mare parte Etiopiei. Ocuparea regiunii Ogaden a dus la izbucnirea războiului, care a fost câștigat de Etiopia. Danish Institute for International Studies/DIID, Bjørn Møller, „The Somali Conflict-The role of external actors”, *DIIS Report*, martie 2009, Copenhaga, p. 8.

²³ Peter Schraeder, "Involuntary Migration in Somalia: The Politics of Resettlement", *The Journal of Modern African Studies*, vol. 24, nr. 4, 1986, p. 647. African Periodical Literature Bibliographic Database, http://www.africabib.org/query_p.php?ge=52&PG=2*, (18 ianuarie 2011).

²⁴ *Ibidem*, p. 648.

²⁵ În italiană *Mogadiscio*, în somaleză *Muqdisho*.

²⁶ Peter Schraeder, *op.cit.*, p. 651.

În final în 1991, Mohamed Siad Barre va fi detronat de comandanții militari susținuți de clanuri, Somalia devenind o țară fără guvern și fără legi. După această mișcare, comandanții militari au întors armele unii împotriva celorlalți, luptându-se pentru fiecare centimetru profitabil. După prăbușirea guvernului lui Barre, dictatorii militari rivali au aruncat țara într-un război civil, fiecare încercând să se instaleze ca noul dictator. Nici unul nu a cunoscut succes. Din acest scenariu întunecat s-au născut o nouă categorie de profitori: *warlords*. Unii teoreticieni (Hobbes 1651, Buchanan 1975²⁷) au susținut că în absența guvernului societatea este aruncată într-un război al tuturor împotriva tuturor, Somalia a reușit să demonstreze, în primă fază, previziunea hobbesiană.

II. *Intervenții americane eșuate*

II.1. *Prima intervenție – America must act.*²⁸

O serie de elemente interconectate au stimulat și determinat, într-o măsură mai mică sau mai mare prima intervenție a SUA în Somalia.

În primul rând este vorba despre intervenționalismul înflăcărat susținut pe de o parte de situația internațională la sfârșit de Război Rece și pe de altă parte de excepționalismul american.

În primul caz, Statele Unite, rămase fără o superputere rivală și sub aura învingătorului suprem au găsit necesară reorientarea politicii în asistarea regiunilor probleme în procesul voit sau impus de reîntoarcerea la dreptate și pace. Mai mult decât atât, SUA încep să fie chemate în ajutor aproape peste tot în lume, susținând transformarea acestora în "șeriful texan" ce urmărește pedepsirea criminalilor, tuturor răufăcătorilor și rezolvarea diferendelor. În toate intervențiile, SUA se vor găsi cu precădere jucând rolul principal, devenind "națiunea indispensabilă"²⁹.

²⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Editura The University of Adelaide Library, <http://ebooks.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/h681/>, (accesat 24 ianuarie 2011); James M. Buchanan, *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*, The University of Chicago Press, Chicago, 1975. <http://www.press.uchicago.edu/presssite/metadata/epl?mode=synopsis&bookkey=3625341>, (accesat 24 ianuarie 2011).

²⁸ George H.W. Bush, *Adress on Somalia*, 4 decembrie 1992, Miller Center of Public Affairs, University of Virginia, Multimedia Archive, Presidential Speech Archive, <http://millercenter.org/scripps/archive/speeches/detail/3984>, (accesat 25 ianuarie 2011).

²⁹ Jean-Baptiste Duroselle, André Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale, 1948 – până în zilele noastre*, Anca Airinei (trad.), Vol. II, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006, p. 384.

În al doilea caz, avem de-a face cu ideea înrădăcinată privind excepționalismul american. America s-a comportat și continuă să se comporte ca o națiune unică, înzestrată cu un destin la fel de unic, idee³⁰ susținută de o credință puternică în valorile universale ale libertății și democrației.

Intervenția din Somalia are ca forță motrică acest excepționalism al unui popor ales³¹, încrederea în existența unei misiuni speciale a Americii, "pentru iluminarea ignorantului și emanciparea părții înrobite a omenirii pe tot pământul."³² America trebuie să intervină sub următorul îndemn: "America este mare pentru că este bună și, dacă ea va înceta vreodată să fie bună, va înceta să fie mare."³³

Conducerea politică din acea perioadă va reprezenta un alt element cu rol decisiv în alegerea SUA de a opta pentru o implicare în Somalia.

Președintele George H. W. Bush considera că țara trebuie să aibă "o diplomatie globală"³⁴, iar obiectivele definite atunci de SUA includeau dezarmarea, apărarea și promovarea democrației. Bush apărea ca un președinte pragmatic, ce urmărea rezolvarea problemelor, ținând cont de interesele naționale și de contextul internațional. La sfârșitul mandatului său, principala critică adusă a fost însă atenție exagerată acordată politicii externe în detrimentul obiectivului redresării economice a țării. Pe de altă parte, Bill Clinton, mizând pe nevoia populației de echilibrare și creștere a economiei va câștiga alegerile din noiembrie 1992. Pe parcursul mandatului său principalul reproș adus va viza

³⁰ Idee de altfel parte a mitului fondator al națiunii, din care puritanul John Winthrop, primul guvernator al statului Massachusets, se referea la America drept *a city upon a hill*, "Ochii tuturor sunt ațintiți asupra noastră și dacă vom eșua în a face din acest oraș o o lumină de speranță și să lucrăm fals cu Dumnezeu nostru, să fim blestemați." George Cristian Maior, *Incertitudine. Gândire strategică și relațiile internaționale în secolul XXI*, Editura RAO, București, 2009, p. 125. Pentru mai multe informații despre evoluția SUA, vezi și Philip Jenkins, *O istorie a Statelor Unite*, Mihai Stoica(trad.), Editura Artemis, București, 2002.

³¹ *And we Americans are the peculiar, chosen people—the Israel of our time; we bear the ark of the liberties of the world. (...)God has predestinated, mankind expects, great things from our race; and great things we feel in our souls.* Herman Melville, *White-Jacket or The World in a Man-Of-War*, United States Book Company, New York, 1850, <http://www.gutenberg.org/files/10712/10712-h/10712-h.htm>, (accesat 18 ianuarie 2011).

³² John Adams apud George Cristian Maior, *Incertitudine....*, p. 126. John Adams, primul vicepreședinte (între 1789 - 1797) și al doilea președinte al Statelor Unite ale Americii (între 1797 - 1801) a fost privit ca unul dintre Părinții Fondatori ai Statelor Unite ale Americii, alături de ceilalți contribuitori și semnatarii Declarației de Independență din 1776, Benjamin Franklin, George Washington, Thomas Jefferson, John Jay, James Madison, Alexander Hamilton.

³³ Alexis de Tocqueville apud George Cristian Maior, *Incertitudine....*, p. 127.

³⁴ Jean-Baptiste Duroselle, André Kaspi, *op.cit.*, p. 389.

politica externă neclară, rezultatele acesteia stârnind nemulțumiri și o puternică dezamăgire.

Un alt aspect cheie în implicarea SUA în Somalia îl constituie influența și puterea opiniei publice în SUA asupra liderilor politici. Președintele SUA nu poate ignora forțele și curentele ce domină opinia publică, de aceea sub dorința de a exprima voința națională, de a satisface opinia publică, el acționează prin gesturi spectaculoase. În cazul de față, în 1992, imaginile transmise din Somalia cu populația emaciată au emoționat opinia publică americană, determinând, pentru menținerea sau câștigarea popularității o intervenție umanitară din partea liderilor.

La nivel internațional, SUA vor găsi auspiciile perfecte pentru a acționa sub imboldul acestor elemente interconectate.

În aprilie 1992, Organizația Națiunilor Unite a adoptat Rezoluția 751³⁵ care autoriza o intervenție în războiul civil din Somalia și care a dus la crearea primei operațiuni a Națiunilor Unite în Somalia/ *United Nations Operations in Somalia* /UNOSOM I (aprilie 1992 – martie 1993). Cincizeci de observatori militari neînarmați ONU au fost trimiși în Mogadishu, dar s-au dovedit a fi complet ineficienți, în eforturile lor de a furniza securitate pentru ajutorul umanitar și de a facilita încheierea ostilităților.³⁶

În iulie, ONU a solicitat sprijin adițional din țările membre ale acesteia: *the mounting of an urgent airlift operation, with a view to facilitating the efforts of the United Nations, (...) accelerating the provision of humanitarian assistance to the affected population in Somalia, threatened by mass starvation*³⁷, precum și *adequate financial and other resources for humanitarian efforts in Somalia*³⁸.

Președintele Bush a răspuns prin autorizarea *Operation PROVIDE RELIEF*. În ciuda întăririi forțelor de securitate pentru cantitățile mai mari de provizii, livrate către Somalia în cursul următoarelor câteva luni, condițiile de securitate au continuat să se degradeze în întreaga țară.³⁹

³⁵ Consiliul de Securitate ONU, Rezoluția 751, 24 aprilie 1992. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom1res.html>, (accesat 19 ianuarie 2011). Rezoluțiile CS ONU sunt disponibile la <http://www.un.org/documents/scres.htm>.

³⁶ *Requests (...) to deploy a unit of fifty United Nations observers to monitor the ceasefire in Mogadishu. (...) to provide urgent humanitarian assistance. Ibidem*, p. 68.

³⁷ *Idem*, Rezoluția 767, 24 iulie 1992. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom1res.html>, (accesat 19 ianuarie 2011).

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Kenneth, Allard, *Somalia Operations: Lessons Learned*, National Defense University, Washington DC, 1995, p. 15.

În decembrie 1992, Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite a declarat situația din Somalia "o amenințare la adresa securității internaționale".⁴⁰ Consiliul de Securitate a salutat oferta națiunilor de a participa la crearea unui mediu sigur pentru livrarea ajutorului umanitar în Somalia și a autorizat, în conformitate cu capitolul VII din Charta ONU, utilizarea de *all necessary means*⁴¹ pentru a face acest lucru. Rezoluția 794 ruga statele membre să furnizeze forțe militare și să aducă contribuții în numerar sau în natură.⁴²

Președintele Bush⁴³ a anunțat inițierea operațiunii *Operation RESTORE HOPE*, în care Statele Unite ar oferi coaliției multinaționale ONU, 28 000 de forțe militare⁴⁴, traducându-se în *United Task Force (UNITAF)*⁴⁵. Secretar al

⁴⁰ Consiliul de Securitate, Rezoluția 794, 3 decembrie 1992.

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom1res.html>, (accesat 19 ianuarie 2011).

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Calls on all Member States which are in a position to do so to provide military forces and to make additional contributions, in cash or in kind. Ibidem.*

⁴³ *I want to talk to you today about the tragedy in Somalia and about a mission that can ease suffering and save lives. (...)In concert with the United Nations, we sent in the U.S. Air Force to help fly food to the towns. (...)But in the months since then, the security situation has grown worse. (...)There is no government in Somalia. Law and order have broken down. Anarchy prevails. (...)It's now clear that military support is necessary to ensure the safe delivery of the food Somalis need to survive. (...)Last night the United Nations Security Council, by unanimous vote and after the tireless efforts of Secretary-General Boutros-Ghali, welcomed the United States offer to lead a coalition to get the food through. (...)I have today told Secretary-General Boutros-Ghali that America will answer the call. I have given the order to Secretary Cheney to move a substantial American force into Somalia. (...)These and other American forces will assist in Operation Restore Hope. They are America's finest. They will perform this mission with courage and compassion, and they will succeed. (...)The people of Somalia, especially the children of Somalia, need our help. We're able to ease their suffering. We must help them live. We must give them hope. **America must act.** (...)In taking this action, I want to emphasize that I understand the United States alone cannot right the world's wrongs. **But we also know that some crises in the world cannot be resolved without American involvement, that American action is often necessary as a catalyst for broader involvement of the community of nations. Only the United States has the global reach to place a large security force on the ground in such a distant place quickly and efficiently and thus save thousands of innocents from death.** (...)Let me be very clear: Our mission is humanitarian, but we will not tolerate armed gangs ripping off their own people, condemning them to death by starvation. (...) To the people of Somalia I promise this: We do not plan to dictate political outcomes. We respect your sovereignty and independence. Based on my conversations with other coalition leaders, I can state with confidence: We come to your country for one reason only, to enable the starving to be fed. (...) So, to every sailor, soldier, airman, and marine who is involved in this mission, let me say, you're doing God's work. We will not fail. George H.W. Bush, *Adress on Somalia*...*

⁴⁴ Kenneth Allard, *op.cit.*, p. 14.

⁴⁵ În plus față de forțele Statelor Unite, UNITAF a inclus unități militare din Australia, Belgia, Botswana, Canada, Egipt, Franța, Germania, Grecia, India, Italia, Kuweit, Maroc,

Apărării Dick Cheney⁴⁶ a explicat națiunii în *Meet the Press* că *our mission is to restore conditions so that the humanitarian effort can go forward, and then turn over the responsibility for securing the country to UN forces.*⁴⁷ Conceptual, aceasta a fost definită ca o misiune pe termen scurt, special creată pentru a stabili un mediu sigur pentru furnizarea de asistență umanitară.

Astfel în decembrie 1992, ONU aproba trimiterea de trupe, sub conducerea SUA pentru menținerea păcii și stabilizarea țării.⁴⁸ SUA au trimis pușcași marini pentru a asigura securitatea transporturilor umanitare de alimente, venind în ajutorul populației înfometate.

Operațiunea *Restore Hope* a fost decisă de George H.W. Bush, dar Bill Clinton, succesorul său, nu a opus rezistență, din contră, în mandatul său a trecut la extinderea misiunilor corpului expediționar.⁴⁹

Cei 28.000 de soldați americani au fost trimiși pentru a susține o misiune umanitară într-o țară ce, practic, în acel moment nu se afla în categoria țărilor de importanță strategică pentru SUA. Singurul motiv ce justifica prezența lor îl constituia necesitatea combaterii foametei și anarhiei. În acel moment, SUA păreau să își folosească tehnologia și bogățiile pentru a veni în ajutorul populațiilor aflate în situații nefericite. Sub această chemare nobilă, America va acționa, însă fără o planificare atentă și fără prudență, amănunt ce o va costa în cele din urmă.

UNITAF a intervenit în Somalia din 9 decembrie 1992 până pe 4 mai 1993, moment în care a fost parțial absorbit într-o a doua forță de menținere a păcii ONU, *United Nations Operations in Somalia/UNOSOM II*(martie 1993 –

Noua Zeelandă, Nigeria, Norvegia, Pakistan, Arabia Saudită, Suedia, Tunisia, Turcia, Emiratele Arabe Unite, Regatul Unit și Zimbabwe. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom1res.html>, (accesat 19 ianuarie 2011).

⁴⁶ Secretar al Apărării în timpul lui G. H. W. Bush(1989-1993) și vicepreședinte în timpul lui G. W. Bush(2001-2009). Biografia lui Dick Cheney poate fi consultată pe site-ul <http://whitehouse.georgewbush.org/administration/dick.asp>, (accesat 24 ianuarie 2011).

⁴⁷ Chris Seiple, *The U.S. Military/NGO Relationship in Humanitarian Interventions*, Peacekeeping Institute Center for Strategic Leadership, U.S. Army War College, 1996, p. 107. Interviu video este disponibil pe site-ul <http://tv.msn.com/tv/episode/meet-the-press/untitled.588/>, (accesat 23 ianuarie 2011).

⁴⁸ Organizația Națiunilor Unite, *Somalia – UNOSOM I Background*, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom1backgr2.html>, (accesat 2 aprilie 2011).

⁴⁹ Jean-Baptiste Duroselle, André Kaspi, *op.cit.*, p. 398.

martie 1995)⁵⁰. Mandatul ONU este extins pentru a include dezarmarea facțiunilor aflate în conflict și o serie de alte eforturi de tip *nation-building*. În acel moment, cea mai mare parte a trupelor americane fuseseră retrase. Dintr-odată forțele americane rămase s-au găsit într-o poziție defensivă⁵¹, erau așteptate să-și asume un rol mult mai activ în acest proces, dar având la dispoziție mai puține resurse.⁵²

11.2. *Black Hawk Down* și retragerea SUA

Strategia politică ONU-SUA pentru încurajarea reconcilierii politice s-a dovedit slabă, incompletă și inconsecventă. Mai mult decât atât, aceasta a devenit irelevantă în momentul în care trupele au intervenit în conflictele dintre facțiunile rivale, încercând să captureze cel mai important comandant militar, Mohammed Farah Aidid. Această intervenție fără un cadru politic pentru a ghida și a limita utilizarea forței a deconectat UNOSOM de la orice strategie de reconciliere și reconstrucție politică.⁵³

Statele Unite au susținut eforturile depuse de reprezentantul special al ONU, Howe⁵⁴, pentru a-l captura pe Aideed, furnizând cea mai mare parte a forțelor utilizate în obsesivul *manhunt*.⁵⁵ După încercarea trupelor ONU din 5 iunie pentru a închide postul de radio al lui Aideed soldată cu moartea a unui număr crescut de soldați pakistanezi,⁵⁶ în luna iulie, în timpul unei operațiuni

⁵⁰ Consiliului de Securitate, Rezoluția 814, 26 martie 1993. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom1res.html>, (accesat 19 ianuarie 2011).

⁵¹ Charles A. Stevenson, "The Evolving Clinton Doctrine on the Use of Force", *Armed Forces & Society* 22, nr. 4, 1996, p. 524.

⁵² *In this case, doing more with less proved to be a disaster*. Dr. Daniel L. Haulman, *A Country Too Far: U.S. Military Operations in Somalia, 1992-1994*, Air Force Historical Research Agency, 6 mai 2004, p. 5, <http://www.afhra.af.mil/shared/media/document/AFD-070912-041.pdf>, (accesat 2 aprilie 2011).

⁵³ Terrence Lyons, Ahmed Ismail Samatar, *Somalia: state collapse, multilateral intervention, and strategies for political reconstruction*, The Brookings Institution, Washington, 1995, p. 58.

⁵⁴ Special Representative of the Secretary-General: Mohamed Sahnoun (Algeria) April 1992 - November 1992; Ismat Kittani (Iraq) November 1992 - March 1993; Jonathan T. Howe (United States) March 1993. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom1facts.html>, (accesat 19 ianuarie 2011).

⁵⁵ Terrence Lyons, Ahmed Ismail Samatar, *op.cit.*, p. 59.

⁵⁶ Dr. Daniel L. Haulman, *op.cit.*, p. 6.

brutale, elicoptere SUA au distrus o clădire identificată ca fiind una dintre sediile lui Aideed, omorând zeci de somalezi.

În timp ce numărul victimelor creștea peste vară, au început să apară la Washington neînțelegeri privind politica administrației lui Clinton.⁵⁷

Senatorul democrat Robert C. Byrd⁵⁸ a cerut în iulie forțelor rămase ale SUA *to pack up and go home*. În luna august însă, Howe a cerut forțe suplimentare SUA, pentru a crește capacitatea de a-l urmări pe Aideed în Mogadishu. Secretarul apărării Les Aspin⁵⁹ a apărut politica administrației într-un discurs ținut pe 27 august. Aspin, declara, "Ne-am dus acolo pentru a salva oamenii, și am reușit. Rămânem acolo pentru ai ajuta pe aceiași oameni în reconstrucția țării lor."⁶⁰

Din păcate, administrația americană a subestimat, fidelitatea somalezilor față de liderii clanurilor lor. Deși divizată și fragmentată în conflictele de natură internă, în fața inamicului extern, societatea somaleză a demonstrat o capacitatea și rapiditate de unificare neașteptată.

În timp ce dezbaterile la nivel politic pentru găsirea unei strategii diplomatice continuau încercându-se mutarea atenției departe de capturare lui Aideed, comandantul SUA din Mogadishu a primit un pont conform căruia locotenentii de top ai lui Aideed s-ar afla la Hotel Olympic. Pe 3 octombrie ziua, US Army Rangers au efectuat un raid aerian. Forțele americane au fost înconjurate și în timpul schimburilor de focuri, cele două tabere au suferit pierderi teribile.⁶¹

Trupele americane au cunoscut primul eșec. Rezultatul intervenției s-a tradus în nefericitul incident *Black Hawk Down* din octombrie 1993.

Ce s-a întâmplat? Mii de somalezi au umplut străzile înarmați reușind să doboare două elicoptere americane Black Hawk, să lichideze 18 soldați americani și să rănească 75 de militari.

În câteva ore, imaginile terifiante au apărut pe televiziunile din SUA: cadavrele soldaților americani târate prin străzile din Mogadishu, ostatici

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Robert C. Byrd, „The Perils of Peacekeeping”, *The New York Times*, 19 august 1993, <http://www.nytimes.com/1993/08/19/opinion/the-perils-of-peacekeeping.html>, (accesat 24 ianuarie 2011).

⁵⁹ Biographical Directory of the United States Congress, <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=A000224>, (accesat 24 ianuarie 2011).

⁶⁰ *We went there to save people, and we succeeded. We are staying there now to help those same people rebuild their nation.* Terrence Lyons, Ahmed Ismail Samatar, *op.cit.*

⁶¹ Dr. Daniel L. Haulman, *op.cit.*, p. 6.

însângerați.⁶² În fața imaginilor cutremurătoare cu soldați masacrați, amintirea Războiului din Vietnam va reveni în memoria colectivă a americanilor.⁶³ Aceste imagini au generat o reacție puternică, viscerală în rândul americanilor. Publicul american se întreba cum era posibil ca o misiune umanitară să se deterioreze într-un concurs al morții între poporul somalez și cei trimiși pentru a-i salva. Publicul nu primise nici o explicație privind trimiterea trupelor, cu excepția argumentelor privind hrănirea populației înfometate a Somaliei, reacția a fost astfel puternică. Așa cum relatează și New York Times, *Americans were told that their soldiers were being sent to work in a soup kitchen and they were understandably shocked to find them in house-to-house combat.*⁶⁴ Costul de vieți omenești și sânge vărsat depășise cu mult ceea ce publicul american fusese dispus să plătească pentru această îndepărtată și periculoasă țară, cu atât mai mult cu cât interesele naționale nu erau în joc.⁶⁵ Pentru a opri impulsul pentru retragerea imediată, pe 7 octombrie, sub presiunea opiniei publice⁶⁶, Bill Clinton anunța trimiterea de întăriri, urmată de retragerea soldaților americani înainte de 31 martie 1994.⁶⁷ El avertiza că le-ar

⁶² We got a black hawk crashed in the city . Going in hard! . We're taking a lot of RPG fire. Black Hawk Down, KR Video, 1 decembrie 1997, <http://vod.journeyman.tv/s/Black+Hawk+Down>, (accesat 18 ianuarie 2011). Pentru o imagine asupra evenimentelor din Mogadiscio vezi și filmul Black Hawk Down, 2001, Ridley Scott(director, co-producător), Jerry Bruckheimer (producător), Ken Nolan(scenariu), bazat pe cartea Black Hawk Down a lui Mark Browden.

⁶³ Jean-Baptiste Duroselle, André Kaspi, *op.cit.*, p. 398.

⁶⁴ Thomas L. Friedman, "The World: Harm's Way; U.S. Pays Dearly for an Education in Somalia", *The New York Times*, 10 octombrie 1993, <http://www.nytimes.com/1993/10/10/weekinreview/the-world-harm-s-way-u-s-pays-dearly-for-an-education-in-somalia.html>, (accesat 25 ianuarie 2011).

⁶⁵ Stewart Powell, "American Troops - American Command", *Air Force Magazine* 77, nr. 1, ianuarie 1994, p. 46.

⁶⁶ *If I have to choose between pictures of starving Somalian babies or dead American soldiers being dragged through the streets of Mogadishu, well, I don't want to see any more dead Americans. Sorry.* Stephen Shalom, "Gravy Train: Feeding The Pentagon by Feeding Somalia", *Z Magazine*, 2005, <http://www.zmag.org/ZMag/articles/shalomsomalia.html>, (accesat 18 ianuarie 2011).

⁶⁷ Stewart Powell, *op.cit.*, *So now we face a choice. Do we leave when the job gets tough, or when the job is well done? Do we invite a return of mass suffering, or do we leave in a way that gives the Somalis a decent chance to survive? Recently, General Colin Powell said this about our choices in Somalia: "Because things get difficult, you don't cut and run. You work the problem and try to find a correct solution." I want to bring our troops home from Somalia. Before the events of this week, as I said, we had already reduced the number of our troops there from 28,000 to less than 5,000. We must complete that withdrawal soon, and I will. But we must also leave on our terms. We must do it right. (...)This past week's events make it clear that even as we prepare to withdraw from Somalia, we need more strength there. We need more armor, more air power, to ensure that our people are safe and that we can do our job.(...) For, if we were to leave today, we know what would happen. Within*

fi fost grav afectată credibilitatea în rândul aliaților în cazul în care SUA *cut and ran before then*.

Dincolo de discursul diplomatic, în realitate, America s-a retras cu coada între picioare, lăsând țara în același stadiu de degradare. Sub Bill Clinton, America a încetat să mai creadă cu aceeași tărie în eficacitatea unor organizații internaționale, precum ONU. Alți membri ai coaliției au început să urmeze modelul retragerii Statele Unite. Pierzând controlul asupra Mogadiscio, Națiunilor Unite au decis să se retragă din Somalia până la 31 martie 1995, punând capăt UNOSOM II.⁶⁸

După eșec, republicanii din Congres s-au montat prompt pentru a limita puterea președintelui de a trimite forțe americane peste mări și pentru a le împiedica să servească sub comanda străină.⁶⁹

Oficialii de la Casa Albă au pus la raft *Peacekeeping Operations* PRD⁷⁰-13 din 15 februarie 1993, ce reflecta de fapt planul lor privind alocarea unui număr mare de forțe combatante americane sub comanda ONU,⁷¹ într-o acțiune semnificativă de a îmbrățișa extinderea operațiunilor ONU de menținere a păcii.⁷² Această reevaluare a situației a fost reflectată ulterior în PDD⁷³-25 din

months, Somali children again would be dying in the streets. Our own credibility with friends and allies would be severely damaged. Our leadership in world affairs would be undermined at the very time when people are looking to America to help promote peace and freedom in the post-cold-war world. And all around the world, aggressors, thugs, and terrorists will conclude that the best way to get us to change our policies is to kill our people. It would be open season on Americans. (...) We did not go to Somalia with a military purpose. (...) For fundamentally, the solution to Somalia's problems is not a military one, it is political. Bill Clinton, *Adress on Somalia*, 7 octombrie 1993, Miller Center of Public Affairs, University of Virginia, Multimedia Archive, Presidential Speech Archive, <http://millercenter.org/scripps/archive/speeches/detail/4566>, (accesat 25 ianuarie 2011).

⁶⁸ United States Army, *United States Forces, Somalia After Action Report and Historical Overview: The United States Army in Somalia, 1992-1994*, Center of Military History, Washington D.C, 2003, p. 108.

⁶⁹ Willie Curtis, *"The Inevitable Slide into Coercive Peacekeeping: The US Role In the New World Order"*, *Defense Analysis* 10, nr. 3, decembrie 1994, p. 315.

⁷⁰ PRD – *Presidential Review Directives*.

⁷¹ Acest document considerat drept un angajament al Statelor Unite de a sprijini rolul militar extins al Organizației Națiunilor Unite, viza inclusiv plasarea trupelor Statelor Unite sub comanda ONU. Comandanții americani ar avea dreptul de a refuza comenzile tactice nesăbuite, dar nu ar putea fi în dezacord cu deciziile strategice luate de Organizația Națiunilor Unite. The Federation of American Scientists, <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd13.htm>, (accesat 17 ianuarie 2011).

⁷² Stewart Powell, *op.cit.*, p. 46.

⁷³ PDD – *Presidential Decision Directives*.

mai 1994, *The Clinton Administration's Policy on Reforming Peace Operations*⁷⁴. Documentul a semnalat o schimbare de politică din partea președintelui Clinton, o politică departe de agresivitatea multilaterală/ *aggressive multilateralism* or *assertive multilateralism*⁷⁵ trântită la începutul administrației sale. Acesta stabilea reguli stricte pentru când și cum să-și folosească Statele Unite ale Americii forțele în străinătate.⁷⁶

⁷⁴Bureau of International Organization Affairs, *U.S. Policy on Reforming Multilateral Peace Operations*, U.S. Department of State Publication nr. 10161, Washington, 6 mai 1994, <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd25.htm>, (accesat 17 ianuarie 2011). *Peace operations are not and cannot be the centerpiece of U.S. foreign policy. However, as the policy states, properly conceived and well-executed peace operations can be a useful element in serving America's interests. The directive prescribes a number of specific steps; to improve U.S. and UN management of UN peace operations in order to ensure that use of such operations is selective and more effective.* The White House, Office of the Press Secretary, *Statement by the Press Secretary – President Clinton Signs New Peacekeeping Policy*, 5 mai 1994.

⁷⁵ Politica lui Clinton a evoluat de la o poziție asertiv-multilaterală idealistă în care ONU reprezenta piesa centrală a politicii SUA, la o poziție mai realistă de repartizare a sarcinilor, în care ONU devenea subsidiară SUA. Multilateralismul asertiv susținut de Clinton a cerut o implicare extinsă ONU în operațiunile de menținere și impunere a păcii. Stephen F. Burgess, *The Clinton Administration and the United Nations: From "Assertive Multilateralism" to "Burden Sharing"*, noiembrie 2005. http://www.hofstra.edu/PDF/clinton_Burgess.pdf, (26 ianuarie 2011).

⁷⁶ Documentul aborda șase aspecte de reformă și îmbunătățire a politicii americane privind operațiunile de menținere a păcii. Printre ele se numărau: aplicarea unor decizii coerente și disciplinate, reducerea costurilor, definirea unei politici clare privind comanda și controlul forțelor militare americane în cadrul operațiunilor de menținere a păcii ale ONU. Una dintre cele mai importante decizii viza faptul că președintele nu va renunța niciodată la comanda forțelor americane. Cu toate acestea, era stipulat faptul că, în poziția de comandant-șef, Președintele are autoritatea de a plasa forțele militare americane sub controlul operațional al unui comandant străin, atunci când acest lucru servește intereselor americane de securitate. Orice participare la scară largă a forțelor SUA într-o operațiune majoră de impunere a păcii, care ar urma să implice un conflict deschis, ar trebui să fie efectuată sub comanda și controlul operațional al SUA sau prin intermediul organizațiilor regionale competente, cum ar fi NATO sau coaliții ad-hoc. *Making disciplined and coherent choices about which peace operations to support -- both when we vote in the Security Council for UN peace operations and when we participate in such operations with U.S. troops. (...)The policy directive affirms that peacekeeping can be a useful tool for advancing U.S. national security interests in some circumstances, but both U.S. and UN involvement in peacekeeping must be selective and more effective. (...)Reducing U.S. costs for UN peace operations (...)Defining clearly our policy regarding the command and control of American military forces in UN peace operations.(...) Reforming and improving the UN's capability to manage peace operations. (...)Improving the way the U.S. government manages and funds peace operations.(...) Improving the way the U.S. government manages and funds peace operations.(...) Creating better forms of cooperation between the Executive, the Congress and the American public on peace operations.* Bureau of International Organization Affairs, US Department of State, *Clinton Administration on Reforming Multilateral Peace Operations (PDD 25)* -

Prin alte cuvinte, eșecul în Somalia a fost pus pe spatele ONU. În calitate de președinte, Kennedy a observat odată: *In Washington a successful policy has a thousand parents, while an unsuccessful policy is an orphan.*⁷⁷ Indiferent de cine greșise, Statele Unite ale Americii, nu puteau continua în a pune în pericol propriul personalului militar pentru fiecare misiune prost concepută de ONU în întreaga lume.

Intervenția militară multilaterală în Somalia a fost una din primele încercări majore ale comunității internaționale de a răspunde la noile provocări în epoca post Război Rece - problema prăbușirii statale și a dezintegrării sociale. Catastrofe, precum Somalia ajung în atenția opiniei publice ca urgențe umanitare, dar în realitate, cauzele lor sunt mult mai profunde (haos, nesiguranța etc.), rămânând uneori necunoscute.

Somalia a lăsat o memorie traumatizată printre hotărârile elitei de elaborare a politicilor a SUA⁷⁸. Mai mult decât atât, Somalia a devenit un foc de avertizare în întreaga comunitate internațională temperând entuziasmul pentru intervențiile umanitare și demonstrând că procesul de reconstrucție statală *state-building* în colțuri îndepărtate ale lumii nu este lipsită de riscuri.

II.2. A doua intervenție – Pe cine înarmăm?

Exemplul american a ținut departe Occidentul de orice altă intervenție asemănătoare în Somalia, lăsând cale liberă însă, organizațiilor arabe, majoritatea din Arabia Saudită, adeptele unei ramuri stricte Wahhabite a Islamului sunnit. Acestea au construit școli, moschei, încurajând o revigorare și înrădăcinare a islamului. O parte a liderilor de clan, în numele legii islamice Sharia⁷⁹, și-au creat

Executive Summary, 22 februarie 1996, <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd25.htm>, (accesat 17 ianuarie 2011)

⁷⁷ Madeleine K. Albright, "Building a Consensus on International Peacekeeping", *Dispatch Magazine* 4, nr. 46, 15 noiembrie 1996, p. 789.

⁷⁸ *The loss of U.S. lives in Somalia, 'was the defining trauma, the consequences of which the U.S. military will live with...*

long after the Clinton administration is gone. 'Mogadishu' and 'Somalia' are not place names now—they are cautionary slogans for disasters to be avoided at all costs' William Shawcross, *Deliver Us From Evil: Warlords and Peacekeepers in a World of Endless Conflict.*, Bloomsbury Publishing, London, 2000, p. 102.

⁷⁹ Legea Sharia, este elementul central al legii musulmane, iar poziția sa în ordinea juridică a țării este un indicator asupra dezvoltării sociale a statului în cauză.. În cele mai multe societăți musulmane Legea Sharia, reprezintă Constituția statului. În alte țări, Legea se aplică numai în cazul unor procese de drept civil. Există și țări musulmane în care Legea Sharia a fost înlocuită prin legi moderne democratice. Dominic Casciani, "Sharia law

o rețea sub numele de Uniunea Tribunalelor Islamice⁸⁰ ce urmărea pedepsirea tâlharilor, criminalilor, asigurând în mod surprinzător, o oarecare liniște și ordine.

La nivel politic au continuat încercările de restaurare a unui guvern central. Astfel, în 1997, liderii clanurilor s-au întâlnit și au format un guvern interimar, în anul 2000 fiind ales și un Parlament. În urma întâlnirii liderilor clanurilor la Djibouti, Abdulkassim Salat Hassan este ales președinte al Somaliei, iar Ali Khalif Gelazadh prim-ministru. În august 2004, într-o nouă încercare de pune la punct un guvern central viabil, un nou parlament de tranziție este instaurat în Kenya, iar în octombrie Abdullah Yusuf Ahmed este numit președinte interimar al guvernului⁸¹. Scopul GFT a fost de a echilibra interesele tuturor clanurilor din Somalia, dar în practică, a fost dominat de clanul Darod, din nord. Acest lucru a lăsat Hawiye, clanul majoritar somalez simțindu-se marginalizat. GFT reprezenta în realitate doar un set restrâns de interese de clan și era lipsit de legitimitate în ochii multor somalezi.

În mai 2006 au loc confruntări sângeroase între liderii militari ai GFT și milițiile islamiste ce sprijineau Uniunea Tribunalelor Islamice. Opoziția față de căpeteniile militare și un posibil guvern dominat de aceștia fusese clar exprimată de către ICU încă din aprilie 2006. În timp ce liderul islamist Sheikh Nur Ollow definea căpeteniile militare - *unholy elements*⁸² ce servesc interesele unor non-somalezi nepăsători față de bunăstare, religie și cultură (oficialii americani vedeau aici o trimitere clară la Statele Unite), un alt reprezentant al taberei islamiste, Sheikh Mohamed Ibrahim Sulley susținea ideea, conform căreia, lupta împotriva elementelor militare este o datorie sfântă pentru musulmani.⁸³

În 2006, o alianță între oamenii de afaceri din Somalia⁸⁴ și instanțele locale islamice a apărut ca o contrapondere la GFT. SUA vor interpreta greșit

explained”, BBC, 4 iulie 2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/7234870.stm, (accesat 25 ianuarie 2011).

⁸⁰ *Islamic Courts Union/ICU*. Redenumit mai apoi *Council of Islamic Courts/CIC*.

⁸¹ *Transitional Federal Government/TFG*. Voi folosi acronimul GFT/Guvern Federal de Tranziție.

⁸² *We will not be governed by a few warlords financed by the enemy of Islam*. Sheikh Nur Ollow apud Robert Spencer, „Somalia: Rise and Fall of an Islamist Regime”, *The Journal of International Security Affairs*, nr. 13, toamnă 2007, <http://www.securityaffairs.org/issues/2007/13/spencer.php>, (accesat 2 aprilie 2011).

⁸³ (...) *the fight against those who are promoting hostility and fighting against Islam is a holy war. Any war against the warlords is a holy war and a sacrifice in the name of Allah. Ibidem.*

⁸⁴ În Somalia, așa cum explică Jeffrey Gettleman, există nu doar baroni ai războiului, dar și baroni ai finanțelor. Cea de-a doua categorie a menținut o oarecare unitate prin asigurarea

această mișcare și vor suferi o nouă lovitură înarmând liderii militari ca o contrapondere față de islamiști.⁸⁵

După septembrie 2001, pericolul terorismului devenise deja obsesia numărul unu pentru administrația americană. Apăruse în acest context, pericolul ca Al-Qaida să se infiltreze în Somalia, deși existau puține dovezi în acest sens. În realitate situația din Somalia era mult prea haotică chiar și pentru organizația teroristă, incertitudinea plasării încrederii fiind constantă⁸⁶. SUA urmăreau să evite transformarea Somaliei într-un *rogue state*, ce ar fi susținut terorismul, maltratându-și propria populație și având "drept unică ideologie o ostilitate sistematică împotriva Statelor Unite."⁸⁷

Ignorând semnalele realității, administrația George W. Bush, a pus la punct această strategie de eliminare a islamiștilor. Agenții CIA s-au transformat în asistenți ai liderilor militari,⁸⁸ "acei criminali care prădau populația somaleză"⁸⁹ pentru a-i împinge să lupte împotriva islamiștilor de data aceasta.

Efectul a fost însă exact cel opus, islamiștii, cu Sheikh Hassan Dahir Aweys în postul de *shura chairman* au câștigat teren, liderii militari devenind din ce în ce mai nepopulari. Bănuiți că ar lucra pentru americani, liderii militari au fost alungați din capitală până în iunie 2006 de către milițiile loiale Uniunii

unor servicii (asistență medicală, centrale electrice) bineînțeles pentru un anume profit, oferit de obicei de guvern. Creșterea profitului a condus și la creșterea riscurilor, astfel pentru a-și asigura securitatea, baronii finanțelor au apelat la islamiști ce ofereau "administrație fără o mașinărie guvernamentală" și au început înarmarea acestora. Jeffrey Gettleman, „Cel mai periculos loc din lume...”, p. 32.

⁸⁵ Bronwyn E. Bruton/Council on Foreign Relations, "Somalia: A New Approach", *Council Special Report*, nr. 52, martie 2010, p. 7.

⁸⁶ În incursiunile sale anterioare în Somalia, al-Qaida s-a lovit de xenofobie și de o cultură pragmatică de clan politic. În anii 1990, o mare parte a țării a căzut sub controlul *al Itihaad al Islamiya*, o mișcare radicală cu legături Al-Qaeda. Potrivit unui studiu occidental bazat pe corespondența interceptată, în scurt timp Al-Qaeda a intrat în conflict cu liderii naționaliști recalitranti (au considerat localnicii lași pentru refuzul de a subscrie la jihad) și au devenit frustrați de condițiile dure de viață. Bronwyn Bruton, "In the quicksands of Somalia – Where doing less helps more", *Foreign Affairs*, vol. 88, nr. 6, p. 82.

⁸⁷ Jean-Baptiste Duroselle, André Kaspi, *op.cit.*, p. 406.

⁸⁸ În februarie 2006 liderii militari și-au creat un parteneriat public dezastruos denumit *Alliance for the Restoration of Peace and Counterterrorism* (ARPCT). Implicarea CIA a fost imposibilă de ascuns, iar crearea ARPCT a creat o revoltă populară. Bronwyn E. Bruton/Council on Foreign Relations, *op.cit.*, p. 7-8.

⁸⁹ Jeffrey Gettleman, „Cel mai periculos loc din lume...”, p. 32.

Tribunalelor Islamice. Islamiștii reușiseră să ia sub control Mogadiscio și o mare parte din sudul Somaliei.⁹⁰

„Sub stindardul Islamului, islamiștii unificaseră clanurile rivale și dezarmaseră cea mai mare parte a populației, bineînțeles cu sprijinul clanurilor.”⁹¹ Pentru 6 luni, Somalia va cunoaște o perioadă de liniște. În ciuda violenței inițiale, țara a reușit să intre într-o perioadă relativ pașnică, fără ca nivelul de trai să se prăbușească.⁹²

Conflictul deschis între Uniunea Tribunalelor Islamice susținută de milițiile islamiste și oamenii de afaceri de o parte și Guvernul Federal de Tranzitie sprijinit de liderii militari și Statele Unite ale Americii de cealaltă parte se va încheia astfel cu victoria primei tabere.

II.3. A treia intervenție – obsesia terorismului

Lucrurile bune nu durează niciodată, astfel a apărut rapid o ruptură între islamiștii moderați și extremiști. O facțiune militară format din mai multe clanuri, Shabab⁹³ a început să nemulțumească populația prin radicalismul practicat de către aceasta.⁹⁴ Gruparea a fost imediat inclusă de americani în

⁹⁰ Coaliția victorioasă în urma unei confruntări derulate timp de 4 luni, s-a intitulat *Supreme Council of Islamic Courts (SCIC)*. Bronwyn E. Bruton/Council on Foreign Relations, *op.cit*, p. 7-8.

⁹¹ Jeffrey Gettleman, „Cel mai periculos loc din lume...”, p. 33.

⁹² Benjamin Powell, Ryan Ford, Alex Nowwraسته, *op.cit*, p. 7. În perioada vizată, datorită progreselor înregistrate, a existat concepția conform căreia problema Somaliei nu ar fi absența unui guvern, în contextul în care celelalte țări africane guvernate nu se descurcau mai bine. Ideea a prins contur având în vedere că cele mai multe națiuni africane erau departe de a avea guverne ce corectează eșecurile de piață și de a oferi necesarul de instituții pentru ca piețele să funcționeze. Multe țări africane sunt văzute ca state-vampir ce sug viața din sângele populației doar pentru beneficiul conducătorilor. Găsim că, deși Somalia este un stat slab, performanța economică relativă s-a îmbunătățit în absența unui guvern. Economia somaleză pare să fi suferit mai mult datorită secetei și războiului civil decât datorită pierderii instituțiilor de stat. *Although Somalia's 2005 standards of living are low by western standards, they compare fairly favorably with other African nations(...)Far from chaos and economic collapse, we find that Somalia is generally doing better than when it had a state. (...)We find that Somalia's living standards have improved generally and that they compare relatively favorably with many existing African states. Importantly, we find that Somali living standards have often improved, not just in absolute terms, but also relative to other African countries since the collapse of the Somali central government. Ibidem*, p. 16-26.

⁹³ Deși, a fost asociată cu coaliția împotriva GFT, a aparținut unei ramuri mai radicale și violente începând asasinarea membrilor GFT. Bronwyn Bruton, *op.cit*, p. 84.

⁹⁴ (...) *ICU militiamen proved ready to enforce Islamic law with an iron fist: after banning all movies and television viewing, jihadists shot and killed two people who were watching a*

categoria organizațiilor teroriste.⁹⁵ Îngrijorați de creșterea extremismului islamic în regiune, America va acționa din nou, primind în scurt timp a treia lovitură.

În 2006 exista pentru mulți americani ideea unei posibilități de a separa cele două talere: islamiiști moderați și islamiiști radicali. Democratul Donald M. Payne și președintele subcomisiei privind Africa din Congres au încercat să îi determine pe islamiiști moderați să negocieze împărțirea puterii cu guvernul interimar.⁹⁶ Pe 22 iunie 2006 se va semna un acord între instituțiile federale de tranziție din Somalia și Uniunea Tribunalelor Islamice. Statele Unite au susținut la acel moment acordul, care a ajuns să fie cunoscut sub numele de „Declarația de la Khartoum”, inclusiv punctele privind recunoaștere reciprocă și încetarea ostilităților.⁹⁷ În septembrie 2006 în Sudan vor avea loc alte tratative între GFT și Uniunea Tribunalelor Islamice. În aceeași lună Abdullah Yusuf Ahmed, președintele interimar, supraviețuiește unui atentat.

Problema a apărut în momentul în care SUA au hotărât să renunțe la cale negocierilor, urmărind să impună GFT prin intermediul armelor, căzând din nou într-o capcană. De data aceasta, SUA s-au folosit de un intermediar și anume forțele militare etiopiene.⁹⁸

Statele Unite au “susținut și sponsorizat”⁹⁹ Rezoluția Consiliului de Securitate 1725¹⁰⁰ pentru a ridica sancțiunile privind livrările de arme și echipament militar către Somalia¹⁰¹, pentru a permite forțelor militare ale Agenției Interguvernamentale pentru Dezvoltare (IGAD) să intervină în această țară, devenind astfel un preludiu pentru invazia etiopiană din Somalia.

World Cup soccer match in early July. Robert Spencer, „Somalia: Rise and Fall of an Islamist Regime...”

⁹⁵ Office of the Coordinator for Counterterrorism/US Department of State, *Designation of al-Shabaab as a Foreign Terrorist Organization*, 26 February 2008, Federal Register, vol. 73, nr. 53, Public Notice 6136, <http://www.state.gov/s/ct/rls/other/des/102446.htm>, (accesat 30 aprilie 2011).

⁹⁶ Jeffrey Gettleman, „Cel mai periculos loc din lume...”, p. 33.

⁹⁷ Jendayi Frazer, *Testimony to the Senate: Establishing a Comprehensive Stabilization, Reconstruction and Counter-terrorism Strategy for Somalia*, 6 februarie 2007, http://somalia.usvpp.gov/speeches_testimonies.html, (accesat 1 aprilie 2011).

⁹⁸ Etiopia este o țară cu o conducere majoritar creștină. Jumătate din populație este însă musulmană. Conducerea se luptă cu o serie de grupări rebele, una dintre ele fiind de etnie somaleză. A existat teama materializată în final, că Somalia islamistă va găzdui mișcările rebele și că se va uni cu Eritreea. *Ibidem*, pp. 33-34.

⁹⁹ Abdi Ismail Samatar, “Ethiopian Invasion of Somalia, US Warlordism & AU Shame”, *African Political Economy*, vol. 34, nr. 111, martie 2007, p. 155, <http://www.jstor.org/pss/20406369>, (accesat 2 aprilie 2011).

¹⁰⁰ Consiliul de Securitate ONU, Rezoluția 1725, 6 decembrie 2006, pp. 2-3.

¹⁰¹ *Idem*, Rezoluția 733, 23 ianuarie 1992.

În ceea ce privește poziția și atitudinea SUA în acele momente este edificatoare o notă scrisă¹⁰² de un oficial al Misiunii ONU în Etiopia și Eritreea din 2006 ce detaliază o întâlnire cu Jendayi Frazer, Asistentul Secretarului de Stat pentru afaceri africane din timpul Administrației Bush. Interesant este faptul că nota pare să contrazică afirmațiile oficialilor administrației Bush de mai târziu, și anume cele conform cărora SUA nu au încurajat Etiopia să invadeze Somalia în 2006. Documentul dezvăluie, de asemenea, o poziție din partea lui Jendayi Frazer în favoarea Etiopiei și împotriva Eritreei, pe care mulți, consideră că ar fi îngreunat negocierile privind disputa privind granița dintre cele două țări.

În cazul în care informațiile sunt exacte, și nu prea există motive să credem contrariul – documentul oficial dezvăluit de Wikileaks sugerează că Etiopia nu a avut intenția să invadeze Somalia în 2006, dar a fost încurajată spre această mutare de către Statele Unite.¹⁰³ Deja împotmolită în acel moment în războaiele din Afganistan și Irak, Administrația Bush pare să fi împins Etiopia spre a invada Somalia, având privirea ațintită asupra pericolului reprezentat de Uniunea Tribunalelor Islamice.¹⁰⁴

Pe 25 octombrie 2006, premierul etiopian Meles Zenawi va declara că țara lui este, tehnic vorbind, în război cu Somalia deoarece, aceasta din urmă, îi declarase jihad în iulie 2006.¹⁰⁵ La momentul respectiv, Etiopia afirmase că prezența lor în Somalia viza doar *military trainers(...) helping the interim government*.¹⁰⁶ Dezlănțuirea jihadului de către Somalia era astfel nefondată, opinie susținută de altfel și de americani. Conform acestora, pe 19 iulie 2006, CIC,

¹⁰² UN Mission in Ethiopia and Eritrea/ UNMEE, *Meeting with US Assistant Secretary of State for African Affairs*, 26 june 2006, document preluat de pe Wikileaks http://www.wikileaks.ch/wiki/US_encouraged_Ethiopian_invasion_of_Somalia:_UN_meeting_memo_with_Jendayi_Frazer,_Secretary_of_State_for_African_Affairs,_2006, (1 aprilie 2011).

¹⁰³ (...) *if Ethiopia intervened in Somalia, it would be a mistake for the international community to condemn it. Ibidem*, p. 4.

¹⁰⁴ *The worse-case scenario would result from a total control by the UICs over Somalia and the disintegration of the TFG. This would have a major negative impact on the Horn, and the US [and IGAD] would not allow it. (...) While the US fears this type of action, it would rally with Ethiopia if "Jihadist" took over. Ibidem*, p. 3.

¹⁰⁵ Sheikh Sharif Sheikh Ahmed, liderul CIC declara pe 2 iulie privind interferența Etiopiei pe teritoriul Somaliei: *Ethiopians have been illegally crossing our border since earlier last month and now they are in some parts of our territory but, (...) they will regret it. Robert Spencer, Somalia: Rise and Fall of an Islamist Regime ... Acesta completa, numind Etiopia inamicul numărul unu pentru poporul somalez. Ibidem.*

¹⁰⁶ BBC, „Timeline: Ethiopia and Somalia”, 20 mai 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6159735.stm>, (accesat 2 februarie 2011).

înaintând spre Baidao, era cea care încercase să provoace Etiopia într-un conflict de anvergură. Influența elementelor organizației al-Shabab deja infiltrate, ar fi determinat CIC să adopte o nouă agendă, vizând expansiune agresivă militară, lăsând Etiopia fără o altă soluție.¹⁰⁷

Confruntările dintre trupele etiopiene și islamisti vor începe din 27 noiembrie 2006, când Tribunalele Islamice, ca urmare a lansării de către etiopieni a unor rachete asupra Bandiradley, un punct strategic din nordul Mogadishu, vor pune la punct o ambuscadă asupra unui convoi etiopian de lângă Baidao.¹⁰⁸

Etiopia nu va recunoaște imediat implicarea armată pe teren. *Tanks? What tanks?* declara întrebător purtătorul de cuvânt etiopian Zemedkun Tekle.¹⁰⁹ Abia pe 24 decembrie 2006 angrenarea militară a trupelor etiopiene în Somalia a fost recunoscută oficial, motivând a *"self-defensive" operation against Islamist militiamen*.¹¹⁰

În septembrie 2007 va lua naștere *Alliance for the Re-liberation of Somalia/ARS* o mișcare ce se opunea militar GFT și principalilor săi aliați, Etiopia.¹¹¹ În urma întânirii mediate de ONU între GFT și ARS, va fi semnat la Djibouti un acord de pace, pe 9 iunie 2008.¹¹² În urma Acordului, ARS se va diviza în două aripi: cea coordonată din Eritreea, aliată cu Sheikh Hassan Dahir Aweys ce se opunea cooperării cu GFT și Etiopia, și cea coordonată din Djibouti, aliată cu Sheikh Sharif Sheikh Ahmed, deschisă reconcilierii.

¹⁰⁷ Conform americanilor, pe 19 iulie 2006, CIC, înaintând spre Baidao, era cea care încercase să provoace Etiopia într-un conflict de anvergură. Influența elementelor organizației al-Shabab deja infiltrate, ar fi determinat CIC să adopte o nouă agendă, vizând expansiune agresivă militară, lăsând Etiopia fără o altă soluție. Jendayi Frazer, *Testimony to the Senate: Establishing a Comprehensive Stabilization, Reconstruction and Counter-terrorism Strategy for Somalia...*

¹⁰⁸ BBC, „Timeline: Ethiopia and Somalia...”

¹⁰⁹ Jeffrey Gettleman, “In the third day of fighting in Somalia, worries of a sharp escalation by Ethiopian forces”, *The New York Times*, 23 decembrie 2006, http://www.nytimes.com/2006/12/23/world/africa/23somalia.html?_r=1, (accesat 8 februarie 2011).

¹¹⁰ BBC, „Timeline: Ethiopia and Somalia...”

¹¹¹ Ted Dagne, *Somalia: Current Conditions and Prospects for a Lasting Peace (Congressional Research Service/CRS Report for Congress)*, 4 februarie 2010, pp. 10 -12, <http://fpc.state.gov/documents/organization/139249.pdf> (accesat 5 aprilie 2011).

¹¹² *Agreement between the Transitional Federal Government of Somalia(TFG) and The Alliance for the Re-Liberation of Somalia(ARS)*, 9 iunie 2008, Djibouti, <http://unpos.unmissions.org/Portals/UNPOS/Repository%20UNPOS/080818%20-%20Djibouti%20Agreement.pdf>, (accesat 5 aprilie 2011).

În tot acest timp, Statele Unite ar fi furnizat informații și sprijin militar, de asemenea ar fi lansat lovituri aeriene împotriva unor ținte suspectate ca fiind al-Qaeda.¹¹³ Cu sprijinul americanilor, militarii etiopieni vor reuși să elimine islamiiști aflați la putere, alimentând însă o complexă insurgență. Guvernul interimar, în mare parte format din foști lideri militari, a fost instalat în capitală. Acesta însă, nereușind să anihileze insurgența și sprijinindu-se pe armata etiopiană, a pierdut sprijinul mai multor clanuri importante. În acest context, islamiiști radicali au pozat drept "adevărați naționaliști somalezi"¹¹⁴, bucurându-se de sprijin popular. Au urmat confruntări între elemente ale insurgenței islamiste și trupele etiopiene soldate cu numeroase victime civile.¹¹⁵

În final singurul teritoriu controlat de guvern a rămas o "strâmtă enclavă federală din Mogadiscio"¹¹⁶, fiind protejată de forțe aparținând Uniunii Africane.¹¹⁷ Președintele Yusuf își va da demisia, pentru ca în ianuarie 2009 Sheikh Sharif Sheikh Ahmed, unul dintre liderii Tribunalelelor Islamice să îi urmeze în funcție. Ca urmare a preluării conducerii GFT de către Sheikh Sharif Sheikh Ahmed, al-Shabab îi va declara război și vor continua să amenințe cu atacuri GFT.

Retragerea etiopienilor¹¹⁸ a fost urmată de reluarea luptelor între facțiunile islamiste pentru controlul asupra puterii și impunerea grupării Shabab.¹¹⁹

III. *Politica de azi – greșeli și soluții*

¹¹³ Militarii americani și etiopieni au "o relație strânsă de lucru", declara purtătorul de cuvânt al Pentagonului, Lt. Cmdr. Joe Carpenter. Sprijinul SUA urmărea să ofere etiopienilor "capacitatea de a-și apăra granițele și de a intercepta teroriști și arme de distrugere în masă", a mai adăugat Carpenter. Barbara Slavin, "U.S. support key to Ethiopia's invasion", *USA Today*, 1 august 2007, http://www.usatoday.com/news/world/2007-01-07-ethiopia_x.htm, (accesat 2 aprilie 2011)

¹¹⁴ Jeffrey Gettleman, „Cel mai periculos loc din lume...”, p. 34.

¹¹⁵ Human Rights Watch/HRW, *Country Summary – Somalia*, ianuarie 2009, www.hrw.org, (accesat 29 aprilie 2011).

¹¹⁶ Jeffrey Gettleman, „Cel mai periculos loc din lume...”, p. 35.

¹¹⁷ Uniunea Africană a lansat la începutul anului 2007 o misiune de menținere a păcii pentru a sprijini GFT, dar acțiunea a fost insuficientă pentru a reduce apariția unei insurgențe complexe formată din islamicii radicali și milițiile seculare ostile GFT.

¹¹⁸ Între decembrie 2006 și 15 ianuarie 2009, forțele etiopiene și-au făcut simțită prezența pe teritoriul Somaliei. Danish Institute for International Studies/DIID, Bjørn Møller, *op.cit.*, p. 4.

¹¹⁹ International Crisis Group, „*Somalia's Divided Islamists*”, *Africa Briefing N°74*, Nairobi/Brussels, 18 mai 2010, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/somalia/B074-somalias-divided-islamists.aspx>, (accesat 14 februarie 2011).

Pentru oficialii americani, în afară de creșterea numărului de refugiați, IDP¹²⁰ și a atacurilor asupra coridoarelor umanitare, pericol principal creat de evoluția internă din Somalia continuă să îl reprezinte extinderea și exportul conflictului în vecinătate. Elemente ale grupării Shabab vor putea încerca să recupereze teritoriile cu populație vorbitoare de somaleză de la vecini precum Etiopia, Kenya sau vor putea lansa atacuri teroriste împotriva vecinilor și susținătorilor acestora, precum SUA.

Până astăzi, eforturile americanilor în Somalia s-au dovedit a fi per total inadecvate. Din păcate, se pare că SUA nu par pregătite să-și schimbe politica față de acest stat și nu par să înțeleagă că Somalia nu este o țară a cărei probleme pot fi rezolvate peste noapte.

După eșecurile înregistrate, intervenția militară americană în străinătate apare nu doar frustrantă și costisitoare, dar și periculoasă, fiind considerată necesară doar în situații excepționale, în care interesul național este implicat. Somalia, în acest context, apare ca o capcană.

O serie de incidente izolate¹²¹ au generat o exagerată îngrijorare, punând administrația Obama însă într-o situație dificilă. Pentru a evita să pară slabă în acțiunea de combatere a terorismului, SUA trebuie să împiedice escaladarea unor astfel de amenințări. Din păcate însă, Statele Unite ar intra din nou în peisaj într-un moment în care orice intervenție internațională în Somalia este de natură să consolideze poziția anti-occidentală asumată de somalezi. Președintele Obama repetă aceeași greșeală ca predecesorii săi, și anume: deși susține în

¹²⁰ 1,420,000 IDP, 3,760,000 de persoane care au nevoie de asistență umanitară. Consiliul Uniunii Europene, *European Commission Assistance to Somalia: fact and figures*, octombrie 2009, www.consilium.europa.eu/.../Somalia-FactFigures%20October%202009.doc, (accesat 5 aprilie 2011).

¹²¹ La începutul anului 2009, după întoarcerea de la lupte alături de Al Shabab, câțiva somalezi, au fost arestați în Minnesota pentru ca în august 2009, doi somalezi să fie arestați în Melbourne pentru planificarea unui atac sinucigaș asupra unei instalații militare australiane. În octombrie 2008, în Somalia, a avut loc primul atac sinucigaș realizat de către un american. Bronwyn Bruton, *op.cit.*, pp. 79-80. *Outrage over the Ethiopian occupation prompted members of the far-flung Somali diaspora, including twenty youths from Minnesota, to return to their homeland to fight for the Shabaab. One of these individuals, Shirwa Ahmed, became the first known American suicide bomber in October 2008. These incidents are isolated, but for the first time have raised the specter of a homegrown radicalization problem in the United States.* Bronwyn E. Bruton/Council on Foreign Relations, *op.cit.*, p. 9.

declarații că SUA trebuie să urmărească eliminarea sărăciei¹²² în regiunile “statelor eșuate”, în argumentele sale, pare să se limiteze la obsesia terorismului.

Alarmant, Departamentul de Stat nu pare să realizeze eșecurile politicii din trecut. Secretarul de Stat, Hillary Clinton se agață de strategia falimentară de a sprijini guvernul federal de tranziție, guvernul fictiv al Somaliei, în realitate o instituție disfuncțională, care nu a reușit să acumuleze mult sprijin din partea populației.¹²³

Deși poate arăta impresionant pe hârtie, în realitate, așa cum s-a prezentat până acum, GFT este puțin probabil și se pare incapabil să livreze progrese semnificative și să promoveze atât interesele primare ale Statelor Unite: stoparea extinderii forțelor islamice extremiste în întreaga Somalia, prevenirea formării de celule Al-Qaeda, și a altor formații radicale cât și cele ale Somaliei: stabilizarea Somalia și furnizarea unei Constituții permanente, înainte de august 2011, când se încheie mandatul oficial GFT. În practică, Guvernul Federal de Tranziție din Somalia nu face altceva decât să dăuneze acestor obiective. Mai mult decât atât, rezistența împotriva GFT a reușit să unească diferite grupări radicale, care în alte condiții s-ar afla în concurență. Aceste grupări și GFT sunt acum blocate într-un impas violent ce se răsfrânge în continuare asupra populației, făcând posibil ca anumite colțuri din Somalia să devină în cele din urmă terenuri ospitaliere pentru al-Qaeda.¹²⁴ Cu toate acestea

¹²² James Traub, “La început a fost Somalia...”, p. 42. Pentru autor, SUA trebuie să înțeleagă importanța de a pune pe aceeași treaptă dezvoltarea și securitatea, lucru necesar pentru construcția unei națiuni. “Dezvoltarea trebuie înțeleasă mai puțin ca furnizor de ajutor cât ca o construcție a capacității de guvernare.” *Ibidem*.

¹²³ *U.S. policy in Somalia is guided by our support for the Djibouti peace process (...)* The United States and the international community, the UN, the AU, and our European allies, among others, have chosen to stand with those seeking an inclusive, peaceful Somalia. We have provided limited military support to the Transitional Federal Government. We do so in the firm belief that the TFG seeks to end the violence in Somalia that is caused by al-Shabaab and other extremist organizations.

However, the United States does not plan, does not direct, and does not coordinate the military operations of the TFG, and we have not and will not be providing direct support for any potential military offensives. Further, we are not providing nor paying for military advisors for the TFG. **There is no desire to Americanize the conflict in Somalia.** (...) It will be up to the Somalis to ultimately resolve this conflict. The U.S., along with others in the international community, can contribute in a supporting role, which we do and acknowledge, but not to become directly engaged in any of the conflict on the ground there. Johnnie Carson, Assistant Secretary of State for African Affairs, *US Policy in Somalia*, Special Briefing, 12 martie 2010, Washington D.C, US Department of State, <http://www.state.gov/p/af/rls/rm/2010/138314.htm>, (accesat 26 ianuarie 2011).

¹²⁴ Bronwyn Bruton, *op.cit*, p. 80.

Washington își păstrează aceeași credință greșită și anume că reconstrucția statului este cel mai bun răspuns la terorism.

De la declararea independenței, clanurile s-au folosit întotdeauna de controlul puterii centrale pentru a acapara cea mai mare parte a resurselor și de a le împiedica să ajungă în mâinile clanurilor rivale. Astfel, ori de câte ori un nou guvern de tranziție este creat, somalezii sunt în mod natural precauți și îi oferă un suport aproape inexistent temându-se că acesta se va întoarce împotriva lor, pentru a-i marginaliza și domina.¹²⁵ Deși alternativa logică în acest context ar fi un sistem descentralizat de guvernare, clasa politică și o mare parte a comunității internaționale, rămân ancorate instinctiv în proiectul instituirii unui guvern central puternic. GFT actual este chiar mai puțin dispus să împartă puterea decât guvernele anterioare, ceea ce explică tensiunile recurente dintre Somalia și enclave precum Puntland, precum și o puternică și continuă revoltă națională împotriva centrului.

Pentru a proteja interesele sale în Somalia cât și pentru a ajuta țara în sine, Washington ar putea încerca să abandoneze speranța de a construi un stat viabil și să exploreze noi strategii de combatere a terorismului. Astăzi își fac loc strategii departe de tacticile militarizate concentrate pe uciderea inamicului.¹²⁶ Sunt promovate abordări mai integrate, centrate pe populație, care angajează autoritățile politice locale tradiționale, societatea civilă, și o gamă largă de actori-religioși, strategii care promit să aibă o șansă mai bună de reușită chiar și în Somalia.

Este imperativ ca Statele Unite să înțeleagă mai bine natura exactă a amenințării pe care Somalia o prezintă la adresa securității naționale din SUA. De exemplu, pirateria a înflorit nu în sudul țării anarhice, dar în regiunile nordice slab reglementate, fiind o problemă a crimei organizate și nu a terorismului.¹²⁷ Orice legături între pirați și al-Shabab sunt motivate de profit,

¹²⁵ International Crisis Group, „Somalia: The Transitional Government on Life Support”, *Africa Report N°170*, Nairobi/Brussels, 21 februarie 2011, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/somalia/170-somalia-the-transitional-government-on-life-support.aspx>, (20 martie 2011).

¹²⁶ Bronwyn Bruton, *op.cit.*, p. 81.

¹²⁷ Karine Hamilton, *The Piracy and Terrorism Nexus: Real or Imagined?*, Edith Cowan University, Western Australia, p. 24, <http://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=act>, (accesat 30 aprilie 2011). Până astăzi nu există dovezi concludente privind o cooperare între pirați și teroriști. Există în schimb, speculații conform cărora pirații ar finanța organizațiile islamice teroriste. Pirații ar furniza pregătire militară pentru aripa maritimă al Shabab și totodată ar fi o sursă de contrabandă cu arme pentru aceeași grupare radicală. Stephanie Hanson, *Combating*

ceea ce sugerează că, chiar și pentru al-Shabab, ideologia poate ceda pragmatismului.¹²⁸ De aceea din orice nouă strategie nu trebuie să lipsească intensificarea colaborării diplomaților cu baronii finanțelor.

Până vor pune la punct o strategie eficientă, SUA ar putea încerca din nou să îi aducă pe islamiștii moderați în guvernul interimar având în vedere faptul că singura perioadă de liniște a somalezilor a fost când aceștia au ajuns la putere în vara lui 2006 ceea ce demonstrează că pentru mulți somalezi legea islamică poate fi o soluție. Prezența de astăzi ca președinte al GFT a fostului lider al Uniunii Tribunalelor Islamice Sheikh Sharif Sheikh Ahmed (islamist moderat) poate fi privită ca un uriaș pas înainte. Faptul că radicalismul islamic și terorismul își găsesc imediat drum spre pârgurile puterii nu trebuie să descurajeze comunitatea internațională și mai ales SUA. Evoluția evenimentelor nu demonstrează altceva decât importanța răbdării atunci când se intervine în regiuni problematice.

Cum rămâne cu obsesia?

Prezența Al-Qaeda în Somalia este alarmantă, desigur, dar aceasta nu înseamnă că terorismul transnațional se va răspândi în mod necesar. Al Qaeda este acum o creatură mult mai sofisticată și periculoasă, dar prezența sa actuală în Somalia pare a fi în mare măsură produsul ultimei interferențe din partea Occidentului.¹²⁹ În fapt, amenințarea teroristă reprezentată de către Somalia a crescut proporțional cu amestecul politicile internaționale intrusive față de țară. Al-Shabab s-a metamorfozat dintr-o simplă mișcare contra GFT într-o insurgență politică de toată amploarea, numai după invazia etiopiană sprijinită de SUA. Din această perspectivă, poate cea mai potrivită soluție ar fi ca Statele Unite să adopte o politică de dezangajare constructivă¹³⁰ pentru Somalia. A renunța la o strategie proastă nu înseamnă a admite înfrângerea. Este pur și simplu realizarea faptului că, uneori, a face mai puțin este mai bine, cum este cazul Somaliei.¹³¹ Iar dacă nimic nu funcționează... rămâne decât să acceptăm că

Maritime Piracy, 7 ianuarie 2010, <http://www.cfr.org/france/combating-maritime-piracy/p18376>, (accesat 30 aprilie 2011).

¹²⁸ Bronwyn Bruton, *op.cit.*, p. 82.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ Detalii despre *constructive disengagement* vezi Bronwyn E. Bruton/Council on Foreign Relations, *op. cit.*, p. 5.

¹³¹ Bronwyn Bruton, *op.cit.*, p. 83. Bronwyn Bruton susține că, pentru moment, Statele Unite ar trebui să se angajeze într-o strategie care promovează dezvoltarea fără a ține cont de guvernare. Bruton este conștient de faptul că încurajarea dezvoltării fără promovarea guvernării s-ar putea să nu aducă rezultatele politice așteptate de Washington sau chiar stabilitate în Somalia, dar, totodată este sigur că, având în vedere că repetarea de *assertive*

oaia neagră rămâne neagră și ar fi mai indicat să o lăsăm să-și găsească locul în turmă.

Concluzii

Indiferent de strategia adoptată un amănunt rămâne real, și anume faptul că SUA nu mai reușesc să își impună politica acolo unde doresc sau consideră a fi necesar.¹³²

Astăzi SUA nu par gata să sprijine din nou desfășurarea unei forțe de menținere a păcii ONU în Somalia. Chiar dacă ar deține suficiente resurse disponibile, condițiile din teren fac oricum abordarea improbabilă și departe de

efforts va avea exact efectul invers așa cum s-a întâmplat în trecut, această strategie este în singura modalitate precaută de a acționa. *Ibidem*, p. 94.

¹³² Locul justițiarului american a fost luat de Uniunea Europeană. Uniunea Europeană este implicată în procesul de construcție a unui angajament solid și multilateral în Somalia, cu scopul de a răspunde la nevoile prioritare ale poporului somalez. Cel mai mare donator din Somalia, UE colaborează strâns cu partenerii săi internaționali. Efortul colectiv, susține Uniunea Europeană este cheia succesului în Somalia. Uniunea Europeană a preluat nu doar locul SUA, dar și aceleași greșeli, susținând financiar și militar reconstrucția statală prin întărirea unui sistem dovedit nefuncțional. UE continuă să se angajeze în discuții cu guvernul federal de tranziție (GFT/TFG), condus de președintele Sheikh Sharif Sheikh Ahmed. Un obiectiv utopic este de a oferi o nouă Constituție adoptată prin referendum și obținerea unor instituții alese în mod democratic până la sfârșitul perioadei de tranziție în 2011. UE sprijină Misiunea Uniunii Africane în Somalia (AMISOM) încă de la începutul acesteia, Uniunea Africană beneficiind de sprijinul UE prin contribuții bilaterale din partea statelor membre. UE oferă asistență poporului somalez, în special celor mai vulnerabile grupuri, și mai ales ajutoare în reconstrucția țării. Comisia Europeană și statele membre s-au angajat să ofere 215, 4 milioane de euro pentru perioada 2008-2013. Privind educația, există 13 proiecte în curs de desfășurare ajungând la 36 de milioane de euro. Mai există 17 proiecte în valoare de 27 milioane de euro în domeniul sănătății, legate de sistemul de apă și canalizare. Pe partea militară, UE a lansat, de asemenea, două operațiuni CSDP (Politica Europeană de Securitate și Apărare Comună): EUNAVFOR Atalanta și EUTM Somalia. Scopul final al misiunii EUTM Somalia este de a oferi guvernului federal de tranziție din Somalia (GFT), forțe de securitate locale bine instruite, de a le ajuta să păstreze controlul în capitala Somaliei, Mogadiscio, și să contribuie la transformarea GFT într-un guvern funcțional. Alte acțiuni sunt luate în considerare, inclusiv construirea de capacități maritime. Consiliul Uniunii Europene, EU Common Security and Defence Policy, *EUTM Somalie: reflet de l'engagement de l'UE pour la Somalie*, "CSDP newslater", nr. 10, vara 2010, p. 17. Detalii privind misiunile Uniunii Europene în Somalia sunt disponibile pe site-ul <http://www.consiliium.europa.eu/showPage.aspx?id=1870&lang=en>, (accesat 23 ianuarie 2011). Pentru misiunea Uniunii Africane din Somalia vezi site-ul oficial AMISOM, http://www.africa-union.org/root/au/au/departments/psc/amisom/AMISOM_Background.htm, (accesat 23 ianuarie 2011).

un succes real. Somalezii ar putea părea poate obosiți și sătui de război, dar rămân extrem de circumspecți privind ideea unui guvern centralizat.¹³³

Deși imaginea SUA a fost pătată de experiența Somalia, "lumea" nu se poate lipsi de America, și cu atât mai puțin lumea africană. Nu tot timpul intervențiile externe sunt cele mai indicate, dar dezinteresul și ignoranța nu au ce căută în secolul XXI. Dacă Somalia respinge ajutorul extern, nu înseamnă că toată populația Africii gândește la fel. În continuare, SUA au o putere militară, economică și politică ce poate servi întregii lumi. Întrebarea este dacă America va mai dori să își asume rolul de jandarm al lumii, de stindard al dreptății, sub greutatea sindromului creat de Somalia sau va ajunge la concluzia că *the rogue African state should be left to the fate it deserves – implosion and state collapse?*¹³⁴

¹³³ Bronwyn Bruton, *op.cit.*, p. 81.

¹³⁴ Benjamin Powell, Ryan Ford, Alex Nowwraسته, *op.cit.*, p. 25.

EVOLUȚIA COMUNICĂRII POLITICE ÎN ROMÂNIA DUPĂ 1990

Alexandru-Ionuț DRĂGULIN*

The Evolution of Political Communications in Romania after 1990

Abstract: This article presents a series of main characteristics of the political communication in Romania after 1990. A scientific research on this subject includes a discussion concerning the setting up of political parties, the increasing role of mass-media and, finally, the personalization of political speech. The fall of the communist regime and reversion to a democratic society have made important changes in the interactions among citizens and political area. Political pluralism and a free mass-media are the coordinates of a better communication and the Romanian society made efforts to synchronize with the Western Europe trends. Personalized political discourse is one of the latest trends in the Romanian media. As a result, political message changes its sense from rational to affective. On the other hand, the relationship between society and political parties was not so normal to establish a climate of trust.

Keywords: political communication, mass-media, personalized political discourse, democratic regime.

Introducere

Politica nu poate fi privită doar ca un domeniu al exercitării puterii în corpul social, ea nu este doar o vocație și o profesie, așa cum o vede Max Weber, ci este și arena în care se creează și se dezvoltă vaste rețele de comunicare. Aceste rețele complexe constituie un areal de studiu atractiv pentru comunitatea științifică contemporană, furnizând date importante privitoare la specificul relațiilor dintre elementele sociale aflate pe niveluri diferite de putere și influență asupra procesului decizional. Politica modernă este de neconceput fără derularea unui intens proces de comunicare între diverșii actori,

* Masterand anul II, Politică Mondială și Europeană, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității "Ovidius" din Constanța.

participanți la acțiunile de decizie sau doar afectați de acestea. Comunicarea nu presupune doar schimb de informații, ea aduce cu sine ocazia contestării sau aprobării politicii imprimată de indivizi și instituții.

Articolul de față prezintă câteva aspecte din evoluția comunicării politice în cadrul democrației românești, evidențiind transformările suferite după căderea regimului comunist. Premisa de la care se pleacă este aceea că, în contextul în care procesele de comunicare devin un factor esențial în gestionarea relațiilor dintre elementele vieții sociale, politica românească a simțit nevoia unei replieri și a unei reorientări către cerințele electoratului și ale grupurilor de presiune și de interese. Însuși pluripartitismul românesc este tributار liberalizării mijloacelor de comunicare în masă și instituirii libertății de exprimare, iar acest lucru s-a constatat din analiza relațiilor dintre Putere și Opoziție, de-a lungul ciclurilor electorale.

Formulând o ipoteză generală, se poate considera că procesele de comunicare nu constituie doar un liant al grupurilor sociale și elitelor politice; ele reprezintă una din premisele progresului în epoca postmodernă. Rețelele de socializare domină spațiul virtual, iar mass-media sunt o putere comparabilă cu cea politică, deoarece nu furnizează doar informație pură, ci influențează și opinia publică. Democrația românească a ultimelor două decenii se caracterizează printr-o re poziționare a relațiilor dintre politicieni și mase, iar mass-media a dobândit rolul de intermediar al acestui proces interactiv, având deseori tendința de a-și depăși atribuțiile și a exercita presiuni asupra mecanismelor de exercitare a puterii politice.

Delimitări conceptuale

Apariția comunicării politice ca obiect de studiu în politologie și jurnalism a avut ca efect conturarea unei noi perspective a relațiilor dintre elitele politice și mase, oferind în același timp o nouă dimensiune a democrației reprezentative pe de o parte, dar procurând, în regimurile autoritare și totalitare, un puternic instrument de control societal, de către partidul unic și liderul acestuia.

Pentru a delimita conceptual comunicarea politică, este necesar să înțelegem că, la modul general, schimbul de informație pe diverse canale constituie o componentă și o caracteristică definitorie a comunității umane, fiind o condiție a eficienței interacțiunii dintre indivizi. Există multe definiții ale

comunicării politice, dar toate au în comun evidențierea schimbului de informație dintre elementele sociale.

Potrivit politologului Pippa Norris, comunicarea politică este un proces interactiv constând în transmiterea informației între politicieni, mass-media și public. Procesul are loc pe o scală verticală, de sus în jos, de la instituțiile puterii politice către cetățeni, orizontal în relațiile dintre actorii politici și, de asemenea, pe o scală verticală de la opinia publică spre nivelul superior al autorităților publice¹.

În contextul dinamismului social fără precedent, comunicarea politică reprezintă una din direcțiile principale de dezvoltare a mass-media. În accepția lui Brian McNair, „actorii politici trebuie să se folosească de mijloacele de comunicare pentru a-și comunica mesajele către publicul dorit”². Din acest punct de vedere, dacă extindem interpretarea, constatăm că mass-media și-au depășit rolul de simplu intermediar, preluând poziția opiniei publice. În acest mod intervine posibilitatea de influențare a deciziilor adoptate de organismele sistemului politic. Dinamismul fără precedent, manifestat de mass-media, poate fi pus atât pe seama solicitării continue de informație din partea structurilor sociale, dar poate fi atribuit și spectacularizării politicului în emisiunile informative sau de analiză. Punerea în coordonate a teoriei științifice relevă constatarea că „de la întărirea unei linii ideologice care permitea o polarizare netă a claselor sociale în nuclee partinice, la vârsta expansiunii media vizuale, a extinderii exponențiale a audienței politice și atingând zenitul în actuala influență informațională, evoluția comunicării politice a făcut astăzi corp comun cu divertismentul mediatic”³.

Un punct de vedere asemănător referitor la comunicarea politică include schimbul de informație care are loc între doi sau mai mulți subiecți al căror domeniu de activitate este cel al deciziilor publice. Dar o comunicare de acest gen poate avea loc și între un element subordonat politicului și un altul care are doar conexiuni cu această sferă a vieții sociale. La origine, „comunicarea politică a fost mult timp echivalată cu un mix de tehnici de persuadare utilizate pentru influențarea comportamentului de vot. Prin urmare, comunicarea politică era raportată doar la spațiul (câmpul) ritualizat al situației electorale.

¹ Pippa Norris, *Political Communications. For the Encyclopedia of the Social Sciences*, www.hks.harvard.edu, accesat 16 aprilie 2011.

² Brian McNair, *Introducere în comunicarea politică*, Ed. Polirom, Iași, 1997, p. 29.

³ Dan Mercea, „Comunicarea politică: argumentul subiectivității”, în revista *Sfera Politicii*, nr. 112/2004, București, p. 12.

Astfel, comunicarea politică a fost confundată mult timp cu marketingul politic. (...) Marketingul politic este deja o disciplină cu o autonomie conceptuală și metodologică”⁴.

Din afirmația anterioară se deduce că nu doar într-o campanie electorală avem de-a face cu comunicarea politică. Ea reprezintă, în regimul democratic, asigurarea dreptului la informație al cetățenilor și satisfacerea nevoii de a cunoaște, mai mult sau mai puțin, trăsăturile procesului decizional asumat de instituțiile statului. Însă o condiție a informării corecte este transparența și absența manipulării. Informația se propagă la nivel suprastatal, datorită interconectării rețelelor politice, economice și sociale: „Curren și Gurevitch afirmă că fluxurile mediatice la nivel global, dar și particular, în interiorul democrațiilor de ultimă generație, se internaționalizează, date fiind circumstanțele politico-economice și culturale ale transnaționalizării”⁵.

Factorii generali ai comunicării, inclusiv ai celei politice, sunt în relație cu tipul de informație difuzată, contextul, statutul social al participanților. „Două mari modele de analiză a comunicării domină în prezent câmpul cercetării: un model tehnicist, provenit din abordarea și reflecțiile cibernetice și un model psihosociologic, rezultat al cercetărilor din domeniul psihologiei sociale”⁶.

Din punct de vedere tehnic, „procesul comunicării se bazează pe stabilirea unei relații între un emițător și un destinatar. Emițătorul, care dorește să ofere o informație, va trebui să o traducă într-un limbaj accesibil destinatarului și compatibil cu mijloacele de comunicare utilizate: aceasta este codarea. Astfel elaborat, mesajul este emis și vehiculat grație unui suport material: canalul de comunicare. El ajunge apoi la destinatar – receptorul -, care, printr-o activitate de decodare, și-l va însuși și îl va înțelege. Pentru a fi cu adevărat eficient, sistemul presupune o modalitate de control, de reglare și de corectare a greșelilor: acesta este feed-back-ul, cu alte cuvinte, bucla de retroacțiune de la receptor spre emițător”⁷. Așadar, emițătorul și receptorul își schimbă rolurile cel puțin o dată.

Modelul tehnicist are o anumită doză de rigiditate, în sensul că ignoră faptul că oamenii sunt influențați de o serie de elemente, cum ar fi cele psihice, sociale, sistemele de valori și de comportamente.

⁴ Viorica Roșca, *Mediatizarea discursului electoral*, Ed. Institutul European, Iași, 2007, p. 17.

⁵ Dan Mercea, op. cit., p. 12.

⁶ Jean-Claude Abric, *Psihologia comunicării*, Ed. Polirom, Iași, 2002, p. 13.

⁷ Ibidem, p. 14.

O perspectivă mai rafinată asupra proceselor care au loc în cursul comunicării este dată de modelul psihosociologic. Potrivit lui Jean-Claude Abric, „comunicarea reprezintă ansamblul proceselor prin care se efectuează schimburi de informații și de semnificații între persoane aflate într-o situație socială dată”⁸. Schimbul de informații și de semnificații denotă, în opinia aceluiași autor, că „procesele de comunicare sunt așadar esențialmente sociale, ele se întemeiază pe fenomene de interacțiune și sunt determinate de acestea. Orice comunicare este o interacțiune. Fiind o interacțiune, ea se prezintă ca un fenomen dinamic care implică o transformare, cu alte cuvinte ea este subsumată unui proces de influență reciprocă între mai mulți actori sociali. Prin urmare, nu avem de-a face cu un emițător și un receptor, ci cu doi locutori aflați în interacțiune: doi interlocutori”⁹.

Comunicarea politică este o arie de cercetare interdisciplinară, hibridă. „Domeniile conexe comunicării politice ar fi: sociologia politică, sociologia mijloacelor de informare în masă, psihologia socială, etnometodologia, etnografia comunicării. (...) Comunicarea politică, ca domeniu interdisciplinar, își îndreaptă obiectul de studiu spre analiza efectelor mediatizării asupra publicului larg, cu scopul de a găsi noi criterii de legitimare a politicului”¹⁰. Aria de cercetare a comunicării politice, strâns legată de mass-media, este rezultatul constatării, ca o ipoteză, că „logica marketingului și a mediatizării politicului a evidențiat faptul că politica reprezentativă nu mai este o resursă de legitimare și acțiune a omului politic. Mediatizarea politicului, pe de o parte și personalizarea politicului, pe de altă parte, au determinat oamenii politici să identifice noi criterii de legitimare a politicului”¹¹.

În rețeaua politic – mass-media – societate din România postdecembristă se regăsesc majoritatea trăsăturilor comunicării politice aferente regimului democratic și putem conchide că au fost depuse eforturi pentru optimizarea procesului de interacțiune dintre cele trei instanțe enumerate anterior. România se înscrie pe linia de evoluție urmată de celelalte state est-europene, foste comuniste. Caracteristică a Europei de Est, tendința generală de imitare a inovațiilor Occidentului nu a lipsit nici din România, premîțându-ne chiar să afirmăm că este o practică larg răspândită în comunitatea autohtonă.

⁸ Jean-Claude Abric, op. cit., p. 14.

⁹ Ibidem, p. 15.

¹⁰ Viorica Roșca, *Mediatizarea discursului electoral*, Ed. Institutul European, Iași, 2007, p. 18-19.

¹¹ Ibidem, p. 19.

Repere ale evoluției comunicării politice

a) Specificul relației politic-societate

Putem include cu ușurință România în tabloul generic de evoluție al statelor est-europene după 1945, deoarece există suficiente puncte comune cum ar fi stalinizarea (1948-1965), preluarea puterii de către partidul unic, aplicarea economiei centralizate, colectivizarea agriculturii, implementarea unei poliții politice extrem de puternice și ramificate, ideologizarea excesivă și atotprezența „limbii de lemn” în discursul politic.

Ceea ce diferențiază aceste state după 1990 este gradul diferit de internalizare, de către mase, a principiilor democrației autentice. Contextul politic din România primilor ani postcomuniști corespunde unei democrații limitate. Blocarea, de către Frontul Salvării Naționale, a constituirii unei opoziții politice a stat la originea inexistenței unor soluții alternative pentru reconstrucția statului și a economiei. Preluarea puterii de către FSN a fost, în bună măsură, favorizată de pasivitatea populației și de absența mijloacelor de informare variate și obiective. Mai precis, nu exista o comunicare politică liberalizată și obiectivă, în care interlocutorii să prezinte în mod civilizată opinii, propuneri sau soluții la problemele de diverse tipuri.

Din aceste cauze, relația dintre politic și societate așa cum se regăsește într-o democrație funcțională, a avut întârzieri în ceea ce privește România. Capacitatea de contestare a maselor a crescut simultan cu dezvoltarea mass-media, însă participarea cetățenilor la viața politică a rămas la un nivel scăzut; la originea fenomenului se află tot mas-media, deoarece a oferit constant o imagine preponderent negativă a politicii românești.

Un pas important în revenirea la democrație l-a constituit formarea partidelor politice de diferite orientări și doctrine, favorizând procesele de comunicare. Constatările politologilor, potrivit cărora partidele politice sunt rezultatul inegalităților și fragmentării societății, nu sunt în totalitate valabile pentru România. Nu regăsim aici acea capacitate a societății de a conștientiza inechitățile și orientările diferite și de a face din acestea subiecte ale doctrinelor unor partide politice. Noile partide nu s-au format pe baza unor clivaje sociale, ci prin raportare la poziția monopolistă a Frontului Salvării Naționale, prima formațiune politică postcomunistă. Diversitatea politică românească nu este

expresia unei societăți multclasiale și profund divizate, ci este rezultatul contestării publice a tendințelor FSN de a domina sfera politică.

Deci, relația firească dintre politic și societate, conform căreia partidele sunt produsul tendințelor divergente ale societății, a cunoscut în România o derulare inversă. Cetățeanul a rămas „un obiect politic neidentificat în orizontul practicilor de guvernare”¹². Neavând o bază socială puternică, partidele din România nu au reușit să creeze relații directe și puternice cu electoratul și nu au dobândit capacitatea de a reflecta interesele acestuia. După constituirea partidelor și poziționarea adversativă a lor pe scena politică, au căutat nișe de discurs care să le justifice poziția adoptată. De multe ori, promovarea de soluții viabile pentru societate și stat a fost înlocuită cu o atitudine de critică reciprocă inutilă, fapt care a provocat scăderea dramatică a interesului populației pentru politică.

În general, în peisajul politic românesc nu se ține cont de faptul că, potrivit lui Dick Morris, „politicianul trebuie să fie permanent în campanie electorală”¹³, nu doar pe durata scurtă a competiției pentru obținerea votului popular, în sensul că el trebuie să conserve acel capital de imagine care l-a propulsat în structurile de conducere. În România ultimilor 20 de ani, fiecare succes electoral a fost urmat de o erodare rapidă, ca urmare a nerespectării acestei tactici.

Partidele sunt preocupate mai degrabă de cucerirea puterii și adjudecarea funcțiilor politice în sine, decât de exercitarea atribuțiilor instituționale în favoarea statului și a cetățenilor. Din această cauză, comunicarea politică a luat adeseori forma unor discursuri justificative și propagandistice furnizate electoratului, evitându-se prezentarea de politici publice. Ca un numitor comun, toate partidele politice românești și-au erodat rapid capitalul de încredere după accederea la guvernare, pentru că ele nu au înțeles rațiunea lor de a exista și de a funcționa. Partidul politic este, în definitiv, o expresie a clivajelor și orientărilor existente într-o societate.

În procesul comunicării politice pe plan vertical, între cetățeni și structurile de putere, partidele nu au răspuns eficient presiunilor sociale, oferind în schimb electoratului un discurs justificativ pentru acțiunile strict politice.

¹² Daniel Barbu, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, Ed. Nemira, București, 2004, p. 29.

¹³ Dick Morris, *Noul Principe. Macchiaveli în secolul al XXI-lea*, Ed. Ziua, București, 2003, p. 76.

Discursul a avut inițial caracter ideologic și programatic, iar în ultimii ani a căpătat un pronunțat accent imagistic.

Prevalența imaginii publice asupra programelor de guvernare a avut ca efect o puternică delegitimare a sistemului politic. Conceptual, „imaginea este reprezentarea – sau reproducerea – mintală a unui produs – a unui partid, om politic. Mai frecvent cea a unei persoane decât a unei organizații”¹⁴. Ea este un set de convingeri și stereotipii care se întipăresc în mentalul individual sau colectiv cu privire la o anumită persoană. Când avem în față o persoană oarecare, încercăm să ne facem o imagine generală despre ea pornind de la mimică, gestică, vocabular, vestimentație și alte criterii. De aceste aspecte țin cont din ce în ce mai mult și politicienii, în relațiile lor cu cetățenii dorind să elimine pe cât posibil trăsăturile negative.

Pornind de la constatarea că „oamenii politici și partidele politice reprezintă percepții, impresii, imagini ale unor valori, atitudini, comportamente”¹⁵, echipa de campanie elaborează strategii care urmăresc cimentarea unei imagini favorabile a candidatului, optimizarea continuă a percepției comune asupra lui. Se are în vedere și ipoteza că „imaginea se judecă în termeni de popularitate, notorietate, contradicție, claritate, confuzie”¹⁶. O imagine ambiguă scade șansele candidatului de a obține mai multe voturi. Concret, introducerea votului uninominal pentru Senat și Camera Deputaților a plasat construirea imaginii publice în centrul strategiilor echipelor de campanie electorală.

b) Mass-media

Revenirea la democrație și la economia de piață este de neconceput fără instituirea dreptului la liberă exprimare. Mijloacele de informare în masă au cunoscut o diversificare și o profesionalizare rapidă, concretizate prin apariția, mai întâi, a unor publicații independente de autoritatea statului și apoi prin fondarea primelor posturi de televiziune private din România, deschizând noi perspective de informare corectă a publicului și de modelare a opiniei publice.

Astăzi, mass-media concentrează toate opiniile și evenimentele publice și au puterea de a influența mediile de decizie politică.

¹⁴ Gabriel Thoveron, *Comunicarea politică azi*, Ed. Antet, București, 1995, p. 81.

¹⁵ Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Centrul de Perfecționare în Comunicare, *Campania electorală*, www.fwd.aiasec.ro, p. 27, accesat 17 aprilie 2011.

¹⁶ Ibidem, p. 27.

Misiunea principală a mijloacelor de informare a devenit prezentarea unei realități fabricate, artificiale, cu scopul de a induce receptorului de informație anumite idei și percepții.

„Desigur, mijloacele de comunicare nu relatează pur și simplu, într-o manieră neutră și imparțială, ceea ce se petrece în arena politică din jurul lor. În ciuda protestelor unor jurnaliști care susțin contrariul, în literatura de studii ale comunicării există suficiente analize despre mijloacele de comunicare care arată că felul în care acestea prezintă evenimentele politice (precum și orice altă categorie de „realitate”) este încărcat de judecăți de valoare, subiectivism și părtinire. Kaid et al. sugerează că putem distinge trei categorii de „realitate” politică (1991):

- în primul rând, putem vorbi de o realitate politică obiectivă, cuprinzând evenimentele politice așa cum au loc de fapt;

- există apoi o realitate subiectivă – „realitatea” evenimentelor politice așa cum sunt ele percepute de către actorii politici și de către cetățeni;

- în al treilea rând – și decisivă în modelarea celei de-a doua categorii a percepțiilor subiective – este realitatea construită, reprezentând evenimentele așa cum sunt ele relatate de către mijloacele de comunicare”¹⁷. Cu alte cuvinte, **publicul are acces la evenimente așa cum sunt ele relatate și comentate de mass-media, deformându-se realitatea obiectivă.** Evenimentele sunt încadrate în scheme narative și prezentate într-un mod cât mai atractiv, pentru a furniza audiență și a satisface cerința de noutate a publicului.

Specificul comunicării politice românești este relevant în campania electorală, deoarece ea implică activități de persuasiune intensă care necesită strategii discursive complexe. Aici se observă importanța mass-media, deoarece ea „construiește și/sau comunică reprezentări despre practicile electorale, semnalând astfel publicului intersectarea diferitelor logici de vizibilitate care structurează campania. Ea creează din campania electorală un spațiu **interactiv**”¹⁸, în care se confruntă nu atât programe și idei de guvernare, cât imagini publice ale candidaților. Presa audiovizuală conturează stereotipii și tipare ale politicianilor, făcându-i mai ușor de identificat și de catalogat de către corpul electoral, care îi asociază invariabil cu anumite caractere și trăsături morale. Campania electorală este asociată invariabil cu expunerea unei realități construite, a cărei finalitate este manipularea colectivă.

¹⁷ Brian McNair, op. cit., p. 29-30.

¹⁸ Ion Drăgan, *Construcția simbolică a câmpului electoral*, Ed. Institutul European, Iași, 1998, p. 22.

Mass-media concentrează toate opiniile și evenimentele la care iau parte indivizii și au capacitatea de a influența mediile de decizie politică. Ea reunește idei și atitudini divergente și le supune discuției, iar concluziile, de multe ori, sunt lăsate la latitudinea publicului. Climatul mediatic cu care se confruntă actorii politici contemporani este unul complex. „Ceea ce își dorește politicianul să spună nu coincide neapărat cu ceea ce relatează mass-media că a spus. În plus, mass-media fac pe cont propriu declarații despre politică, sub forma comentariilor, editorialelor și interviurilor. Declarațiile lor pot avea un impact semnificativ asupra climatului politic mai larg”¹⁹. Aici se regăsește sensul cunoscutei afirmații, că presa este „a patra putere în stat”.

Rețeaua formată de mass-media, spațiul public și receptorii de informație asigură fluiditatea și liberalizarea comunicării politice în România. Noțiunea de „sferă publică” sau „spațiu public” este subordonată științei comunicării politice și „cuprinde, în esență, instituțiile de comunicare ale unei societăți, prin intermediul cărora sunt puse în circulație fapte și opinii și cu ajutorul cărora se acumulează un fond comun de cunoștințe, care să servească drept bază pentru acțiunea politică colectivă: altfel spus, mass-media, care (...) s-au transformat în principala sursă și în punctul central al experienței comune a societății”²⁰. Referitor la sfera publică autohtonă, trebuie menționat că „revoluția din 1989, ea însăși având o importantă componentă de comunicare, a spart cele trei cutume totalitare din România: partidul unic, economia centralizată de stat, comunicarea închisă”²¹.

Actorii politici evoluează în spațiul public, văzut ca „sistemul de referință al democrației. (...) În sens politic, spațiul public desemnează ansamblul scenelor mai mult sau mai puțin instituționalizate, unde este expus un ansamblu de acțiuni organizate și orientate politic. Acțiunea în comun este reglată de modalitățile de ordonare dintre spațiul social și spațiul politic, deci de către formele comunicării politice”²². În democrație, spațiul public este arena de desfășurare a proceselor de negociere dintre formele de organizare socială și instituțiile statului de drept; este necesară asigurarea dreptului la liberă exprimare a opiniilor și garantarea transparenței informației. Spațiul public autohton este, în mare parte, gestionat de presa audiovizuală, care are puterea

¹⁹ Brian McNair, op. cit., p. 71.

²⁰ Ibidem, p. 38.

²¹ <http://www.infopolitic.ro>, *România – 18 ani de comunicare politică*, p. 2., accesat 17 aprilie 2011.

²² Viorica Roșca, op. cit., p. 20.

de a decide subiectele de pe agenda publică. O întreagă rețea de televiziuni asigură nu doar nevoia de informație politică, dar se implică activ în formarea opiniei publice.

O situație specială pentru democrația românească postcomunistă este cea caracterizată de dezvoltarea fără precedent a tehnologiilor de transmitere a informației: „Apariția noilor tehnologii de comunicare și dominarea modelului audiovizual nu au soluționat participarea politică a publicului ci, dimpotrivă, au aprofundat inegalitățile privind accesul în spațiul public. Exprimarea în spațiul public nu mai este un drept public, ci un privilegiu al celor care stăpânesc mijloace de comunicare. (...) Democratizarea spațiului public și evoluția noilor tehnologii de comunicare au ridicat serioase întrebări asupra unor perspective practice ale comunicării politice cum ar fi transparența informației (comunicarea desfășurată într-un spațiu public) și participarea publicului (agenda publică este rezultatul deliberării publice la care participă actori sociali și grupuri care reprezintă interese diferite, iar sursele și modalitățile diferite de comunicare politică furnizează publicului criterii diferite de evaluare a informației politice”²³

Scăderea participării cetățenilor români la viața politică a oferit presei puterea și capacitatea de a elabora o agendă publică diferită de viziunea electoratului și chiar a politicienilor. Spațiul public a fost redimensionat de mass-media, având consecințe asupra relațiilor dintre politic și social: „Reconfigurarea noului spațiu public a dus la creșterea vizibilității acțiunii politice și a liderilor politici. Pe de o parte, fragmentarea spațiului public a accentuat pasivitatea politică a publicului, astfel că agenda publică este definită de elitele (actori politici și jurnaliști formatori de opinii) care acționează în spațiul public televizat. (...) Pe de altă parte, se înregistrează un dezechilibru, la nivelul participării la dezbaterile problemelor de interes public, între oamenii politici și cetățenii (sau grupurile sociale, organizațiile civice și nonguvernamentale) care pot accede în spațiul public pentru participare deliberativă”²⁴. Vorbim despre situația în care interesele cetățenilor nu mai sunt reprezentate la nivel politic, pentru că mass-media formulează propriile ei teme de reflecție și analiză, teme care au menirea de a crește nivelul de audiență.

În regimul democratic actual din România, inițiativa cetățenilor de a formula propuneri de politici publice și subiecte de discuție pe teme politice a

²³ Ibidem, p. 23.

²⁴ Ibidem, p. 23.

fost preluată aproape în totalitate de trusturile de presă. Acest lucru se datorează inexistenței unei societăți civile libere și viguroase, care să aibă capacitatea de a dialoga eficient cu structurile politice. Prin urmare, au crescut puterea și influența mass-media la nivelul social și politic.

Activitatea instituțiilor legislative și executive este supusă permanent analizei, de către cele mai puternice trusturi de presă din România, numeroși jurnaliști-formatori de opinie furnizând evaluări calitative cu o doză variabilă de subiectivism. Elaborarea, de către mass-media, a unei agende publice diferite de cea a populației demonstrează abilitatea de a modifica orientarea practicilor și programelor de guvernare. Prin urmare, se poate afirma că, „în practică, presa românească funcționează ca un substitut al opiniei publice”²⁵.

c) Personalizarea mesajului politic

Politicul a devenit o acțiune personalizată, în care valoarea programelor de guvernare este înlocuită de valoarea imaginii publice a individului, de forța sa de influențare a maselor. Mulți oameni politici se consideră lideri de opinie publică, deoarece presa le acordă credibilitate și vizibilitate în spațiul public.

Personalizarea politicului a creat posibilitatea ca un public din ce în ce mai larg să înțeleagă, într-un fel sau altul, evoluția statului român. Nivelul de educație nu mai constituie un criteriu de selecție privind accesul cetățenilor la informațiile politice, deoarece se mizează pe imaginea individului, pe abilitatea lui de a-și etala calitățile personale și de a capta atenția publicului. „În condițiile în care autenticitatea este construită, se pune problema transparenței acțiunii politice ca principiu democratic. Electoratul are tendința să acorde votul politicianului autentic, dar autenticitatea se raportează nu doar la spațiul public, ci și la canoanele vieții cotidiene”²⁶.

Forma privilegiată a comunicării directe dintre omul politic și cetățean este discursul, deoarece permite o expunere clară și convingătoare a ideilor. „Ceea ce distinge discursul politic de alte tipuri de discurs este tocmai gradul ridicat de contextualizare: discursul politic este punctual, evenimential (acest tip de discurs este generat de evenimente și, în același timp, generează evenimente, mai mult sau mai puțin convenționale)”²⁷.

²⁵ Daniel Barbu, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, Ed. Nemira, București, 2004, p. 31.

²⁶ Viorica Roșca, op. cit., p. 45.

²⁷ Ion Drăgan, op. cit., p. 25.

Discursul personalizat, ultima tendință în evoluția comunicării politice din România, a devenit instrumentul de bază prin care se realizează conexiunea dintre electorat și mediul politic. Momentul privilegiat al acestui tip de discurs îl constituie alegerile prezidențiale, când masei de alegători i se oferă, prin mass-media, o întreagă gamă de personalități politice bine individualizate și încadrate în tipare.

Discursul politic personalizat are câteva trăsături definitorii:

„- formă simplistă, discursul fiind centrat pe expresii mobilizatoare, figuri retorice, fraze politicianiste;

- construcțiile discursive au încorporat „formule-șoc” sau sloganuri ca elemente retorice și ca instrumente ale performanței discursive (impactul asupra auditoriului);

- accentuarea însemnelor discursului politic: creșterea ambiguității intenționate, accentuarea caracterului disimulat, a caracterului imperativ (mobilizarea electoratului), a caracterului polemic (atacul la adresa politicianilor cu idei și interese opuse);

- dramatizarea acțiunii politice;

- adaptarea la presiunile pieței, comercializarea, estetizarea discursului politic; strategiile discursive sunt supuse obiectivelor mass-media de a crește audiența, retorica politică fiind astfel obligată să capteze audiența (ca normă pentru a se face auzită)”²⁸. Nu transmiterea unei ideologii este scopul discursului, ci provocarea unui șoc în rândul maselor, declanșarea unui șir de evenimente pe scena politică.

Reținem, ca însemne dominante ale discursului politic personalizat, caracterul prescriptiv și cel evaluativ. Fiind o specie a discursului retoric, acesta dobândește o structură argumentativă și o structură persuasivă. De asemenea, el preia de la discursul ideologic caracterul disimulat, ambiguitatea intenționată, caracterul polemic, caracterul de clasă și statutul de discurs de legitimare a puterii.

Alegerile prezidențiale din 2004 și 2009 au marcat o importanță sporită acordată imaginii publice a candidaților. Discursul politic, încărcat de sensuri multiple, a devenit exponentul unei comunicări simbolice care a redefinit tipologia relațiilor dintre electorat și liderii de partide aspiranți la funcția de Președinte al României.

²⁸ Viorica Roșca, op. cit., p. 47.

Putem afirma cu certitudine că discursul politic personalizat s-a dezvoltat sub auspiciile mass-media și ale economiei de piață. Alături de comunicarea politică, asistăm la impunerea marketing-ului politic. Noi tehnici de persuasiune, împrumutate din domeniul comercial, sunt aplicate acum cu succes pe scena politică. Obiectivul final este transformarea imagistică a personalității politicianului, astfel încât acesta să devină un „brand” puternic în competiția electorală.

În concluzie, comunicarea politică este un instrument de bază în sistemul social democratic, deoarece realizează legătura între popor, ca deținător simbolic al puterii și instituțiile de stat, care dețin efectiv puterea și o exercită. „Ani de zile în România postcomunistă a părut că mass-media este singurul bun ireversibil câștigat în decembrie 1989, că ea poate ține loc de guvern și de opoziție, de Curte Supremă de Justiție și de Avocatul Poporului, de universitate și de școală primară deopotrivă. Deziluzia a fost pe măsura entuziasmului și la trecerea în a doua decadă au apărut deja îndoieli serioase că presa poate să-și joace măcar propriul rol”²⁹, dar este incontestabil faptul că „nivelul presei dintr-o societate este un indicator important pentru calitatea democrației”³⁰.

²⁹ Alina Mungiu-Pippidi, *Politica după comunism*, Ed. Humanitas, București, 2002, p. 132.

³⁰ Ibidem, p. 132.

EGIPTUL ÎN PRAGUL REVOLUȚIEI IASOMIEI. ASPECTE PRIVIND REGIMUL MUBARAK

Crina DRĂGOI*

Egypt on the Verge of the Jasmine Spring. Aspects Regarding the Mubarak Regime

Abstract: In the uprising of new international political events across the Arab countries, Egypt represents one of the most important factor of stability in the area. Due to its geopolitical position and great civilizing model, but also because of the religious element which shaped both the political and social life, Egypt requires for a special analyze. The present study aims to outline some of the major causes that led to the outbreak of the Egyptian Revolution in February this year. The quick spread of demonstrations against Mubarak's regime followed by his decision to step down, have brought the liberation of Egypt. Therefore, the Egyptian people need to see the new challenges that have arose from their long demands and their latest brave actions. Moreover, they must understand not only the domestic reality, but also the international context and the forces which represent a constant pressure on Egypt. In order to move further to a new chapter of their history book, Egyptian people should give a look to their past too.

Keywords: Egypt, Gamal Abdel Nasser, Hosni Mubarak, Islam, Al- Azhar, Arab World.

„The superiority of the learned man over the devout is like that of the moon, on the night when it is full, over the rest of the stars.”**

Țara din Valea Nilului

* Masterandă, anul I, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității “Ovidius” din Constanța.

** Hadith, *Sunan lui Abu – Dawood* 3634.

Pentru a scrie despre Egipt într-o manieră care să cuprindă aria largă de elemente specifice acestei societăți, și în același timp, de a trata toate aceste aspecte fără a aduce o judecată injustă, trebuie în primul rând să dispunem de efortul minim necesar de a înțelege specificul acestei națiuni și de a analiza istoria care îi atribuie exclusivitate în privința multor aspecte. Citându-l pe W. Lawrance Balls care spunea la 1920 că “pentru a scrie despre Egipt în aceste timpuri prezente, cand administrația practic a afectat sensibil interesele și șansele naționale, trebuie să fie o alegere cu bună judecată și atenție. Egipt nu va mai fi același niciodată, și totuși, el va rămâne același ca în urmă cu mii de ani în urmă.”¹ Acesta însă nu va mai fi apucat să traiască timpurile prezente ce marchează profund societatea egipteană. Cu siguranță ar fi judecat propriile afirmații ca fiind puerile în comparație cu prolificul secol XXI.

Așa cum observăm din punct de vedere geografic, Egipt este țara mărginită la nord de Marea Mediterană, întinzându-se spre sud de-a lungul Depresiunii Qattāra până la Aswān. Ceea ce însă istoria ne aduce la cunoștință, este legat de populația ce se regăsește pe tot acest teritoriu vast prin a cărei faimă și putere civilizaționistă a adus admirația întregii lumi. Adesea întâlnim de-a lungul incursiunii istorice atribuirile Egiptului cu cea a țării de unde Nilul înfloarește și a cărei măreție lasă în urma sa un teren fertil, tot aici unde inundațiile pe care le aduce cu el sunt primite ca pe un dar fără de preț.²

Este o țară mai înainte de toate binecuvântată și înzestrată atât prin bogății naturale, cât și prin cei ce locuiesc aici. Poporul egiptean este caracterizat prin blândețe și amabilitate, ușor de învățat și capabil să se modifice în funcție de condițiile specifice situațiilor la care este supus.³

Țara faraonilor și a monumentelor pe care încă arta modernă nu le poate încă surclasa, s-a bucurat de o poziție privilegiată în rândul celorlalte popoare. Fără echivoc, și-a menținut poziția printre cele mai importante state ale lumii și a luat parte la conturarea unora dintre cele mai importante decizii în politica regională și mondială.

¹ W. Lawrance Balls, *Egypt of Egyptians*, Sir Isaac Pitman & Sons Ltd, London , 1920, p. Vii.

² *Ibidem*.

³ C.P. Tiele, *History of The Egyptian Religion*, Trübner & Co., Ludgate Hill, London, 1882, p. 16.

Plecând de la mărețul Imperiu Persan al lui Cyrus,⁴ atrăgându-l pe tânărul cuceritor Alexandru cel Mare, însuflând dorință de dominație a triburilor arabe, până la ambițiosul Napolenon al Franței și mai târziu al Imperiului Otoman și Britanic, Egipt a constituit un continuu punct de atracție și interes, atât economic, cât și civilizaționist. Astfel, putem observa că cele mai impresionante forțe care au influențat cursul istoriei și au schimbat hotare au intrat în contact, la un anumit moment, cu îndepărtatul Egipt. Astăzi, țara continuă să reprezinte o sursă vie de inspirație și misticism, un amalgam de elemente ce se împletesc armonios la întâlnirea continentelor. Egiptul își cere să îi acorzi o binemeritată introspecție, iar acest lucru nu te poate lăsa indiferent..

Istoria generală a Egiptului poate fi împărțită în trei perioade:⁵

1. Perioada păgână;
2. Perioada creștină;
3. Perioada musulmană.

Cele trei perioade își aduc propriul aport la identitatea poporului egiptean. De la proclamarea Edictului Împăratului Theodosius, în 381, până în momentul morții Profetului Mohamed, întemeietorul religiei islamice, Egipt cunoaște o trecere alertă la schimbări majore. Fiecare eveniment la care este supus își face astăzi simțită prezența în identitatea poporului egiptean. Chiar și cucerirea de către arabi,⁶ purtătorii învățămintelor sfinte ale Qur'an – ului a făcut parte mai curând din campaniile sistematice decât din rândul celor întâmplătoare, datorită interesului vădit reprezentat de poziția strategică a Egiptului.

Perioada suzeranității turcești continuată în paralel de protectoratul britanic vor provoca dezlanțuirea unor mișcări de eliberare națională de sub controlul puterilor străine ce va marca în fapt primul pas în istoria modernă a țării.

⁴ Regele persan, Cyrus cel Mare duce o campanie de cucerire a Egiptului, însă abia în anul 525 î.Hr, urmașul său, Cambyzes cade în mâinile Dinastiei Ahmenide, Sir Percy Sykes, *Persia*, Oxford University Press, London, p. 7.

⁵ Auguste Mariette, *Outlines of Ancient Egyptian History*, John Murray Albemarle Street, London 1892, p. 32.

⁶ „Prima fortificație atacată de trupele arabe (la mijlocul lunii ianuarie, 640) a fost Faramā, punctul de acces spre estul Egiptului [...]. Chemarea la rugăciune a islamului, *Allahu Akbar* (Dumnezeu este mare) răsună victorios pe 6 aprilie, 641.”, Philip K. Hitti, *Istoria Arabilor, Ediția a X a*, Editura All, București 2008, p. 106;

Pe fondul frământărilor sociale se afirmă din ce în ce mai puternic personalități emblematice ale luptei de eliberare și emancipare de sub dominația străină.

Părintele modernismului egiptean este considerat Muhammad Ali datorită reformelor profunde care vor revitaliza societatea egipteană marcată de ani lungi aflați sub legile otomane și englezești. Un susținător fervent al educației ca rol esențial în evoluția armonioasă a unui stat, Muhammad Ali a sponsorizat și construit centre universitare și educaționale pentru diferite specializări, va sprijini domenii precum știința și arta și încurajează plecarea tinerilor la studii în Europa în scopul împrumutării științelor moderne în Egipt. În paralel acordă un loc important agriculturii, în special irigației, și industriei. Fără a neglija însă aspectul securității naționale, acesta a clădit o armată puternică și bine structurată.⁷

Un alt val de schimbări se produce la finalul primului război mondial când un fost ministru, Sa'ad Zaghlul Pașa, alături de lideri naționaliști precum Mustafa Kamel, Muhamman Fareed, se constituie sub forma Delegației Adunării Legislative. Aceștia cer independența totală a Egiptului⁸. Lovindu-se de refuzul britanic, vor da naștere Partidului Delegației (sau Wafd), provocând mișcări naționale ample de opoziție împotriva dominației străine.

Constrânși de mișcările ce aveau loc în întreaga țară, guvernul englez a proclamat sfârșitul protectoratului asupra Egiptului, finalizat printr-un act unilateral la 28 februarie 1922. La 15 martie sultanul Faud I s-a autoproclamat regele Egiptului⁹.

Tensiunile dintre guvernul britanic și cel egiptean au continuat în sensul negocierilor eșuate asupra unei înțelegeri a Marii Britanii de a renunța la controlul și influența exercitată în Egipt. Acțiunile întreprinse la nivelul diplomatic cu reprezentanți ai coroanei britanice vor afecta și spectrul politic din interiorul Egiptului, scindând uniunea dintre puterea monarhică și Partidul Wafd reprezentat de Sa'ad Zaghlul. În cele din urmă, răcirea relației dintre cei doi factori de putere internă vor provoca lovitura de stat a regelui Fuad I la 25 iunie 1928 care modifică constituția adoptată la 18 aprilie 1923.

⁷ Egypt State Information Service, *History of Egypt, Modern Era*, în <http://www2.sis.gov.eg/En/History/Modern/080700000000000001.htm>, accesat la 28 Ianuarie 2011;

⁸ Jean Baptiste Duroselle, *Istoria Relațiilor Internaționale 1919 – 1947 VOL. I*, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006, p. 29;

⁹ *Ibidem*;

Încercările de a soluționa problema revendicărilor egiptene vor constitui linia generală în politica externă urmată de-a lungul celui de-al doilea război mondial. Această problemă va fi ridicată și în cadrul Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite după admiterea Egiptului.¹⁰

Disensiunile accentuate dintre regele Fuad I și Partidul Wafd precum și conflictul cu proaspătul stat format, Israel, din 1948 cu urmări dezastruoase pentru Egipt,¹¹ au creat cadrul potrivit unei lovituri militare a Organizației Ofițerilor Liberi condusă de Maiorul Gamal Abdel Nasser împreună cu Muhammed Naguib, Anwar As- Sadat și alți naționaliști în 1952 .

Muhammed Naguib va fi cel ce preia puterea, devenind primul președinte al Egiptului. Pentru a consolida autoritatea proaspătului guvern, Naguib forțează puterea regală să abdice și să lase drumul liber proclamării republicii la 18 Iunie 1953. După ce puterea monarhică va renunța la conducere, Egipt se va întoarce la forma de guvernare constituțională.¹²

Datorită diferențelor de opinie dintre Muhammed Naguib și Consiliul Comandamentului Revoluției (CCR) asupra rolului ce urma să îl poarte ofițerii care erau alături de proaspătul președinte egiptean, acesta din urmă va fi eliberat din funcție în favoarea lui Gamal Abdel Nasser. Proaspăt avansat în gradul de colonel, Abdel Nasse își va asuma conducerea țării, devenind cel de-al doilea președinte egiptean.

Printre elementele majore care au caracterizat perioada conducerii lui Nasser se remarcă încercările sale de a pune în practică principiile revoluției și de a lucra în direcția unei reforme asupra principalilor factori stabilizatori pentru Egipt.

Printre proiectele derulate de guvernul condus de el se numără campania majoră de transformare a unor părți din deșert în scopuri agricole și adoptarea legii proprietăților agricole care limita posesia unui teren mai mare de 50 de feddans (4,8 ha). În același timp, s-a afirmat importanța consolidării puterii industriale a Egiptului, în acest scop fiind construite un număr mare de fabrici axate pe exploatarea resurselor naturale ale solului.

¹⁰ Egipt și Siria au fost state membre originare ale Națiunilor Unite de la 24 octombrie 1945, iar în urma unui plebiscit în anul 21 februarie 1958, Uniunea Arabă Unită continuă ca membru independent de uniunea formată între cele două state, *Press Release ORG/1469* , 3 July 2006 în Site-ul oficial al Națiunilor Unite.

¹¹ Andrew Humphreys, *Egipt*, National Geographic, Editura Adevărul Holding, București, 2010, p. 40;

¹² Encyclopedia Britannica, *Muhammed Naguib*, Site-ul Encyclopedia Brytannica, accesat la 02 Martie 2011, ora 12: 15.

Educația a primit atenția cuvenită în planurile de modernizare a societății, precum și statutul femeilor care au obținut dreptul a vot și de a candida pentru locurile din Parlament.¹³

Una dintre cele mai importante măsuri adoptate de Nasser este cu siguranță decizia de naționalizare a canalului de Suez. Decizia nu îl va ajuta să câștige simpatie în rândul guvernului și opiniei publice britanice. Din contră, el va fi considerat unu lider nerivalizat care aduce Egiptul în pragul autotalitarismului. Voci ale celor mai importante personaje din politica internațională și mass- media vor cataloga deciziile majore ale președintelui Abdel Nasser ca fiind ”rezultatul unui oportunism istoric și susținere din partea Statelor Unite ale Americii.”¹⁴

Cu toate acestea, Nasser obține simpatia egiptenilor și rămâne și astăzi în istorie ca unul dintre președinții egipteni patrioți și dornici să lupte pentru emanciparea poporului său.

Abdel Nasser nu va inspira masele doar în interiorul țării. Renumele său este legat cu atât mai mult de ceea ce a însemnat pentru politica statelor arabe în perioada următoare celui de-al doilea război mondial. În plan extern, președintele Nasser a dat naștere conceptului de naționalism arab.

„Situția politică configurată după finalul războiului și noua ordine mondială conturează o nouă realitate în rândul țărilor arabe. Naționalismul a fost ideea predominantă a anilor '50 și '60, aspirând la o unitate mai strânsă a popoarelor arabe, la independența față de marile puteri și la reforme sociale orientate spre o echitate mai mare.”¹⁵ Printre ideile care au stat la baza acestui concept se află atașamentul față de trecutul comun, necesitatea populațiilor urbane dezrădăcinare de a-și găsi un fundament solid în viață, dar mai ales aversiunea față de noile idei occidentale care circulau în rândul societăților arabe. Un exemplu elocvent este cel al Revoluției Islamice din Iran, 1979 care a dezvoltat un atașament mai puternic față de valorile islamice și opoziția radicală față de societățile occidentale. Prezența dominației străine pentru secole întregi au stârnit un profund sentiment îndreptat împotriva oricărei forme de

¹³ National Archives of Egypt, *The 23rd 1952 Revolution and the Republican era*, în http://www.nationalarchives.gov.eg/nae/Content?id=_1234123110359, accesat la 13 Martie 2011, ora 15:35.

¹⁴ Michael T. Thornhill, *Britain, the United States and the Rise of an Egyptian Leader: The Politics and Diplomacy of Nasser's Consolidation of Power*, *The English Historical Review*, Oxford University Press, în <http://ehr.oxfordjournals.org/content/119/483/892.abstract>.

¹⁵ Albert Hourani, *Istoria popoarelor arabe*, Epoca statelor- națiuni, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 357.

reconciliere. Rolul pe care statele puternice l-au jucat în economia statelor deținătoare de petrolul formează percepția oportunismului și asupririi popoarelor lipsite de un cadru politic suficient de stabil să opună rezistență.¹⁶

Nasser a jucat de asemenea un rol de pionierat în fondarea mișcării de **non** – aliniere apărută după Conferința de la Bandung, Indonezia, în 1955, conferință organizată în scopul creării unei noi ordini a statelor proaspăt formate, subliniind principii legate de respectul reciproc, respectarea integrității și a suveranității popoarelor și neamestecul în treburile interne.¹⁷

Aura glorioasă a președintelui egiptean a fost marcată totuși de contextul evenimentelor regionale, a conflictului deschis cu Israel care va aduce pierderi nenumărate.

Anwar As- Sadat, care a urmat la putere după moartea lui Gamal Abdel Nasser va deschide drumul către pace cu statul vecin și va iniția tratativele cu Israel, concluzionate prin tratatul de pace de la Camp David la 26 martie 1979. Contribuția pe care președintele egiptean a avut-o în procesul de restabilire a securității în zonă fiind răsplătită cu premiul Nobel.

În ceea ce privește Egipt și Israel, putem observa însă că pacea dintre cele două a fost posibilă, dar nu ca un proces inevitabil, după războiul din 1973. Fiecare parte a avut meritul său în soluționarea litigiului, pus însă sub egida Statelor Unite ale Americii. Lăsate singure să caute o modalitate de pace, probabil acestea nu ar fi ajuns curând la un compromis, în special datorită modalităților diferite de abordare a problemelor¹⁸. Relațiile dintre cele două state se vor îmbunătăți în decursul anilor următori, Egipt devenind statul cu care va avea cele mai bune relații din rândul statelor arabe.

Anwar As- Sadat afirma în cadrul ceremoniei de decernare a premiilor că ”în drumul spre pace de-a lungul istoriei, care coincide cu începuturile civilizației umane, poporul egiptean s-a considerat ca fiind încuviințat asupra geniului și vocației sale. Niciun alt popor de pe pământ nu a acordat mai multă credință și fermitate la adresa păcii, și niciunul mai atașat de principiile justiției care constituie piatra de temelie a oricărei păcii reale și durabile”.¹⁹

¹⁶ Masoud Kheirabadi, *Modern World Nations, Iran*, Chelsea House Publishers, Philadelphia, 2003, p. 56.

¹⁷ *Bandung Conference*, site-ul Encyclopedia.com, accesat la 12 Martie 2011, ora 13:14,

¹⁸ William B. Quandt, *Camp David and Peacemaking in the Middle East*, Political Science Quarterly, Vol. 3 (1986), Published by The Academy of Political Science, p.359.

¹⁹ The Nobel Peace Prize 1978, *Anwar al- Sadat, Menachem Begin*, Site-ul Official The Nobel Prize, accesat la 12 Martie 2011, ora 16:40.

În 1981, Sadat este asasinat de fundamentalistii islamici. Evenimentul va deschide calea vicepreședintelui, Hosni Mubarak de a urma la conducerea statului.

În urma alegerilor din mai 1984, partidul de guvernământ, Partidul Național Democratic (PND), câștigă în proporție de 73 de procente, lăsând legendarul partid Wafd cu numai 15 procente. Momentul alegerilor a fost cu atât mai important pentru Hosni Mubarak în încercarea de a-și asigura legitimitatea și de a consolida regimul proaspăt instalat.²⁰

Încă de la momentul preluării puterii, Mubarak a avut de înfruntat probleme cu care Egiptul se confrunta de mai mulți ani. Creșterea rapidă a populației în raport cu procesul greoi de dezvoltare, lipsa unei economii fiabile și probleme ale inflației au fost puncte de rezolvat în decursul regimului său.²¹ Aceste deficiențe ale societății egiptene se vor face simțite fără întrerupere, acutizându-se și alimentând nemulțumirea oamenilor.

Regimul Hosni Mubarak

De la venirea în fruntea conducerii Egiptului, Hosni Mubarak a încercat să aducă stabilitate internă, consolidarea unei ordini de drept și ajutorul întru realizarea păcii sociale și a unității naționale, un punct promordial în politica urmărită de acesta fiind procesul dezvoltării stabile pe termen lung. Dorințele noului președinte vor căpăta o formă diferită de-a lungul procesului de implementare a tuturor politicilor urmărite de acesta.

La finalul lungii sale șederi în fruntea țării, putem face o analiză, în baza informațiilor ce ne sunt oferite. Această introspecție în societatea egipteană sub conducerea unuia dintre cele mai controversate personalități de pe scena politică internațională ne dezvăluie aspecte și contradicții în practica politică, reforme și decizii care nu au reușit întocmai să satisfacă nevoile unei societăți implicate într-un lung și anevoios proces de modernizare. Aspecte ce țin de viața cotidiană și accesul la servicii de importanță fundamentală sun numai câteva dintre provocările cărora conducerea lui Mubarak nu a reușit să le facă față.²²

²⁰ Bertus Hendriks, *Egypt's Elections, Mubarak's Bind, Middle East Research and Information Project Reports*, No. 129, Egypt and Israel Today (Jan., 1985), p.11.

²¹ Roger Owen, *Sadat's Legacy, Mubarak's Dilema, Middle East Research and Information Project Reports*, No. 17, Debt and Development, (Sept 1983), p 15.

²² Sistemul de alimentare cu apă potabilă, infrastructura, sistemul de colectare a deșeurilor, aglomerația sunt printre cele mai mari probleme cu care populațiile marilor orașe aflate în creștere continuă se confruntă încă din anii 1990, Dona J. Stewart, *Cities in the Desert: The*

Dezvoltarea economică pe care Egiptul a înregistrat-o pe tot parcursul regimului lui Mubarak s-a lovit de multe ori de regulile guvernului. În ciuda ajutoarelor pe care țara le-a primit din exterior, atât din partea Fondului Monetar Internațional, cât și fondurile primite de la Washington, nu au facilitat îndeajuns de mult accesul populației la resursele și oportunitățile de care statul a dispus. Sistemul birocratic și aservit puterii a îngreunat transparența politicilor adoptate în scopul infuziei de resurse în rândul cetățenilor. Guvernarea Mubarak a oferit oportunități limitate indivizilor și grupurilor de indivizi care doreau să își exprime cererile.

Grija pentru consolidarea propriului regim, în defavoarea investiției într-o clasă politică deschisă și fluidă, a adus atingeri evoluției sectorului economic. Din prisma dezvoltării economice și sociale statul egiptean s-a comportat mai curând asemeni un mecanism ținut cu mare atenție în frâu de teama unei înfloriri a bunăstării care în mod natural ar fi cerut schimbarea clasei politice conducătoare.

Majoritatea tinerilor considerau că potențialul economic extraordinar al Egiptului a fost afectat în proporție covârșitoare de regermentările guvernului, a controlului prețurilor, a subvențiilor insuficiente sau prost direcționate, a gestionării necorespunzătoare a mecanismelor de marketing. Aceștia erau de părere că nu raționamentul guvernului condus de Mubarak ar trebui pus în discuție, ci tipul raționamentului adoptat de acesta.²³

Ca o primă caracterizare a modului de adoptare și implementare a reformelor, Egiptul se fundamentează ca fiind un stat mercantil în care guvernul urmează o linie graduală, atât modernizarea economică, cât și cea politică, se vor realiza la un anumit moment dat.²⁴ Angajamentul pe care guvernul și l-ar fi putut asuma în scopul utilizării resurselor uriașe, prin proiecte de investiții de capital și promovarea resurselor umane ale țării ar fi putut conduce la o stimulare a dezvoltării. Acest efect ar fi redus la fel de gradual, dar în termeni mult mai benefici, creșterea suportului și încrederii societății în conducerea statului. Hosni Mubarak aclama că opinia internațională face presiuni la adresa administrației Egiptului, fără ca aceasta să țină cont de nevoile și specificul poporului său, însă, indivizii sunt mai mult în căutarea unui sector privat bine susținut decât asistența și grija statului.

Egyptian New – town Program, Annals of the Association of American Geographers, Vol. 86, No. 3 (Sept. 1996), 465.

²³ Denis J. Sullivan, *The Political Economy of Reform in Egypt, International Journal of Middle East Studies*, Vol 2, No. 3, (Aug., 1990), p. 326.

²⁴ *Ibidem*;

Ahmed Abdalla sublinia în unul din articolele cu referire la regimul lui Mubarak asupra faptului că egiptenii se mândresc cu rezistența lor istorică și abilitatea de supraviețui sub orice condiții. Într-adevăr că istoria a dat garanții în susținerea acestei afirmații, însă, tot așa cum autorul articolului nota, "regimurile sunt stabile atunci când poporul participă la viața publică, nu atunci când menținuți sub o stare de somnolență."²⁵

Mubarak a fost caracterizat de-a lungul anilor ca fiind un lider foarte diferit de predecesorii acestuia, Sudat și Nasser, predictibil în luarea deciziilor și conservator, puternic ancorat în esența preocupărilor stabilității interne. Lipsa unui vicepreședinte atestă teama pe care acesta o are față de eventualii adversari.

Elita egipteană recunoaște rolul pe care Statele Unite îl au în conturarea politicii lui Mubarak. Ajutorul financiar acordat Egiptului dezvăluie o relație creată între cele state pe fondul tensiunilor arabo – palestinienne după semnarea acordului de la Camp David. Opiniile formate în cercurile financiare egiptene sunt maleabile referitor la influența americană în Orientul Mijlociu și Egipt, în ciuda unor critici aduse asupra politicii urmărite în ultimii ani de Washington în privința procesului de pace regional. Cu toate acestea însă, Statele Unite nu s-au ferit să critice măsurile adoptate de regimul lui Mubarak atunci când acestea nu se încadrau într-o linie asemănătoare celei imaginate de Casa Albă.²⁶

O altă problemă cu care societate egipteană s-a confruntat și pe care administrația președintelui Mubarak a încercat să o soluționeze este cea a creșterii accelerate a populației. Acesta a numit-o drept o „urgență națională, ce amenință eforturile de a asigura servicii în număr mai mare și de înaltă calitate, de a crea locuri de muncă și de a reduce rata șomajului, chiar de a crea ajunge o amenințare la adresa stabilității sociale și siguranței naționale”²⁷

În scopul soluționării problemei legate de problema demografică și rata ridicată a natalității, președintele face apel la susținerea unei campanii naționale de combatere, cu participarea atât a sectorului privat, precum și a mass-mediei, scriitorilor, gânditorilor și clericilor, cei din urmă constituind un element esențial în ghidarea populației. Accentul pus de Hosni Mubarak pe combaterea

²⁵ Ahmed Abdalla, *Mubarak's Gamble*, *Middle East Report*, No. 168, No Place to Hide (Jan. – Feb. 1991), p. 18.

²⁶ Daniel L. Byman, *The Implications of Leadership Change in the Arab World*, *Political Science Quarterly*, Vol. 120, No. 1 (Spring 2005), p. 76-79.

²⁷ *Population and Development Review*, *Hosni Mubarak on Egypt's Population*, Vol. 34, No. 3 (Sept. 2008), *Population Council*, p 584 – 585.

analfabetismului, a abandonului școlar, munca infantilă, o susținere mai mare a femeilor în scopul accederii către funcții înalte și de a participa la mobilizarea socială, toate acestea reprezintă elemente pe care guvernarea a dorit să le îmbunătățească, însă constituie încă o problemă parțial rezolvată.

Referitor la aspectele sociale în societatea egipteană, Mubarak afirma că Egipt nu este o țară a cenzurii, cu toate acestea însă, scriitorii trebuie să mențină respectul pentru tradiții, moralitate și considerații religioase.²⁸ Domeniul culturii în societatea egipteană, s-a aflat mereu sub jocul puterii politice, ținând cont de direcțiile date de consiliile tradiționale islamice, *ulamalele*.²⁹ În sectorul privat, deși este un susținător al economiei, nu i se acorda libertatea cuvântului, iar orice criză izbucnită în Egipt pe tema libertății culturale a sfârșit prin eradicarea opozanților cei mai fervenți prin diverse metode. Întreaga strategie a gravitat în jurul necesității conservării tradițiilor și principiilor morale, alături de cele religioase, dar cum de multe ori s-a dovedit, acest domeniu a fost negat ca fiind o necesitate a populației și folosită drept instrument politic.³⁰

În strânsă legătură cu aspectul cultural se află cel religios, cu atât mai mult cu cât vorbim despre o societate arabă, majoritar islamică.

O altă strategie urmărită atât de Hosni Mubarak, cât și de predecesorii săi, Anwar Al- Sadat și Gamel Abdel Nasser, a fost menținerea unui control asupra celui mai important și respectat centru pentru studii islamice din Egipt, Al – Azhar.³¹ Cu o tradiție care începe încă din 973, institutul și –a asumat trei obiective majore:

1. să își mențină autonomia instituțională;
2. să își conserve statutul de instituție respectată în Egipt prin menținerea rolului de interpret proeminent al textelor islamice și al tradițiilor;
3. să păzească și să răspândească religia islamică.

Statul a conștientizat importanța pe care Al – Azhar o are în Egipt, din acest motiv încercând de-a lungul timpului să își mărească controlul asupra acestuia. O influență exercitată asupra direcțiilor urmărite de instituție conferea

²⁸ Samia Mahrez, *Take Them out of the Ball Game: Egypt's Cultural Players in Crisis*, *Middle East Report*, No. 219 (Summer, 2001), p. 219.

²⁹ Ulemalele sau 'ulama care ad litteram înseamnă „învățat”, reprezintă consilii de intelectuali specializați în islam, care până nu demult exercitau în mod colectiv autoritatea în chestiuni de religie, dar și în alte domenii ale vieții, Mark Sedgwick, *Islamul și musulmanii*, Editura Niculescu, București, 2010, p. 297;

³⁰ Samia Mahrez, *op. cit.*, p. 14;

³¹ Tamir Moustafa, *Conflict and Cooperation between the State and Religious Institutions in Contemporary Egypt*, *International Journal of Middle East Studies*, Vol 32, No. 1 (Feb., 2000) Published by Cambridge University Press, p. 5-8.

o legitimitate a regimului și câștigul suportului acordat de populație în politica dusă de guvern. Ca element de mediere între stat și societate, Al – Azhar echilibra raporturile, având o voce proeminentă și în rândul grupărilor islamice. Numai că transformarea relației dintre cei doi poli, bazată pe beneficii aduse ambelor părți, a provocat, în special în timpul regimului Hosni Mubarak, deteriorarea autorității pe care prestigiosul centru islamic o avea în rândul populației.

Președintele egiptean a făcut pași în privința consolidării puterii sale în fața fundamentalistilor și a populației care își pierduse din încrederea acordată acestuia, redând Al – Azhar’ului respectul egiptenilor, ceea ce nu va fi încununat cu succes, ducând mai curând la deteriorarea vizibilă a relației dintre cele două.³²

Componenta religioasă islamică reprezintă o temă amplu dezbătută internațional și privită diferit din multe puncte de vedere. În Egipt, au existat de-a lungul mandatului Mubarak nenumărate încercări de răsturnare a ordinii și chiar de forțare a președintelui să demisioneze. Grupări fundamentaliste precum Jumaa’at al Jihad, Juma’a al- Islamiyya sau moderate, precum Frații Musulmani cu afiliații în rândul mai multor state arabe, au constituit un factor de care autoritățile și-au exprimat teama. Adesea, aceste grupări islamice își găsesc susținători în rândul populațiilor sărace și fără putere de a-și manifesta nemulțumirile. Reacția regimului Mubarak a fost mereu de oprimare a acestor grupări și scoaterea lor de pe scena socială.³³

Creșterea relativă din ultimii ani a libertăților în mai multe state arabe a deschis drumul grupărilor care militează pentru respectarea drepturilor omului și cetățenilor, precum și pentru instaurarea unor practici politice bazate pe principii democratice. Masele consideră tot mai mult că spiritul democratic împrumutat în statele islamice nu ar trebui să aducă atingere valorilor tradiționale.

Exemplul statelor vestice pare să câștige mai multă susținere pe măsură ce tinerii devin tot mai preocupați de problemele cu care statul se confruntă.³⁴ Deși societățile arabe nu îmbrățișează în totalitate valorile occidentale, în ceea ce privește modelul politic de garantare a libertăților cetățenești un număr tot mai mare de arabi consideră că asemenea practici ar trebui implementate și la ei

³² *Ibidem* p. 16;

³³ Daniel L. Bayman, *op. cit.*, p 62.

³⁴ Maha Azzam, *The Gulf Crisis: Perceptions in the Muslim World*, Blackwell Publishing on behalf of the Royal Institute of International Affairs, p. 483.

acasă, cu o adaptare după modelul societății arabe tradiționale. În ce măsură se împacă democrația și religia în exercitarea autorității politice încă nu s-a dovedit, însă în mod cert există dorința de a deschide un astfel de proces. Mai mult decât atât, figuri marcante a ceea ce mulți consideră a fi o nouă formă a autoritarismului ne vorbesc în ceasul unei noi ordini mondiale de necesitatea garantării libertăților fundamentale. Fostul președinte iranian, Mohammad Khatami, un cleric moderat și reprezentant al Revoluției Islamice, face referire în anul 1998, în contextul relațiilor tensionate dintre Iran și Statele Unite, la principiile americane ale libertății și democrației ca liantul dintre popor și clasa conducătoare. În ceea ce privește rolul religiei în politic, președintele Khatami condideră că libertatea este văzută mai întâi de toate ca un principiu divin, de aceea cele două nu ar trebui să se ciocnească niciodată.³⁵

În ceea ce privește însă experiența constituțională în spațiul arabo – islamic în secolul XX a cunoscut nenumărate eșecuri și cu toate acestea, Egiptul este considerat de unii specialiști drept „singura țară musulmană în care, într-un fel sau altul, viața parlamentară a existat.”³⁶

În ceea ce privește aspectul legat de transferul puterii în societatea arabă, dar și de autoitatea exercitată de conducători asupra populației respectă în mare măsură un șablon specific acestor societăți. Formele pe care le îmbracă statul modern în societățile arabo- islamice, fie că este vorba de monarhii mai conservatoare sau mai liberale, de republici de orientare socialistă sau islamică, sunt profund marcate, dacă nu chiar, condiționate de legătura cu modelul statului islamic, așa cum a fost el teoretizat, dar mai ales practicat în perioada clasică a civilizației islamice. „Nevoia de a se plasa în continuitatea istorică și culturală islamică este o caracteristică a tuturor regimurilor moderne care guvernează statele din spațiul arabo – islamic după dispariția Imperiului Otoman.

Chiar și doctrinele inspirate din marile ideologii și curente din ale Europei laice simt nevoia de a recurge la delimitări și precizări menite să clarifice lucrurile.”³⁷ Această observație subliniază în fapt esența reportului dintre politic și religie. Așa cum Francis Fukuyama imputa Statelor Unite faptul că încearcă să își exercite influența în scopul implementării valorilor democratice

³⁵ Președintele Mohammad Khatami în interviul acordat reporterei Christiane Amanpour pentru postul Cable News Network (CNN) în anul 1998, *1998 Khatami Interview Part 3*, în <http://www.youtube.com/watch?v=pD9XaHk6tLE&feature=autoplay&list=PL50FC528C13C8F0B2&index=4&playnext=4>, accesat la 4 Aprilie 2011, 15:14.

³⁶ Laura Sitaru, *Gândirea Politică Arabă, Editura Polirom, București*, 2009, p. 232.

³⁷ Laura Sitaru, *op. cit.*, p. 100 – 101.

de succes în vest, fără a ține cont însă de specificul statelor în cauză (Afganistan și Irak),³⁸ la fel în cadrul regimurilor naționale arabe nu se poate face abstracție de predominanța religiei islamice și a principiilor pe care populația le respectă mai înainte de apartenența la societate. În esență, Islamul, ca religie și putere civilizaționistă a existat în spațiul de astăzi al popoarelor arabe înaintea oricărei forme statale, și nu invers.

În decursul ultimelor decenii, am asistat la transformări majore a situației din spațiul oriental. Evenimentele cele mai importante aparțin sferei conflictuale ce a zdruncinat stabilitatea în zonă și a adus atingeri în evoluția și identitatea statelor în cauză, fără a contribui într-o proporție suficient de mare la reclădirea bazei democratice.

Se observă trei direcții pe care schimbările de regim le-au urmat. Atfel, prima direcție, precum și cea mai des întâlnită, puterea a fost transferată către un alt lider din același cadru, exemplele preluării puterii de către fii conducătorilor din Bahrein, Qatar, Maroc, Iordania sau Siria fiind cele mai elocvente. Aceste schimbări nu reprezintă în fapt decât o continuitate a politicii urmărite în ultimele decenii deoarece accentul asupra acordării unei arii mai vaste de libertăți economice, politice, sociale sau religioase constituind în continuare o problemă ținută în frâu de conducători. Aici este și cazul Egiptului, unde puterea a fost transferată în cadrul aceluiași partid, Partidul Național Democatic.

O a doua categorie de schimbări implică transferul puterii de la un grup de elită către altul. Aceasta poate cuprinde un grup etnic, o categorie socială, o anumită regiune a țării ș.a. În statele arabe, cele mai frecvente grupări elitiste sunt de natură religioasă, cu o organizare bine stabilită, încheiate în jurul unei comunități sau grupări de moschei. Există o nouă tendință de oprimare a practicii religioase, ca măsură menită să oprească accesul la putere a valorilor fundamentaliste. Totuși, religia este parte fundamentală în societatea arabă, iar în multe cazuri, legitimitatea unui regim depinde de factorul religios.

Cea de-a treia categorie se referă la schimbul de putere de la regimul bazat pe conducerea elitei către cel mai apropiat de populația majoritară. Revoluțiile implică un segment sarg al populației care caută reprezentanți mai apropiați de nivelul lor social și ideologic.³⁹

³⁸ Francis Fukuyama, *America la Răscruce de drumuri*, Editura Antet, Prahova, 2006, p. 123.

³⁹ Daniel L. Bayman, *op. cit.*, p. 62.

La toate cele enumerate mai sus de mai adaugă și opresiunea regimului față de grupurile care refuză să recunoască legitimitatea regimului, opoziția care nu are un cuvânt greu de spus. Egipt se înscrie ca unul dintre acele state în care orice formă de opoziție a fost sistematic eliminată, lăsând prea puțin loc unor interpretări ostile regimului Mubarak. Folosirea forței de către instrumentele aservite regimului și condițiile dure de detenție a prizonierilor sunt scoase în evidență prin rapoartele Amnesty International în decursul ultimilor ani, iar numărul încălcărilor drepturilor omului este în creștere așa cum arată rapoartele,⁴⁰ precum și menținerea pedepsei cu moartea.⁴¹

Speranța din vârful piramidei

Evenimentele care aveau să se petreacă la începutul anului 2011 constituie în fapt un fenomen îndelung așteptat și anticipat de întreaga lume. Gradul ridicat de nemulțumire al populației Egiptului și problemele persistente care nu păreau să reprezinte în egală măsură o preocupare pentru președintele Mubarak, au dat naștere formelor de protest în principalele orașe, transformate în scurt timp în revoluția poporului egiptean pentru eliberarea de sub un regim deficitar și incapabil să mai țină pasul cu numărul mare de nevoi.

Pe data de 17 Decembrie 2010, Mohamed Bouazzizi, un tânăr șomer tunisian se autoincendia în semn de protest față de măsurile economice ale guvernului.⁴² Gestul a aprins opinia internațională,⁴³ însă în interiorul țării reacțiile au fost și mai puternice.

⁴⁰ Further Information on UA 231/05 (AMR 51/141/2005, 7 September 2005)- *Fear of torture/ ill treatment / Health Concern, Sami al- Laithi (m), teacher*, Al Index: AMR 51/159/2005, Amnesty International Site;

Further Information on UA 237/03 (MDE 12/012/2003, 8 August 2003), *Prisoner of conscience/ health concern*, Al Index: MDE 12/030/2003, Amnesty International Site; *Threat of Imminent Execution/ Death Penalty: Madiha Hassan Khattab (f)*, Al Index: MDE 12/040/1998, Amnesty International Site.

⁴¹ Death Penalty, *Fatima Muhammad 'Abdullah (f), aged 35*, Al Index: MDE 12/010/2001, Amnesty International Site.

⁴² BBC News, *Q&A: Tunisia crisis*, Site-ul BBC, accesat la data 21 Ianuarie 2011;

⁴³ Declarațiile afirmă suportul poporului tunisian în a-și exercita dreptul de a-și alege singuri soarta în baza principiilor democratice fundamentale. De asemenea își exprimă încrederea că populația tunisiană se putea avea în scurt timp acces la instituții și principii democratice, iar procesul de liberalizare va cuprinde întregile structuri ale statului, Department of State, *Remarks of Assistant Secretary, Jeffrey D. Feltman, U.S support for Free, Fair and Inclusive Elections in Tunisia*, Site-ul Department of State, 26 January 2011, accesat la 26 Ianuarie 2011.;

Populația saturată de practicile proaste ale guvernului, corupția de tip mafiot și traiul din ce în ce mai greu a pornit într-un amplu protest asaltând cele mai mari orașe tunisiene. Prima reacție a președintelui Ben Ali a fost demiterea guvernului și promisiunea unor alegeri libere anticipate. Cu toate acestea, lumea a continuat protestele, fapt ce a dus la fuga președintelui la 14 ianuarie, cerând azil în Arabia Saudită. Ce a rămas în urmă: haos și peste 400 de morți. Acum Tunisia are nevoie de un guvern care să asigure liniștea populației.

Situația din Tunisia nu a rămas necunoscută celorlalte state din zonă afectate puternic de criza economică și de creșterea prețurilor la alimente. La toate acestea se adaugă regimurile care ascund principii și mentalități prăfuite de vreme și figuri emblematice ale căror practici politice nu mai țin pasul cu modificările la care întreaga lume este supusă.

Ambiția oarbă de a supune un popor în creștere prin aceleași metode ca cele de acum 30 ani, discursul populist îndreptat unei societăți care își hrănește nevoia de informare prin rețele sociale interconectate întregii lumi, schimbul de informații și viziuni la nivel mondial, toate acestea par a fi idei total straine liderilor epocii de aur a totalitarismului.

Astfel, conform principiului dominoului, societățile ce reunesc aceleași elemente precum situația din Tunisia, au fost cuprinse de valuri de protest asociate cu lupte. Iar dacă în Algeria bandele de protestatari au fost cu ușurință capturați și încercările lor au fost repede înlăturate sau în cazul Yemenului, stat condus de președintele Ali Abdallah Salah timp de 23 de ani, nu la fel a fost în cazul Egiptului.

Orașul Suez aduce anual venituri de miliarde guvernului, care însă nu se regăsesc la scară largă. La începutul anului fost cuprins de proteste legate de creșterea alarmantă a prețurilor, a sărăciei în care marea majoritate a populației este cufundată, precum și conducerii totalitare a președintelui Hosni Mubarak. Acesta dădea semnale în ultima vreme că ar dori să facă un transfer de putere de la el către fiul său – Gamal pentru a prelua frăiele țării, veste total neagreată pe străzile din Egipt, așa cum bine cunoscutele documente diplomatice WikiLeaks arătau.⁴⁴

Orice formă de protest a fost interzisă de către Ministrul de Interne, însă propagarea evenimentelor din Tunisia a încurajat și a stimulat un număr mai mare de protestatari de a se solidariza cu Mohamed Boazzizi și de a milita pentru drepturile lor la o viață mai bună.

⁴⁴ Tim Lister, *After Mubarak, will Egypt face a void?*, Site-ul CNN, publicat la 29 Ianuarie 2011, accesat la 04 Februarie 2011;

Președintele Obama, la data de 28 Ianuarie, cerea autorităților să se abțină de la orice formă de violență împotriva protestatarilor care au dreptul universal la asociere, de a-și alege singuri soarta și forma de guvernare, drepturi pentru care guvernul american va milita oriunde în lume. De asemenea, condamnă acțiunile guvernului prin care a întrerupt accesul populației la internet și liniile de telefonie, considerând că nevoia de comunicare este esențială în secolul XXI. Președintele Obama consideră Egiptul un aliat în menținerea și garantarea securității în zonă, însă este precis în necesitatea reformei, în voința și lupta oamenilor pentru o viață mai bună pentru ei și copii acestora.⁴⁵

Asemeni Statelor Unite, Uniunea Europeană și Națiunile Unite⁴⁶ au cerut guvernului de la Cairo să asculte și să țină cont de cererile demonstranților.

Situația a escaladat în scurt timp, iar valul revoluției a cuprins marile orașe egiptene precum Cairo, Alexandria sau Suez, toți cerând un singur lucru: demiterea președintelui Mubarak. Lumea strigă într-un glas schimbare și mai multă libertate, o politică capabilă să îi scoată din gradul avansat de degradare a identității și sărăciei.

Piese de domino care stăteau să cadă aveau în fața lor un singur mare bloc nemulțumit pentru pierderile pe care aceste mișcări le produc, SUA și aliații săi vestici.

Regimurile precum cel al lui Mubarak, axate pe principii totalitariste sunt vast aliate Washingtonului, iar schimbările ce aveau să se producă reprezentau tulburări ale intereselor acestora în zonă. La acestea se adaugă Israelul care risca să își piardă singurul prieten din Orientul Mijlociu.

Printre primele declarații ale reprezentanții celor mai importante grupări ale opoziției lui Mubarak, se numără cea a lui El-Erian, unul din liderii Fraților Musulmani din Egipt, care avertiza SUA asupra faptului că un Egipt democratic în care populația are un cuvânt de spus nu va mai pleca capul atât de ușor în

⁴⁵ Office of Press Secretary, *Remarks by the President on the situation in Egypt*, The White House, 28 Ianuarie 2011 <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/01/28/remarks-president-situation-egypt>, site accesat la data de 4 Februarie 2011;

⁴⁶ Bryony Jones, *Egypt must listen to its people: UN chief*, Site-ul CNN, 28 Ianuarie 2011, apel prin care Secretarul general al Națiunilor Unite cere tuturor conducătorilor țărilor arabe, cât și africane să își asculte popoarele și cerințele acestora, accesat la data de 04 Februarie 2011;

fața vocilor străine. Luat în ansamblul, acest lucru sună mai mult asemeni unei amenințări la adresa poziției americane în zonă.⁴⁷

Hillary Clinton nu a ezitat să declare în fiecare ieșire publică rolul important al stabilității în Orientul Mijlociu, precizând că o ”furtună perfectă”⁴⁸ legată de problemele economice și revoltele populare ar reprezenta un punct destabilizator al păcii în zonă, afirmându-și sprijinul pentru proaspătul premier ales, Omar Suleiman, primul după o lungă pauză. Ultimul premier al Egiptului a fost Hosni Mubarak.

Întrega populație răsculată a identificat revoluția ca aparținând poporului, este lipsită de culoare politică și nu vor înlăturarea lui Mubarak pentru a pune în fruntea țării un membru al unei formațiuni sau grupări de interese. Acest aspect relevă gradul mare de intoleranță în fața regimului actual și dorința aprigă pentru schimbare. Însă, întrebarea care se citeșete pe chipurile celor mai mulți dintre reprezentanții opiniei internaționale este legată de ceea ce urmează după Mubarak. Este cineva suficient de bine pregătit pentru a prelua un popor atât de numeros, infuriat după 30 de ani de viață sub același conducător? Nimeni nu este în măsură să furnizeze un astfel de răspuns.

Cei mai mulți dintre protestatari, precum și reprezentanții celei mai emblematice grupări de rezistență, Frații Musulmani, afirmau susținerea ideii unei conduceri a principalului contra-aliat, Mohamed El Baradei, a cărei participare la următoarele alegeri este mult dorită în rândul populației.

Într-o intervenție a sa în emisiunea lui Fareed Zakaria, GPS da postulului CNN, acesta vorbește despre ideea înființării unui Guvern al Salvării Naționale, ca punct principal de plecare în procesul democratic spre care se îndreaptă societatea egipteană, guvern care să pregătească terenul pentru o nouă constituție, alegeri libere și speranța ca armata să fie alături de populație pe tot parcursul perioadei de tranziție.⁴⁹ De asemenea, afirmă lipsă de credibilitate pe care Președintele american o avea la acel moment în rândul populației din Egypt.

O altă figură vehiculată des ca fiind dorită în fruntea conducerii a fost cea a lui Amr Moussa, secretarul general al Ligii Arabe din anul 2001.

⁴⁷ Nic Robertson, *Ripple protests could topple U.S.*, CNN publicat la 25 Ianuarie 2011, accesat la data de 04 Februarie 2011.

⁴⁸ Huffington Post, *Clinton: Middle East 'Perfect Storm' brewing*, publicat la 05 Februarie 2011, Site-ul Huffington Post, accesat la 08 Februarie 2011.

⁴⁹ *Fareed Zakaria*, interviu realizat cu Mohamed El Baradei, emisiunea Global Public Square, CNN, emisiune realizată la 30 Ianuarie 2010, accesat la 30 Ianuarie 2011.

Referitor la forțele implicate în controlarea forțelor protestatare în evenimentele din Februarie, un alt rol important l-au ocupat forțele de ordine care se au tulburat mai mult demonstrațiile prin poziția de opunere împotriva acestora a poliției. Aceasta este majoritar contestată și hulită de populație care vine în aceasta o armă opresivă a regimului Mubarak. De asemenea, într-unul din rapoartele Secretariatului General al ONU,⁵⁰ poliția apare ca unul dintre instrumentele principale prin care s-au comis cele mai multe încălcări ale drepturilor omului.

Pe partea opusă a baricadei, armata, este văzută ca obiect de venerație al Egiptului și o legătură a patriotismului. De la mometul răsturnării monarhiei din 1952, armata și-a câștigat respectul necontestat de nimeni în rândul poporului. Un alt motiv pentru care armata este ridicată la rang de obiect de venerație se regăsește în fiecare casă din Egypt. Prin serviciul militar obligatoriu impus de Mubarak pentru mărirea efectivelor militare, fiecare familie are cel puțin un fiu sau un frate înrolat în armată, ceea ce dă mai multe speranțe forțelor protestatare de a avea alături armata.⁵¹ Simplul gând că militarii nu vor întoarce armele împotriva părinților și a fraților, a căror viață oricum puternic zdruncinată de sărăcie⁵² este cu atât mai simplist cu cât înalta conducere a armatei constă în apropiată ai lui Mubarak.

În cei 30 de ani, președintele egiptean și-a consolidat puterea prin sprijinul conducătorilor armatei, chiar el fiind fost șef al forțelor aeriene care a condus campania împotriva Israelului din 1973. Acest lucru a pus în lumină poziția armatei, aflată între susținerea regimului Mubarak sau sprijinirea poporului în revoluție. Dacă folosirea forței ar fi reprezentat singurul instrument prin care regimul de la Cairo va putea fi înlăturat, atunci armata cu siguranță ar fi avut ultimul cuvânt de spus, înclinând balanța către una din părți.

De asemenea, proaspăt anunțatul premier după izbugnirea revoluției, Omar Suleiman, este unul produs al serviciului secret de informații, fiind un apropiat al Washingtonului în tot acești ani și protectorul lui Hosni Mubarak așa cum presa l-a numit în repetate rânduri.⁵³

⁵⁰ *Arab Human Development Report 2002*, United Nations Development Programme, Arab Fund for Economic and Social Development, p.111, New York, USA, 2002.

⁵¹ Jon Alterman, *Perilous choices for Egypt's military*, CNN, publicat la 30 Ianuarie 2011, accesat la 31 Ianuarie.

⁵² Mohammed Omer, *Why the Army won't Shoot Protesters*, Site-ul Inter Press Service, publicat la 2 Februarie 2011, site accesat la 09 Februarie 2011.

⁵³ Issandr Arani, *Egypt's Next Strongman*, publicat în *Foreign Policy Magazine* la 17 August 2009, accesat la 5 Februarie 2011.

Așa cum prea puțin era așteptat, la o săptămână după izbucnirea demonstrațiilor, își vor face apariția, sub o fomă anemică, dar suficient de puternică pentru a scinda grupurile de demonstrați, primii susținători ai regimului președintelui egiptean. Ciocnirile sângeroase⁵⁴ dintre cele două nu au avut efectele sperate poate de către oficialii din Cairo, la scurt timp după, evaporându-se dintre mulțimea de pe bulevardul Tahrir. Tot acum apar și primele atacuri asupra reporterilor internaționali, acțiuni puse pe seama iritării tot mai mari la adresa presupusei susțineri a inamovabilului președinte de către Washington.⁵⁵ Mai mulți reporteri au fost atacați de protestatari, printre care și doi dintre principalii trimiși speciali ai postului CNN, Hala Garani⁵⁶ și Anderson Cooper.⁵⁷

Noul guvern format și coordonat de Omar Suleinam părea să prezinte deschiderea pe care poporul o dorea, venind cu o serie de măsuri care să largescă libertățile cetățenilor. Mubarak s-a arătat dispus chiar să articepe pentru prima dată în timpul mandatului său la un dialog cu reprezentanții opoziției.

La trei săptămâni de la izbucnirea protestelor, băncile și-au reluat activitatea, printre care și scursala Societe Generale prezintă în Cairo. În ciuda tuturor disponibilităților de care a dat dovadă noul guvern al lui Mubarak, Bulevardul Libertății a fost în continuare centrul manifestărilor împotriva președintelui. Toți doreau în continuare ca Mubarak să plece. Majoritatea celor prezenți la manifestații și adaptat stilul de viață cu evenimentele care le ocupau acum cea mai mare parte a vieții cotidiene. Ziua mergeau la muncă pentru ca apoi să revină în centrul demonstrațiilor. Și toți erau gata să mențină această stare atât cât va fi nevoie pentru ca lucrurile să se incline în favoarea lor.

Într-un interviu acordat reporterului televiziunii ABC News, Christiane Amanpour, Mubarak declara hotărât că nu mai dorește să stea în fruntea țării, însă nu ar putea părăsi conducerea la acel moment, motivând că haosul ar domni. Președintele egiptean observa că nimeni nu este suficient de potrivit și pregătit pentru moment să gestioneze o asemenea criză. Acesta s-a

⁵⁴ *Families of revolution's victims demand faster trial for Al- Adly*, Site-ul Al Masry Al Youm, publicat la 21. Martie. 2011, accesat la 22.03.2011.

⁵⁵ *Mubarak says he 'wants to go'*, Site-ul Al Jazeera English Channel publicat la 3 Februarie 2011, accesat la 3 Februarie 2011.

⁵⁶ Carol J. Williams, *Egypt government supporters attack foreign journalists*, Site-ul LA Times, publicat la 3 Februarie 2011, accesat la 10 Februarie 2011;

⁵⁷ Anderson Cooper, *Will the Egyptian crisis ever end?*, Site-ul CNN, publicat la 4 Februarie 2011, accesat la 5 Februarie 2011.

arătat profund afectat de luptele dintre egipteni, ezitând să dea un răspuns întrebării legate de o posibilă trădare din partea SUA⁵⁸.

Elementul central ce poate fi observat în acest val de proteste ample este gradul scăzut de susținere din partea populației care militează pentru libertate și democrație și dorința pentru schimbarea regimurilor.

Propagarea acțiunilor a cuprins cu repeziciune întreaga societate arabă. Libanul, una dintre țările cu cea mai veche experiență democratică, s-a confruntat la rândul ei cu escaladări violente puse pe fondul schimbării premierului Saad Hariri⁵⁹ cu unul din susținătorii Hezbollah. Jordan a fost de asemenea scena unor manifestații îndreptate împotriva guvernului și cer politici care să îi scoată din sărăcia profundă în care se scaldă o mare parte a populației, precum și acordarea mai multor libertăți.⁶⁰ Regele hașemit a reacționat, la fel a în cazul Tunisiei și Egiptului, prin demiterea întregului guvern și reacționarea imediată la nemulțumirile populației, susținută în principal de evenimentele ce au loc în întreaga lume arabă.

Finalul avea să se producă la 11 februarie, când Mubarak anunță public retragerea sa din fruntea țării. Mulțimea extaziată sărbătorea momentul victoriei. Cele 18 zile de revoluție deschideau în sfârșit drumul către noi speranțe în viața oamenilor.⁶¹

Plecând capetele în fața unor figuri ce sunt asociate de zeci de ani cu țările pe care le conduc, figurile sub care cei mai mulți s-au născut, și-au trăit tinerețea sau poate mulți dintre ei și-au pierdut viețile, tot atâția ani în care democrația a căpătat un sens abstract și corelat societăților vestice. Îndoctrinați în ideea conform căreia democrația este nepotrivită religiei islamului, cei mai mulți ajung să o respingă, spulberându-și visele de a se bucura vreodată de o viață liberă. Pentru prima dată, într-un singur spirit, teama de autocrația seculară se răspândește în numai câteva zile de la câteva sute la sute de mii, numărul crescând. Toți înfruntă unu și același lider de 30 de ani⁶².

⁵⁸ *Amanpour Scores Mubarak Interview*, publicat la 3 Februarie 2011, Site-ul ABC NEWS, accesat la 10 Februarie 2011.

⁵⁹ Richard Allen, *Egypt's protests. What's next?*, Site-ul CNN, publicat la 30 Ianuarie 2011, accesat la 04 Februarie 2011.

⁶⁰ Associated Press, *Jordan's king sacks entire Cabinet amid street protests*, publicat la 02 Februarie 2011, accesat la 10 Februarie.

⁶¹ Abigail Hauslohner, *The 18-Day Miracle: Egyptian People Power Outs Hosni Mubarak*, Site-ul Time, publicat la 11 Februarie 2011, accesat la 11 Februarie 2011.

⁶² The Economist, *The West Should celebrate, not the fear, the upheaval in Egypt*, publicat la 3 Februarie 2011, accesat la 4 Februarie 2011.

Așa cum am arătat mai sus, modelul urmat a fost cel al transferului de putere către aceeași forță, reprezentată de Consiliul Suprem al Forțelor Armate.⁶³ Acum este momentul cel mai dificil în reclădirea și aducerea în prim-plan a problemelor de rezolvat. Poporul egiptean a trecut peste un moment greu, ceea ce vine însă, este cu atât mai greu cu cât democrația, așa cum s-a dovedit în cazul multor altor state, nu se naște doar prin revoluție. Ea reprezintă un lung proces politic la care toate sectoarele societății trebuie să se implice sub o formă transparentă și dinamică.

Îngrijorările ridicate de către opinia internațională este legată de soarta politică a Egiptului post Mubarak. Comparația des întâlnită cu Revoluția Islamică din 1979 din Iran trezește fiori. Armata a decis să îl sacrifice pe Mubarak, însă pericolul instalării unei noi dictaturi militare cu puternice rădăcini în fundamentalismul islamic rămâne încă o problemă nerezolvată.⁶⁴

Paradoxul produs în Aprilie 1979 în Iran prin instalarea unei teocrații Shi'ite după alungarea Shahului, un militant al modernizării Iranului, este cu atât mai greu de înțeles cu cât țara înregistra o creștere economică constantă în ultimii ani.⁶⁵ Ceea ce i-a îndemnat să lupte împotriva regimului însă, era rezultatul unei lungi indignări politice, sociale și morale. Observăm astfel elemente de legătură cu situația Egiptului. Deși Egiptul se confrunta cu probleme grave, iar populația suferea de pe urma politicilor neperformante, lipsa libertăților a fost mult mai pregnant. Atunci când ți se fură până și dreptul de a-ți exprima gândurile și de a-ți manifesta nemulțumirea în fața unei conduceri incompetente, drumul până la revoluție nu constă decât într-un pas foarte mic.

O altă paralelă este cea între Egipt și Turcia, ceea ce este privit ca un regres pentru societatea egipteană în eventualitatea producerii unor astfel de înclinări a direcției politice.

Astăzi, după eliberarea Egiptului de președintele Hosni Mubarak, încă mai asistăm la acțiuni de protest îndreptate împotriva regimurilor din țările arabe.

⁶³ CNN Wire Staff, *Egypt's Mubarak steps down*, publicat de CNN la 11 Februarie 2011, în <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/02/11/egypt.protests/index.html?hpt=T1>, accesat la 11 Februarie 2011, Vicepreședintele Omar Suleiman își prezintă demisia la televiziunea de stat, transferând toate atribuțiile și autoritatea Consiliului Forțelor Armate;

⁶⁴ Fareed Zakaria, *Egypt's parallel to Iran's revolution*, publicat în The Washington Post la 07 Februarie 2011, accesat la 21 Februarie 2011 ;

⁶⁵ Ervand Abrahamian, *Guerrilla Movement in Iran, 1963- 1977, Middle East Research and Information Project*, p.3.

Un alt exemplu recent al unui stat cuprins de proaspătă mireasmă a revoluției iasomiei este Bahrein.⁶⁶ Evenimentele au degenerat în mobilizarea unui număr impresionant de trupe saudite, în urma deciziei consiliului de miniștri de la Riyadh care a motivat prin amenințarea pe care mișcările revoluționare din Manama o reprezintă la adresa Arabiei Saudite.⁶⁷ În același timp, Iranul și exprimat „îngrijorarea” pentru prezența celor 1000 de trupe,⁶⁸ așa cum și opoziția din Regatul Bahreinului o vede ca pe o gravă încălcare a drepturilor cetățenilor de a protesta liber și pașic. Cazul Bahreinului este un exemplu elocvent al luptei seculare dintre Sunniți și secta musulmană Shi’ia reprezentată prin conducătorii iranieni care încearcă să extindă influența shi’ită în state precum Bahrein, Liban sau Siria.

Lumea s-a solidarizat pentru aceleași scopuri și idealuri. La fel și militanți din alte părți ale lumii, precum John Rees, socialistul britanic cunoscut pentru acțiunile îndreptate împotriva monarhiei Marii Britanii. El vorbește despre protecția creștinilor asupra musulmanilor și invers în lupta egipteană de înlăturare a regimului.⁶⁹ Tinerii conectați zilnic la realitățile din întreaga lume prin accesul la internet animă pentru obținerea de libertăți care să le permită o viață apropiată celei occidentale.

Gradul de demoralizare, pragul moral scăzut, imposibilitatea de a-și mai asigura un trai decent, sau lipsa oportunităților sunt numai o parte a motivelor comune celor care după ani întregi de tăcere au îndepărtat teama și au strigat pentru drepturile lor. Identitatea popoarelor arabe aflat într-o continuă pendulare a devenit un concept tot mai greu de definit. Unitatea de care Abdel Nasser vorbea cu atâta atașament abia se mai întrezărește astăzi la răsăritul luptei pentru eliberare. Eliberare de sub dominația vestului adus de vântul globalizator, eliberare de sub proprii conducători, păpuși ale Occidentului sau păpuși ale propriilor lor fantasmagirii a domniei veșnice. Ceea ce vor este schimbare, însă nu vâd mai departe de ea pentru că încrederea în puterea

⁶⁶ Barbara Surk and Reem Khalifa, *Bahrain forces expel Pearl Square protesters; at least 5 dead*, în site-ul The Washington Time, accesat la 26 Februarie 2011.

⁶⁷ Press TV, *Saudi Arabia admits invading Bahrain*, Site-ul Press TV, publicat la 14 Martie 2011, accesat la 14 Martie 2011 ;

⁶⁸ Press, TV, *Iran slams Saudi invasion of Bahrain*, publicat la 14 Martie 2011, accesat la 14 Martie 2011;

⁶⁹ Jhon Rees supports the Egyptian people, <http://www.youtube.com/watch?v=E2bjWOLgXao>, accesat la 8 Februarie 2011;

acesteia a devenit și ea destul de limitată, fapt sintetizat și de unul din studiile Stratfor.⁷⁰

Concluzii

Astăzi, la mai puțin de trei luni de la producerea revoluției în Egipt, situația pare că mai are mult până să se așeze pe un drum stabil. Demonstrații însă mai au loc în Piața Tahrir, unde de această dată, oamenii cer pedepsirea președintelui Mubarak pentru regimul ce a afectat societatea egipteană.⁷¹

Pare să fie din ce în ce mai greu de făcut previziuni cu privire la ceea ce se va instala peste societatea egipteană. Cert este faptul că chimbările încep să se producă. Nu este un drum ușor sau scurt către câștigarea valorilor democratice. Cazuri nefericite au demonstrat că se **poate chiar ca dintr- o ordine relativ stabilă să se transforme într-o îngrădire mai mare a individului sau un impunere a unei democrații pe hârtie**. Întreaga lume arabă pare să se miște în această direcție a înlăturii vechii clase politice. Ceea ce din păcate nu vedem însă este o opoziție suficient de conștientă de amenințările la care o societate complet liberă este supusă. Popoarele arabe sunt cu atât mai vulnerabile cu cât sentimentalismul clocotind în vede le întinde capcane în găsirea unor soluții **pragmatice**. Dacă atât pentru Egipt, cât și pentru restul țărilor arabe este ultimul ceas, înseamnă ce acesta este cel de-al treisprezecelea ceas. Cu cât vor privi în jur cu mai multă detașare de elementul afectiv, cu atât se vor putea salva mai repede de la **căderea într-un abis controlat efectiv din exterior**.

Gamal Abdel Nasser nota în cartea sa despre revoluția în societatea egipteană, ”istoria luptei naționale nu conține lacune umplute de lucruri lipsite de însemnătate, nici de surprize care ridică în existență fără nicio introducere. Lupta oricărui popor, generație după generație, reprezintă o structură ce se clădește, piatră peste piatră. Și la fel cum fiecare piatră își găsește sprijin în piatra de sub ea, la fel episoadele luptei unui popor se sprijină reciproc. Fiecare nou eveniment rezultă din cel precedent, și împreună devin baza unui altui nou eveniment care stă să vină ”⁷² Așa cum nota președintele egiptean, fiecare

⁷⁰ Stratfor, *The Egyptian Unrest: A Special Report*, Site-ul Stratfor, publicat la 29 Ianuarie 2011, accesat la 10 Februarie 2011:

⁷¹ Al Ahram Online, *Countering the counter – revolution*, Site-ul Al Ahram Online, English Edition, publicat la 09 Aprilie 2011 în, în , accesat la 09 Aprilie 2011.

⁷² Gamal Abdel Nasser, *Egypt's Liberation: The Philosophy of the Revolution*, în <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=11627127> (site-ul oficial Questia).

eveniment este sugestiv în istoria unui popor, depinde de popor în ce măsură este și productiv.

AVANPOSTUL DIZIDENȚEI ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE SAU DESPRE ATITUDINEA SUBVERSIVĂ A POSTMODERNISMULUI

Luiza-Maria FILIMON*

The Outpost of Dissidence in International Relations or about the Subversive Attitude of Postmodernism

Abstract: According to the *Modern-Day Dictionary of Received Ideas*: “postmodernism represents a concept that has no meaning. Therefore, it should be used as often as possible”. We choose to analyse postmodernism as a theory of International Relations in order to point out that in contrast with the traditional theoretical branches – that aim for a Cartesian, unitary and universal approach on facts and reality – this rebel son of International Relations has to navigate throughout a confuse mass of philosophical articulations that operate under the volatile shadow of postmodernity. Beginning with the 1980s, we have gradually assisted to the subversive infiltration of the postmodern into the field of International Relations – a field afflicted in the last decade of the Cold War, by an ontological crisis. In a world full of “posts”, we are missing the post-humans. Despite all this, in the last 30 years, theoreticians who deem themselves to be postmodernists, have either analysed our language, society, politics, war, peace and even stagnation, or they have tried to adapt and update the mental reality – individual or collective, political or social - to the *real* reality, in which we were thrown overnight with the Fall of the Berlin Wall. This article aims to present what lies beneath such a controversial, secretive and contested theory. If we could choose a word to identify postmodernism with, that would be *heterogeneous*. This theory has monopolized and capitalized on the *grey area* of International Relations, while at the same time, it has brought a paradigmatic shift in the way we view the world. This grey area puts Us in contact with the Others through a reflected mirror, which not only depicts us in the smallest details but at the same time, it conveys a reflection where we are missing our most precious possession... none other than the Truth.

Keywords: postmodernism, theory of International Relations, Cold War, poststructuralism, epistemology

* Masterandă, anul I, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității “Ovidius” din Constanța.

“The tangled web of hatreds, of complicities, of rivalries between different schools of thought and of changes in mood, causes each atom in the intellectual world... to prefer itself, while all the atoms detest each other... The fact that certain disconcerting effects of beauty and truth may spring forth from time to time... remains a miraculous paradox”.

Jean Baudrillard, *Cool Memories*¹

Istoria nu a consemnat în mod deosebit, ziua când Marina Statelor Unite s-a retras din Golful Subic, din Filipine, în octombrie 1992. Retragera americană părea „să aibă sens” – fapt pentru care nu a fost relatată pe larg în mass-media mondială. „N-ar fi avut sens” cu 40 de ani în urmă, în 1952, și cu atât mai puțin în 1962, 1972 sau în timpul președinției lui Ronald Reagan. În schimb, acest moment a reprezentat unul din multiplele semnale care anunțau sfârșitul unei ere, cu siguranță dispariția unui imperiu, fiind o parte integrantă a încheierii Războiului Rece².

În concordanță cu afirmația anterioară, Bleiker consideră că multe dintre vechile certitudini cu privire la politica globală, s-au prăbușit odată cu căderea Zidului Berlinului, în noiembrie 1989. Sisteme politice, în totalitatea lor, au dispărut peste noapte. Practicile fundamentate în mentalitatea Războiului Rece, au fost înlocuite de forme mai puțin polarizate ale interacțiunilor internaționale. Simultan, au apărut noi oportunități, dar și nenumărate noi probleme. Mai grav, consideră autorul este că literatura de specialitate - care încearcă să înțeleagă și să explice aceste fenomene - a fost afectată de aceleași consecințe ale tranziției. Teoria internațională a cunoscut o „perioadă de neliniște” din cauza incapacității intrinseci de a anticipa unul dintre momentele definitorii ale sfârșitului de secol XX³.

În acest sens, Bleiker o citează pe Jean Elshtain care afirma: *Un imperiu s-a prăbușit și mulți, dacă nu chiar majoritatea practicanților de Relații Internaționale, au fost luați pe nepregătite. S-ar părea că exact atunci când teoriile de politică internațională ar fi*

¹ Jean Baudrillard, *Cool Memories*, Verso, London, 1990, p. 88.

² Michael P. Sullivan, *Theories of International Relations. Transition vs. Persistence*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 1.

³ Roland Bleiker, *Living with Rupture: Postmodern Perspective on International Events*, în Darryl S.L. Jarvis (ed.), *International Relations and the "Third Debate"*. *Postmodernism and Its Critics*, Praeger Publishers, Westport, 2002, p. 15.

*trebuit să ne ofere soluții eficiente, acestea au eșuat cu desăvârșire fiind acaparate și pătrunse tocmai de politică*⁴.

Pentru alți comentatori, criza suferită în teoria Relațiilor Internaționale, nu a constat numai în eșecul de a prezice prăbușirea unor ziduri anacronice. Mai mult decât atât, abordările dominante în politica internațională – crede Michael Shapiro⁵ – nu au fost invalidate de schimbările survenite în situațiile politice pe care acestea le analizau. Shapiro se referă la faptul că aceste abordări au fost dintotdeauna limitate deoarece erau integrate în practicile politice pe care căutau să le examineze. Regândirea teoriei Relațiilor Internaționale la Shapiro, este parte integrantă a unui corpus de literatură care ar putea fi considerat în cel mai larg sens, ca fiind postmodernist⁶.

Încercările de a defini teoria postmodernă în câmpul Relațiilor Internaționale contemporane, sunt adeseori marcate de provocările impuse de explicarea inteligibilă a diferitelor problematice, strategii teoretice precum și a multiplelor relații epistemologice⁷.

În contextul resurgenței perspectivelor reflectiviste, a teoriei poststructuraliste, a feminismului postmodernist și a agendelor deconstructiviste, s-ar putea face apologia teoreticienilor Relațiilor Internaționale care consideră că abordările și întreprinderile teoretice, reprezintă în prezent o serie de lupte: „pentru suveranitate în cadrul cunoașterii sau lupte în virtutea a diferite tipuri de cunoaștere în cadrul discursului asupra suveranității”. Pentru a-l parafraza pe Ashley, acestea sunt bătălii eroice întru apărarea zelosă a autorității suverane, care legitimează declamațiile despre lume: ce este adevărat și ce este fals, ce este just și ce este injust, ce este corect și ce este greșit. Pe scurt, miza acestor beligeranți este de a-și adjudeca dreptul de a alege între cunoașterea legitimă și cea ilegală. Cunoașterea este putere – insistă

⁴ Jean Bethke Elshtain, *International Politics and Political Theory*, în Ken Booth, Steve Smith (eds.), *International Relations Theory Today*, Pennsylvania State University Press, Philadelphia, 1995, p. 272.

⁵ Michael Joseph Shapiro – profesor de științe politice. Lucrările sale sunt considerate a fi postdisciplinare, referindu-se la domenii precum: filosofie politică, teorie critică, studii culturale, teoria relațiilor internaționale, teorie literară, politică comparată, geografie, sociologie, planificare urbană, economie, psihoanaliză, estetică, etc..

⁶ R. Bleiker, *op. cit.*, p. 15.

⁷ Scott Burchill, Richard Devetak, Jack Donnelly, Terry Nardin, Matthew Paterson, *Theories of International Relations*, St. Martin's Press, New York, 1996, p. 180.

postmodernității – și dreptul de a controla și sancționa direcțiile, parametrii, funcțiile și scopul teoriei, reprezintă un premiu mult căutat⁸.

James Der Derian aprecia că în urmă cu 200 de ani, Relațiile Internaționale au început cu o revoluție și o notă de subsol⁹. Neil MacCormick postula că ceea ce e posibil nu există independent de ceea ce credem că este posibil. Posibilitatea ca aceste lucruri să se materializeze în lumea pragmatică depinde de oamenii care fac lumea să funcționeze¹⁰. Ce nu pare a funcționa în Teoria Relațiilor Internaționale? Sunt blocajele paradigmatică între constructivism, postmodernism, instituționalism liberal, neoliberalism, neomarxism¹¹ și ale „-ism-uri”, responsabile? Între teorie și practică se interpune o barieră dialectică. Teoriile nu pot ajunge întotdeauna la finalitatea faptică; de asemenea tratamentul unitar, paradigmatic afectează design-urile de cercetare¹².

Astfel realismul se împarte în cel puțin patru subdomenii, neoliberalismul încorporează atât o componentă instituțională cât și una ideologică, neomarxismul se poate referi atât la varianta gramsciană cât și la cea a sistemelor mondiale, constructivismul rămâne împărțit între concepții asupra formelor de guvernare globale și structuralism, în timp ce postmodernismul – cel mai dialectic dintre toate – are complicitatea atâtor sensuri multiple încât benzile Moebius analitice și capcanele hermeneutice, nu pot fi evitate¹³.

Spre deosebire de analizele realizate de ramurile teoretice tradiționale, care încearcă să-și reprezinte abordarea, sub forma unei teorii coerente și unificate, o analiză a postmodernismului va trebui să navigheze prin ceea ce

⁸ Darryl S.L. Jarvis, *International Relations and the Challenge of Postmodernism: Defending the Discipline*, University of South Carolina Press, Columbia, 2000, pp. 179-180.

⁹ James Der Derian, Michael J. Shapiro, *International/ Intertextual Relations. Postmodern Readings of World Politics*, Lexington Books, New York, 1989, p. 3.

¹⁰ Anne-Marie Slaughter, *A New World Order*, Princeton University Press, New Jersey, 2004, p. 1.

¹¹ Curentul neomarxist descrie fenomenul de hegemonie, definit ca o situație în care puterea este atât de inegal răspândită în cadrul sistemului mondial încât un stat poate să impună propriile reguli și interese în domeniul economic, politic, militar, diplomatic și chiar cultural (vezi Sebastian Erckel, *Marxist and Neo-Marxist Theories of Class*, Grin Verlag, Norderstedt, 2008, p. 10)

¹² Eric H. Honda, *Paradigm-Lost, Ten Years On: Pushing IR Theory Forward or Backward?*, Paper Prepared for Delivery at the 56th Annual Meeting of the Western Political Science Association, Oakland, California, March, 2005, p. 5, în http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/8/7/2/2/pages87227/p87227-5.php, (All Academic Inc. – Arhivă și bază de date pentru cercetare științifică), accesat la data de 7 decembrie 2010.

¹³ *Ibidem*, p. 6.

Lapid descria ca fiind „o masă confuză, slab legată prin articulații filosofice”, care operează „sub umbrela instabilă” a postmodernității¹⁴. Der Derian afirmă că Relațiile Internaționale, ca disciplină, favorizează abordările postmoderniste. S-ar părea că scena internațională funcționează ca o lentilă care reflectă acele fenomene în care sunt evidente neajunsurile teoriilor socio-politice bazate pe metanarațiuni¹⁵ extinse¹⁶. De aceea, Thomas W. Smith apreciază că pentru postmoderniști, teoreticienii din domeniul Relațiilor Internaționale se aseamănă cu *encyclopedistes* de secol XVIII, care colectează informații cu scopul de a descoperi unitatea fundamentală a cunoașterii¹⁷.

Ochiul postmodernist consideră că această misiune este imposibilă. În lumea caleidoscopică a postmodernismului, cunoașterea este fragmentată, relativă și particulară¹⁸. Cu toate acestea, în orice dezbateră din cadrul Relațiilor Internaționale, în particular, în cadrul celor asociate cu etica, abordările politico-normative explicite sunt confruntate cu o variantă sau alta a unui răspuns, a unui replici, prin care se insistă că fie există un anumit tip de cunoaștere (de ex.: dincolo de variațiunile cunoașterii umane), fie că nu poate exista niciun tip de cunoaștere „reală” (adevărată). Odată încadrată în acest context, orice abordare care contestă existența unui tipar anistoric, universal al adevărului (etic), cunoașterii sau realității trebuie, conform definiției, să se adapteze unui regim normativist/ subiectivist sau chiar relativist¹⁹.

Adevărul nu poate fi identificat sub forma „legilor” istoriei sau a comportamentului uman. Nu există structuri politice universale sau valori normative. Formalismul științific pe care postmoderniștii nu îl pot tolera – se regăsește în cercetările cantitative care stau la baza gândirii social-pozitiviste²⁰. Prin urmare, putem postula că teoria postmodernistă acceptă că realitatea

¹⁴ Yosef Lapid, *The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era*, în „International Studies Quarterly”, Vol. 33, 1989, p. 239.

¹⁵ Metanarațiune: este o idee abstractă care este considerată a fi o explicație a experienței istorice și a cunoașterii. În opinia lui John Stephens metanarațiunea reprezintă o schemă narativă, culturală, totalizatoare sau globală care ordonează și explică cunoașterea și experiența. (vezi John Stephens, Robyn McCallum, *Retelling Stories, Framing Culture: Traditional Story and Metanarratives in Children's Literature*, Garland Publishing, Inc., 1998, p. 6).

¹⁶ James Der Derian, *Introducing Philosophical Traditions in International Relations*, în „Millennium – Journal of International Studies”, Vol. 17, No. 2, 1988, p. 192.

¹⁷ Thomas W. Smith, *History and International Relations*, Routledge Advances in International Relations and Politics, London & New York, 1999, p. 143.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Jim George, *Realistic “Ethics”, International Relations and Postmodernism: Thinking Beyond the Egoism-Anarchy Thematic*, în Darryl S.L. Jarvis (ed.), *op. cit.*, p. 55.

²⁰ *Ibidem*.

analizată este una fragmentată și că identitatea personală reprezintă o cantitate instabilă transmisă printr-o varietate de factori sociali. Pluralismul ca element definitoriu al lumii postmoderne nu poate fi structurat într-o secvență evoluționară sau tratat ca pe o etapă superioară uneia și inferioară alteia. De altfel, soluțiile la problemele comune nu pot fi calificate ca fiind „corecte” sau „greșite”. Cunoașterea unui fenomen nu poate să aibă loc în afara contextului intrinsec oferit de cultură, tradiție, limbă, etc., - fiindcă tocmai contextul este cel care face posibilă apariția fenomenului, incorporându-i astfel un sens²¹.

Din acest punct de vedere, putem afirma că lumea s-a schimbat, transformând însăși natura Relațiilor Internaționale. Cu siguranță, ariile liminale, frontierele, zonele marginale nu sunt neapărat noi, dar „accelerarea activității sociale” a provocat „o proliferare masivă a transgresiunilor în cadrul granițelor instituționale”, care erodează fundațiile teoriilor internaționale tradiționale, stato-centrice, lăsând în urma lor, un vid teoretic²².

Astfel în ciuda proliferării în ultimele decenii, în cadrul științelor sociale și umanistice, postmodernismul rămâne un „lexem” curios de concepte contestate, idei disparate, înțelesuri obtuze și agende politice. Scrierile postmoderniste pot fi definite ca un „maelstrom intelectual” în timp ce mișcarea postmodernistă ar reprezenta o colectivitate diversă de adepți care nu împărtășesc nici intenții comune, abordări sau metode, nici termeni canonici de precizie teoretică. Nomenclatura este confuză, fluidă și imprecisă, iar granițele între tradițiile convenționale, teorie și înțelegere, par a se menține într-o manieră artificială. Dezbaterile cu privire la teorie au permis accesul către metateorie, metafizică și metaistorie, ajungându-se la rupturi intelectuale, nemaivăzute de la Renaștere²³.

Însă spre deosebire de alte mișcări intelectuale, postmodernismul este mai puțin o doctrină, credință sau canon ci mai mult, este expresia unei anxietăți milenare, a unei intuiții asupra schimbării în structura lumii. Prin urmare, postmodernismul poate fi analizat mai degrabă nu ca pe un set de principii,

²¹ Wouter de Vries, Anne Visscher, Don Misha Gerritsen, *Bauman's (post)Modernism and Globalization*, în “Geographical Approaches”, Human Geography Group, Radboud University Nijmegen, Research paper (12/2005), p. 6, în <http://socgeo.ruhosting.nl/html/files/geoapp/Werkstukken/Bauman.pdf>, (site-ul oficial al Radboud University Nijmegen), accesat la data de 12 decembrie 2010.

²² Richard K. Ashley, Robert B.J. Walker, *Speaking the Language of Exile: Dissidence in International Studies*, în “International Studies Quarterly”, Vol. 34, No. 3, September 1990, p. 266.

²³ Darryl S.L. Jarvis, *op. cit.*, p. 50.

formule metodologice sau teorie, ci mai degrabă ca pe o „apostazie”²⁴ catartică, o renunțare la credința în practicile moderne, raționalitate, știință, tehnologie și filosofia prezenței (reprezentării)²⁵.

Postmodernismul este un fenomen cultural mai difuz și mai greu de definit decât poststructuralismul²⁶. Majoritatea criticilor au acreditat definirea acestuia în cel puțin trei maniere (separabile din punct de vedere analitic): (1) ca pe o practică estetică, (2) ca pe o etapă istorică în dezvoltarea târzie a capitalismului și (3) ca pe o poziție teoretică și critică. Deși teoria postmodernă – după cum am afirmat anterior – nu se constituie într-o mișcare intelectuală omogenă, argumentele multor figuri contemporane (reprezentanți ai teoriilor feministe, anticolonialiste, antirasiste, ș.a.m.d.), împărtășesc trăsături comune, importante. Acești teoreticieni sunt caracterizați de un puternic scepticism epistemologic, de o valorizare a fluxului și mobilității și de o suspiciune generală îndreptată către afirmațiile normative și/ sau universaliste. Tocmai acestei prejudecăți teoretice (*theoretical bias*) – identificată în majoritatea studiilor umaniste din contemporaneitate – i se atribuie caracterul de „postmodernist”²⁷.

Astfel demersul nostru postmodernist are ca punct de plecare natura arbitrară a modernității. Acesta se subscrie ideii conform căreia modernitatea nu reprezintă un model ci mai degrabă o instanță modelată de sistemul politic. Mai mult decât atât, postmodernismul contestă conceptul de progres istoric, afirmând că istoria nu are o dinamică proprie. Date fiind aceste asumptions apriorice – „nimic nu este necesar” – postmoderniștii consideră că

²⁴ Apostazie: 1. Renunțare publică la o anumită credință religioasă; renegare a unei doctrine sau concepții. 2. Revoltă, răzvrătire împotriva stăpânirii; (pentru mai multe informații, vezi: David G. Bromley (ed.), *The Politics of Religious Apostasy: The Role of Apostates in the Transformation of Religious Movements*, Praeger Publishers, Westport, 1998).

²⁵ *Ibidem*, p. 53.

²⁶ Poststructuralismul reprezintă o mișcare filosofică care a apărut în Franța, la sfârșitul anilor '60, ca o critică la adresa fenomenologiei și structuralismului. Este asociată cu teoreticieni precum Derrida, Kristeva, Lacan, Foucault, Barthes, etc.. Chiar dacă poststructuralismul include o varietate de perspective derivate din diferite teorii ai principalilor săi exponenți, acesta este caracterizat în opoziție cu principiile structuralismului (blamat a fi „holistic” și „deterministic”) și definit prin accentul pus pe multiplicitate și pe (chiar pe „celebrarea”) diferențe(lor). Poststructuralismul textualizează lumea socială, critică gândirea centrată pe subiect și „desconsideră” metanarațiunile și judecățile cu privire la adevăr. Se distinge de postmodernism – care atestă că din cauză schimbărilor survenite în lumea externă, este necesară o nouă teorie - prin faptul că reprezintă în mod definitiv o mutație teoretică esențială, paradigmatică. (vezi: Paula M.L. Moya, Michael R. Hames-Garcia (eds.), *Reclaiming Identity, Realist Theory and the Predicament of Postmodernism*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 2000, p.5).

²⁷ *Ibidem*, p. 6.

aranjamentele existente, precum și mecanica sistemică – au fost concepute de ființe umane, iar ceea ce este considerat a fi „adevărul”²⁸ – nu reprezintă altceva decât o alegere făcută de un predecesor. Teoreticienii precum Foucault, merg mai departe și afirmă că realitatea este o construcție socială – pe care oamenii o creează și o fundamentează prin credințele și comportamentul lor. Limbajul, framework-urile conceptuale și paradigmele, concep lumea tocmai prin modul lor intrinsec de răspândire al ideilor. În orice moment în care oamenii cred și acționează în baza acestor idei, realitatea concepută ideatic, se manifestă practic²⁹.

Într-o altă ordine de idei, conceptul de „postmodernism” sugerează trecerea către o altă etapă cronologică, intersecția între două epoci, mai mult decât atât, în cuvintele lui Albrecht Wellmer „sfârșitul unui proiect istoric”. Acest aspect este clar. Dar, cărui univers de discurs și practici îi corespunde postmodernismul? În câmpul Relațiilor Internaționale, expresiile postmoderniste au fost, în cel mai bun caz, simptomatice. În opinia lui Pauline Rosenau, acestea au fost mai mult preocupate de stil și metodă, oferind însă, o perspectivă limitată pe fond³⁰. Etichetând ca fiind „postmoderne”, perspectivele critice care sunt preocupate de interpretarea și reprezentarea politicii internaționale, criticii, de fapt, sugerează că modernitatea se află sub asediu. Pentru o optimă înțelegere a termenului de „postmodernism”, suntem obligați să ne întoarcem și să privim către modernism. Acesta vizează stilul cultural și politic predominant care a marcat ideile și valorile, începând cu 1890 și până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial³¹.

²⁸ Adevărul implică ordine, reguli și valori; depinde de logică, raționalitate și înțelepciune. Cunoașterea în lumea modernă depinde de argumente ale adevărului, de presupunerea că acesta este esențial. Pentru scepticii lipsiți de patos, adevărul este însă arbitrar sau lipsit de sens, iar rezultatul mereu același: între adevăr și cele mai distorsionate forme ale retoricii sau ale propagandei, nu există nicio diferență. (vezi: Pauline Marie Rosenau, *Postmodernism and Social Sciences. Insights, Inroads and Intrusions.*, Princeton University Press, New Jersey, 1992, p. 78).

²⁹ Richard Devetak *et al*, *op. cit.*, p. 186.

³⁰ John Gerard Ruggie, *Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations*, în Andrew Linklater (ed.), *International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume IV*, Routledge, London and New York, 2004, pp. 1422-1423.

³¹ Modernismul a făcut parte din seria de schimbări care au influențat ordinea politică, sociologică, științifică și de familie în S.U.A. și Europa. De asemenea s-a integrat în curentele colonialiste și imperialiste, în cadrul cărora transformările științifice și tehnologice au determinat ca începutul secolului XX, să fie caracterizat în mod paradoxal, atât de un optimism infecțios cât și de o temere patologică. Încrederea acordată tehnologiei de către moderniștii timpurii, s-a fărâmițat odată cu Primul Război Mondial. Mașinile care

Ca urmare a uzurii paradigmatică suferite de modernism, la începutul anilor '50, în Franța, apare postmodernismul ca teorie socială, care critica și pune la îndoială curentul existențialist, prevalent în acea perioadă în Europa, pentru ca mai apoi, în anii '80, postmodernismul să se infiltreze și în domeniul Relațiilor Internaționale³².

Cu alte cuvinte, stabilitatea realismului postbelic și a hegemoniei pozitivistice în teoria Relațiilor Internaționale, a fost zdruncinată de emergența a variate intervenții postpozitivistice, la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90. Asemenea teoreticienilor feminisți, critici/ radicali și alții, teoreticienii postmoderniști au răspuns provocărilor lansate de asumțiile și ideile realisto-pozitivistice³³.

În lucrarea citată anterior, *International/ Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*, editată de James Der Derian și Michael Shapiro, sunt incorporate o serie de studii pe tema Relațiilor Internaționale postmoderne și deși editorii refuză să utilizeze o abordare unitară, putem identifica emergența unui consens stabilit între contributori, care sunt de acord că este important să se investigheze și să se conteste sofismele și aporiile³⁴ (cazurile marcate de indeterminare textuală sau auto-contradictorie) care apar inadvertent în cadrul empirismului raționalist - curent care a dominat pentru o îndelungată perioadă, domeniul³⁵.

Conform *The Routledge Companion to Postmodernism*, se consideră că într-un sens general, postmodernismul trebuie înțeles ca pe o respingere a majorității

promiteau un viitor mai bun, se transformaseră în tehnologii de distrugere în masă. Viitorul și-a pierdut astfel din potențialul nelimitat și arta s-a prefăcut într-una a ironiilor, a dezgustului și a protestului. În cadrul domeniului imperial al Europei, dezbateră asupra modernismului, a consolidat naționalismul anti-colonial. În acest context, „modernismul” a reprezentat intervenția politică într-un context cultural specific, cu efecte globale. Dar, după apariția fascismului în Europa, după un alt război mondial, după Holocaust și după decolonizare, modernismul a cunoscut o uzură paradigmatică. (vezi: Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith (eds.), *International Relations Theories. Discipline and Adversity*, Oxford University Press, Oxford, 2007, pp. 211-212).

³² Aneek Chatterjee, *International Relations Today. Concepts and Applications*, Dorling Kindersley, India, 2010, p. 48.

³³ Tim Woods, *Beginning Postmodernism*, Manchester University Press, Manchester, 1999, p. 244.

³⁴ Aporie – Termenul provine din limba greacă, unde însemna „cale fără ieșire, impas, dificultate”. În filosofie, o aporie este o problemă filosofică sau un impas aparent de nerezolvat, adesea rezultat al unor premise plauzibile și totuși inconsistente. Noțiunea apare în principal în filosofia greacă, dar joacă un rol și în filosofia lui Jacques Derrida, (vezi: *The Oxford English Dictionary*, Volume 1, Oxford University Press, Oxford, 1989).

³⁵ Tim Woods, *op. cit.*, p. 245.

certitudinilor culturale prin care viața din Occident a fost structurată în decursul ultimelor secole. Acesta supune analizei angajamentul nostru pentru „progresul” cultural (economii trebuie să crească în continuare, calitatea vieții trebuie să se îmbunătățească în permanență) cât și sistemele politice care au susținut această credință. Adeseori, postmoderniștii văd în „proiectul iluminist” – ideologia umanistă, liberală care a dominat cultura occidentală începând cu secolul XVIII – o ideologie care a căutat să emancipeze omenirea de opresiunea politică și necesitățile economice³⁶.

Astfel prezentat, „proiectul iluminist” – deși lăudabil la un anumit moment dat – a ajuns în schimb, din punctul de vedere al postmoderniștilor, „să oprească” omenirea și să o plaseze forțat pe anumite trasee de gândire și acțiune. Pentru a realiza tranziția de la modern la postmodern, este deci, necesar să îmbrățișăm scepticismul față de cultura noastră și de obiectivele pe care își propune să le atingă³⁷.

Mai întâi, însă pentru a înțelege de ce teoria postmodernă este apreciată sau contestată – de cele mai multe ori *in extremis* – este necesară o scurtă incursiune filosofică. În *The Blackwell Guide to Continental Philosophy*, se apreciază că tranziția de la modern la postmodern se realizează pe diferite trasee, care fac parte dintr-o genealogie complexă de ramificații distincte și adeseori divergente, care traversează multiple discipline și terenuri culturale. Steven Best³⁸ și Douglas Kellner³⁹ consideră că orientarea în teorie către postmodernism, este identificată în abordarea lui Richard Kearney, care trasează progresul teoretic de la modul de gândire premodern la cel modern, ca mai apoi să ajungă la cel postmodern, evidențiind în cele din urmă triumful viziunii postmoderne. În 1987, Ihab Hassan descrie cultura postmodernă – o cultură „a deconstrucției”, care emerge din modernism, pragmatism și evoluții ale științei moderne și care – în cel mai

³⁶ Stuart Sim (ed.), *The Routledge Companion to Postmodernism*, Routledge, London & New York, 2001, p. vii.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Steven Best este profesor de filosofie la Universitatea Texas. Co-autor al lucrărilor *Postmodern Theory* și *The Postmodern Adventure* (împreună cu Douglas Kellner). (vezi *Notes on Contributors*, în Robert C. Solomon, David Sherman (eds.), *The Blackwell Guide to Continental Philosophy*, Blackwell Publishing, Malden, Massachusetts, 2003, p. vii).

³⁹ Douglas Kellner este președintele catedrei George Kneller, de filosofie a educației la UCLA și este autorul unor lucrări de teorie socială, știință politică, istorie, cultură, etc., printre care amintim *Critical Theory, Marxism and Modernity, Jean Baudrillard*. (*Ibidem*).

bun caz – va ajuta la dezvoltarea viziunii lui William James⁴⁰, a „unui univers pluralist, neterminat”⁴¹.

Pe de altă parte, John McGowan opinează că emergența poststructuralismului, neo-marxismului și a neo-pragmatismului – ca teorii postmoderne – își are originea în lucrările lui Kant, Hegel, Marx și Nietzsche; aceste teorii depășind însă limitele predecesorilor lor. În anii '60, poststructuralismul – și mai târziu teoria postmodernă – au fost marcate de discursuri post-umaniste și anti-metafizice. Aceste mișcări contestau concepțiile carteziene, viziunile iluministe asupra Renașterii și modurile moderne de gândire – sistemice sau „totalizante” – care căutau să definească istoria și societatea, printr-o serie de elemente absolute și integrale. Un grup de gânditori francezi, asociați cu poststructuralismul, în anii '70, au radicalizat critica asupra filosofiei moderne, fiind etichetați drept teoreticieni „postmoderni”: Derrida, Foucault, Lyotard, Baudrillard, Rorty și alții, au conceput noi și provocatoare moduri de a gândi și de a scrie, aducând filosofia în noi arene de discuție⁴².

Derrida, de exemplu, atacă noțiunile de centru, totalitate și structură. Pentru acesta, „diferența” se află în centrul oricărei problematice: limba are un sens numai prin intermediul unui lanț lingvistic al diferențierilor. Nu există un acces imediat la realitate. Într-o lume creată lingvistic, impregnată de înțelesuri sociale, nu există altceva decât un lanț infinit de „semnificații” sau cu alte cuvinte, nu există altceva decât „intertextualitate”⁴³. Astfel în centrul dezbaterii „moderne” – cea dintre fapte și reprezentările textuale sau evenimente istorice versus istoriografie – Jacques Derrida intervine și afirmă că nu există nimic „în afara textului”: *Il n'y a pas de hors-texte*. Însă cu certitudine, lumea există

⁴⁰ William James (1842-1910) a fost un gânditor marcant al secolului XIX, cu influențe multidisciplinare în domenii precum fiziologia, psihologia sau filosofia. *The Principles of Psychology* (1890) - Magnum Opus de 12.000 de pagini – reflectă printre altele reflecțiile personale ale lui James cu privire la fluxul conștiinței și impresiile copiilor asupra lumii („lumea ca o confuzie înfloritoare și dinamică”). În lucrările sale sunt identificate începuturile pragmatismului și fenomenologiei – fapt pentru care acestea au influențat generații de gânditori și filosofi din America și Europa, printre care amintim: Edmund Husserl, Bertrand Russell, John Dewey, Ludwig Wittgenstein, etc.. James a studiat la Lawrence Scientific School and School of Medicine, Harvard, însă scrierile sale au fost de la început atât filosofice cât și științifice. (vezi Stanford Encyclopedia of Philosophy, în <http://plato.stanford.edu/entries/james/>, accesat la data de 20 februarie 2011).

⁴¹ Steven Best, Douglas Kellner, *Postmodernism*, în Robert C. Solomon, David Sherman (eds.), *The Blackwell Guide to Continental Philosophy*, Blackwell Publishing, Malden, Massachusetts, 2003, p. 285.

⁴² *Ibidem*, p. 291.

⁴³ *Ibidem*.

independent de limbă⁴⁴. Cu alte cuvinte, modul în care noi percepem evenimentele, este întotdeauna, fără îndoială, textualizat, sau exprimat prin limbaj. Derrida utilizează termenul de *différance* pentru a se referi la clivajul dintre „cuvânt” (semnificantul) și obiectul la care se referă (semnificatul). Acesta susține că nu există o corespondență perfectă, biunivocă, între cele două părți. *Logosul*, expresia sunt derivative, copii sau „simulacre” a altceva. Pentru Derrida, cuvintele conțin amprenta altor cuvinte, iar imaginile se referă la alte imagini, similare⁴⁵.

Înțelesul acestora este prin urmare mai degrabă un fenomen trecător, care se evaporă odată cu transcederea în limba scrisă sau vorbită (sau continuă să se transforme, căpătând noi înțelesuri), decât ceva fix, imuabil, care se menține identic, de-a-lungul timpului pentru diferite auditorii. Derrida susține că toată filosofia occidentală se fundamentează pe premisa că un cuvânt este înțeles în mod exhaustiv de către vorbitor, astfel încât să fie comunicat ascultătorului, fără bariere gnoseologice⁴⁶.

Această credință rezumă ceea ce Derrida denumeste „metafizica prezenței”, care ar reprezenta o iluzie: *diferanța*⁴⁷ întotdeauna se infiltrează în comunicare pentru a preveni o înțelegere exhaustivă. Accentul pus pe *différance*, pe ceea ce nu se conformează cu norma, cu tiparul, dar care se regăsește în deconstrucție, reprezintă o caracteristică a etosului filosofic postmodern⁴⁸.

⁴⁴ Thomas W. Smith, *op. cit.*, pp. 152-153.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 153.

⁴⁶ Stuart Sim (ed.), *op. cit.*, p. 6.

⁴⁷ Bogdan Chiu și Dumitru Țepeneag au tradus termenul *différance*, ca diferență, deoarece nu există cuvântul diferență în limba română, totuși s-a considerat ca fiind cel mai apropiat pentru traducerea lui *différance* al lui Derrida. Diferența/*différance* – trăsătură inerentă semnului lingvistic de a amâna constant semnificatul; Întârzierea semnificării (în special într-o lume definită prin hiperrealitate) conduce la multiplicarea semnificantului sau la copierea lui infinită. Predicatele își schimbă apoi locul între ele: „Urma (*la trace*) este diferența (*la différence*) care deschide faptul de a apărea și semnificația”, pentru a fi diferențiate apoi în identitatea lor: „Articulând ceea ce este însuflețit și ceea ce nu este însuflețit în general, origine a oricărei repetiții, origine a idealității, ea [urma] nu este atât ideală cât reală, nu atât inteligibilă cât sensibilă, nu atât o semnificație transparentă cât o energie opacă și niciun concept al metafizicii nu o poate descrie” (vezi: Costina Violeta Miron, *Différence/ Différance sau Instabilitatea Limbajului la Derrida*, în <http://www.asociatia-profesorilor.ro/Difference-Diferenta-sau-instabilitatea-limbajului-la-Derrida.html>, (site-ul oficial al APR-ului – Asociația Profesorilor din România), accesat la data de 12 decembrie 2010; Jacques Derrida, traducere de Bogdan Chiu și Dumitru Țepeneag, *Scritura și diferența*, Editura Univers, București, 1998, p. 27; Marius Ghica, *Derrida sau a gândi altfel /Derrida ou penser autrement*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008).

⁴⁸ Stuart Sim (ed.), *op. cit.*, p. 6.

Pe de altă parte, Foucault provoacă granițele tradiționale între filosofie, istorie, psihologie și teorii socio-politice, criticând abordările convenționale ale acestor discipline. „Teoria” la Foucault nu se înțelege în sensul modern, nu este caracterizată de claritate, consistență, comprehensiune, obiectivitate și adevăr; în schimb, acesta ne prezintă fragmente, „ficțiuni”, „jocuri despre adevăr”, „heterotopii”⁴⁹, „instrumente” și „experimente”, prin intermediul cărora indivizii ar trebui să gândească și să acționeze într-o manieră euristică⁵⁰.

Problema postmodernismului – modul în care sunt descrise caracteristicile fundamentale (dacă se poate considera că există în primul rând; dacă însăși conceptul are valabilitatea sau dacă din contră, postmodernismul se reduce la mistificare) – este simultan, o problemă estetică și politică. Diferitele poziții și argumente care pot fi utilizate – indiferent de termenii în care sunt exprimate – pot întotdeauna să prezinte expuneri articulate ale istoriei în cadrul cărora evaluarea momentului social în care trăim astăzi, devine literalmente, obiectul unor confirmări sau repudieri politice⁵¹.

Într-adevăr, însăși premisele unei dezbateri deschid cale afirmării unor presupoziii strategice despre sistemul nostru social: a acorda culturii postmoderne, un grad de originalitate istorică, înseamnă implicit să expui anumite diferențe structurale, radicale între ceea ce este denumită câteodată, ca fiind societatea de consum și perioadele timpurii în cadrul cărora a apărut și s-a dezvoltat capitalismul⁵².

Extrapolând și totodată parafrazându-l pe Robert B.J. Walker, teoriile Relațiilor Internaționale sunt interesante dacă sunt tratate ca pe niște aspecte ale politicii mondiale contemporane care trebuie explicate și nu dacă le analizăm ca pe niște explicații de sine-stătătoare ale politicii mondiale. Prin urmare, acestea pot fi interpretate ca pe un discurs caracteristic statului modern și ca pe o practică constitutivă ale cărei efecte, pot fi regăsite în cele mai minore interstii⁵³.

⁴⁹ Heterotopia este un concept în geografia umană, elaborat de filosoful Michel Foucault, pentru a descrie locuri și spații care funcționează în condiții non-hegemonice. Aceste „spații” – care nu sunt nici aici, nici acolo, sunt simultan fizice și mentale; de exemplu: comunicarea telefonică, reflecția în oglindă, etc.. (vezi: Michel Foucault, *Of Other Spaces (1967), Heterotopias*, în „Architecture, Mouvement, Continuité”, Octombrie, 1984, în <http://foucault.info/documents/heterotopia/foucault.heterotopia.en.html>, accesat la data de 12 decembrie 2010).

⁵⁰ Steven Best, Douglas Kellner, *op. cit.*, p. 293.

⁵¹ Frederic Jameson, *Postmodernism or The Cultural Logic of Late Capitalism*, Duke University Press, Durham, 1997, p. 55.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Interstiiu: Spațiu situat între părțile unui corp sau ale unui sistem de corpuri aflate unul lângă altul pe o anumită porțiune din suprafața lor, fără a se atinge; interval, spațiu

ale vieții cotidiene⁵⁴. A considera modul în care teoriile Relațiilor Internaționale demarchează și ordonează orizonturile dincolo de care devine periculos să urmărești orice acțiune politică (și nu numai), care aspiră să fie rațională, realistă, sensibilă, responsabilă sau chiar emancipatorie, înseamnă să devii extrem de conștient de cadrele discursive ale opțiunilor spațio-temporale. Acestea și-au lăsat amprenta asupra schismei dintre teoriile care conțin un potențial politic și teoriile relaționale stabilite dincolo de granițele stabile ale statului modern teritorial⁵⁵.

Conform lui Steven Best și Douglas Kellner în studiul *Dawns, Twilights and Transitions: Postmodern Theories, Politics and Challenges*, în ultimele două decenii, pilonii fundamentali ai politicii moderne s-au aflat sub scrutinul perspectivelor postmoderne. Marile viziuni de emancipare promovate de liberalism, marxism și alte curente/ ideologii politice, au fost etichetate ca fiind excesiv totalizante și „pantagruelice”, obturând diferențele și neglijând aspectele specifice ale opresiunii oamenilor și grupurilor disparate de indivizi. Pe de o parte, proiectul liberal care acorda drepturi universale și libertăți fundamentale pentru toți, a fost contestat de grupurile care își revendică propriile drepturi, care își manifestă interesele particulare și care își promovează construirea identității și culturii lor unice; pe de altă parte, proiectul marxist al revoluției globale, a fost înlocuit în anumite sectoare, de lupte localizate și de scopuri reformiste, mai modeste. Din toate acestea, apreciază autorii, rezultă o varietate de noi forme ale politicii postmoderne, ale căror discursuri, practici și efecte încep să fie înregistrate și să fie „disecate” critic⁵⁶.

La o examinare mai atentă, identificăm și aspectele negative ale postmodernismului. Dacă orice teorie este „coruptă” de preferințele personale ale aderenților săi, atunci și teoria postmodernă ar trebui să cadă sub aceeași incidență. Se poate aceasta considera că se află deasupra oricărei prejudecăți sau părtiniri? Dacă nu, atunci de ce am accepta-o? Postmodernismul efectiv a creat

intermediar; spațiul liber dintre două piese ale aceluiași sistem; în <http://dexonline.ro/definitie/interstitiu> (site-ul oficial al Dicționarului Explicativ al Limbii Române), accesat la data de 14 decembrie 2010.

⁵⁴ Robert B.J. Walker, *Inside/ Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge Studies in International Relations, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, p. 18

⁵⁵ *Ibidem*, p. 19.

⁵⁶ Steven Best, Douglas Kellner, *Dawns, Twilights and Transitions: Postmodern Theories, Politics and Challenges*, în “Democracy & Nature”, Volume 7, No. 1, 2001, p. 101, în <http://www.lapetus.uchile.cl/lapetus/archivos/1208875924PostmodernTheoriesPoliticsChallenges.pdf> (site-ul oficial al Universidad de Chile), accesat la data de 5 ianuarie 2011.

oportunitatea de a cădea în capcana întinsă de teoreticienii săi. Mai mult decât atât, procesul deconstrucției nu se află dincolo de orice dubiu. Acesta poate crea mai multe probleme decât construcția originală, generând totodată și confuzii⁵⁷.

De asemenea, intrând pe traiectul deconstrucției, aceasta se poate dovedi a fi fără sfârșit, din moment ce fiecare nouă construcție atrage după sine, propria-i deconstrucție. În plus, postmoderniștii din Relațiile Internaționale, după cum am afirmat anterior, resping narațiunile și metanarațiunile, acuzându-i pe teoreticienii liberali și neorealști că le utilizează excesiv. Cu toate acestea, deconstrucțiile timpurii ale teoriilor, nu erau complet diferite de metanarațiuni, acestea ajungând la anumite concluzii pe care vroiau să le ateste drept „fapte”⁵⁸.

În accepția lui Robert Jackson și Georg Sørensen⁵⁹, postmodernismul poate degenera în nihilism. Aceștia au afirmat: *Se poate critica doar de dragul criticii. Narațiunile pot fi îndepărtate, fără a exista un înlocuitor. În ultimă fază, postmoderniștii se pot înstrăina de lumea politică și socială, pe care încearcă atât de tare, să o înțeleagă și să o cuprindă.* Această atitudine extrem de critică la adresa teoreticienilor postmoderni, i-a expus scepticismului (!!!), teoria postmodernă în Relațiile Internaționale, devenind una controversată⁶⁰.

De aici și etichetarea de „teoreticieni dogmatici” dată de liberali. În eforturile lor de a respinge dogmatismul în teoriile timpurii, postmoderniștii din Relațiile Internaționale au fost acuzați că se limitează la noile „dogme” precum deconstrucția și că prin contestarea „metanarațiunilor”, aceștia nu fac altceva decât „să fetișizeze” postmodernismul. Drept consecință, punctele de vedere postmoderne au devenit insuficient argumentate și dezechilibrate din punct de vedere al abordării paradigmatică adoptate⁶¹. Însă, tocmai în această privință – considerând în același timp, că toate teoriile au un conținut politico-normativ – regăsim contribuția postmodernismului la reflexivitate. Caracteristica distinctivă a postmodernismului constă în reorientarea analizei contemporane către nexul⁶²

⁵⁷ Aneek Chatterjee, *op. cit.*, p. 48.

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ Jackson și Sørensen construiesc o tipologie a evoluției abordării liberale în Relațiile Internaționale, după următoarea etapizare: prima fază a disciplinei academice este marcată de idealism sau liberalism utopic (Woodrow Wilson), după care discutăm despre teoria funcționalistă a integrării (David Mitrany, Karl Deutsch), până în anii 1980, care caracterizează perioada instituționalismului liberal (Keohane și Nye). (vezi: Oana Albescu, *Etica în Relațiile Internaționale sub auspiciile interdependenței complexe*, în „Sfera Politicii”, Nr. 152, octombrie 2010, în <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/152/art02-Albescu.html>, accesat la data de 5 ianuarie 2011).

⁶⁰ Aneek Chatterjee, *op. cit.*, pp. 48-49.

⁶¹ *Ibidem*, p. 49.

⁶² *Nex causal* = raport causal, legătură de la cauză la efect

puterii/ cunoașterii și a teoriei *ca* practică. În consecință, scoaterea la suprafață a conținutului politico-normativ *ascuns* din discursurile de cunoaștere, aparent neutre și apolitice, a reprezentat un scop primar pentru teoretizările postmoderne mai generale⁶³.

Dacă facem abstracție de caracterul *ocultat și transcendent* al exprimării postmoderniste, putem identifica contribuțiile postmoderniștilor, față de trei problematice: (i) au arătat că interpretările standard ale lui Machiavelli ca proto-realist, se reflectă în cercetările contemporane prin care se legitimează practicile „Realpolitik-ului”; (ii) au identificat legătura între „marile texte” ale discursului diplomatic și contextul social, prin care acestea puteau fi exprimate și modelate, indicând prin intermediul acelor discursuri, practicile considerate a fi legitime sau nu; (iii) și nu în ultimul rând, au explorat rolul crucial al discursului strategic/ de securitate contemporan, care aduce justificări pentru practicile realiste și care tinde să răstrângă conceptualizările non-tradiționale ale securității. În aceste cazuri și nu numai, teoreticienii postmoderni ai Relațiilor Internaționale au consolidat ideea conform căreia teoria este construită întodeauna „pentru ceva”, cu alte cuvinte, are eminemamente un rol teleologic⁶⁴.

În cele din urmă, traiectul postmodernismului în Relațiile Internaționale pare desprins dintr-o poveste de succes – tipic americană. Underdog-ul subestimat, desconsiderat, ironizat, acuzat de a fi rupt de realitate, amoral și simpatizant al terorismului – a configurat un nou limbaj care să trateze problemele endemice ale Relațiilor Internaționale. Elocventă în acest caz este afirmația lui Der Derian cu privire la poststructuralism, regăsită la începutul studiului *Post-Theory: The Eternal Return of Ethics in International Relations*: „în primul rând, poststructuralismul se dovedește a fi un instrument valoros pentru înțelegerea epocii postmoderne în care trăim; în al doilea rând, acesta oferă o cale etică de „a fi” în vremuri relativiste și cu un grad mare de contingență și în ultimul rând, dar nu cel din urmă, poststructuralismul furnizează o metodă reflexivă care ne permite să provocăm și să testăm validitatea primelor două argumente. Alte abordări curente ale Relațiilor Internaționale întrunesc una sau două din aceste condiții, însă eșuează în a le utiliza pe toate trei”⁶⁵.

⁶³ Mark Neufeld, *The Restructuring of International Relations Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, p. 60.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 61.

⁶⁵ James Der Derian, *Post-Theory: The Eternal Return of Ethics in International Relations*, în Michael W. Doyle, G. John Ikenberry (eds.), *New Thinking in International Relations Theory*, Westview Press, Boulder, 1997, p. 55.

În concluzie, postmodernismul a reinserat și o abordare etică în analiza Relațiilor Internaționale. Aceasta este repercusiunea logică a unei teorii care neagă obiectivitatea științifică, considerând-o ca fiind o manevră tactică care induce în eroare - având inevitabil, caracter politic. Emanciparea – una din temele centrale ale „proiectului iluminist” – pe care criticii adeseori consideră că este un element contestat de postmoderniști, se dovedește a fi, coloana vertebrală a postmodernismului în Relațiile Internaționale. Instrumentele postmoderniste ale deconstrucției au fost utilizate deseori, cu toate acestea între criticile disparate care au rezultat, nu pare a exista nicio interacțiune. Fiindcă se poate admite că nu există o teorie postmodernistă coerentă în Relațiile Internaționale, atunci se poate de asemenea aprecia de către criticii mai exigenți, că gândirea postmodernistă nu a fost capabilă să aducă o contribuție incontestabilă pentru studiul Relațiilor Internaționale. Incongruența teoretică de care dă dovadă este rezultatul unei „anxietăți”, care i-a afectat și pe pozitiviști; în acest caz, însă, se manifestă o teamă față de esențialism, care nu face altceva decât să încetinească dezvoltarea postmodernismului în Relațiile Internaționale⁶⁶.

În loc de încheiere, putem afirma că nicio abordare teoretică nu s-a detașat definitiv și irevocabil în fața celorlalte. Atât teoriile tradiționale cât și cele alternative, sunt în prezent active în cadrul disciplinei. Această situație reflectă necesitatea a diferite abordări care să cuprindă diferitele aspecte, deosebit de complexe ale realității contemporane și istorice. Politica mondială nu este dominată de o singură problemă sau de un singur conflict, din contră, este modelată și influențată de multiple și complexe conflicte și dileme⁶⁷.

În condițiile în care singura certitudine pe care o putem avea, este că nu putem avea nicio certitudine și ținând cont de ambiguitatea, eterogenitatea și paradoxurile prezentului, pledoaria pentru o citire postmodernă/poststructuralistă a politicii globale, este din ce în ce mai legitimată. În opinia lui Der Derian, asistăm la schimbări în Relațiile Internaționale, intertextuale și interumane, în cadrul cărora realitatea obiectivă este înlocuită de textualitate. Cu toate acestea, abordarea poststructuralistă nu își propune să reducă Relațiile Internaționale doar la o practică lingvistică, nici nu pretinde în termeni absoluți,

⁶⁶ Felipe Krause Dornelles, *Postmodernism and IR: From Disparate Critiques to a Coherent Theory of Global Politics*, în “Globalics”, Spring, 2002, p. 16, în http://www.globalpolitics.net/essays/Krause_Dornelles.pdf, (site-ul oficial al Global Politics Network), accesat la data de 5 ianuarie 2011.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 56.

că nu există *nici un* fel de adevăr, valori sau realitate. Mai mult decât atât dacă ne raportăm la modul în care se configurează politică mondială – prin salturi de la hybris-uri strategice la prejudecăți epistemologice – scopul principal al postmodernismului este de a nega pretențiile celor care consideră că anarhia ca element exogen, permite dezvoltarea unei epistemologii supreme, a unei teorii *ultime* care se presupune că poate să demonstreze și să verifice existența unui adevăr independent de reprezentarea sa⁶⁸.

⁶⁸ James Der Derian, *op. cit.*, în Michael W. Doyle, John G. Ikenberry, *op. cit.*, pp. 56-57.

PĂMÂNTUL DE SUB UMBRELA VERDE!

Cristina-Mădălina DOBRE*

The Earth Under the Green Umbrella!

Abstract: This study aims to highlight the steps taken by humanity from the moment it realized the importance of the environment for long-term and durable development and how environment has become an inter-relational concept linking all domains of present human activity.

Keywords: Environmentalism, green energy, lasting development

„Ideal ar fi să lăsăm ceva în urma noastră... Trist ar fi să nu fim capabili să lăsăm altceva decât povara grea a incapacității noastre de a ne dezvolta durabil.”

„Our land, eco land?”

„Cuvântul durabil are rădăcini în limba latină, subtenir însemnând, a sprijini. O societate trebuie sprijinită de jos de locuitorii actuali și viitori. Unele locuri prin combaterea specifică a caracteristicilor fizice, culturale și poate spirituale, inspiră oamenii să aibă grijă de comunitatea lor. Acestea sunt locurile în care durabilitatea are cele mai mari șanse de existență.”¹

Dezvoltarea durabilă are caracter global, atât din punct de vedere geografic cât și din prisma participării sale în cadrul altor domenii decât cel al mediului acolo unde practic a luat ființă.

Pentru a pătrunde în profunzime acest concept dar și pentru a-i înțelege necesitatea, este important să privim ansamblul de interdependențe ce se

* Masterandă, anul I, în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității “Ovidius” din Constanța.

¹ Martin Muscoe „A Sustainable Community Profile” 1995, http://www.generatieauropeana.ro/home/article/ro/intro/eseuri/economie-afaceri/dezvoltarea_durabila, vizitat pe 10.04.2011, ora: 21:45.

crează la nivel global, deoarece mediul înconjurător este comun iar acțiunile omului de oriunde ar fi se vor rasfrânge asupra tuturor căci, pentru natura, granițele nu există, iar dezastrelor ecologice, nu le putem cere pașaport pentru a nu intra în țară sau în Uniune.

În aceste condiții, „distanța geografică devine un factor tot mai puțin important în stabilirea și dezvoltarea relațiilor transfrontaliere de natură politică, economică, socioculturală... Rețelele de relații și dependențele dobândesc un potențial tot mai mare de a deveni internaționale și mondiale,”²

Trăim în era globalizării iar efectele sale „se manifestă în oricare din dimensiunile tehnologic politic ori economic,”³ acțiunile noastre trebuie să țină cont de faptul că, „globalizarea este un fenomen omniprezent astăzi. Nefiind un concept riguros ea se pliază pe toate aspectele vieții noastre de zi cu zi,”⁴.

Cu alte cuvinte globalizarea își pune amprenta asupra noastră, asemeni dezvoltării durabile. Pe de altă parte, între dezvoltare durabilă și globalizare găsim o relație de interdependență.

Conceptul de globalizare este menționat și în documentele Organizația Națiunilor Unite care se referă în speță la dezvoltarea durabilă. Un exemplu elocvent este „Agenda 21.”⁵

Globalizarea este, un nou domeniu care ne influențează viața și care are o importanță majoră în ceea ce privește mediul înconjurător, ambele, fiind din ce în ce mai puternic resimțite de către umanitate, care încearcă să le îmbine pentru a obține o stare de echilibru între dezvoltare de orice fel, și protejarea mediului înconjurător.

În acest context, ideea că „secolul XXI va fi ecologist sau nu va fi deloc”⁶ nu este încă adevărată nici dintr-un punct de vedere nici din celalalt dar timpul nu este trecut. Aceasta afirmație se poate dovedi un adevăr pentru anii următori sau cel puțin studiile din domeniu conduc către această concluzie.

² Ioan Bari , „*Problemele Globale Contemporane*” , Editura: Economică, Buc. Anul: 2003, p.34.

³ *Ibidem* p. 35.

⁴ Raluca Ghiță, „ *Globalizarea Financiară*,” Editura: Economică, Buc. Anul: 2006, p. 65.

⁵ Rio Conference 3-14 june 1992,Rio de Janeiro, Brazil „*United Nations Framework Convention on Climate Change-Declarations*”, Official Journal L033, 07/02/1994, P. 0013-0028, Finnish Special edition, Chapter 11 vol. 29. P. 0029, 21994A0207(02), [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21994A0207\(02\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21994A0207(02):EN:HTML), vizitat pe data de: 24:03.2011, ora: 22:34.

⁶ Mircea Duțu, „*Dicționar de drept al mediului*,” Editura:Economică, Buc. Anul: 2006, „*Argumentum*” .

Dezvoltarea Durabilă, singura soluție existentă la ora actuală, este bazată pe ideea de conservare a mediului reprezentând „...un tip de dezvoltare care are capacitatea de a satisface necesitățile generațiilor actuale fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi.”⁷

Au fost găsite multe variante, de a defini acest concept de bază, atât în politica europeană de mediu cât și în cadrul altor organizații ori acțiuni pe acest sector. Cea mai des întâlnită dintre definițiile dezvoltării durabile, se află în raportul Brundtland supranumit și „Viitorul Nostru Comun”, „Dezvoltarea durabilă este dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”⁸

Dimensiunea Globală

Evoluția lumii în special după producerea Revoluției Industriale⁹, a condus la efecte din ce în ce mai puternice asupra mediului, indiferent dacă ne referim la dimensiunea ce este cuprinsă de domeniul ecologic sau social.

Odată constientizată această acțiune, nu au întârziat să apară reacții favorabile ideii de ameliorare a mediului înconjurător, pe aproape întreaga planetă.

Primele reacții internaționale, concertate, se produc în anul 1972. La Conferința de la Stockholm privind Mediul Uman.¹⁰ În cadrul acesteia s-au dezbătut problemele de mediu la nivel global și necesitatea omenerii de a se dezvolta. Cele două ramuri fiind oarecum interconectate. Cele mai importante pentru noi sunt efectele conferinței, care cuprind: „Planul de Acțiune pentru Mediul Uman”¹¹ (ce se compune la randul sau din alte 3 elemente anume: „Earthwatch”, „Acțiuni de management al mediului și acțiuni de sprijin”), „Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Uman”¹² despre care putem spune că s-a ocupat de două direcții de mediu precum: cea a problemelor sectoriale ce

⁷ Mircea Duțu, *Op. cit.* p.73.

⁸ „Our common future” Tokyo, Japonia, Chapter2,, *Towards Sustainable Development*, Editura: Oxford University Press, Anul 1987.

⁹ Sfârșitul secolului XVIII-începutul secolului IX.

¹⁰ Stockholm Conference on Human Environment 5-16 june 1972, Sweden.

¹¹ Stockholm Conference on Human Environment 5-16 june 1972, Sweden , A-
„Framework for Environmental Action”
<http://www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1505&l=en>; vizitat pe data: 03.04.2011, ora 09:07.

¹² Stockholm Conference on Human Environment 5-16 june 1972, Sweden „United Nations Environment Programme” , <http://www.unep.org/>; vizitat pe data: 03.04.2011, ora: 09:14.

țin de poluarea biotopului, și cea a problemelor globale dintre care cea mai cunoscută este încălzirea globală alături de conservarea biodiversității, protejarea mediului în perioadele de conflict armat, traficul cu substanțe toxice sau periculoase.

Astăzi Programul, are misiunea „De a oferi consultanță și parteneriat, ajutor și informare statelor cu probleme pentru a îmbunătăți calitatea vieții oamenilor fără a compromite generațiile viitoare.”¹³ Putem observa o evoluție clară, în timp de la simple legături posibile în Declarația de la Stockholm privitoare la dezvoltarea durabilă la existența explicită peste ani a acestui concept în Program.

În 1983, i-a ființat în cadrul Organizația Națiunilor Unite, Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare¹⁴, cunoscută și sub Numele de Brundtland, așa cum se va numi și principalul sau document, „Raportul Brundtland”¹⁵ sau „Viitorul Nostru Comun”, document format din 12 capitole referitoare la probleme și provocări comune, tratate separat având fiecare dintre activități (industrie, resurse, creștere urbană s.a.) un spațiu al său.

Documentul s-a dovedit esențial pentru ceea ce înseamnă astăzi dezvoltarea durabilă deoarece acesta s-a constituit în piatra de temelie a „Agendei 21” și a principiilor de la Rio. Analizând cele două documente vom constata ca asemanarea este semnificativă.

„Agenda 21” este documentul „vedetă” al Conferinței de la Rio,¹⁶ sau „Conferința privind mediul și dezvoltarea.” Noutatea constă în recunoașterea oficială a legăturii indisolubile credem noi astăzi, dintre protecția mediului și dezvoltarea economică durabilă. Dreptul Internațional al Mediului face legătura între, domenii, idei, cocepte și aplicarea lor practică.

¹³ „United Nations Environment Programme” 1987, Tokyo, Japan, Mission: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=43>; vizitat pe: 03.04.2011, ora: 09:48.

¹⁴ World Commission for Environment and Development, Addressed by Mrs. Gro Harlem Brundtland Chairman at the closing ceremony of the eighth and final meeting of the World Commission on Environment and Development 27 feb 1987, Tokyo, Japan, sc.0005B/0006B/KK/bb/26.2.87-9, http://www.regjeringen.no/upload/SMK/Vedlegg/Taler%20og%20artikler%20av%20tidligere%20statsministre/Gro%20Harlem%20Brundtland/1987/Address_at_Eighth_WCED_Meeting.pdf; vizitat pe: 04.04.2011, ora 16: 28.

¹⁵ „Brundtland Report”, Tokyo, Japan, Adopted by Distr. General, A/42/427, 4 AUG 1987.

¹⁶ Rio Conference 3-14 iun 1992.

Dintre activitățile bifate de conferință nu au lipsit: „Declarația de la Rio,”¹⁷ în corpusul căreia se află cele 27 de principii, alături de care vom găsi și „Planul de Acțiune pentru Dezvoltarea Durabilă” care are în vedere, **fondul** acțiunii, scopul acesteia, activități ce trebuie efectuate, modalități de implementare dar și mecanismul de finanțare avea menirea de a ajuta la implementarea Agendei .

„Agenda 21”¹⁸ este un document lansat de Organizația Națiunilor Unite, și este motorul al dezvoltării durabile încă de la începuturile sale (1992). Umbrela „Agendei 21” cuprinde acțiuni atât la nivel global cât și regional național sau local.

Necesitatea ființării unui astfel de document se impune în toate zonele în care există activitate umană care implică acționează asupra mediului cu atât mai mult cu cât lumea se dezvoltă continuu iar provocările la adresa mediului înconjurător sunt din ce în ce mai variate și mai dificil de gestionat. În acest sens găsim o asemanare între acțiunile prevăzute de Agenda și țintele pentru dezvoltare ale Organizația Națiunilor Unite în acest mileniu.

În procesul de implementare al Agendei este implicată Comisia pentru dezvoltare durabilă dar rolul sau nu este unul de impunere a punctelor de pe agenda statelor ci se ocupa cu pregătirea conferințelor, sesiunilor, summit-urilor legate de implementarea agendei. Cât despre obligativitatea implementării la nivel național, până la acest moment nu există în nici un document o prevedere în acest sens. Pe cale de consecință, statele, au libertatea de a alege dacă respecta sau nu Agenda, însă necesitatea ei este fără doar și poate o realitate pentru toate statele lumii.

Documentul este unul cu aplicabilitate practică, efectele benefice ale acțiunilor sale fiind o necesitate pentru dezvoltarea în condiții durabile a oricărui areal indiferent de dimensiuni măsurile fiind adaptate la specificul fiecărei zone în funcție de necesități.¹⁹

¹⁷United Nations Rio Conference 3-14 iunie 1992, „Rio Declaration”, United Nation Publication, (sales no. E.73.II.A.14 and corrigendum). Chap.I. <http://www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>; vizitat pe:04:04: 2011, ora: 13:52.

¹⁸ „Numele de Agenda 21 vine de la acțiunile pe care le cuprinde documentul și care sunt specifice secolului 21” Encyclopedia Britanica on-line: <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Agenda+21> , vizitat pe:07.04.2011, ora:21:45.

¹⁹ Comparatie între: Agenda locală Constanța și Agenda locală București; Site-ul Primăriei Constanța <http://www.primaria-constanta.ro/Fisiere/Proiecte/AL21Rom.pdf> , Site-ul primăriei generale a municipiului București <http://www.pmb.ro/pmb/search/search.php?query=agenda+21+pentru+dezvoltare+durabila+>

Structura documentului cuprinde partea de preambul, 4 secțiuni și 40 de capitole.

Preambulul cuprinde mediul în care „Agenda 21” apare și necesitatea acțiunilor ei. În această secțiune, găsim enunțate probleme de tipul foametei, sărăciei, sănătății, și o degradare continuă a ecosistemelor pentru care o soluție ar fi integrarea mediului și dezvoltării cu scopul de a îmbunătăți calitatea vieții tuturor și a reuși cel puțin să asigure tuturor necesitățile minime. Se consideră important ca parteneriatul global să se construiască pe premisele care au condus la Conferința pentru Mediu și Dezvoltare.²⁰

Tot în Preambul găsim sôpul dar și caracterul Agendei, care „ se adresează problemelor existente dar dorește să pregatească lumea și pentru provocările viitoare. Este un consens global și o înțelegere politică la cel mai înalt nivel pentru dezvoltarea cooperării în domeniul dezvoltării și mediului, iar implementarea sa, este peste toate, atribuția guvernării. Strategiile naționale, planurile, politicile, și procesele de implementare sunt cruciale în atingerea acestui rezultat. Cooperarea internațională ar trebui să sprijine și să îmbunătățească eforturile naționale. În acest sens Organizația Națiunilor Unite are un rol cheie dar și celelalte organizații internaționale sunt importante.”²¹

Acest lucru este cu atât mai important dacă luăm în considerare rolul pe care Uniunea Europeană și l-a asumat în domeniu având de-a lungul timpului rezultate fericite. Este laudabilă, inițiativa Uniunii de a gândi durabil din varii motive cum ar fi binele propriilor cetățeni dar și al Planetei deoarece poluării nu-i putem cere pașaport la intrarea sau la ieșirea din Uniune.

Pe de altă parte un sistem de dezvoltare durabilă consolidat oferă un anumit statut Europei sau cel puțin o zonă în care a câștigat teren în fața colosului American. Un alt câștig este acela că dezvoltând durabil o regiune aceasta se va adapta mai ușor noilor provocări cum ar fi o eventuală lipsă a petrolului. (Oare de ce perioadă ar avea nevoie Uniunea Europeana să se adapteze unui astfel de soc dar America?)

Pentru atingerea obiectivelor de mediu și dezvoltare, observăm încă din Preambul că Agenda va fi prevăzută cu resurse adiționale pentru țările în curs de dezvoltare pentru ca acestea să-și poată acoperi costurile de început ale unei

[bucuresti&type=tol&results=10&catid=&search=1#](#), ambele vizitate pe: 09.04.2011, ora: 10:20.

²⁰ General Assambley Resolution, 44/228 of 22 december 1989.

²¹ Conferința de la Rio de Janeiro, „Agenda 21”, Preambul, Art. 1.1.

dezvoltări durabile dar și pentru a întări capacitatea instituțiilor internaționale pentru implementarea Agendei,²²

„Pentru implementarea programelor importante ale Agendei trebuie avut în vedere aspectul economiilor aflate în tranziție deoarece acestea au o situație mai dificilă.” Acest lucru este foarte important de altfel, în disputa dintre țările în curs de dezvoltare și cele puternice apar și unele divergențe inclusiv în domeniul mediului. Un exemplu elocvent este Protocolul de la Kyoto.²³

Cel de-al III-lea paragraf se concentrează pe caracterul funcțional, pe elementele de aplicabilitate ale Agendei, iar ultimul paragraf, pe latura de aplicabilitate și funcționare, aduce în prim plan principiile „Declarației de la Rio:” „Domeniile care formează corpul „Agendei 21” sunt descrise ca fiind baza de acțiune, obiective, activități, și mijloace de implementare. „Agenda 21” este un program dinamic. Acesta va fi derulat de către numeroși actori în funcție de situații, capacități și necesități ale țărilor sau regiunilor respectând întru totul principiile conținute în Declarația de la Rio pentru Mediu și Dezvoltare.”²⁴

Restul documentului cuprinde patru secțiuni, însă ceea ce este important de analizat este modul în care este realizată întrepătrunderea diferitelor domenii de activitate când la bază stă dezvoltarea durabilă.

Documentul tratează separat și în același timp împreună toate aceste domenii. Abordarea de tip transectorial în ceea ce privește politica de mediu pare a fi singura care poate oferi atât explicații pentru realitatea cu care ne confruntăm dar poate servi în egală măsură ca bază în dezvoltarea unor soluții pe termen scurt, mediu și lung.

Fără teama că am putea greși considerăm acest document „cea mai completă expresie a realității mileniului”, deoarece dacă am căuta situații exacte și le-am încadra în grila Agendei am observa că aceasta va avea efectul unei oglinzi care ne va ajuta să ne vedem.

Alte activități bifate de Prima Conferință de la Rio, constau în Organizarea Comisiei Mondiale pentru Dezvoltare Durabilă, creată în 1992 de

²² Conferința de la Rio de Janeiro, Brazilia, 3-14 iunie, 1992, „Agenda 21”, Preambul, Art. 1.4.

²³ Conferința de la Rio de Janeiro, Brazilia, 3-14 iunie, Anul: 1992, „Protocolul Kyoto,” Japonia, Kyoto, negociat în 1997 obligatoriu pentru intervalul 2008-2012, semnat în 2001.

²⁴ Conferința de la Rio de Janeiro, Brazilia, 3-14 iunie, 1992, „Agenda 21”, Preambul, Art. 1.6.

către Adunarea Generală a Organizația Națiunilor Unite, pentru a se asigura de continuitatea efectivă a „Conferinței pentru Mediu și Dezvoltare”²⁵,

Un alt document adoptat la conferință dar care nu avea caracter obligatoriu conținea principiile de management pentru conservarea pădurilor.

Cu mult mai importante în ceea ce privește modul aplicării, decât acest document sunt „Convenția privind diversitatea biologică și Convenția Cadru privind schimbările Climatice”, care au avut caracter obligatoriu.

Pentru a evidenția modul în care acțiunile Organizația Națiunilor Unite privind mediul se rasfrâng pe un areal considerabil am exemplificat prin documentul prin care România a ratificat prima convenție²⁶ iar pentru a observa adoptarea la nivel european vom exemplifica pe cea de-a doua Convenție.²⁷

Conferința de la Rio în ciuda faptului că, nu și-a îndeplinit total scopul datorită modului de gândire înrădăcinat până atunci în mentalul colectiv și care cu greu se schimbă dar și proceselor instituționale care prezentau și ele varii piedici pentru implementare, cu toate acestea Conferința a avut și puncte forte, anume înființarea de comisii pe dezvoltare durabilă în unele state al caror număr s-a extins ulterior. O nouă ocazie de a afirma caracterul mediu și lung pentru obținerea de rezultate pe acest domeniu.

Conferința de la Rio din 1998 ne trimite cu gândul la genul de analiză SWOT deoarece ne-a aratat punctele slabe ale primei conferințe dar și pe cele bune. Iar soluția găsită pe cât de simplă pare pe atât de laborioasă și dificilă este pe anumite segmente, cum ar fi: implementarea mai fermă a Acordurilor și Convențiilor internaționale din domeniul mediului și dezvoltării durabile.

Summit-ul de la Johannesburg,²⁸ sau Summitul Națiunilor Unite pentru dezvoltarea durabilă are două activități foarte importante pentru tema lucrării noastre deoarece ambele au ca element central conceptul de dezvoltare durabilă, dovadă, cele două documente importante adoptate în cadrul conferinței:

²⁵ Brundtland Commission 1987, Tokyo, Japan „Sustainable Development in Brief” <http://www.un.org/esa/desa/aboutus/dsd.html>, vizitat pe: 11.04.2011, ora:00.28.

²⁶ Conferința de la Rio de Janeiro, 3-14 iunie 1992 „Convenția de la Rio de Janeiro,” Legea nr. 58 din 13 iulie 1994 pentru Ratificarea Convenției privind Diversitatea Biologică, semnată la Rio de Janeiro la 5 iunie 1992, Emitent Parlamentul, Publicată în Monitorul Oficial nr.199 din 2 aug 1994, Art. Unic, <http://www.pronatura.ro/legi/rio.htm>; vizitat pe 04.04.2011, ora: 13:36.

²⁷ Rio Conference 3-14 iunie 1992, „United Nations Framework Convention on Climate Change-Declarations”, Official Journal L033, 07/02/1994, P. 0013-0028, Finnish Special edition, Chapter 11 vol. 29. P. 0029, 21994A0207(02), [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21994A0207\(02\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21994A0207(02):EN:HTML)

²⁸ Johannesburg Conference 26aug-6 sept 2002, Johannesburg, South Africa, A/conf.199/L.6/REV.2

„Declarația de la Johannesburg privind dezvoltarea durabilă” și „Planul de Implementare a Summit-ului Mondial privind Dezvoltarea Durabilă.”

În cadrul Conferinței, elementul de noutate deși nu absolută este acela că intensifică dimensiunea înțelegerii pe orizontală a necesității conceptului de dezvoltare durabilă iar documentul aprofundează aspectele legate de aceasta. După cum reiese din documentele Conferinței dezvoltarea durabilă era un element de interes în agenda internațională, dată fiind mai ales abordarea din ce în ce mai aprofundată a subiectului pe măsură ce Conferințele s-au succedat.

Declarația de la Johannesburg, face o trecere succintă în revistă a evenimentelor anterioare cu același caracter și face referire la provocările viitoare unde am găsit important de reliefat aspectul legat de globalizare²⁹ despre ale cărei avantaje, putem vorbi doar în măsura în care aducem în discuție și dezavantajele. Cele două dimensiuni ajungând în final la „o distribuție uniformă”³⁰. Documentul are spre deosebire de celelalte o dimensiune socială mult mai bine conturată.

În ceea ce privește acțiunea comună, ea este prevăzută în document atât referitor la domeniul de protecție efectivă în arii precum: „sănătate, energie, apa, biodiversitate”³¹ dar și din punct de vedere financiar prin „asistență reciprocă pentru acces la resursele financiare și piețe interne pentru a asigura o educație și o tehnologie conforme cu dezvoltarea durabilă.”³²

Practic, în document sunt prevăzute măsuri pentru toate dimensiunile, iar efectele urmau să se axeze în special pe eradicarea sărăciei, protejarea sănătății umane, modificarea modelelor de producție și consum, management și protecție pentru resursele naturale în contextul dezvoltării continue pe plan

²⁹ Johannesburg Conference, 26 aug- 6 sept 2002, Johannesburg, South Africa, „*Johannesburg Declaration on Sustainable Development*”, A/conf.199/L.6/REV.2, CAP. 3 Art.13, http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/0409_l6rev2_pol_decl.pdf; vizitat pe: 05.04.2011, ora: 10:23.

³⁰ Johannesburg Conference, 26aug-6 sept 2002, Johannesburg, South Africa, „*Johannesburg Declaration on Sustainable Development*”, A/conf.199/L.6/REV.2, CAP. 3 Art.13, http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/0409_l6rev2_pol_decl.pdf; vizitat pe: 05.04.2011, ora: 10: 27.

³¹ Johannesburg Conference, 26aug-6sept 2002, Johannesburg, South Africa, „*Johannesburg Declaration on Sustainable Development*”, A/conf.199/L.6/REV.2, CAP. 4 si ART 17 http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/0409_l6rev2_pol_decl.pdf; vizitat pe: 05.04.2011, ora: 1045.

³² Johannesburg Conference, 26aug-6sept 2002, Johannesburg, South Africa, „*Johannesburg Declaration on Sustainable Development*,” A/conf.199/L.6/REV.2, CAP. 4 si ART 17 http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/0409_l6rev2_pol_decl.pdf; vizitat pe: 05.04.2011, ora: 11:02.

economic și social. În ceea ce privește atingerea acestor deziderate tot în document găsim referiri la caracterul de lungă durată pe care-l implică perspectiva dezvoltării durabile.³³

Dezvoltarea reprezintă un proces inevitabil pentru omenire, observarea legăturii strânse între acesta și efectele pe care le produce asupra mediului a fost esențială pentru cunoașterea și ameliorarea efectelor sale pe termen lung.³⁴

Astăzi problema mediului înconjurător trece dincolo de zona clasică, fiind din ce în ce mai integrat în cadrul altor segmente de activitate deoarece este componenta sine qua non a conceptului de dezvoltare durabilă care încă nu este aplicat la nivel mondial conform caracterului său orizontal.³⁵

Deși lumea a ajuns la un numitor comun în ceea ce privește iminența unui pericol ecologic în condițiile ciclului de dezvoltare perpetuu fără măsuri de protecție a mediului, când se ajunge la o acțiune cu adevărat comună în domeniu, interesele divergente ale statelor, capătă încă, o greutate semnificativă.

Astfel, se nasc exemple de tipul Statelor Unite care în ciuda faptului că sunt membri fondatori ai Organizația Națiunilor Unite, au refuzat aplicarea Protocolului de la Kyoto, unul dintre cele mai importante documente ale Organizația Națiunilor Unite privind aria de mediu.³⁶

³³ Johannesburg Conference, 26 aug-6 sept 2002, Johannesburg, South Africa „*Johannesbourg Declaration on Sustainable Development*,” A/conf.199/L.6/REV.2, CAP. 4 și ART 23, http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/0409_l6rev2_pol_decl.pdf; vizitat pe: 05.04.2011, ora: 11:06.

³⁴ Pe termen scurt nu avem mari reușite din două motive considerăm noi, anume ca nu există o expertiză clară științifică în domeniu la momentul respectiv și pe de altă parte efectele în domeniul mediului se obțin în cea mai mare parte pe termen mediu și lung. Dar sunt și o mulțime de alți factori pe care nu am risca să-i numim secundari, cum ar fi interesele divergente ale statelor, un exemplu elocvent ar fi statele puternic industrializate și cele în curs de dezvoltare care aveau o problemă atunci. Arc peste timp au avut probleme și la negocierile „*Protocolului de la Kyoto*” Noiembrie 2001, Kyoto, Japonia.

³⁵ Conferința: „*Construirea Parteneriatului între Administrația Centrală și organizațiile societății civile în domeniul protecției mediului*” 22 martie 2011, Buc, „*Apel pentru dezvoltare durabilă*”, Documentul solicită Guvernului României recunoașterea dezvoltării durabile ca politică orizontală și aplicarea instrumentelor ce conduc la aceasta deoarece Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă, asumată de Guvern în 2008 o considerau inoperabilă din mai multe puncte de vedere”

³⁶ În cadrul Conferinței „*Pentru Dezvoltarea Durabilă în Educație*”, 17-18 martie 2011, a fost atins subiectul prin intermediul unei întrebări, ceea ce aduce în discuție încă o dată importanța sa pentru cetățeni” Deoarece vorbim de motivația celorlalte de a respecta documentul în aceste condiții. De asemenea aceeași problemă au ridicat-o și colegii noștri din cadrul Laboratorului de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius”, Facultatea de Istorie și Științe Politice, când am adus în prim plan ideea de dezvoltare durabilă la Conferința Laboratorului de pe 9 apr.

Dincolo de aceasta diferență de nuanță între politica dusă de Organizația Națiunilor Unite și cea dusă de SUA privind dezvoltarea durabilă, Organizația își continuă lupta în domeniu. Printre obiectivele acesteia pentru dezvoltare în acest mileniul, prevazute în „Declarația Mileniului” adoptată în 2000 la Summit-ul Mileniului și care este unica agendă globală în domeniul dezvoltării asupra căreia există un acord la cel mai înalt nivel între majoritatea statelor lumii.

Fiecare țară va dopta ținte corelate cu obiectivele mileniului și astfel se va obține un mecanism de monitorizare a progresului la scară națională, regională și globală.³⁷

Printre obiectivele mileniului toate legate într-o mare măsură de ideea de dezvoltare durabilă, găsim la obiectivul numerotat cu 7, asigurarea durabilității mediului.³⁸ Acest lucru ne arată necesitatea menținerii aceluiași drum început în 1972 și îmbunătățirea sa permanentă ca și condiție esențială pentru bunăstarea omenirii care în fond ar trebui să fie un deziderat comun tuturor actorilor internaționali dincolo de interesele și suspiciunile lor particulare.

Dimensiunea Europeană

În ceea ce privește dimensiunea dezvoltării durabile la nivel european, aceasta începe timid dar rolul Uniunii la nivel internațional a crescut constant. Astăzi, „Uniunea Europeană aplică unele dintre cele mai avansate standarde de protecție a mediului din lume, elaborate de-a lungul anilor pentru a soluționa o multitudine de aspecte însă se confruntă și cu mari schimbări economice ce au efecte și la nivel ecologic.

Prioritățile zilei sunt lupta împotriva schimbărilor climatice, conservarea biodiversității, reducerea problemelor de sănătate cauzate de poluare și utilizarea mai responsabilă a resurselor naturale.

Atingerea acestor obiective prezintă un dublu avantaj: nu numai că protejăm mediul ci contribuim și la creșterea economică prin încurajarea inovării și a spiritului antreprenorial”³⁹

Astfel de la o Europă razboinică, un continent pe care „marii precursori ai ideii europene și-l imaginau mai degrabă ca o organizație de securitate

³⁷ Site oficial pentru informare ONU: <http://www.onuinfo.ro/odm/> , vizitat pe: 29.03.2011, ora:23:56.

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ Site-ul oficial al UE: : http://infoeuropa.eu/pol/env/index_ro.htm, 11.01.2011, ora: 15:43.

colectivă decât ca un regionalism european”⁴⁰ am ajuns treptat la o Europă a valorilor și am reușit depășind natural treptele bazale ale Piramidei lui Maslow,⁴¹ transpusa la nivel de state, să ajungem la ceea ce este Europa astăzi analizând securitatea și din perspectiva mediului înconjurător.

Credem în rolul civilizator al Uniunii Europene pe segmentul de mediu, dacă luăm în considerare acțiunile acestui organism de-a lungul timpului și rezultatele sale în domeniu, majoritar pozitive. Având în vedere ca Uniunea, și-a asumat dezvoltarea durabilă și totodată impune prin adoptarea aquis-ului său la integrare adoptarea conceptului și de către noii membri.⁴²

Uniunea Europeană, dincolo de idei și valori are o structură legală care a oferit posibilitatea unei evoluții sigure înainte de toate în acest domeniu dar și în altele. Uniunea este construită pe bază de tratat, funcționează prin prisma instituțiilor sale și se face simțită la nivelul societății prin valorile sale dar mai ales prin prisma aquis-ului⁴³ său.

Drumul parcurs de politica europeană de mediu a fost lung și anevoios dar cu toate problemele fie ele economice, sau politice, a reușit să treacă de la stadiul de idee la cel de notă din Piața Comună/Unică, mai târziu, la cel de politică astăzi.

Explicația „ignorării relative,, a problemelor de mediu în Tratatelor originare, s-a datorat contextului epocii⁴⁴, după cel De-al II-lea Razboi Mondial,

⁴⁰ Charles Zorgbibe „*Construcția europeană; Trecut prezent și viitor*” Editura: Trei, Buc. Anul: 1998, p. 5.

⁴¹ Piramida lui Maslow sau „*Teoria ierarhiei nevoilor*”,, a fost elaborată de psihologul american Abraham Maslow. Acesta, își începea dizertația pe baza explicării piramidei sale și afirma că ființele umane sunt motivate de anumite nevoi nesatisfăcute și că nevoile situate pe treptele inferioare ale piramidei trebuie satisfăcute înainte de a se putea ajunge la cele superioare. Treptele piramidei lui Maslow sunt cinci și începamnd cu baza ele constau în: nevoi fiziologice, de siguranță care poate viza și protecția împotriva îmbolmăvirilor, afecțiuni, autorespect ori autorealizare”. Fragment preluat de pe: <http://onlineaers.ro/wordpress?p=358> vizitat pe 17.11.2010, ora: 15:42.

⁴² Viorel Marcu, Nicoleta Diaconu, Nicolae Purda, „*Documente de Drept International Public; Adoptate la nivel european*”, Culegere, Editura: Lumina Lex, Buc. Anul: 2002, pp. 1-464.

⁴³ Iordan Gheorghe Barbulescu, „*Dictionar Trilingv al Uniunii Europene*”, Editura: Tritonic, Buc. Anul: 2006, p.320

⁴⁴ Concluzie la care am ajuns în urma studiului următoarelor lucrări: Rachel. A Chichovsky „*Integrating the environment; The european court and the construction of supranational policy*” din „*Journal of European public policy*,” vol. V, nr. 31998, p. 389; Charles Zorgbibe, Op. cit. p.p. 20-391; Jean Baptiste Duroselle, Andre Kaspi, „*Istoria relațiilor internaționale 1948-până în zilele noastre*,” vol II, Editura: Științelor Sociale și Politice, Buc. 2006, p.p. 348-353; Felician Cotea „*Drept comunitar european*” Editura: Wolters Kluwer Ro, Anul: 2009, p.p. 33-35.

Europa era zdruncinată. Dorința clară era aceea a păcii și a reconstrucției, nicidecum a îngrijirii de mediului înconjurător.

Cu toate acestea Uniunea a urcat de-a lungul existenței sale câteva trepte importante, fiecare având un rol esențial în contextul de atunci cum ar fi interesul pentru o pace stabilă susținută de schimbul economic între țări și reconstrucția economică, ulterior interesul pentru mediu devenind din ce în ce mai important Uniunea fiind un susținător al integrării practicilor sănătoase privind mediul și în cadrul altor politici.

Astăzi avem peste 250⁴⁵ de directive în domeniu, iar preocuparea Uniunii pare să se îndrepte către o nouă treaptă aceea a îmbinării noilor tehnologii și a economiei cu atitudinea prietenoasă față de mediu.

Statele membre, în contextul global vedem că au un sistem bun în ceea ce privește mediul înconjurător însă nu este mereu aplicat corespunzător.

„La nivel European, reglementările privind protecția mediului au apărut după anii 1970, odată cu conștientizarea problemelor din acest domeniu, prin diversificarea canalelor de propagare a informației. Până atunci singurele intervenții aparuseră în urma unor evenimente precise și au avut un caracter temporal scurt.”⁴⁶

Din 1957 până la Summit-ul de la Paris, „problemele de mediu nu reprezentau o problemă de top pentru autoritățile publice sau economice. În ultima parte a anilor 60` nici o țară europeană nu avea o politică de mediu clară. Înainte de 87, mediul nu era cunoscut ca o competență legală a Comunității Economice. Totuși legi pentru protecția mediului erau justificate pentru ridicarea barierelor în comerțul liber.”⁴⁷

În concluzie preocuparea pentru acest domeniu nu a lipsit cu desăvârșire până la puncrul 1970. Privind către normele din perioada anilor 60 vom observa existența Directivei 67/548/CEE⁴⁸ care privea etichetarea ambalarea și clasificarea substanțelor periculoase de asemenea putem observa Directiva 70/220/CEE.⁴⁹

⁴⁵ Site-ul oficial al UE:

http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/environment/article_7292_ro.htm, vizitat pe 20.01.2011, ora:17:20.

⁴⁶ Razvan Calin, Cristian Teodor, „Politica de mediu”, Seria Europeana, Eitura: Uniunii Europene, Anul:2007, p.4.

⁴⁷ „Ghid pentru politici si probleme de mediu”, CAP 3 „Evolutia politicilor Uniunii Europene” BSP2, SME FIT, SITE http://www.Ghid_politici_probleme_mediu/

⁴⁸ Directiva, 67/548/CEE Clasificare, „Etichetare și ambalare substanțe periculoase” UOL 76-21 1970.

⁴⁹ Directiva, 70/220/CEE,, Poluarea aerului de către motoarele auto” UOL 76-21 1970.

Tratatul Comunității Economice a CĂrbunelui și OȚelului, avea ca scop⁵⁰ să contribuie la formarea granițelor unei piețe comune a cărbunelui și oțelului pentru a crește economic și a ameliora nivelul de trai în statele membre.

Acest tratat nu prevede dispoziții referitoare la mediul înconjurător. Ulterior, el va fuziona cu Tratatul Comunității Economice Europene și cu Tratatul Comunității Economice Europene a Energiei Atomice primind și o serie de alte tratate⁵¹, care nu conțin nici ele norme precise privind mediul înconjurător la nivel comunitar.

Acest lucru nu a însemnat că măsurile de mediu în acea perioadă erau total inexistente în statele membre, ci doar că, fiecare stat avea specificațiile sale în domeniul mediului, ceea ce a creat un puzzle de norme.

Așa cum era de așteptat „măsurile naționale au început să intre în conflict cu drepturile de liberă circulație a marfurilor și s-a simțit imediat nevoia unor politici care să includă mai multe state,⁵².

Astfel, urmarea conferinței globale susținută de Organizația Națiunilor Unite în 1972⁵³ a avut ca și corespondent la nivel comunitar susținerea Conferinței de la Paris derulată în intervalul aceluiași an, și unde „șefii de stat sau de guvern au subliniat importanța unei politici comunitare pe mediu.

Având în vedere acest lucru ei au invitat instituțiile comunitare să stabilească înainte de 31 iulie 1973 un program de acțiune pentru mediu cu sarcini precise.”⁵⁴ Acesta este contextul în care ia naștere primul „Program de Acțiune pentru Mediu”⁵⁵.

Programele de Acțiune pentru Mediu constau într-o combinație de proiecte pe termen mediu și lung având legături în ceea ce privește viziunea lor strategică în vederea ameliorării problemelor de mediu.

⁵⁰ „Tratatul CECO,” art. 12.

⁵¹ Felician Cotea, *Op. cit.* p.p. 38-39.

⁵² Răzvan Călin și Cristian Teodor, *Op. cit.*, p.11.

⁵³ Iordan Gheorghe Barbulescu, „Uniunea Europeana; Politicile Extinderii”, Editura: Tritonic, Anul: 2006, p.462.

⁵⁴ Paris Summit, 1972, France „Statement of the Paris Summit,” 19/21 oct 1972, dans Bulletin of the European Communities, october 1972, no.10. pp.14-26, Copyright European Communities, http://www.ena.lu/statement_paris_summit_19_21_october_1972-020002284.html; vizitat pe: 04.04.2012, ora: 14:30.

⁵⁵ Consiliul European 1972, Primul Program de Acțiune pentru Mediu, „Este recunoscut faptul că ar trebui acordată o atenție deosebită mediului înconjurător în contextul expansiunii economice și îmbunătățirii vieții. Rezultatul acestei stări de fapt a fost Primul PAM și o serie de directive care i-au urmat” fragment preluat de pe: <http://www.eu4journalistas.eu/index/dossiers/english/C40>, vizitat pe 20.11.2010, ora: 12:44.

La momentul intrării în funcțiune a primului Program de acțiune pentru mediu, baza sa legislativă era formată din „articolele ce descriau înfaptuirea Pieței Comune (art.100.102 TCE, Art. 235 actual 308 TCE sau 130.s. AUE)”⁵⁶, iar situația va continua astfel până la Actul Unic European.

Ceea ce este important este că încă de la primul Program de acțiune pentru mediu putem observa inserția unor minime standarde⁵⁷ privind combaterea poluării la nivel sectorial .

Programul a fost „elaborat de către sefi de stat și de guvern ai comunității. Deși primele măsuri s-au concentrat mai degrabă pe repararea daunelor deja aparute, chiar primul Program de acțiune pentru mediu a enunțat principiile de prevenire, care au fost parțial reluate, lărgite și completate de următoarele Programe de acțiune pentru mediu”⁵⁸.

„Primul program stabilește, pentru prima oară obiectivele și principiile acțiunii comunităților așezând față în față rolul pe care principiile de prevenire și al poluatorului plătit ar fi trebuit să-l joace ca elemente cheie ale apropierei comunitare. De asemenea, aceasta subliniază nevoia unei gestiuni raționale a resurselor naturale ca un corolar necesar unei dezvoltări armonioase a activităților economice și unei expansiuni continue și echilibrate. Sunt prevăzute câteva acțiuni specifice în privința gestiunii deșeurilor dar, accentul este pus mai ales pe o acțiune curativă a materiei.”⁵⁹ Este important de observat pentru lucrarea de față că de la acest punct avem o referire timidă la gestionarea rațională a resurselor naturale.

Anul 1977-1981⁶⁰ aduce cu sine un nou pas în ceea ce privește atenția Uniunii la nivelul mediului, cristalizat în forma Program de acțiune pentru mediu⁶¹ care, nu avea însă diferențe de fond față de Programul de acțiune pentru mediu 1 ci era mai degrabă o continuare a acestuia. „Al II-lea Program de acțiune pentru mediu pune bazele unui schimb în abordarea comunitară

⁵⁶ Iordan Gheorghe Barbulescu, *Op. cit.* p 463.

⁵⁷ Consiliul European 1972, Environment 1st Action Programme.

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ Ana Maria Dobre, Ramona Conan, „România și Integrarea Europeană”, Editura: Institutul European, Anul 2004, p . 117.

⁶⁰ 1981 coincide cu intrarea celui de-al 10-lea stat în Comunitate, anume Grecia ceea ce „a ajutat ca motivație pentru realizarea transferului Serviciului de Mediu și Protecția Consumatorului de la Directoratul General III((Politica pe Industrie) LA DG XI (MEDIU) ceea ce a condus la reglementarea în domeniul mediului a siguranței nucleare și protecție civilă.” Fu Cong, „The evolution and transformation of european environmental policy and law”, Institute of European Studies, Chinese Academy of Social Sciences, Editura: Springer, Asia Europe Journal, Vol.6, Nr.2, Anul 2008, p.4.

⁶¹ 2nd European Action Plan 1977-1981 .

instituind un demers fondat mai mult pe prevenirea formării deșeurilor. Se da prioritate acțiunilor care privesc apa și aerul.”⁶² Era întocmit pentru o perioadă de 4 ani. După care va fi formulat Programul de acțiune pentru mediu 3 care ocupa ca și perioada de timp intervalul dintre 1982 și 1986.

„Atenția în acest program cădea asupra împletirii aspectelor social-economice cu politica de mediu și nevoia de a reintări chestiunile legate de impactul asupra mediului, de continuarea acțiunilor planului anterior și implicit importanța folosirii analizelor de cost beneficiu în analiza programelor și a efectelor lor asupra condițiilor economico-ecologice și a structurilor existente în Comunitate,”⁶³ acesta, în fond este un principiu de dezvoltare durabilă.

„Al 3-lea Program de acțiune pentru mediu aduce deci obiectivul declarat al unei gestiuni integrate a problemelor poluării pentru a evita transferul problemelor de la un sector al mediului la altul în rațiunea unei abordări legislative foarte specializate și sectorizate.”⁶⁴

Din punct de vedere al specificatiilor privind mediul cele 3 Programe de acțiune pentru mediu se pot încadra în aceeași categorie din două considerente. Primul se datorează scopului comun celor trei de protejare a mediului fiecare aducând bineînțeles îmbunătățiri acolo unde era cazul dar mai ales unde se putea.⁶⁵

A II-a caracteristică, comună celor trei planuri și cea care ne-a determinat să o plasăm în aceasta categorie este legată de faptul că până la Actul Unic European în 1996, legislația față de mediu nu era trecută ca și domeniu de sine stătător într-un tratat.

Situația dintre anii 1973-1986, văzută global a avut câteva evenimente importante pentru comunitatea europeană provocând schimbări și îmbunătățiri și în ceea ce privește mediul.

Ulterior, la Conferința de la Paris liderii de stat și de guvern au afirmat necesitatea îmbunătățirii calității vieții și mediului înconjurător.⁶⁶ Situația la acel moment cerea atenție atât din punct de vedere al industriei și economiei cât și a părții sociale sau de mediu.

⁶² Ana Maria Dobre Ramona Coman, *Op. Cit.* p.117.

⁶³ Fu Cong, „*The evolution and transformation of european environmental policy and law*”, Institute of European Studies, Chinese Academy of Social Sciences, Editura: Springer, Asia Europe Journal, Vol.6, Nr.2, Anul 2008, p.4.

⁶⁴ Ana Maria Dobre Ramona Coman, *Op. cit.* p. 118.

⁶⁵ Este foarte important ca în momentul în care facem analiza să avem în vedere atât acțiunile cât și contextul în care s-a acționat.

⁶⁶ Commission 6th General Report 1972.

Comunitatea se afla în plin proces de extindere ce aducea cu sine noi valuri de lărgire⁶⁷ însă un număr mai mare de state atrage după sine noi provocări legate atât de economic politic cât și de aspectele de mediu care erau diferite în funcție de atenția pe care fiecare stat o oferise domeniului respectiv dar și a nivelului de dezvoltare la care ajunsese.

„Procesul de lărgire a Uniunii Europene este bogat în provocări și în posibilități nu doar pentru țările candidate ci și pentru Europa în ansamblul ei.”⁶⁸ Posibilități, care la rândul lor necesitau acțiuni specifice din partea comunității în vederea menținerii a ceea ce a obținut și de a-și îmbunătăți pe cât posibil situația „expansiunea economică nu reprezintă punctul final: ci principalul sau obiectiv ar trebui să fie estomparea sau eliminarea disparităților economice... și ar trebui să reprezinte și o îmbunătățire a condițiilor de viață de asemenea. O atenție sporită va fi oferită protejării mediului astfel progresul sa fie cu adevărat în slujba umanității”⁶⁹

Alte măsuri luate pentru mediu în perioada 1973-1986 țin de cele 3 programe de acțiune pentru mediu care veneau să suplinească lipsa prevederilor din tratat în domeniul mediului. În aceste condiții⁷⁰ Comunitatea, a realizat legislație secundară prin intermediul acestor programe de acțiune pentru mediu referitoare la o gamă variată de domenii precum apa, aer, zgomot, chimicale, deșeuri, etc.

„Comunitățile s-au dotat deci, progresiv, cu un impresionant arsenal legislativ care va cuprinde în ajunul intrării în vigoare a Actului Unic European mai mult de 150 de regulamente directive și decizii privind apa, aerul, zgomotul, gestiunea deșeurilor și a substanțelor periculoase, protecția faunei, florei și a peisajelor naturale. Comunitatea a adoptat de asemenea, un anumit număr de proceduri inovatoare în materie de protecție a mediului printre care primul exemplu de legislație cu privire la evaluarea impactului mediului.”⁷¹

Anul 1980 aduce Europa în recesiunea economică mondială și cu aceasta la nivelul comunitar se creează un val de europenism însă cu toate

⁶⁷ 1973 Marea Britanie, Olanda, Danemarca părăsesc AELS și se alătură CEE. Norvegienii votează prin referendum împotriva aderării, 1981 Grecia devine al 10 stat membru al Comunității, 1986 adera Spania și Portugalia, Agenda Euro 2000.

⁶⁸ Ana Maria Dobre Ramona Coman, *Op. Cit.* p 111

⁶⁹ „Declaration of the Council of the European Communities and the Representatives of the Governments of the Member states meeting in the Council” of 22 november 1973 on the Programme of Action of the European Communities on the Environment.

⁷⁰ Găsim referiri și în Tratatul de la Roma dar nu pe un capitol separat de mediu deoarece acesta nu există.

⁷¹ Ana Maria Dobre, Ramona Coman, *Op. cit.* p. 118.

acestea cinci ani mai târziu sub presedenția lui Jeques Delors⁷² se naște „Carta Albă” privind calendarul pentru realizarea Pieței Unice europene⁷³. Poate că nu ar fi reprezentat un interes deosebit pentru tema noastră acest moment dacă nu am fi avut în această carte și specificații referitoare la mediu, cu toate că ele nu au fost prezentate explicit în cadrul sau sau în scopul documentului, care era de a armoniza tehnic standardele vizând îmbunătățirea competitivității industriei comunitare prin armonizarea legislativă limitată prin directiva, a cerințelor esențiale de siguranță, obligația de a elibera specificații tehnice de către instituții recunoscute de standardizare pentru ca marfa să poată circula liber iar statele membre erau obligate să recunoască și să accepte aceste standarde. Ele deși au în principal o componentă economică așa cum o spune chiar și Carta al carei scop era de a crea „unui spațiu fără frontiere interne, în care libera circulație e asumată potrivit tratatului,”⁷⁴ găsim la capitolul standarde, legături cu domeniul mediului și sunt aduse în discuție chiar și posibile obstacole aduse de dezvoltarea tehnologiei cărora teoretic Carta trebuia să le facă față .

O alta speță cu impact direct asupra politicii de mediu este hotărarea Curții Comunităților Europene de Justiție din 1985⁷⁵ care decide că „în ciuda absenței unei referiri exacte în tratate, protecția mediului devenise unul dintre obiectivele esențiale ale comunităților,”⁷⁶ pe cale de consecință Curtea hotără că pot fi aduse anumite limitări principiului liberei circulații a marfurilor.

Se produce asadar un fenomen de inversare a rolurilor între domeniul economiei reprezentat prin Piața Comună și cel al mediului, care de la acest moment se va simți tot mai pregnant în legislația Uniunii Europene și la nivelul societății deși Uniunea va căuta constant un echilibru între cele două.

Astfel „anii 1986-1987 pot fi numiți anii primei reforme a dreptului comunitar originar deoarece în 17 feb 1986 a fost semnat Actul Unic European, care a intrat în vigoare la 1 iulie 1987. Prin Actul Unic European prevederile

⁷² „Pe numele său întreg Jacques Lucien Jean Delors, născut în Franța a avut presedenția Comisiei Uniunii Europene și a făcut parte din corpul executiv al Comunității Europene”. Fragment preluat de pe: <http://www.britanica.com/EB.checked/topic/156721/jaques-Delors>, vizitat pe 12.11.2010, ora: 18:59.

⁷³ Pascal Fontaine, „Europa în 12 lectii,” Editura:Comunității Europene, Bruxelles, Anul:2006, p. 31.

⁷⁴ „Carta albă,” iulie, 1985, privind responsabilitatea la nivelul mediului.

⁷⁵ „Hotărârea Curții Comunităților Europene de Justiție, Avocatul Republicii contra Asociația de Apărare a Arzătorilor de uleiuri folosite 1985, 531CJCE OFF 260/83”.

⁷⁶ *Ibidem*.

comunitare au fost extinse asupra unor noi domenii de activitate cum ar fi cercetarea sau protecția mediului înconjurător.”⁷⁷

Anul 1986 este anul din care nu vom mai căuta crâmpoie de mediu prin diverse documente legislative ci avem pentru prima dată într-un tratat⁷⁸ protecția mediului ca domeniu de sine stătător⁷⁹.

Actul Unic European este o consecință fericită a proiectelor de reformă a comunității europene, de până atunci. A fost adoptat la conferința interguvernamentală susținută în urma Consiliului European de la Milano⁸⁰, și Actul Unic European, a fost adoptat cu unanimitate.

„Tot în ideea realizării obiectivului principal al acestei perioade în rândul politicilor comunitare a fost introdus un capitol referitor la crearea Uniunii Economice și monetare și s-a extins politica de integrare la trei noi sectoare: coeziune economică și socială, cercetare și dezvoltare tehnologică, protecția mediului înconjurător.”⁸¹

Capitol VII, al Actul Unic European arată cum politica pentru mediu, evoluează de la 1972 când încep primele încercări de a contura o atitudine globală pentru mediu la primele Programe de acțiune pentru mediu când nu aveam încă un domeniu de mediu de sine stătător dar erau crâmpoie incluse ale acestuia în Piața Comună⁸²

Acest capitol se rasfrânge și asupra politicii economice prin intermediul principiilor pe care le impune, anume: poluatorul plătește, controlul poluării de la sursă, standarde integrate privind poluarea.”⁸³ Aceste principii nu sunt deloc străine conceptului de dezvoltare durabilă.

De asemenea nu poate fi de neglijată nici ideea de analiză asupra impactului de mediu care face parte din procedurile inovatoare adoptate în materie de mediu de către comunitate ante Act Unic European.

⁷⁷ Site de stiri si informatii despre Uniunea Europeană, www.Europeana.ro, Articolul: Delors Jaques, 2.Ian. 2009, <http://www.europeana.ro/index.php/2010/11/21/delors-jacques/>; vizitat pe: 27.03.2011, ora 13:35.

⁷⁸ Tratatul reprezintă principalul izvor de drept internațional.

⁷⁹ „Actul Unic European,” este în vigoare din 1987. Titlul: VII, al acestui document este dedicat mediului.

⁸⁰ Consiliul European de la Milano, 28-29 iunie, 1985.

⁸¹ Felician Cotea, *Op cit.* p. 79.

⁸² „Tratatul Comunitatii Europene, art. 100 si 102 , 235-308, Tratatul Comunitatii Economice Europene, art. 235, art. 300s din, Actul Unic European,” fragment preluat din Iordan Gheorghe Bărbulescu, *Op. cit.* p.463.

⁸³ Fu Cong, „The evolution and transformation of european environmental policy and law”, Institute of European Studies, Chinese Academy of Social Sciences, Editura: Springer, Asia Europe Journal, Vol.6, Nr.2, Anul 2008, p.4, 6.

„Titlul VII al Actului Unic European, „spune explicit că va exista o competență complementară celei statuate pentru prevenirea și repararea daunelor provocate mediului ce stabilesc obiectivele și mijloacele de acțiune în respectivul sector,”⁸⁴.

Articolele 130R, 130s, 130T, se fundamentează pe obiectivul Comunității în ceea ce privește mediul anume „conservarea, protejarea și îmbunătățirea calității mediului pentru a obține ca și efect protejarea sănătății umane și a se asigura o utilizare prudentă și rațională a resurselor naturale.”⁸⁵ În acest articol legătura cu dezvoltarea durabilă este cât se poate de ușor de observat chiar dacă nu este folosit termenul ca atare.

În 1989 Agenția Europeană pentru Mediu se naște prin intermediul „Regulamentului 1210/90”⁸⁶, fundamentat pe Actul Unic European. „ A devenit operațională în 1994 odată cu stabilirea personalității juridice ...principala atribuție a Agenției Europene pentru Mediu se referă la : furnizarea informațiilor tehnice, științifice, și economice statelor membre și a țărilor terțe pentru elaborarea și aplicarea de măsuri de protecție a naturii; contribuția la crearea unei Carte Europene care să indice zonele cu risc ecologic și instalarea de stații de supraveghere, punerea în funcțiune a unei rețele comunitare de informare și supraveghere a solului, aerului și apei un sistem de informare directă asupra incendiilor pădurilor și ploilor acide.”⁸⁷

Mircea Duțu⁸⁸ aduce la finalul explicației un punct important de menționat, acela că, înafara statelor membre ale Uniunii Europene pot fi membre ale Agenției și alte țări europene. Cum a fost cazul României.⁸⁹

Finalitatea activității agenției consta în rapoartele sale.⁹⁰

Astăzi „, Agenția Europeană de Mediu, își păstrează sarcina de a furniza informații independente și sigure despre mediu, fiind o sursă majoră de informare pentru cei implicați în dezvoltarea, adoptarea, implementarea, și

⁸⁴ Iordan Gheorghe Bărbulescu, *Op. cit.* p. 463.

⁸⁵ Fu Cong, „*The evolution and transformation of european environmental policy and law*”, Institute of European Studies, Chinese Academy of Social Sciences, Editura: Springer, Asia Europe Journal, Vol.6, Nr.2, Anul 2008, p.4, 6.

⁸⁶ Council Regulation (EEC) no.1210/90 of 7 may 1990 On the Establishment of the European Environment Agency and the European Information and Observation Network.

⁸⁷ Mircea Duțu, *Op. cit.* p. 1, 16-18.

⁸⁸ Mircea Duțu, *Op. cit.*, pp. 16-19.

⁸⁹ Până la 1 ian 2007 când rămâne membru al Agenției Europene pentru Mediu dar devine și stat membru al UE

⁹⁰ Agenția a publicat primul său raport în 1995 „*Raportul Debbs*” și pe cel de-al II-lea iunie 1999 „*Mediul Europei în zorii mileniului trei*”, Mircea Duțu, *Op. Cit.* p.17-18.

evaluarea strategiei de mediu precum și pentru public iar numărul țărilor membre este de 32.”⁹¹

Cel de-al II-lea Program de acțiune pentru mediu începe în octombrie pe 19, anul 1986, și acoperă perioada 1987 și se încheie în 1992. Între timp, se produc schimbări importante în ceea ce privește statutul mediului în acțiunea comunitară.

„Între cei doi ani avem adoptarea Actul Unic European. În ceea ce privește Europa la nivel global, Comunitatea primește un nou membru în urma evenimentului din Berlin din 1990.”⁹²

În cadrul acestui program⁹³ accentul cade pe problematica poluării, fiind introduse standarde stricte de mediu, se urmărea îmbunătățirea capacității industriale respectând necesitățile mediului. Legea comunitară pe mediu era amintită în document și se dorea obținerea a cât mai multor informații despre mediu, având în vedere ca acum există organismul de culegere al informațiilor anume Agenția Europeană pentru Mediu. Alte caracteristici ale acestui program privesc realizarea unei legături mai strânse între domeniul mediului și educație și urmăreau îndeaproape controlul poluării.

„Procesul de constituire a Uniunii Europene a fost influențat și accelerat de o serie de evenimente internaționale care s-au derulat la sfârșitul celui de-al 9-lea și începutul celui de-al 10-lea deceniu al secolului trecut respectiv prabușirea sistemului comunist, caderea Zidului Berlinului”⁹⁴

„Tratatul de la Maastricht”⁹⁵ este un pas enorm făcut de comunitate spre dezvoltarea sa. Analizând modificările cu care vine acest nou tratat putem afirma astăzi că este esențial. Nașterea Uniunii Europene se afla în acest document, ce va modifica substanțial toate tratatele de până la momentul 1992 respectiv 1993.

Înfățișarea acestui Tratat este de construcție pe trei piloni. Zona de interes pentru studiul nostru este reprezentată de pilonul 1, unde este cuprins domeniul cercetării și al mediului înconjurător. În acest pilon modalitatea de

⁹¹ Site oficial al Agenției Europene pentru Mediu, <http://www.eea.europa.eu/ro/about-us/who>, vizitat pe 24.03.2011, ora: 00:23.

⁹² 1990-Căderea zidului Berlinului fosta Germanie de est intră în CE,

⁹³ Fu Cong, „The evolution and transformation of european environmental policy and law”, Institute of European Studies, Chinese Academy of Social Sciences, Editura: Springer, Asia Europe Journal, Vol.6, Nr.2, Anul 2008, p7.

⁹⁴ Drept comunitar european felician cotea pp.81-82

⁹⁵ Treaty on European Union, Official Journal, C191, 29 iul 1992, preluat de pe: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>

decizie este una de tip supranațional(federatie). De altfel, „tratatul a avut o influență majora în modificarea procesului de decizie în ceea ce privește respectul pentru mediu...Articolul 130S (1) Consiliul poate vota doar cu majoritate calificată la propunerea Comisiei cu excepție în ceea ce privește suplimentul de energie...mai mult decât atât odată cu introducerea procesului de CO-decizie politica de mediu primește drept de veto, Uniunea Europeană întărește rolul ecologiștilor în Parlament. În tratat sunt referiri și la fondul de coeziune care are efecte asupra mediului.”⁹⁶ Când vorbim despre „Tratatul de la Maastricht” și mediu facem referire la articolele 95, 174, 176⁹⁷. Competența în domeniul mediului este mixtă în acest tratat UE-state membre statele putând să adopte măsuri superioare celor minim obligatorii în Uniune, art. 176 TCE.⁹⁸

„Tratatul de la Maastricht” ridică protecția mediului printre obiectivele acțiunii comunităților... nu aduce decât puține modificări în ceea ce privește principiul de integrare a preocupărilor mediului în celelalte politici: formularea de la Maastricht e cu mai puțin fermă decât a AUE deoarece se spune ca aceste preocupări trebuie să fie integrate”⁹⁹

Art. 174.2 vorbește despre principiile politicii de mediu anume: „acțiunea preventivă, precauția, corectarea efectelor, cine contaminează plătește, subsidiaritatea”¹⁰⁰

„Obiectivele art.2 TCE, 174 TCE, 6 TUE, sunt: dezvoltarea sustenabilă, conservarea, protecția și îmbunătățirea calității mediului, protecția sănătății persoanelor, utilizarea prudentă și rațională a resurselor naturale, dezvoltarea unor politici la nivel internațional menite a rezolva problemele regionale sau mondiale de mediu., asigurarea unui nivel ridicat de protecție”¹⁰¹

Autorul oferă trimiteri la surse de tipul tratatelor, directivelor pentru a explica aceste obiective. Despre modul în care este organizată legislația de mediu ne putem crea o imagine succintă apelând la aceeași sursă anume „politicile extinderii”. Aici vom găsi ramurile pe care le cuprinde legislația de mediu, anume: apa, atmosfera, fauna flora și conservarea naturii, reziduri

⁹⁶Fu Cong, „*The evolution and transformation of european environmental policy and law*”, Institute of European Studies, Chinese Academy of Social Sciences, Editura: Springer, Asia Europe Journal, Vol.6, Nr.2, Anul 2008, p7.

⁹⁷ Tratatul Comunității Europene, Roma, 25 martie, 1957. Titlul XVI. www.eurlex.ro

⁹⁸ Iordan Gheorghe Barbulescu, Op. cit. p.304.

⁹⁹ Ana Dobre Ramona Coman, Op. cit. p.121

¹⁰⁰ Tratatul privind Uniunea Europeană, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C191, 29 iulie 1992, art 174.2.

¹⁰¹ Iordan Gheorghe Barbulescu, op. cit. pp. 464-465.

substanțe chimice și periculoase, zgomot¹⁰² fiind expuse tipurile de documente¹⁰³ sau articole importante pentru fiecare dintre ele.

„De remarcat că, începând cu 1992 programele de acțiune cuprind și măsuri de cooperare cu statele vecine și cu cele aflate în curs de dezvoltare ca urmare a noilor abordări referitoare la mediu ce era înțeles ca o problemă globală.”¹⁰⁴

Programul de Acțiune pentru Mediu 5, a fost adoptat la 1 feb 1993 însă a suferit modificări în anul 1995.¹⁰⁵ Și se va sfârși în 2000 „Structura acestuia este pe două ramuri: una stabilește starea actuală a mediului și conturează strategii privitoare la atingerea obiectivului de mediu. Cealaltă stabilește obiective clare ce ar trebui aplicate de Comunitate pentru a rezolva problemele de mediu ce se ivesc în statele în curs de dezvoltare din centrul și estul Europei”¹⁰⁶

„După 1993 programul de acțiune era necesar să fie în armonie cu articolul 175 (3) adoptat prin procedura legislativă a comunității, ceea ce înseamnă că PAM-urile ulterioare deveneau izvoare de lege.”¹⁰⁷

În 1992 politica de mediu se asociază cu cea de dezvoltare durabilă. Ca urmare a noilor abordări referitoare la mediu.

Anul 1998 „în cadrul procesului de la Cardiff Comisia a prezentat planul său cu privire la o strategie europeană în materie de mediu. Un raport al Comisiei a prezentat de asemenea Strategia Europeană¹⁰⁸ în materie de dezvoltare durabilă și obiectivele pe termen lung. „Acestea se vor regăsi mai târziu în cel de-al 6-lea Program de Acțiune pentru Mediu”¹⁰⁹

Evenimentele desfășurate la nivelul Uniunii în aceasta perioadă țin de noi aderări la Uniune ceea ce va aduce și noi provocări pentru aceasta . Dupa

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Tipurile de documente ce alcătuiesc aquis-ul comunitar: tratate, în baza cărora se adoptă decizii, regulamente, directive, recomandări, avize. Surse pentru mai multe informații: Protecția mediului înconjurător, centru de resurse juridice buc. 2004 p.5-6, Felician Cotea, *Op. cit.* pp.409-473.

¹⁰⁴ Iordan Gheorghe Barbulescu, *Op cit.* p.463.

¹⁰⁵ Helen Wallace, William Wallace, Mark A. Pollack, „*Procesul de elaborare al politicilor in Uniunea Europeana*”, Buc. Anul 2006, p.435

¹⁰⁶ Fu Cong, „*The evolution and transformation of european environmental policy and law*”, Institute of European Studies, Chinese Academy of Social Sciences, Editura: Springer, Asia Europe Journal, Vol.6, Nr.2, Anul 2008, p.8.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ Strategia Europeana pentru Dezvoltare Durabila a Consiliului Uniunii Europene, Bruxelles, 26 iunie 2006, preluat de pe: http://strategia.ncsd.ro/dbimg/27_fisiere_fisier.pdf

¹⁰⁹ Ana Maria Dobre, Ramona Coman, *Op cit.* p.122.

aderarea Suediei, Finlandei și Austriei în 1998 se anunță noi aderări, state precum Polonia, Cehia, Ungaria, Estonia, Cipru, Slovenia, care nu mai sunt constrânse de URSS ce între timp își aflase finalul.

La finalul programului în anul 2000 alte șase state¹¹⁰ își anunță candidatura. Acestea, vor constitui o provocare mai accentuată pentru Uniune atât din prisma politicii de mediu cât și a altor politici și aspecte.

Provocarea aderării acestor state constă în sechelele lăsate la toate nivelele de regimul communist. Aceste discrepanțe între viitorii membri și Uniune trebuiau estompate. „Marele salt spre est a cincea lărgire a Uniunii Europene concretizată la 1 mai 2004 stârnește noi speranțe și temeri atât pentru noii membri cât și pentru cei care aspiră să devină ca și pentru statele membre mai vechi...Elementul cel mai important în această dezbatere este constituit de implicațiile Revoluției numărului asupra structurilor actuale ale Uniunii și capacitatea de adaptare la o lărgire diferită de celelalte”¹¹¹ și am mai completa noi cu un alt factor de stres legat de situația în cauză ce își are originea în dezvoltarea internă diferită nu doar în domeniul mediului deși acesta ne interesează în mod deosebit al statelor ce aveau și mai ales a celor ce candidau pentru o viitoare aderare.

„Problema mediului din perspectiva celei de-a cincea lărgiri a Uniunii Europene este una sensibilă în opinia publică și mediile informate. Punctele de tensiune abundă: poluarea Dunării cu cianuri în 2001, centrale nucleare vechi care vor trebui închise la presiunea instituțiilor europene, calitatea apei puternic afectată de agricultura intensivă practică în țările Europei centrale și de est sau în general prăpastia care separă starea mediului din statele membre actuale de cea din statele candidate majoritatea studiilor efectuate subliniind că acest domeniu va avea nevoie de investiții în termeni financiari și de organizare.”¹¹² Având în vedere faptul că „UE posedă sistemul cel mai larg și cel mai inovator în protecția mediului la nivel regional.

Pentru a atenua șocul intrării unui număr mare de state cu nivele diferite de dezvoltare s-a adoptat Strategia de la Essen 9-10 în care s-a adoptat o strategie de preaderare pentru statele candidate. Interesul era de a strânge legăturile candidaților cu Uniunea dar și de a reduce oarecum decalajele. Sunt nenumărate conferințe în acest sens.”¹¹³

¹¹⁰ Letonia, Lituania, Slovacia, Malta, Bulgaria și România.

¹¹¹ Ana Maria Dobre, Ramona Coman, *Op. cit.* p 112-113.

¹¹² *Ibidem.*

¹¹³ Felician Cotea, *Op. cit.* p. 79.

Un alt eveniment deosebit de important ce are loc în perioada desfășurării celui de-al 5 lea Program de Acțiune pentru Mediu, este semnarea și intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam¹¹⁴ care a amendat Tratatul de la Maastricht dar nu l-a înlocuit. Scopul acestuia era de a rezilia cadrul în care Uniunea extinsă spre est să poată evolua.

„Tratatul de la Maastricht din 1992 vorbește despre o politică de mediu, iar tratatul de la Amsterdam din 1997 art.174 Tratatul Comunității Europene arată competența comunitară în sectorul mediu are în vedere întărirea măsurilor comune referitoare la mediu și protecția acestuia. Competența rămâne mixtă Uniunea Europeana-state membre.”¹¹⁵

„Odată cu revizuirea de la Amsterdam, dezvoltarea durabilă devine unul din obiectivele Comunității. Pus în relație cu acest concept obiectivul de integrare se găsește în versiunea Tratatului de la Amsterdam într-o dispoziție distinctă care este conținută în capitolul despre principiile comunității ceea ce da indicații despre importanța pe care o dăbândește treptat în dreptul comunitar.”¹¹⁶

În tratat au fost introduse evaluări strategice de impact asupra mediului. Noul art.6, de la începutul tratatului, vorbește despre necesitatea aplicării prevederilor de mediu și în cadrul celorlalte politici pentru realizarea unei dezvoltări durabile. Conceptul de dezvoltare durabilă apare ca și obiectiv fără a avea pretenția de lege.

„Tratatul de la Amsterdam stabilește o nouă procedură mult mai eficientă de decizie în ceea ce privește problemele de mediu. Chiar și după ce Tratatul de la Maastricht a reformat procesul de decizie, procedurile continuau să fie complexe... Tratatul de la Amsterdam a simplificat situația înlocuind cooperarea cu codecizia reducând riscul conflictului între prevederile legale.”¹¹⁷

„Tratatul Comunității Europene avea în vedere un rezonabil la nivel de protecție a mediului. În Amsterdam, însă, statele încă aveau puterea de a decide asupra unor măsuri de mediu pe teritoriul lor dacă era îngrijorat de o problemă majoră de mediu însă era necesar să anunțe Comisia asupra măsurilor luate care

¹¹⁴ Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, *Official Journal*, C 340, 10.noi, 1997.

¹¹⁵ Iordan Gheorghe Bărbulescu, Op. cit. p. 463.

¹¹⁶ Ana Maria Dobre, Ramona Coman, Op. cit. p. 121.

¹¹⁷ Fu Cong, „*The evolution and transformation of european environmental policy and law*”, Institute of European Studies, Chinese Academy of Social Sciences, Editura: Springer, Asia Europe Journal, Vol.6, Nr.2, Anul 2008, p.9.

verifică dacă acestea nu au fost cumva realizate pe baze de discriminare sau restricții deghizate de comerț.”¹¹⁸

„În perioada cuprinsă între Tratatul de la Amsterdam și Nisa respectiv 1999-2003, au avut loc evenimentele cele mai importante, pe scena Uniunii Europene, finalizarea și semnarea Tratatelor de Aderare cu o parte din fostele state din centru și estul și partea de sud a Europei și reforma instituțională...Conferința din 2004 având aceiași participanți ca la Nisa a deschis calea Tratatului Constituțional al Uniunii Europene.”

Tratatul de la Nisa ratificat în 2003 și intră în vigoare în 2005. Schimbările legate de mediu țin mai mult de comerțul exterior care poate afecta într-o măsură sau alta mediul.

Tot în 2003 este semnat și Tratatul Constituțional însă două state îl reping prin referendum¹¹⁹

La capitolul dezvoltarea durabilă „art. I-3(3) art 2(3) al Tratatului Constituțional amendat de Lisabona. Spune că Uniunea ar trebui să lucreze pentru obținerea dezvoltării durabile europene bazată pe creștere și stabilitatea prețurilor, o economie de piață competitivă, dorind angajare totală și progres social, și un înalt nivel de protecție a calității mediului. Și ar trebui să promoveze progresul științific și tehnologic.”¹²⁰

Comparativ cu TCE a TUE a adus subiectul dezvoltării durabile în economie. Uniunea s-a preocupat de acest concept atât la nivel intern cât și extern.¹²¹

Cel de-al șaselea PAM 2001-2010, Denumit „Viitorul Nostru Alegerea Noastră”,¹²² Acest program prezintă integrarea conceptului de dezvoltare durabilă în politica de mediu a UE dar și în cadrul altor politici comunitare cum ar fi în cadrul Summit-ului de la Cardiff unde s-a pus problema integrării aspectului de mediu și în alte politici.

În anul 2001 Consiliul European de la Ghotenbourg, „integrarea politicii de mediu a fost recunoscută ca una din prioritățile legii pe mediu. Iar dezvoltarea durabilă a fost introdusă în scris în PAM 6 devenind deasemenea o sarcină importantă a Agendei Lisabona. Începând cu anul 2003 revizuirile

¹¹⁸ Cum a fost cazul primei taxe eco pentru mașini în România.

¹¹⁹ De către Franța și Olanda.

¹²⁰ Tratatul Comunității Europene, Art I3(3) noul Art. 2(3) din Tratatul Constituțional ulterior amendat de Tratatul de la Lisabona. www.Eur-Lex, vizitat pe: 09:03.2011, ora: 23:37.

¹²¹ Art 2.5 Tratatul Constituțional amendat de Tratatul de la Lisabona.

¹²² „European Action Plan”, 2001-2010-2012.

anuale ale Comisiei au devenit indispensabile pentru evaluarea Agendei Lisabona.

Un alt punct important este acela ca integrarea politicii de mediu în celelalte politici a evoluat constant în cadrul Uniunii.

Ajunși la momentul Convenției pentru stabilirea unei Constituții pentru Europa, Comisarul pe mediu de atunci¹²³ a propus un proiect de protocol pe dezvoltare durabilă.¹²⁴ Dar propunerea nu a fost acceptată deși ar fi putut oferi factorilor de decizie o a doua șansă pentru a vedea efectele acțiunilor lor.

Din perspectiva Curții de Justiție competența sa prin acest tratat a fost extinsă și către Consiliul European¹²⁵ cuprinzând acum toate instituțiile europene. De la momentul Tratatului Constituțional se făcea posibilă o procedura pentru interesul popular.

PAM 6 prinde lărgirea Uniunii și cu România alături de Bulgaria., Al 6 lea Program de Acțiune pentru Mediu: stabilește liniile directoare în politica de mediu a Uniunii Europene și modalitatea de atingere a obiectivelor în domeniu promovând integrarea tuturor cerințelor de mediu în politicile și acțiunile comunitare. Accentul este pus pe corelația dintre mediu și obiectivele europene de creștere, competitivitate și ocuparea forței de muncă.

Ariile de acțiune pe care se concentrează programul sunt schimbările climatice, natura și biodiversitate, mediu și sănătate, resurse naturale și deșeur¹²⁶ pentru toate acestea avem ținte până în 2020 aceasta fiind noua viziune pe termen lung.

Despre Strategia de Dezvoltare Durabilă a Uniunii Europene, adoptată în iunie 2006, putem spune că vizează șapte provocări cruciale: schimbările climatice și sursele regenerabile de energie; transportul durabil; consumul și producția durabile; conservarea și managementul resurselor naturale; sănătatea publică.

Putem spune că încă de la primul Program de Acțiune pentru Mediu avem referiri la principii care vor ajuta ulterior la o dezvoltare durabilă acțiunea preventivă, poluatorul plătește.

¹²³ Margot Wallstrom, Secretar General al ONU, din partea Suediei.

¹²⁴ Wallstorm, „Draft Protocol on Sustainable Development”, Brussels, 2003. http://ec.europa.eu/archives/commission_1999_2004/wallstrom/pdf/psd.pdf, vizitat pe: 25.03.2011, ora:19:30.

¹²⁵ Tratatul Constituțional, Titlul III Art. 365(1). Preluat de pe: [www. Eur-Lex](http://www.eur-lex.europa.eu), vizitat pe: 26.03.2011, ora:21:24.

¹²⁶ Site-ul oficial al Guvernului Romaniei: <http://www.dae.gov.ro/admin/files/MEDIU.pdf> , vizitat pe 26.03.2011, ora:22:02.

Comisia propune un Plan de Acțiune pentru Mediu care se focusa pe „6 aspecte cheie, schimbarea climatică și energia curată, sănătate publică, excluziune socială, demografie, migrație, managementul resurselor naturale, transportul sustenabil, saracia globală.”¹²⁷

La adoptarea documentelor, s-a făcut simțit și pulsul societății prin consultațiile publice pe baza strategiei.¹²⁸ În documentul ce cuprindea deciziile finale ale dezbaterilor publice,¹²⁹ erau subliniate probleme precum, lărgirea Uniunii Europene cu 25 de state, lucru deloc de neglijat chiar și din prisma politicii de mediu deoarece noile state aveau standarde diferite privind mediul.¹³⁰

Un alt punct îl reprezintă țintele și inițiativele de dezvoltare ale Comunității alături de viitoarele provocări aduse de globalizare¹³¹ cum ar fi economia lumii, probleme ce țin de competitivitatea Europei la nivel global, industrializare și de-industrializare¹³², și resurse. Toate acestea au un impact direct asupra politicii de mediu.

„Planul de Acțiune” 2006 (modificat) cuprinde aspecte legate de cadrul legal de acțiune, probleme cheie, schimbări climatice și energie curată, sănătate publică excluziune socială și migrație și toate celelate puncte incluse în Agenda 21. Observăm astfel legătura indisolubilă dintre acțiunile globale privind mediul și acțiunile UE din acest domeniu și nu putem decât să apreciem acțiunea comună deoarece acesta este singurul mod eficient de reuși în atingerea

¹²⁷ Comitetul Economic și Social NAT/304 „Review of sustainable development strategy, Bruxelles 17.03.2006,” „ Communication from the Commision to the Council and the European Parliament on the Review of the Sustainable Development Strategy-a Platform for Actiuon COM(2005)658 final”

¹²⁸ Dezbaterile publice din 2004 iar documentația cuprindea : analize pe statistici, rezumatul întâlnirilor publice,răspuns la consultările publice și documentul ce cuprindea concluziile finale.

¹²⁹ Commision of the European Communites Bruxelles, 30 jul2004SEC20041042,, Commision Stafworking paper”,„Public consultation,” „Review of the European Union Sustainable Development Strategy”.

¹³⁰ „Tratat de Aderare,” perioadele de tranziție pe capitolul mediu.”Viorel Marcu, Nicoleta Diaconu, Nicolae Purda , „Documente de Drept Internațional Public;adoptate la nivel european,” culegere de documente, Editura: Lumina Lex, Buc. 2002 si Ileana Pascal, Monica Vlad, Stefan Deaconu și Codru Vrabie „Protecția Mediului Înconjurator” Editura: Centrul de Resurse Juridice, Anul; 2004 , Buc, Cap 22.

¹³¹ „Globalizarea reprezintă procesul prin care distanța geografică devine un factor tot mai puțin important în stabilirea și dezvoltarea relațiilor transfrontaliere de natură economică , politică și socioculturală. Rețelele de relații și dependențe dobândesc un potențial tot mai mare de a deveni internaționale și mondiale” Ioan Bari „Probleme globale contemporane,” Editura: Economică, Buc. Anul: 2003. p.34.

¹³² Comunicatul Comisiei „Fostering Structural Change:an Industrial Policy for an Enlarged Europe”COM (2004)274 FINAL OF 20.04.2004

obiectivelor globale de mediu, ceea ce ne arată că Uniunea este un actor responsabil pe arena internațională cel puțin la nivel legislativ.

Acțiunile concertate pentru mediu, se pot dovedi soluția salvatoare în contextul globalizării proces ce poate fi perceput ca „o lărgire, adâncire și accelerare a interconectării la scară mondială în toate aspectele vieții sociale contemporane”¹³³.

Astfel cum acționăm chiar și neintenționat negativ asupra mediului înconjurător, tot astfel trebuie să ne acumulăm forțele pentru acțiuni ferme, în vederea obținerii de rezultate privind ameliorarea mediului nostru de viață dar și al generațiilor viitoare.

Despre Programul de Acțiune pentru Mediu 6¹³⁴ putem spune că reprezintă primul Program de acțiune pentru mediu care face referire exactă la conceptul de dezvoltare durabilă, și a fost valabil până la sfârșitul anului trecut iar ulterior prelungit până în 2012

Încă din 2009 avem din partea Comisiei un Raport¹³⁵ care evidențiază necesitatea unei adaptări a conceptului de dezvoltare durabilă la realitățile Uniunii. După ce face o radiografie completă privind starea tuturor domeniilor cu care dezvoltarea durabilă intră în contact, și face referire și la Planul de Reconstrucție spunând despre acesta că „include măsuri care ajută la restabilirea încrederii și promovează angajările, iar pe lângă aceasta include propuneri pentru investiții inteligente ce vor ajuta la dezvoltarea abilităților și tehnologiilor viitoare pentru o creștere economică sustenabilă și combaterea sărăciei pe termen lung.”¹³⁶

Observăm cum în perioade de criză tot economicul pare să primeze și cu toată dorința Uniunii de a fi eco-durabilă trebuie deocamdată să găsească compromisul cel mai puțin dureros credem noi.

¹³³ Joseph. E. Stiglitz, „*Mecanisme Globalizării*,” Editura: Economică, Buc, Anul: 2008, p.26.

¹³⁴ Our Common Future 2010, „*Viitorul nostru, Alegerea noastră COM(2001)31, JOC154E 29.04.2001*”

¹³⁵ „*Communication from the Commission to European Parliament the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.*”

„*Mainstreaming sustainable development into EU policies, 2009 “;„Review of the European Union Strategy for Sustainable Development Bruxelles, 24.7.2009 COM (2009)400final.*”

¹³⁶ „*Communication from the Commission to European Parliament the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.*”

„*Mainstreaming sustainable development into EU policies, 2009 “;„Review of the European Union Strategy for Sustainable Development Bruxelles, 24.7.2009 COM (2009)400final.*” p. 1.

În acest context „este important să înțelegem modul de formulare al politicilor, dar mult mai important este să apreciem rolul cumulativ al reuniunilor, informale, al schimburilor de favoruri, al înțelegerilor tacite, ...al schimbului de informații pe coridoare și în cafenele...”¹³⁷ dacă privim din această perspectivă destul de apropiată de realitate de altfel putem afirma cu tărie că dorința Uniunii de a găsi mai ales pe timp de criză o cale de mijloc între economie și mediu este o utopie.

Cu toate acestea la nivel comunitar încă, se încearcă acest lucru. Oricum în materie de mediu Uniunea ocupa un loc fruntaș și evident luptă pentru al menține.

În ceea ce privește programul de lucru al Comisiei pe 2010 el vizează câteva aspecte importante din punct de vedere al mediului și are un nume sugestiv: „Este momentul să acționăm”¹³⁸

Un element comun al programelor de acțiune pentru mediu din 1992 este acela al dezvoltării durabile care sa va adauga politici de mediu iar dupa criteriul legal putem împărți programele de acțiune în două categorii înainte și post Act Unic European . Principiul dezvoltării durabile va consolidat permanent în cadrul Programelor de acțiune pentru mediu-urilor.

Tratatul de la Lisabona este cel mai nou tratat al UE, având ca destinație înlocuirea ,Tratatului Constituțional și de modificare a Tratatului de la Maastricht și a Tratatului de Instituire a Comunitatii Europene. Tratatul a intrat în vigoare în 2009. „există 3 motive fundamentale pentru care avem nevoie de acest tratat: o mai mare eficiență în procesul de luare a deciziilor, mai multă democrație prin oferirea unui rol mai important Parlamentului European si celor naționale; o mai mare coerență pe plan extern. Toate acestea vor permite Uniunii să promoveze mai bine interesele cetățenilor săi zi de zi, ”¹³⁹ mediul fiind parte a acestora.

În ceea ce privește schimbările pe care acest tratat le va produce în viața noastră de zi cu zi, putem menționa dorința principală a adoptării acestui tratat

¹³⁷ John Mc Cormick, „*Environmental Policy in the European Union*,” Editura: Palgrave Publishing, Anul: 2001, p.96.

¹³⁸ Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, Programul de lucru al Comisiei pentru anul 2010: „*Este momentul sa actionam*”*Bruxelles 31.03.2010, COM(2010)135final*

¹³⁹ Site-ul oficial UE, „*Cele mai fregvente intrebari*”: „De ce un nou tratat?” http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_ro.ht. vizitat pe: 10.04.2011, Ora: 00.59.

anume eficientizarea activității sale deoarece cu 27 de state se simțea nevoia unui suflu nou în ceea ce privește mersul instituțiilor comunitare.

„Tratatul răspunde îngrijorărilor exprimate de cetățenii europeni. De exemplu tratatul reflectă fidel angajamentul politic de a face față celor două provocări interdependente, schimbările climatice și politica energetică.

Pentru prima dată tratatele cuprind o secțiune dedicată energiei, care stabilește ca obiective pentru politica Uniunii din acest sector asigurarea unei mai bune funcționări a pieței energiei, și dezvoltarea unor surse de energie noi și regenerabile. Au fost create noi posibilități pentru a aborda, de exemplu aspecte legate de protecția civilă sau de sănătate publică în context transfrontalier ...Tratatul conține deasemenea „o clauză de solidaritate” potrivit căreia Uniunea și statele membre vor acționa împreună în spirit de solidaritate în cazul în care un stat membru e ținta unui atac terorist sau victima unei catastrofe naturale sau provocate de om.”¹⁴⁰

„ Aceste elemente noi, dau Uniunii posibilitatea de a pune în aplicare politicile sale destinate să asigure creștere economică și competitivitate să amelioreze condițiile sociale și de muncă, să întărească securitatea personală și colectivă, să promoveze un mediu mai curat și condiții de sănătate mai bune, să dezvolte coeziunea și solidaritatea între statele membre, precum și progresul științific și tehnologic și nu în ultimul rând să-și îmbunătățească capacitatea pe plan extern.”¹⁴¹ Toate aceste deziderate sunt în concordanță cu principiul dezvoltării durabile, care privește aceste toate aspectele vieții din prisma interacțiunii pe care o stabilesc între ele, Aceasta viziune nefiind una nouă având în vedere concluziile la care am ajuns în urma studiului Agendei 21.

„ Tratatul de la Lisabona face referire la Carta drepturilor fundamentale considerată un adevărat catalog al drepturilor de care toți cetățenii Uniunii trebuie să beneficieze în Uniune.... Aceste drepturi se inspiră în mare parte din alte instrumente internaționale, cum ar fi „Convenția Europeană a Drepturilor Omului” oferindu-le o formă juridică în cadrul Uniunii.”¹⁴² Noi, considerăm extrem de stransă legătură între un mediu curat și sănătate care până la urma înseamnă o viață mai lungă. În aceste condiții legăm dreptul la viață de

¹⁴⁰ Site-ul oficial UE, „*Întrebări frecvente*” : „Ce schimbări aduce Tratatul de la Lisabona pentru cetățeni ?” http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_ro.htm. vizitat pe 11.04.2011, ora:01:05.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² Site-ul oficial al UE, „*Întrebări frecvente*”: „ Cum contribuie Carta Drepturilor Fundamentale la îmbunătățirea drepturilor cetățenilor europeni?”, http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_ro.htm, vizitat pe: 11.04.2011, ora:01:10.

dezvoltarea durabilă deși avem conștiința faptului că sunt voci ce vor găsi aceasta legatura puțin forțată.

„Tratatul de la Lisabona menționează că unul dintre obiectivele Uniunii, este de a contribui la dezvoltarea durabilă a Europei care se bazează în mod special pe un nivel ridicat de protecție a mediului și pe îmbunătățirea calității acestuia...Tratatul de la Lisabona întărește și definește mai bine acest obiectiv . Dezvoltarea durabilă este de asemenea considerată că fiind unul din obiectivele fundamentale ale Uniunii în relațiile sale cu restul lumii.¹⁴³

Uniunea Urmărește „promovarea unui progres economic echilibrat și durabil...”¹⁴⁴

Concluzii

Deși am facut referiri constant la ceea ce reiese din documente dar și la ceea ce reflectă realitatea din teren, exista o serie de aspecte ce ar mai trebui spuse sau întărite. Acestor aspecte le dedicăm capitolul destinat concluziilor.

În ceea ce privește conferințele derulate la nivel internațional în special cele de până la Johannesbourg s-au constituit în Fundamentul Dreptului Internațional al Mediului¹⁴⁵ contribuind în egală măsură la dezvoltarea sa treptată. În prezent, găsim pe arena internațională un număr important de Convenții, Protocoale, Acorduri, bi și multilaterale, legate de zona mediului înconjurător în contextul dezvoltării durabile.

Printre documentele dedicate mediului și implicit dezvoltării durabile, găsim o nouă dimensiune, anume: globalizarea deoarece este din ce în ce mai prezentă în viațile noastre și relatează în linie dreaptă cu dezvoltarea durabilă influentându-se reciproc.

ONU prin inițiativa de a crea condițiile favorabile dezvoltării unei atitudini prietenoase cu mediul dar în egală măsură dezvoltării unui context favorabil progresului indiferent de domeniu, poate fi considerat: „părinte al dezvoltării durabile”.

În pofida intereselor divergente și a mefiențelor până la urmă naturale, constatăm importante progrese de-a lungul timpului dar din păcate „În domeniul mediului înconjurător se impune o concluzie: Diverse pericole

¹⁴³ Site-ul oficial al UE, „Întrebari frecvente” „Tratatul de la Lisabona menține realizările UE în domeniul protecției mediului și al combaterii schimbărilor climatice?”, http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_ro.htm

¹⁴⁴ Felician Cotea , Op. cit. p.99.

¹⁴⁵ Mircea Duțu, Op. cit. p.81.

amenință, deși sunt din ce în ce mai bine cunoscute, lista primejdiilor nu este desigur închisă dar, comportă destule puncte pentru ca sa se poată întreprinde o acțiune decisivă. Ori textele există adesea pentru a evita tot ce poate fi mai rău. Lipsește însă voința de a le completa, pe masura ce devine necesar și de a le aplica odata ce au fost adoptate. Și aici ne aflăm în centrul relațiilor internaționale de maine.”¹⁴⁶

Privind din acest unghi, perspectiva către aprofundare a conceptului de dezvoltare durabilă pare a fi pecetluită. Din nefericire posibilitatea unui stat de a se retrage în umbra la momentul la care nu dorește să se alinieze unor măsuri în acest domeniu este mult mai ușor de realizat decât pe alte domenii.

Marea majoritate a documentelor pe mediu si dezvoltare durabila neavând caracter obligatoriu la nivel global, pot fi facute relativ ușor uitate în condițiile în care nu sunt o prioritate în acel moment mai ales că în general dezvoltarea durabilă este în prima instanță un proces costisitor ale carui beneficii se vad pe termen lung și nu sunt atât de ușor perceptibile pentru publicul larg decât în masura în care ne referim spre exemplu, la o curățare vizibilă a unor zone de deșeuri. Elementele cu adevărat importante, cum ar fi reducerea gazelor cu efect de seră spre exemplu nu ar fi așa ușor de sesizat deoarece oamenii în marea lor majoritate nu acorda foarte mult timp statisticilor pentru a observa creșterea sau scăderea îmbolnavirilor sau problemelor cauzate mediului și implicit oamenilor din zonele expuse.

Suntem obișnuiți să gândim și să așteptăm efecte pe termen scurt ceea ce nu este deloc indicat în cazul de față. Și atâta vreme, cât vom continua astfel, nu ne vom face decât rău.

Cu toate acestea acțiuni pentru ameliorarea mediului și prevenirea problemelor de mediu exista și dacă focalizăm pe UE aici vom vedea ca exista și metode ceva mai eficiente de aplicare.¹⁴⁷

Cu siguranța sunt scapări si la acest nivel, dar nu trebuie să ne oprim exclusiv asupra acestora și să conturăm o perspectivă prin excelență negativă. Trebuie să constientizăm punctele slabe să găsim soluții și modalități de implementare eficientă pentru un rezultat din ce în ce mai bun.

¹⁴⁶ Jean Baptiste Duroselle, Op. cit. p422.

¹⁴⁷ Condiționarea statelor de a adopta aquis-ul comunitar și în domeniul mediului. Un studiu de caz complet ar fi cel al României unde se port vedea eforturile de a se autodepăși pe acest sector dar și susținerea europeană în acest sens. În ceea ce ne privește mediul sesizăm o schimbare pozitivă în cazul României care din punctul nostru de vedere își are originile în perioada de preaderare.

În ceea ce privește Uniunea Europeană, este până la momentul de față lider în respectarea sarcinilor de mediu la nivel mondial. Și cu toate acestea sunt puncte slabe în aplicarea legislației nu neapărat în corpul ei.

Despre politica de mediu putem spune că în ultima perioadă este din ce în ce mai important principiul acțiunii preventive care, este o principală componentă credem noi, a dezvoltării durabile. Importante pentru dezvoltarea durabilă sunt însă și celelalte principii cum ar fi subsidiaritatea, poluatorul plătește a.ș.

Agenda 21 creează cadrul inițial al funcționării dezvoltării durabile care obține pe măsură ce trece timpul un loc din ce în ce mai vizibil și o putere mai mare datorită caracterului său integrat. Aceasta se aplică în Uniunea Europeană și unui număr mare dintre statele lumii dacă privim global.

Dezvoltarea durabilă reprezintă un ansamblu de interdependențe în ceea ce privește activitatea umană, iar domeniul cel mai greu de conciliat cu politica de mediu este cel economic, deși efectele dezvoltării durabile sau dimpotrivă a lipsei ei, au un impact semnificativ asupra tuturor sectoarelor ceea ce întărește expresia dezvoltării durabile ca viitoare politică de sine stătătoare cu caracter transectorial.

Pentru observarea în detaliu a caracterului aplicativ al „Agendei 21” sugerăm un studiu aprofundat pe Agenda Locală a orașului Constanța, iar pentru o dimensiune mai aprofundată sugerăm focusarea pe Comuna Cumpăna datorită numărului de proiecte europene accesate chiar dacă axele prioritare sunt diferite obiectivul final este dezvoltarea durabilă iar esența acesteia constă tocmai într-o abordare transectorială.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Site-ul oficial al Primăriei Cumpăna: <http://www.primaria-cumpana.ro/>, vizitat pe: 21:03:2011.

POLITICA DE SECURITATE ȘI APĂRARE A UNIUNII EUROPENE

Tudor STIRBETIU*

The EU's Security and Defence Policy

Abstract: We have chosen to approach this theme because although the EU has a longer history and has contributed to the advancement, the prosperity, the security and the constancy of democracy on the entire European continent through integration and expansion, it has not been involved in military conflicts.

The Concept of European Security and Defense Identity has evolved alongside two other concepts later developed. First, the Common Security and Defense Policy (CSDP) is mentioned in the Maastricht Treaty and represents one of the three pillars of Europe's construction. Second, the European Security and Defense Policy (ESDP) has crystallized at EC in Koln from June 1999 in the period following the Kosovo conflict.

The Common Security and Defense Policy represents a political institutionalized cooperation which involves: the safeguarding of common values, of fundamental interests and of EU independency; the strengthening of EU security and of the Member States; maintaining peace and enhancing the international security, according to the principles of the UN Charter, of the Helsinki Final Act, and the objectives of the Paris Charter. It also involves the promotion of international cooperation, the development and consolidation of democracy and of the nation state, as well as respecting the human rights and the fundamental liberties.

Essentially, ESDP implies the development of the capacity of independent decision-making, and if NATO is not engaged, it also involves launching and coordinating certain military operations under the authority of EU as an answer to critical situations by engaging resources from the Member States.

ESDP was considered negligible when it came to its citizens. Democracy, efficient governing and law abidance – as new principles of global security – implied that interstate relations account for the existence of diverging interests without making use of military force as a means of solving conflicts.

* Student, Anul III, Studii de Securitate in cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității „Ovidius” Constanța.

The European Security Strategy considers collaborating with its partners as a major pillar; therefore EU only uses military force as a last resort and only in accordance to the dispositions of the UN Charter, the UN Security Council being the one to be held responsible for maintaining global peace and security.

Keywords: ESDP, security, conflict resolution, political cooperation, European Security and Defense Identity

Amenințări la adresa securității internaționale din perspectiva europeană

Din perspectiva unui mediu internațional de securitate caracterizat de o complexitate crescândă, Uniunea Europeană nu pare a fi în prezent amenințată de conflicte de tip clasic, constând în atacuri armate pe scară largă, în schimb o serie de alte amenințări se profilează la orizont, fiecare dintre ele fiind greu predictibile și relativ difuze, ceea ce le face, într-un fel, mult mai greu de contracarat în condițiile unei ștergeri a granițelor dintre amenințările cu caracter intern și cele cu caracter extern¹.

Amenințările care se fac remarcate în mod special pot fi cele precum:

- Terorismul internațional, care reprezintă o amenințare strategică. Acest nou tip de terorism este legat de mișcări religioase fundamentaliste care au cauze deosebit de complexe. Dincolo de riscurile imediate, terorismul amenință deschiderea și toleranța specifice societăților democratice.
- Proliferarea armelor de distrugere în masă reprezintă o altă importantă amenințare contemporană la adresa păcii și securității țărilor și popoarelor. Riscurile deosebite determinate de acest tip de amenințare rezidă în faptul că prin intermediul armelor de distrugere în masă un grup terorist de mici dimensiuni poate provoca pierderi care anterior nu puteau fi cauzate decat de armate ale unor state naționale.
- Existența unor structuri statale slabe și amplificarea crimei organizate. În unele părți ale globului (Somalia, Liberia, Afganistan, Bosnia și Herțegovina, Serbia și Muntenegru, Kosovo, etc) existența unor structuri statale slabe, conflictele civile și accesul la arme au determinat întărirea pozițiilor crimei organizate. Aceste situații sunt amenințări la

¹ Liviu Mureșan, *Riscuri și provocări în scenariile și strategiile ante și post Praga 2002*, Academia de Înalte Studii Militare, Centrul de Studii Strategice de Securitate, 2002, p. 15.

adresa securității, prin sprijinirea traficului de droguri sau a celui de ființe umane.

- **Conflictele regionale** subminează fundamentele securității și stabilității și creează pre-condiții pentru terorism și crimă organizată, precum și distrugerea speranței și disperare ceea ce poate contribui indirect la proliferarea armelor de distrugere în masa.
- Crima organizată amenință Europa prin traficul de droguri, traficul de ființe umane, imigrația ilegală și traficul ilegal de arme mici ș.a. Legăturile dintre terorismul internațional și crima organizată au devenit evidente².

Strategia de Securitate Globală a Uniunii Europene

La Salonic, Înalțul Reprezentant al UE pentru PESC Javier Solana a prezentat, la 20 iunie 2003, documentul intitulat „O Europă mai sigură într-o lume mai bună”.

Ca urmare a acestui document s-a înființat Strategia Europeană de Securitate care avea ca obiective: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale din imediata vecinătate, instabilitatea statală și Crima organizată.

În Strategia Solana pot fi identificate amenințări și vulnerabilități precum putem găsi precizat că anumite riscuri și pericole precum sărăcia, foametea și eșecul creșterii economice pot deveni amenințări³. Ca urmare a acestora CE a adoptat o serie de obiective strategice cum ar fi fundamentarea ordinii internaționale pe multilateralism.

Această Strategie a fost elaborată în cadrul unei întâlniri informale a miniștrilor de externe din mai 2003 de la Kastellorizo. Rezultatul acestei întâlniri a fost crearea unui document ce implică securitatea continentului și cea mondială. Ca urmare a sfârșitului Războiului Rece, a liberei circulații între state și a globalizării, tot mai multe conflicte apăreau în interiorul statelor ci nu între state, victimele acestora fiind numeroase în rândul civililor.

² La București funcționează începând din anul 2000 Centrul Regional pentru Combaterea Infraționalității Transfrontaliere (Centrul SECI) prin cooperarea a 12 state din Sud Estul Europei (Albania, Bosnia Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, Macedonia, Republica Moldova, Romania, Slovenia, Serbia-Muntenegru, Turcia, Ungaria). Acest Centru este partener operativ la nivel regional al INTERPOL, EUROPOL, FBI ș.a.

³ Alexandra Sarcinschi, *Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, pp.18-19.

Strategia Europeană de Securitate are pentru Uniune semnificația unui pas înainte de mare consistență pe traseul politicii externe și de securitate.

Strategia Europeană de Securitate este o strategie globală care ne prezintă o viziune comună a amenințărilor și răspunsurilor ce trebuie aduse acestora. Documentul oferă UE un ghid de acțiune internațională și invită la dezvoltarea unei culturi strategice europene și a capacităților militare, civile, diplomatice necesare Europei pentru a interveni în mediul regional, continental și global de securitate.

Aplicarea Strategiei de Securitate Globală

Deși această strategie nu a fost adoptată de foarte mult timp, activitățile UE pentru a o adopta și a o pune în aplicare au fost numeroase. Printre acestea putem enumera: sprijinirea ONU, pe baza declarației comune din 24 septembrie 2003 asupra cooperării între ONU și UE în domeniul gestiunii crizelor, folosind componentele civile și militare ale PESA și realizând acțiuni de pregătire comune; punerea în aplicare a declarației asupra luptei împotriva terorismului, adoptate de CE de la Bruxelles din 25 martie 2004; adoptarea Programului de la Haga vizând întărirea spațiului de libertate, securitate și justiție, de către CE de la Bruxelles din 5 noiembrie 2004; adoptarea Raportului asupra Parteneriatului strategic al UE cu regiunea mediteraneană și Orientul Mijlociu la CE din iunie 2004; intensificarea, în cadrul politicii de vecinătate, a măsurilor de cogestionare a frontierelor, pentru a controla accesul imigranților dinspre sudul continentului, demers ce îl completează pe cel din 2006, de înființare a Corpului european de pază a frontierelor; operaționalizarea, până în 2007, a Forței de Reacție Rapidă a UE; proiectarea, în 2004, și realizarea Forței Europene de Jandarmerie, etc⁴.

Precum am precizat și mai sus în conținutul lucrării, intervenția forțelor armate este folosită ca o ultimă resursă a rezolvării conflictelor dar acest lucru nu a putut fi realizat în anumite situații unde a fost necesară intervenția armată. Ca urmare UE a participat la conflicte armate și a fost un actor important în numeroase misiuni în Balcani, Africa, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est, Caucazul de Sud și Europa de Est.

Privind din perspectiva strategică a secolului XXI, UE are o poziție privilegiată, ce se sprijină pe calitatea de organizație globală, dotată cu toate

⁴ Constantin Moștoflei, Vasile Popa, *Rolul UE în asigurarea Securității Globale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2008, p. 24.

mijloacele economice, diplomatice, civile și militare de acțiune externă, dar și cu o viziune globală și o strategie de securitate specifică, pe eforturile sale de modernizare militar-strategică, în condițiile unor solicitări tot mai consistente din partea altor actori internaționali, cum sunt ONU și NATO.

Etapă cea mai concludentă ce leagă procesul de extindere a UE de noul său rol în mediul global de securitate este aceea a primirii în Uniune, în 2004, a celor 10 state, moment prelungit, la 1 ianuarie 2007, cu intrarea în organizație a României și Bulgariei. Extinderea amplă spre Est a Uniunii, dar și a NATO a constituit un proces de cooptare de noi membri, însă și unul de creștere a capacităților și potențialelor pentru combaterea gravelor pericole și amenințări actuale la adresa securității continentale și globale.

Primele misiuni militare ale UE s-au desfășurat în Balcani. UE a preluat conducerea forței militare de stabilizare din Bosnia și Herțegovina, în 2005. Au urmat alte misiuni de scurtă durată în Africa, Asia și Orientul Mijlociu. În mai 2007, UE a trimis în Afganistan o misiune de poliție cu un mandat de trei ani. La începutul anului 2008, o forță militară a UE de peste 3 000 de persoane a fost plasată în zona de frontieră dintre Ciad și Republica Centrafricană, pentru a proteja refugiații provenind din zonele de conflict învecinate (regiunea Darfur din Sudan). În decembrie 2008, UE a lansat prima sa operațiune maritimă. Misiunea aceasta este să protejeze vasele împotriva piraților care acționează de-a lungul coastei Somaliei - mai ales pe cele care transportă ajutoare alimentare către această țară⁵.

În cadrul Consiliului Afacerilor Externe din 20 iunie 2011 susținut de Catherine Ashton, Înalțul Reprezentant al Afacerilor Externe și Securității s-au discutat cele mai recente dezvoltări din Siria, Libia și Yemen, cât și procesul de pace din Orientul Mijlociu. Miniștrii au discutat de asemenea situația din Sudan, Albania și Belarus dar și strategii ale politicii externe europene. Pentru Belarus s-au înăspriț sancțiunile referitoare la regimul țării cu privire la deteriorarea continuă în politică și drepturile omului. Consiliul a primit cu bine recenzie politică externă europeană prezentată de Înalțul Reprezentant și de Comisia Europeană. Aceasta din urmă stabilește reacția UE la modificările din vecinătăți, susține o democrație durabilă, bazată pe venituri, piață și mobilitate, și întărirea granițelor estice și vestice ale politicii externe europene. Consiliul Afacerilor Externe a fost urmat de Forumul Vest Balcanic ce a avut ca interes perspectiva europeană asupra regiunii. Miniștrii Uniunii au discutat progresele și provocările referitoare la cooperarea regională și la alegeri. În urma reuniunii, Înalțului

⁵ http://europa.eu/pol/cfsp/index_ro.htm, accesat la data de 03 august 2011, ora 18.30

Reprezentant Catherine Ashton declară: „Mesajele noastre au fost clare: regiunea balcanică este foarte importantă pentru UE, perspectiva europeană este tangibilă și dorim să vedem întreaga regiune în proces de integrare.”⁶

Concluzie

Astăzi, problemele demografice ale lumii contemporane, impunerea și menținerea păcii, răspandirea inegală a resurselor, dezvoltarea și proliferarea tehnologiei și armelor ce dispun de o mare capacitate de distrugere, crima organizată, terorismul și, nu în ultimul rand, problemele de mediu sunt provocări ce le considerăm majore pentru actuala stare a mediului de securitate, cu atât mai mult cu cât acestea pot constitui factori favorizanți ai conflictelor regionale.

Riscul unor conflicte interreligioase există, însă nu poate fi ignorată nici apariția unor tensiuni între denominații mai vaste, cum ar fi susținătorii religiei și cei ai secularismului, influența curentelor seculare asupra vieții “cetății” înregistrând creșteri semnificative în ultimele decenii, în special în Europa⁷.

Drumul spre conflict este ușor de parcurs atunci când sunt implicate aspecte identitare, sensibile la orice influență externă percepută drept agresivă. În alte cazuri, drepturile fundamentale ale omului sunt lezate în mod direct, mai ales acolo unde ideologiile totalitare încă există, precum țările aflate în vecinătatea estică a frontierelor actualului spațiu euro-atlantic. Acest fapt duce la menținerea unor tensiuni între diferite segmente minoritare și cel major de populație, mărindu-se astfel riscul apariției unor conflicte ce pot afecta securitatea și stabilitatea construcției europene.

Politica externă a UE e multifuncțională și se constituie, în principal, din intervenții civile și militare în procesul de gestionare a crizelor. Însă, capacitățile militare ale UE sunt încă în faza de dezvoltare. România poate să contribuie la efortul de îmbunătățire a acestor capacități prin furnizarea de forțe, echipamente și pregătire la Forța de Reacție Rapidă a UE. De asemenea, țara noastră poate avea contribuții semnificative la capacitățile civile pentru prevenirea crizelor, prin participarea la evaluarea comună a amenințărilor și la eventualele inițiative diplomatice⁸.

⁶ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/esdp/123145.pdf, accesat la data de 03 august 2011, ora 18.30

⁷ C. Moștoflei, V. Popa, *op. cit.*, p. 4

⁸ *Ibidem*, p. 15

Noua stabilitate instaurată de dubla extindere a UE și NATO, se sprijină pe valoarea adăugată a fiecărui stat admis în 2004 și 2007 a României și Bulgariei, iar nu pe problemele pe care acestea le aduc cu ele sau pe care le-ar putea crea ulterior⁹. Oportunitățile și stabilitatea ajută la transformarea radicală a societăților și economiilor, a statelor și regiunii în ansamblu. Împreună, statele vechi și noi construiesc o nouă ordine politică, bazată pe cooperare, pace, democrație, ce ajută foarte mult la dezvoltarea regiunii, la edificarea împreună a unui viitor comun.

O Europă mai activă și mai operativă în fața sfidărilor actuale și viitoare, a amenințărilor asimetrice globale și transnaționale, care va accede pe deplin la o dezvoltare durabilă, va fi aceea care nu exclude de la propriile activități nici unul din statele spațiului european și euro-atlantic, cu atât mai puțin ale spațiului balcanic. Numai reîntregită, prin adunarea la sine a tuturor statelor de la țărmul Adriaticii la cel al Mării Negre, Europa va reuși, beneficiind de virtuțile UE și NATO, să fie cu adevărat liberă, prosperă, pașnică și stabilă, să aibă o participare eficientă, constructivă la securitatea globală¹⁰.

Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA) are drept obiectiv să permită Uniunii dezvoltarea capacităților sale civile și militare de gestionare a crizelor și prevenire a conflictelor la nivel internațional. Astfel, contribuția sa la menținerea păcii și a securității internaționale, potrivit Cartei ONU, ar spori considerabil, adică pe măsura forței sale economice și demografice. De la început trebuie menționat că PESA nu implică crearea unei armate europene, ci ea evoluează de o manieră compatibilă și coordonată cu Organizația Atlanticului de Nord¹¹.

⁹ Nicolae Dolghin, Vasile Popa, *NATO și UE. Determinări și finalități*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.

¹⁰ C. Moștoflei, V. Popa, *op. cit.*, p. 24.

¹¹ Georgeta Gavrilă, „Extinderea Uniunii Europene și securitatea la Marea Neagră”, în *Perspective Ale Securității Și Apărării În Europa*, vol. 1, 2009, p. 36

NAȘTEREA UNEI NOI DOCTRINE: WILSONIANISMUL, CARE IMPULSIONEAZĂ CONSIDERABIL LIBERALISMUL SECOLULUI AL XX-LEA

Magdalena OANCEA*

The Birth of a New Doctrine: Wilsonianism, a Great Spur for 20th Century Liberalism

Abstract: The proposals made by President Woodrow Wilson for the world politics reconfiguration, were far bolder than those laid out by any other American leader from before, despite all this, they were quite in line with the basic propositions that the United States foreign policy had set long before his time.

Nonetheless, in his ambitious initiatives of 1917–1919, Wilson laid the groundwork for many of the fundamental tenets of American national security policy for the rest of the Twentieth century: that nationalism should be respected as one of the most powerful political sentiments of our times; that democracy is the most peace-loving and only legitimate form of modern government, and that the United States has a self-interested as well as a moral obligation to further its prospects abroad; that in a world destined to be composed of many states, the need for mutual understanding and common purpose calls for a new respect for international law sustained by multilateral institutional arrangements; and that a global system of collective security is necessary to stop aggression.

Keywords: Idealism, Wilsonianism, New World Order, Old Diplomacy, New Diplomacy, International Security

* Studentă, Anul III, Relații Internaționale și Studii Europene în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității „Ovidius” Constanța.

La sfârșitul Primului Război Mondial, străvechea discuție despre rolul relativ al moralității și al interesului în afacerile internaționale părea să fi fost decisă în favoarea dominației legii și eticii. Pradă șocului acestui cataclism, mulți au sperat într-o lume mai bună, cât mai liberă cu puțință de acel tip de Realpolitik¹. America s-a impus în calitate de catalizator al acestui proces chiar dacă în acea perioadă se întorcea sub carapacea izolaționismului.

Idealismul a apărut odată cu sfârșitul Primului Război Mondial, atunci când, după cum afirmă Steffano Guzzini, rolul diplomației și al războiului au fost reconsiderate din temelii. Noua politică avea ca scop găsirea cauzelor care au dus la începerea războiului, precum și evitarea acestora pe viitor. Practic, în viziunea idealiștilor războiul trebuia contracarat prin orice mijloc, redefinind astfel înțelesul și scopul politicii externe, ba chiar și modalitatea de a concepe relațiile externe. Ei vizau crearea unui mediu internațional în care un război să fie imposibil de realizat, acest lucru putând fi făcut prin înlocuirea politicii puterii cu un sistem al securității colective, în care comunitatea internațională în întregul ei trebuia să se opună și să împiedice într-un mod mai eficient folosirea ilegitimă a violenței². Pentru realizarea acestui obiectiv era necesar crearea unui organism internațional, din care să facă parte toate statele democratice, care urma să devină instrumentul diplomației internaționale

Testamentul lui Wilson prevedea ca Europa să urmeze modelul wilsonian, încercând să mențină stabilitatea prin intermediul securității colective în loc de tradiționala abordare europeană a alianțelor și a echilibrului de forțe, chiar și în condițiile absenței Americii de pe scena evenimentelor. Scopul unei alianțe este să producă o obligație mai previzibilă și mai precisă decât o analiză a interesului național. Securitatea colectivă funcționează exact invers, ea lasă aplicarea principiilor sale în seama interpretării diverselor împrejurări, mizând fără intenție pe dispoziția de moment și pe afirmarea sentimentului național³.

Recomandarile lui Wilson, au evidențiat că pentru prima dată Statele Unite au elaborat un cadru de ordine mondială. Se propunea ca guvernele să-și recunoască legitimitatea reciprocă, și ca ar trebui să mențină pacea prin intermediul unui sistem de securitate militară colectivă și schimburi economice libere. Imaginat ca un cadru cuprinzător de ordine mondială, programul lui

¹ Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura All, București, 1998, p. 213.

² Stefano Guzzini, *Realism in international relations and international political economy*, Routledge, London, 1998, p. 15.

³ Henry Kissinger, *op.cit.*, p.214.

Wilson a constituit baza a ceea ce se va numi mai târziu internaționalism democratic americano-liberal sau mai simplu *wilsonianism*⁴.

Comportamentul celor mai mulți dintre oamenii de stat aflați la Versailles au înșelat așteptările wilsoniene, fără excepție, aceștia au pus accentul pe interesele naționale și au lăsat apărarea scopurilor comune în seama lui Wilson, a cărui țară nu avea de fapt nici un interes național în divergențele teritoriale ale acordului⁵.

Obstacolele pe care le-a întâlnit Wilson la Paris nu i-au strecurat în minte nici o îndoială legată de fezabilitatea inițiativei propuse, din contră, ele i-au întărit convingerea că soluția lui era absolut necesară. În plus, Wilson a fost ferm încredințat că Liga și greutatea opiniei publice internaționale aveau să corecteze numeroasele clauze ale Tratatului care se îndepărtau de la principiile formulate de el⁶.

Astăzi putem aprecia mai clar decât a fost posibil în 1917-1919 mizele enorme implicate de intrarea Statelor Unite pe scena centrală a istoriei lumii sub conducerea lui Wilson. Naționalismul, care începuse să afecteze politica mondială la sfârșitul secolului XVIII o dată cu Revoluția Franceză, era acum o forță globală, care alimenta nu numai animozitățile Marelui Război dar și destramarea imperiilor: Otoman, Țarist și Austro-Ungar. Luptându-se să obțină sprijin din partea populației lor prin intermediul partidelor politice, noile state își faceau acum apariția. Odată cu victoria Revoluției Ruse din 1917, comunismul s-a impus ca o ideologie de consolidare a statului și a conștiinței naționaliste, în timp ce Wilson propunea democrația liberală, iar mai târziu Mussolini și Hitler vor oferi o a treia alternativă, fascismul⁷.

În momenele acelea Wilson nu a fost pe deplin conștient de amploarea întreprinderii sale, ca și Lincoln în timpul Războiului Civil, Wilson putea doar intui că lupta în care se angajase, afecta mai mult decât propria politică de stat, iar pacea care urma să fie stabilită după război va fi decisivă pentru afacerile lumii, într-un mod mai durabil decât mult râvnita victorie în luptă⁸. Geniul propunerilor wilsoniene pentru o nouă ordine mondială la sfârșitul Primului Război Mondial, a fost acela al unei viziuni a unei ordini corespunzătoare atât a politicii interene cât și a celei externe, care era bine adaptată la dezvoltarea

⁴Tony Smith, *America's Mission, the United States and the World Wide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*, Princeton University Press, New Jersey, 1994, p. 84.

⁵Henry Kissinger, *op.cit.*, p. 215.

⁶*Ibidem.*

⁷Tony Smith, *op.cit.*, p. 85.

⁸*Ibidem.*

forțelor politice și economice la nivel mondial în secolul XX. Wilson a respectat puterea naționalismului și a susținut autodeterminarea națională. Noile state beneficiau de legitimitate în urma constituirii democratice, și se aștepta ca granițele etnice ar constitui frontierele dintre țări.

Respectul pentru naționalism nu era de ajuns, națiunile trebuiau organizate democratic. Din perspectiva lui Wilson, avantajul major al guvernării democratice era dat de mai multă stabilitate față de agresivitatea guvernului autocratic⁹.

Ultimii ani și i-a petrecut ca om simplu, în casa de pe strada S, din Washington, singur, în ciuda paradelor ocazionale, procesiuni și pelerinajelor, întâlniri adhoc, care veneu să-i aducă omagiu. În 11 noiembrie 1923, Wilson apare pentru ultima oară în public, pentru ca doar câteva luni mai târziu să se stingă din viață, în somn, pe 3 februarie 1924¹⁰.

În ultimele sale zile, Wilson a vorbit mult despre cealaltă președinție a sa - cea de la Princeton - și și-a amintit de lupta împotriva lui West.

Marele Război a reunit două elemente, avansul tehnologic și fragmentarea socială care de atunci au definit modernitatea. Originile războiului stau în schimbări tehnologice și imperialism, care au apropiat oamenii numai pentru a genera conflicte etnice și internaționale. Liberalismul a supraviețuit mai mult în forma sa tehnocratică, la fel ca și idealismul liberal, un fel de liberalism în care binele comun și adevărul obiectiv au constituit principii esențiale, în pofida evoluțiilor ulterioare¹¹.

În Statele Unite, idealismul liberal nu numai că a supraviețuit, dar a devenit important în adevăratul sens al cuvântului, în măsura în care tradiția și retorica au avut de a face cu gândirea politică, idealismul liberal și-a păstrat standardul nealterat față de ideile și programele care au trebuit să se impună înainte de Războiul Rece.

În conformitate cu istoricii, Conferința de Pace de la Versailles, a fost scena unei lupte diplomatice titanice între antagoniști ai istoriei. Vechea diplomatie s-a luptat cu noua diplomatie; forțele mișcării s-au dus la duel cu forțele ordinii, realității împotriva idealistilor; imperialismul prin alianțe secrete, și-au croit

⁹ *Ibidem*, p. 88.

¹⁰ William Allan White, *Woodrow Wilson: The Man, His Times and His Task*, Houghton Mifflin, Boston, 1924, p. 482.

¹¹ David Steigerwald, *Wilsonian Idealism in America*, Cornell University Press, New York, 1994, p. 7.

calea în detrimentul popoarelor aspirante la libertate. Woodrow Wilson, a cerut atunci, clauze deschise și autodeterminare și unirea națiunilor democratice¹².

În ciuda eșecului proiectului wilsonian, idealul unei societăți internaționale organizate după modelul societăților interne, va influența în continuare opinia publică și diplomația americană în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Deși criticii l-au făcut pe Wilson utopic, el credea că organizarea securității internaționale ar putea fi o abordare practică a **politicii mondiale**. El știa că simplele acorduri și tratate pe hârtie nu vor fi suficiente; pentru implementarea acordurilor sunt necesare organizații și reguli. De aceea a acordat Wilson atâta încredere ideii Ligii Națiunilor. Forța morală era importantă, dar și o forță militară era necesară ca să o susțină. Securitatea trebuia să fie o responsabilitate colectivă. Dacă securitatea internațională ar fi o responsabilitate colectivă iar țările neagresoare ar forma o coaliție împotriva agresorilor, pacea ar fi indivizibilă¹³.

Eșecul Ligii Națiunilor de a sancționa și altfel decât moral actele de agresiune comise de un stat împotriva unui alt stat membru a constituit declinul său definitiv. Îi lipsea puterea de a-și pune în aplicare deciziile luate. Amenințarea sancțiunilor comerciale împotriva unei țări nu avea nici o valoare dacă îi lipsea greutatea dată de prezența unui uriaș cu o putere economică pe măsură, care era America. Nici avertismentul recurgerii la forță nu era credibil atâta timp cât Liga nu avea o armată a sa¹⁴.

Organizația nu a reușit să oprească invazia Italiei în Abisinia, în 1935, și nu a putut împiedica nici una din încălcările aduse de Germania tratatului: reînarmarea țării (1934), serviciul militar obligatoriu (1935), remilitarizarea regiunii Rinului (1936), Anschlussul (1938), ocuparea Cehoslovaciei (1939), și invadarea Poloniei (septembrie 1939). Militarismul s-a dovedit a fi o forță mai puternică decât concilierea. Legăturile clare dintre primul Război Mondial și conflictele care au urmat arată că cel de-al doi-lea Război Mondial este un produs direct al celui dintâi¹⁵.

Lipsa de dorință a statelor de a renunța la o parte din suveranitate în schimbul securității colective a constituit sâmburele celei mai notabile slăbiciuni a Ligii Națiunilor: eșecul Statelor Unite de a se alătura propriei sale creații.

¹² *Ibidem*, p. 62.

¹³ Joseph S. Nye Jr, *Descifrarea conflictelor internaționale*, Antet, Filipeștii de Târg, 2005, p. 85.

¹⁴ Vyvyan Brandon, *Primul Război Mondial 1914-1918*, Bic All, București, 2003, p. 164.

¹⁵ *Ibidem*, p. 167.

În timp ce guvernul american a continuat politica internaționalismului independent, rămașițele vechilor wilsonieni au continuat să studieze relațiile internaționale. Au întemeiat și o organizație cu titlul *Fundația Woodrow Wilson*, din recunoștință pentru eroul lor. Unul dintre scopurile acestei organizații caritabile era să genereze idei pentru pacea mondială. Unii dintre vechii admiratori ai lui Wilson au încercat să-și păstreze credința prin încurajarea studiilor și a discuțiilor publice despre afacerile mondiale. În 1921 aproximativ șizeci dintre internaționaliști, bancheri, avocați, comercianți, jurnaliști, conduși de democratul John Davis și republicanul George W Wickersham, au pus bazele Consiliului Relațiilor Externe la New York, a carui activitate a început prin publicarea ziarului *Foreign Affairs*¹⁶.

În anii 20 universitățile au preluat ideea de studiu a relațiilor internaționale; Harvard, Yale, Columbia. Tema principală care atrăgea atenția scriitorilor din domeniul politicii mondiale era chestiunea, cauzele și consecințele Marelui Război¹⁷.

Lenin, Hitler și Wilson au creat agende extraordinare, iar cea care a durat cel mai mult iar până la urmă a dat și roade în cea de-a doua parte a secolului XX, grație succesorilor lui Wilson, de la FDR la Clinton, s-a realizat prin intermediul hegemoniei americane de după cel de-al doi-lea război mondial. Idealurile wilsoniene vor persista, în rândul factorilor de decizie ai politicii externe americane, până la sfârșitul secolului, indiferent de cât de mult au fost înlocuite de către realitățile vieții politice¹⁸.

După 11 septembrie 2001 ideea că practic fiecare american preocupat de problemele internaționale, pretinde a fi un wilsonian, a devenit din ce în ce mai problematică. În contradictoriu cu wilsonianii post Război Rece din 1990 care favorizau piețele libere, autodeterminarea pentru grupurile etnice, securitatea colectivă și guvernele democratice, republicanii neo-conservatori ai secolului XXI au deturnat aspectele idealiste ale politicii externe ale celui de-al douăzecișioptu-lea președinte american, cu scopul de a extinde dominația americană asupra întregii lumi prin orice mijloace¹⁹. Retorica wilsoniană despre libertate, democrație, comerțul liber, a fost co-optat de-a lungul anilor pentru a

¹⁶ Robert D. Schulzinger, *U.S. Diplomacy since 1900*, Oxford University Press, New York, 2002, p.132.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Amos Perlmutter, *Making the World Safe for Democracy: A Century of Wilsonianism and Its Totalitarian Challengers*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1997, p. 41.

¹⁹ Joan Hoff, *A Faustian Foreign Policy from Woodrow Wilson to George W. Bush*, Cambridge University Press, New York, 2008. p. 9.

justifica acțiunile Statelor Unite în calitate de jandarm, pentru a impune valorile sale asupra lumii, în special în zonele nedezvoltate²⁰.

S-a ajuns la ordinea internațională wilsoniană printr-o reacție la adresa imperialismului german, precum și ca răspuns la provocarea leninistă și a mișcării sale revoluționare bolșevice. Democrația liberală și internaționalismul capitalist au fost concepte inerent pacifiste. Astfel Europa și lumea trebuia să oprească sistemul de alianțe, pacte militare și colonialism și să îmbrățișeze stilul democratic liberal american. A existat, desigur, un interes asupra punctului unde idealurile democratice întâlneau considerentele comerciale²¹.

Pentru Wilson excepționalismul american reprezenta un model pentru întreaga lume, cu cât erau mai multe democrații în lume cu atât ideologia hegemonică americană avea să se răspândească în lume.

Neoconservatorismul este, în prezent, una dintre cele patru abordări diferite ale politicii externe americane²². Mai există în afară de neoconservatori, *realiști* în tradiția lui Kissinger, care respectă puterea și au tendința de a trata cu indiferență natura internă a altor regimuri și preocupările legate de drepturile omului; *liberalii internaționaliști*, care speră să depășească politica de mare putere și să se îndrepte către o ordine internațională bazată pe drept și instituții; *naționaliștii jaksonieni*, care tind să adopte o viziune îngustă, centrată pe securitate, asupra intereselor naționale ale Statelor Unite susțin superioritatea americanilor și izolaționismul²³.

Problema este aceea că nici una dintre aceste poziții nu definește cu acuratețe securitatea globală de care au nevoie Statele Unite după 11 septembrie și invadarea Irakului. Pozițiile realiste și neoconservatoare, se contraziceau reciproc pe multe subiecte în timpul Războiului Rece, iar ambele sunt inadecvate pentru lumea ce se naște în secolul XXI²⁴.

Cu alte cuvinte avem nevoie de un wilsonianism mai realist care să adecveze mai bine mijloacele la scopuri atunci când are în vedere alte societăți.

Wilsonismul realist diferă de realismul clasic prin faptul că abordează cu seriozitate ceea ce se petrece în interiorul statelor ca obiect al politicii externe

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Amos Perlmutter, *op. cit.* p. 32.

²² Francis Fukuyama, *America la Răscruce-democrația, puterea și moștenirea neoconservatoare*, Antet, Filipeștii de Târg, 2006, p. 15.

²³ *Ibidem*.

²⁴ [Walter Russell Mead, The Crisis of American Foreign Policy: Wilsonianism in the Twenty-first Century](http://www.foreignaffairs.com/articles/64728/walter-russell-mead/the-crisis-of-american-foreign-policy-wilsonianism-in-the-twenty-first-century), în "Foreign Affairs" martie/aprilie 2009, în <http://www.foreignaffairs.com/articles/64728/walter-russell-mead/the-crisis-of-american-foreign-policy-wilsonianism-in-the-twenty-first-century> accesat în 18 iunie 2011.

americane. Construirea națiunilor și promovarea democrației sunt dificile. Statele slabe sau eșuate constituie una din principalele surse ale dezordinii globale și este imposibil ca singura superputere din lume să le ignore²⁵.

Realismul wilsonian diferă de neoconservatorism prin faptul că ia în **serios** instituțiile internaționale; Organizația Națiunilor Unite nu este acum și nici nu va deveni niciodată o instituție eficientă și legitimă a guvernării globale. Statul își menține o funcție centrală care nu poate fi îndeplinită de nici un actor transnațional: rămâne singura sursă de putere care are capacitatea de a impune domnia legii. O lume multiinstituțională care ar îndeplini aceste cerințe se naște treptat, dar încă nu am ajuns acolo și nici una dintre școlile existente ale politicii externe nu ne oferă îndrumarea adecvată pentru a o atinge²⁶.

²⁵ *Ibidem*, p. 17.

²⁶ *Ibidem*.

MISCELLANEA



INSTITUTUL EUROPEAN PRNTRU DEMOCRATIE PARTICIPATIVA -QVORUM-

Alexandra DIALA*

Presentation of the European Institute for Participative Democracy – Qvorum–

Institutul European pentru Democrație Participativă - **Qvorum** este o organizație non-guvernamentală fondată în anul 2008, având misiunea de a stimula participarea cetățenilor și a partenerilor sociali în procesul de formulare a politicilor la nivel național și european. Acesta a fost fondat în scopul de a facilita implicarea în procesul de luare a deciziei a unui număr mare din rândul instituțiilor publice dar și de a informa cetățenii și de a-i încuraja în privința utilizării drepturilor de care dispun fiecare și de a le lărgi perspectiva în domeniul politicii.

Activitatea în cadrul Institutului **Qvorum** se reflectă cu precizie de asemenea și în analizele privind gradul de participare publică în anumite domenii, precum și pentru identificarea metodelor optime de transmitere a informațiilor către și dinspre factorii vizati de modificarea cadrului legislativ și instituțional la nivel european și național. Consultanța partenerilor sociali în vederea unei mai bune înțelegeri a mediului politic și instituțional european și național, dezbaterile politice dar și campaniile de advocacy reprezintă alte trei direcții de desfășurare a priorităților Institutului **Qvorum**.

Un aspect realment important îl reprezintă, activitatea Institutului **Qvorum** în monitorizarea Parlamentului și a celorlalte instituții europene cu scopul de a informa în timp real opinia publică și partenerii sociali din România asupra modificărilor legislative, dar și a oportunităților oferite de instituțiile europene. De asemenea, **Qvorum** analizează modul în care reprezentanții

* Masterandă, anul II, Relații Internaționale în sec. XIX-XXI. Istorie și Diplomatie în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității "Ovidius" din Constanța.

României apără interesele celor care i-au investit cu mandat de reprezentare la nivel european.

Pe directia training-uri, ceea ce reprezinta o posibilitate la indemana tuturor celor interesati, in perfectionarea aptitudinilor in domeniu, Institutul **Qvorum**, organizeaza periodic cursuri de aprofundare si intelegere a celor mai importante aspecte in domeniul politicii, notiuni din domeniul diplomatiei, tehnici de interactionare cu actorii decizionali europeni, dar si metode de redactare a unui proiect finanțat din fonduri europene.

Printre partenerii care sustin activitatea Institutului **Qvorum**, intalnim nume sonore la nivel european si nu numai: Parlamentul European, VoteWatch, Europuls Bruxelles, Centrul de informare Europe Direct Centras-Bucuresti, Ambasada Chile in Romania, Ambasada Uruguay in Romania.

Institutul **Qvorum** isi desfasoara activitatea atat in Romania: in orasele Bucuresti si Cluj dar si la Bruxelles, o filiala ce se afla in deplina ascensiune.

Oportunitatea oferita celor interesati de un stagiu in cadrul unei organizatii moderne cu perspectiva europeana, reprezinta un alt beneficiu oferit de catre Institutul **Qvorum**.

Si pentru ca cea mai buna modalitate de a reda credibilitatea tuturor celor expuse mai sus, o reprezinta partea practica, dobandita in urma participarii la astfel de programe, va voi impartasi din propria experienta.

In luna decembrie a anului trecut, am luat parte la Training-ul pe Diplomatie, organizat de Institutul **Qvorum**. Acesta s-a desfasurat pe parcursul a 3 zile, intr-o maniera interactiva, in cadrul caruia accentul a fost pus cu precadere pe parte practica, decat pe cea teoretica. De asemenea, trebuie sa mentionez faptul ca, am avut ocazia de a relationa cu un diplomat in exercitiu din Centrala MAE, dar si cu domnul ambasador al Uruguay in Romania, doua embleme ale conduitei si exprimarii codului diplomatic, fapt ce a reprezentat o adevarata oportunitate.

Rolul, structura si atributiile MAE, beneficiile si obligatiile functiei de diplomat, tipurile misiunilor diplomatice dar si notiuni legate de protocol, limbaj diplomatic si eticheta vestimentara, toate au fost parcurse de-a lungul training-ului, explicate metodic, unele dintre ele fiind chiar puse in practica.

O experienta deosebita, a reprezentat-o, o alta initiativa, demarata de asemenea de catre Institutul **Qvorum**, si anume- *Vizita de studiu, la Institutiile*

Europeene de la Bruxelles, ce a avut loc in luna martie a acestui an. Scopul acestui program a fost acela de a oferi beneficiarilor informatii mai putin cunoscute publicului despre felul cum interactioneaza actorii politici, institutionali si privati in cadrul procesului decizional european, precum si despre oportunitatile de lucru si stagii de practica la Bruxelles. Au fost vizitate Comisia Europeana, Consiliul European, Parlamentul European, centrele specializate pe diverse domenii, care se asigura de o mai buna desfasurare a activitatii in cadrul Uniunii: EFAT, CESE, Eurochambers dar si firma de renume Burson-Marsteller, specializata in consultanta si asistenta oferita celor mai renumite branduri din lume. Teoria s-a imbinat cu practica intr-o maniera armonioasa, rezultatul fiind optim. Calitatea informationala a fost pe masura asteptarilor si chiar peste. Interactionarea a reprezentat cuvantul de ordine de-a lungul vizitelor, iar informatiile si raspunsurile primite au condus catre obtinerea celui mai bun rezultat.

In urma acestor doua training-uri, cu certitudine pot afirma ca astept cu interes urmatoarea initiativa din partea Institutului **Qvorum**, calitatea informatiei, determinarea si operativitatea insumate, starnind interesul si determinarea in a aprofunda tainele domeniului politic si ale relatiilor internationale, fapt pentru care, va indemn cu incredere si caldura in a acorda atentie activitatii si programelor oferite de catre acest Institut.

ISBN: **978-973-0-12517-7**

©